

ISSN 1563-0366
Индекс 75882; 25882

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ҚазҰУ ХАБАРШЫСЫ

Заң сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК КазНУ

Серия юридическая

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

KazNU BULLETIN

Law series

№5/2
(арнайы шығарылым)

Алматы
«Қазақ университеті»
2016

ХАБАРШЫ

ЗАҢ СЕРИЯСЫ № 5/2 (арнайы шығарылым)

ХАБАРШЫ
ВЕСТНИК
BULLETIN

5/2 (—) 2016

25.11.1999 ж. Қазақстан Республикасының Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде тіркелген

Куәлік №956-Ж.

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ

Джансараева Р.Е.

(Қазақстан)

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Байдельдинов Д.Л., з.ғ.д., профессор

(бас редактор) (Қазақстан)

Кенжалиев З.Ж., з.ғ.д., профессор

(бас ред. орынбасары) (Қазақстан)

Сартаев С.С., з.ғ.д., академик (Қазақстан)

Тыныбеков С.Т., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Ибраева А.С., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Джансараева Р.Р., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Усенова Г.Р., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Еркинбаева Л.К., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Жатқанбаева А.Е., з.ғ.д. (Қазақстан)

Трунк А., профессор (Германия)

Монтекило С., профессор (БАӘ)

Бурхард Б., профессор (Германия)

Лисица В., профессор (Ресей)

ҚАЗАҚ
УНИВЕРСИТЕТІ
Б А С П А У Й І

Ғылыми басылымдар бөлімінің басшысы

Гульмира Шаккозова

Телефон: +77017242911

E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

Компьютерде беттеген

Айгүл Алдашева

Жазылу мен таратуды үйлестіруші

Мөлдір Өміртайқызы

Телефон: +7(727)377-34-11

E-mail: Moldir.Omirtaikyz@kaznu.kz

ИБ № 11179

Басуға 20.12.2016 жылы қол қойылды.

Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 26,6 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс.

Тапсырыс № 4359. Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйінің баспаханасында басылды.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016

ISBN 978-601-278-880-8

«Қазіргі кездегі криминалды қауіп-қатерлер мен жеке тұлғаның, қоғамның, мемлекеттің қылмыстылыққа қарсы қауіпсіздігінің стратегиялары: заңсыз көші-қонға қарсы тұру» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

22 қыркүйек 2016 ж.

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции
«Криминальные угрозы современности и стратегии
антикриминальной безопасности личности, общества,
государства: противодействие незаконной миграции»

22 сентября 2016 г.

The MATERIALS

of the international scientific and practical conference
«The criminal threats of modernity and strategies of anti-criminal
security of the individual, society, state:
counteraction to illegal migration»

22 September 2016

Джансараева Р.Е.
**Концептуально-правовые
основы миграционной
политики Республики
Казахстан**

Dzhansarayeva R.Y.
**Conceptual and legal framework
of migration policy of the
Republic of Kazakhstan**

Джансараева Р.Е.
**Қазақстан Республикасындағы
көші-қон саясатының
тұжырымдамалық-құқықтық
негіздері**

В статье анализируется процесс формирования концептуально-правовых основ деятельности государства по регулированию миграционных отношений. Основные тенденции формирования правового механизма регулирования современных миграционных процессов обусловлены необходимостью правового регулирования новых миграционных отношений, возникших в связи с качественным изменением миграционных процессов, появлением новых категорий мигрантов, защитой национальных интересов, потребностью унификации миграционного законодательства.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2582/ГФ4 «Уголовно-правовые и криминологические меры предупреждения криминальных последствий незаконной миграции».

Ключевые слова: миграция, миграционное законодательство, регулирование миграционных отношений, управление миграционными процессами.

The article analyzes a process of forming a conceptual and legal framework for the state to regulate migration relations. Main trends shaping the modern legal mechanism regulating migration processes due to the need of legal regulation of the new migration relationships which have arisen in connection with the qualitative change in the migration processes, the emergence of new categories of migrants, protection of national interests, needs unification of migration legislation.

The article is executed within the scientific research №2582/GF «Criminal-legal and criminological prevention measures of criminal consequences of illegal migration».

Key words: migration, migration legislation, management of migration relations, management of migration processes.

Мақалада көші-қон қатынастарын реттеуге қатысты мемлекеттің қызметінің тұжырымдамалық-құқықтық негіздерін қалыптастыру үдерісі талданған. Заманауи көші-қон үдерістерін реттеудің құқықтық тетіктерін қалыптастырудың негізгі тенденциялары көші-қон үдерістерінің аспалаық өзгеруімен байланысты туындайтын жаңа көші-қон қатынастарын құқықтық реттеу, мигранттардың жаңа санаттарының пайда болуымен, ұлттық мүдделерді қорғау, көші-қон заңнамасын унификациялау қажеттілігімен түсіндіріледі.

Мақала №2582/МҚ4 «Заңсыз көші-қонның криминалды салдарларынан сақтандырудың қылмыстық-құқықтық және криминологиялық шаралары» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: көші-қон, көші-қон заңнамасы, көші-қон қатынастарын реттеу, көші-қон үдерістерін басқару.

**КОНЦЕПТУАЛЬНО-
ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ
МИГРАЦИОННОЙ
ПОЛИТИКИ
РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

Миграционная привлекательность Республики Казахстан обуславливает значительный приток мигрантов в страну, которая выступает активным участником миграционных процессов, одновременно являясь и принимающей стороной, и страной транзита мигрантов.

Вопросам миграционной политики придается особое внимание, принимаются усилия по повышению эффективности регулирования и управления миграционными процессами, по стабилизации и совершенствованию миграционного законодательства. Миграционная политика регулируется соответствующим массивом нормативных правовых актов в данной сфере. Современное миграционное законодательство формируется быстрыми темпами, в соответствии с основными тенденциями формирования национального законодательства. Между тем, актуализируется задача систематизации нормативной базы в сфере миграции, потребность в структурном единообразии и внутренней согласованности различных правовых норм, исключающем пробелы и противоречия, обеспечивающем их соответствие общепризнанным принципам и нормам международного права. В связи с чем, в научной литературе высказываются мнения о необходимости и возможности кодификации миграционного законодательства в рамках миграционного кодекса. [1; 2, с. 13-17]

Анализируя конституционно-правовые основы миграционной политики, необходимо раскрыть понятие миграционной политики. В теории имеют место различные подходы к определению понятия миграционной политики, которая рассматривается как:

- система условий, способов и мер управления миграционной подвижностью населения [3, с. 122];
- комплекс разработок и мероприятий, направленных на формирование необходимых потоков и требуемой интенсивности миграции населения [4, с. 15];
- совокупность законодательных актов, международных соглашений и социальных мер по регулированию миграционных потоков для противодействия факторам, вызывающим нежелательную миграцию [5, с. 8; 6, с. 24];

- система общепринятых на уровне властных структур идей и концептуально объединённых средств, с помощью которых, прежде всего, государство, а также другие общественные институты, соблюдая определённые принципы, предполагают достижение поставленных целей [7, с. 36];

- система принципов, целей и действий, с помощью которых государство и иные политические акторы регулируют потоки переселенцев [8, с. 61];

- система общепринятых на уровне идей и концептуально объединённых средств, с помощью которых, прежде всего, государство, а также его общественные институты, соблюдая определённые принципы, соответствующие конкретно-историческим условиям страны, предполагают достижение целей, адекватных как этому, так и последующему этапу развития общества [9, с. 365];

- основанная на принципах конституционного строя, система объективно обусловленных целей, задач, направлений развития общественных отношений в сфере миграции, норм миграционного законодательства, а также механизмов управления государством, реализуемых субъектами миграционного процесса (физические лица, общественные организации, государственные органы) и направленных на перемещение, переселение, размещение, обустройство и интеграцию физических лиц на территории государства и (или) в отдельных его регионах, обеспеченных стимулирующими и контрольными факторами [10, с. 10];

- система согласованных и взаимосвязанных политических решений, реализуемых в правотворческой и правореализующей деятельности, а также однородных юридических средств, включающих в себя концептуальные установки в сфере правового регулирования миграционных отношений, нормативно закреплённые цели, ориентиры и принципы ее реализации (в широком смысле) и система организационных, управленческих и правотворческих приемов непосредственной реализации в миграционном законодательстве и практике его применения стратегических целей миграционной политики, определяющих нормативную правовую базу деятельности субъектов миграционных отношений (в узком смысле) [11, с. 18];

- система концептуально объединённых средств, с помощью которых государство, а также его общественные институты, соблюдая определённые принципы, стремятся к достиже-

нию целей, которые должны соответствовать и современному, и будущему этапу развития данного общества [12, с. 23]

Е. Волосенкова, П. Кабаченко, Е. Тарасова полагают, что миграционная политика в широком смысле:

- является одним из направлений государственной политики и определяется характером государственного устройства, целями, которые преследуются государством;

- представляет собой государственную доктрину или концепцию регулирования миграционных процессов;

- неразрывно связана с проводимой экономической, социальной, демографической, национальной, культурной политиками;

- разделяется на реальную и декларируемую, при этом декларируемая политика провозглашает своей целью защиту интересов мигрантов, беженцев, а реальная – выражает интересы принимающего государства, правящих элит.

Миграционная политика в узком смысле, по мнению авторов, направлена на то, чтобы изменить численность, состав, направление движения и расселение мигрантов, повлиять на их интеграцию, характеристики, тесно связанные с демографической проблематикой [13, с. 219-220].

Обобщая вышеперечисленные научные определения можно сделать вывод, что миграционная политика – это основанная на принципах конституционного строя, урегулированная правовыми нормами, контролируемая представительной властью целенаправленная деятельность государственных и общественных институтов, направленная на упорядочение и регулирование миграционных процессов на территории национального государства, в целях уменьшения негативных последствий миграционных процессов, сокращения незаконной и формирования селективной миграции.

Миграционная политика является совокупной частью направлений внешнеполитической, экономической, демографической, социально-интеграционной, социально-культурной, правовой и иной деятельности государства. Самостоятельная роль миграционной политики способствует построению целостной законодательной базы, помогает избежать внутренней противоречивости законодательства, которое имеет проработанную концептуальную основу, четко отражающую принципы, цели и задачи правового регулирования.

В Казахстане для регулирования миграционных процессов была разработана Концепция

миграционной политики Республики Казахстан, одобренная постановлением Правительства от 5 сентября 2000 г. № 1346. Концепция представляла собой систему основных принципов, приоритетов, механизмов, задач и методов упорядочения и регулирования миграционных процессов [14].

В последующем, стратегия миграционной политики Республики Казахстан была отражена в Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2007-2015 году, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 28 августа 2007 года № 399, в которой основными принципами миграционной политики государства провозглашались:

- соблюдение основных прав и свобод человека, закрепленных Конституцией Республики Казахстан, другими нормативными актами, международными договорами, участником которых является Республика Казахстан;

- недопущение дискриминации по признаку расы, языка, религии, пола, этническому и социальному происхождению, взглядам, политической принадлежности, имущественному положению или по любой другой причине;

- соблюдение мигрантами законодательства Республики Казахстан;

- сочетание интересов личности и государства, объединение усилий всех ветвей власти, общественных объединений и организаций;

- приоритетность национальных интересов в части обеспечения и сохранения социальной, экономической, политической стабильности, межэтнического и межконфессионального согласия и толерантности в контексте соблюдения международно признанных стандартов в области управления и регулирования миграционными процессами;

- сохранение и развитие национальной идентичности страны, предполагающей системное и последовательное проведение политики, ориентированной, прежде всего, на стимулирование возвращения соотечественников, проживающих за рубежом;

- развитие конкурентных преимуществ Казахстана, основывающихся на стимулировании привлечения высококвалифицированных зарубежных кадров для работы в приоритетных отраслях и подготовки собственных квалифицированных кадров;

- селективность, основанная на избирательном подходе к иммигрантам, с учетом их образования, профессии, инвестиционного и финансового потенциала;

- транспарентность и легитимность, предполагающие проведение в стране непрерывного мониторинга, включающего технические, организационные, экономические меры по обеспечению прозрачности и легализации пребывания иммигрантов в Казахстане, а также организацию различных мер правового обеспечения их пребывания;

- соблюдение принципа недопущения принудительного возвращения (nonrefoulement) в отношении лиц, ходатайствующих о предоставлении убежища, или беженцев [15].

Концепция предусматривала цель миграционной политики – уменьшение негативных последствий миграционных процессов в рамках сохранения и развития национальной идентичности и безопасности страны путем максимального сокращения незаконной и формирования селективной миграции [15].

В соответствии с Указом Президента Республики Казахстан от 30 декабря 2016 года №401 «О дальнейшем совершенствовании системы государственного управления Республики Казахстан» правительству поручено обеспечить до 1 апреля 2017 года разработку Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2017 – 2021 годы [16].

Концепция миграционной политики Республики Казахстан на 2017 – 2021 годы, являясь отражением основных направлений в области миграции населения в соответствии с Посланием Президента РК «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства», будет направлена на дальнейшее совершенствование действующих механизмов управления миграционными процессами в РК.

Основной целью разрабатываемой Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2017 – 2021 годы является эффективная миграционная политика, основанная на соблюдении прав и свобод человека, направленная на снижение негативных последствий миграционных процессов и обеспечение потребности в квалифицированной рабочей силе.

Основными задачами, способствующими достижению поставленной цели, являются:

- построение эффективной модели регулирования миграционных процессов, основанной на стимулировании демографического и экономического роста;

- повышение эффективности управления внутренней миграции в контексте процессов урбанизации;

- оптимизация и стимулирование расселения внутренних мигрантов;
- совершенствование системы адаптации и учета внутренних мигрантов;
- стимулирование возвращения этнических казахов, проживающих за рубежом;
- создание условий для адаптации и интеграции репатриантов, иммигрантов в социально-экономическую и политическую жизнь страны;
- совершенствование механизмов привлечения иностранной рабочей силы;
- усиление мер по пресечению нелегальной миграции и торговли людьми.

В соответствии с Концепцией наиболее существенными приоритетами миграционной политики являются:

- создание социально-экономических предпосылок и на этой основе переориентация внутренних миграционных потоков;
- содействие возвращению этнических ка-

захов, проживающих за рубежом, на историческую родину, стимулирование их расселения с учетом социально-экономического развития и рынка труда регионов, создания условий для их обустройства, адаптации в местах заселения и интеграции в социальную среду;

- содействие сокращению и стабилизации эмиграционных процессов, в том числе предотвращению утечки интеллектуального потенциала республики;

- совершенствование механизмов привлечения иностранной рабочей силы;

- предупреждение и предотвращение потоков незаконной миграции, и негативных последствий, вызываемых ею, а также создание и развитие системы иммиграционного контроля на территории Республики Казахстан;

- обеспечение реализации принятых международных обязательств, в том числе касательно беженцев.

Литература

- 1 Вокуев М.Р. Миграционное право современной России: теоретико-правовой анализ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Рн/Д, 2006.
- 2 Жеребцов А.Н. Кодификация миграционного законодательства как правовая основа формирования миграционной политики Российской Федерации//Рос.юстиц. – №2, 2008.
- 3 Хорев Б.С. Миграционная подвижность населения в СССР. – М, 1974.
- 4 Хомра А.У. Миграция населения: вопросы теории, методики исследования. – Киев, 1979.
- 5 Воробьева О.Д. Миграция населения. Вып. 6: Миграционная политика. – М.: Минфедерации России, 2001.
- 6 Черевичко Т.В. Миграционные процессы в мире и России. Юридическая клиника по проблемам миграции. – Саратов, 2002.
- 7 Рыбаковский Л.Л. Миграционная политика России: теория и практика // Современные проблемы миграции в России: материалы общероссийской научной конференции (11–13 ноября 2003г.). – М, 2003.
- 8 Бобылев В. Миграционная политика (сущность, структурное строение, основные типы) // Власть. – №6, 2009.
- 9 Рязанцев С.В. Материалы международной конференции. Политика народонаселения: настоящее и будущее. – М: МАКС Пресс, 2005.
- 10 Прудникова Т.А., Егорова С.А., Акимова С.А. Правовые и организационные особенности миграционной политики в ряде зарубежных стран. – М.: ЮНИТА-ДАНА: Закон и право, 2013.
- 11 Балашов С.А. Правовые основы миграционной политики российского государства: история и современность. – автореф. ... дисс. канд. юрид. наук. – Москва, 2010.
- 12 Giugni M., Passy F. Dialogues on migration policy. – Oxford: Lexington Books, a division of Rowman & Littlefield, 2006.
- 13 Волосенкова Е., Кабаченко П., Тарасова Е. Миграционная политика. Управление миграционными процессами / Методология и методы изучения миграционных процессов. Междисциплинарное учебное пособие. – М, 2007.
- 14 Концепция миграционной политики Республики Казахстан, одобренная постановлением Правительства от 5 сентября 2000 года № 1346: [Электрон. ресурс]. – 2000. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus> (дата обращения 20.09.2015).
- 15 Концепция миграционной политики Республики Казахстан на 2007-2015 гг. от 28 августа 2007 г.: [Электрон. ресурс]. – 2007. –URL: <http://adilet.zan.kz/rus> (дата обращения 20.09.2015).
- 16 Указ Президента Республики Казахстан от 30 декабря 2016 года №401 «О дальнейшем совершенствовании системы государственного управления Республики Казахстан».

References

- 1 Vokuyev M.R. Migratsionnoye pravo sovremennoy Rossii: teoretiko-pravovoy analiz: avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk. – Rn/D, 2006.
- 2 Zherebtsov A.N. Kodifikatsiya migratsionnogo zakonodatel'stva kak pravovaya osnova formirovaniya migratsionnoy politiki Rossyskoy Federatsii//Ros.yustits. – №2, 2008

- 3 Khorev B.S. Migratsionnaya podvizhnost' naseleniya v SSSR. – M, 1974.
- 4 Khomra A.U. Migratsiya naseleniya: voprosy teorii, metodiki issledovaniya. – Kiyev, 1979.
- 5 Vorob'yeva O.D. Migratsiya naseleniya. Vyp. 6: Migratsionnaya politika. – M.: Minfederatsii Rossii, 2001.
- 6 Cherevichko T.V. Migratsionnyye protsessy v mire i Rossii. Yuridicheskaya klinika po problemam migratsii. – Saratov, 2002.
- 7 Rybakovskiy L.L. Migratsionnaya politika Rossii: teoriya i praktika // Sovremennyye problemy migratsii v Rossii: materialy obshcherossiyskoy nauchnoy konferentsii (11–13 noyabrya 2003g.). – M, 2003.
- 8 Bobylev V. Migratsionnaya politika (sushchnost', strukturnoye stroyeniye, osnovnyye tipy) // Vlast'. – №6, 2009.
- 9 Ryazantsev S.V. Materialy mezhdunarodnoy konferentsii. Politika narodonaseleniya: nastoyashcheye i budushcheye. – M: MAKSPress, 2005.
- 10 Prudnikova T.A., Yegorova S.A., Akimova S.A. Pravovyye i organizatsionnyye osobennosti migratsionnoy politiki v ryade zarubezhnykh stran. – M.: YUNITA-DANA: Zakon i pravo, 2013.
- 11 Balashov S. A. Pravovyye osnovy migratsionnoy politiki rossiyskogo gosudarstva: istoriya i sovremennost'. – avtoref. ... diss. kand. yurid. nauk. – Moskva, 2010
- 12 Giugni M., Passy F. Dialogues on migration policy. – Oxford: Lexington Books, a division of Rowman & Littlefield, 2006.
- 13 Volosenkova Ye., Kabachenko P., Tarasova Ye. Migratsionnaya politika. Upravleniye migratsionnymi protsessami. / Metodologiya i metody izucheniya migratsionnykh protsessov. Mezhdistsiplinarnoye uchebnoye posobiye. – M, 2007.
- 14 Kontseptsiya migratsionnoy politiki Respubliki Kazakhstan, odobrennaya postanovleniem Pravitelstva ot 5 sentyabrya 2000 goda # 1346: [Elektron. resurs]. – 2000. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus> (data obrascheniya 20.09.2015).
- 15 Kontseptsiya migratsionnoy politiki Respubliki Kazakhstan na 2007-2015 gg. ot 28 avgusta 2007 g.: [Elektron. resurs]. – 2007. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus> (data obrascheniya 20.09.2015).
- 16 Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 30 dekabrya 2016 goda №401 «O dal'neyshem sovershenstvovanii sistemy gosudarstvennogo upravleniya Respubliki Kazakhstan».

Берсугурова А.Ш.

**Приостановление
производства по уголовному
делу по новому уголовно-
процессуальному
законодательству РК
(комментарий к статье 45
УПК РК)**

Bersugurova L.Sh.

**The suspension of the
proceedings on the new
Criminal Procedural Law of RK
(Commentary to Article 45 of
the Criminal Procedure Code of
Republic of Kazakhstan)**

Берсугурова А.Ш.

**Жаңа Қазақстан
Республикасының қылмыстық
іс жүргізу заңы бойынша
өндірісті тоқтата тұру
(Қазақстан Республикасының
Қылмыстық процессуалдық
кодексінің 45-бабына
түсініктеме)**

В статье комментируется содержание статьи 45 УПК РК. Анализируются вопросы оснований приостановления судебного производства по уголовным делам. Особое внимание уделено основаниям прерывания сроков досудебного расследования уголовных дел. Делается акцент на изменения, внесенные в уголовный процесс новым законодательством. Рассматриваются задачи и полномочия субъектов уголовного процесса, вытекающие из новых задач уголовного процесса. Проводится сравнительный анализ с прежним законодательством.

Ключевые слова: уголовный процесс, приостановление производства по уголовному делу, прерывание сроков досудебного производства, правосудие, субъекты уголовного процесса.

The article commented on the content of Article 45 of Criminal Procedure Code. The questions of the grounds of suspension proceedings in criminal matters. Particular attention is given to the grounds interrupt pre-trial investigation of criminal cases. The emphasis is on the changes made to the criminal trial the new legislation. We consider the tasks and powers of the subjects of the criminal proceedings arising from the new tasks of the criminal process. A comparative analysis with the previous legislation.

Key words: criminal proceedings, the suspension of the criminal proceedings, the interruption timing of pre-trial proceedings, the justice, the subjects of the criminal process.

Мақалада Қазақстан Республикасының Қылмыстық процессуалдық кодексінің 45-бабына түсініктеме беріледі. Қылмыстық істер бойынша сот ісін жүргізу аспалы жағдайларды негіз мәселелері талданады. Ерекше сотқа дейінгі іс жүргізу тоқтата тұру үшін негіз талдайды. Акцент қылмыстық процесстегі жаңа заңнамамен енгізілетін өзгерістерге болып жатады. Мақсат және қылмыстық процесстің ұстанымдарынан деген туында- қылмыстық процесстің субъектінің өкілдіктері қарастырылады. Алғашқы заңнамамен салыстырмалы анализ еңсеріледі.

Түйін сөздер: ылмыстық іс, қылмыстық өндірісті тоқтата тұру, сотқа дейінгі іс жүргізудегі, әділдік, қылмыстық процесс субъектілерінің ұзу мерзімі.

**ПРИОСТАНОВЛЕНИЕ
ПРОИЗВОДСТВА ПО
УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ
ПО НОВОМУ
УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ
РК (комментарий
к статье 45 УПК РК)**

Статья, регулирующая правила приостановления производства по уголовному делу в новом уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан именуется по-новому, что означает, что она охватывает новый круг отношений, возникающих в связи с наступлением необходимости приостановить производство по уголовному делу. Новая статья определяет условия приостановления судебного производства по делу и прерывания сроков досудебного расследования.

Приостановление производства по уголовному делу – это временный перерыв в производстве процессуальных действий, вызванный, фактическими и юридическими основаниями (например, невозможностью участия в них подозреваемого, обвиняемого, подсудимого), сопровождаемый принятием мер по устранению возникших препятствий для движения дела.

Значение данного института состоит в том, что у органа, ведущего уголовный процесс, высвобождается время для активной работы по другим уголовным делам, в производстве по которым не возникло препятствий. По приостановленному делу не производятся следственные действия, не применяются меры процессуального принуждения, останавливается течение сроков.

Современный институт приостановления производства по уголовному делу связан с установлением законом процессуальных сроков и жестким порядком их продления. Досудебное расследование и судебное разбирательство дела должны быть закончены в определенный срок, поэтому всякая временная невозможность продолжения этих производств, способная нарушить эти сроки, должна быть обоснована и мотивирована в особом решении.

Приостановление производства по уголовному делу возможно при наличии необходимых оснований и определенных условий. Условия приостановления производства по делу – это такие обстоятельства, которые сами по себе не влекут приостановление дела, но без наличия которых принять данное решение нельзя. Эти условия делятся на общие (распространяющиеся на все основания) и специальные (относящиеся к отдельным основаниям). Отсутствие необходимых условий может повлечь принятие иных решений: прекращение дела или продолжение,

допустим расследования, в том числе с продлением сроков следствия и дознания.

Закон особо обозначает основания и условия приостановления производств по делу в судебном и в досудебном производстве. Некоторые основания для приостановления производств совпадают по факту, однако условия их применения бывают различны на разных этапах движения уголовного дела.

Основания приостановления производства по делу судом вытекают, как правило, из общих условий главного судебного разбирательства, предусмотренных главой 41 УПК РК.

Пункт 1 части первой комментируемой статьи предусматривает основание приостановления производства по делу, которое связано с необходимостью реализации общего условия об обязательном участии подсудимого в главном судебном разбирательстве, при исключении оснований для возможного заочного рассмотрения дела в отсутствие подсудимого (статья 335 УПК РК). В данном случае суд выносит постановление о приостановлении производства по делу и объявляет розыск скрывающегося подсудимого (часть 4 статьи 341 УПК РК).

Временное психическое расстройство или иное тяжелое заболевание подсудимого служит основанием для приостановления производства по делу при наличии следующих условий:

наличие заключения судебно-психиатрической экспертизы о временном психическом расстройстве подсудимого или документа медицинского учреждения, удостоверяющего наличие у подсудимого тяжелой или длительной болезни, временно исключающей возможность его участия в судебном разбирательстве;

тяжесть болезни такова, что препятствует участию подсудимого в главном судебном разбирательстве;

выздоровление или улучшение состояния здоровья подсудимого может наступить лишь после истечения установленного для судебного разбирательства срока.

Тяжкая и постоянная болезнь, исключающая возможность назначения лицу наказания, может повлечь за собой прекращение дела ввиду отсутствия общественной опасности этого лица (пункт 4 части 2 статьи 393 УПК РК). Малая продолжительность болезни по сравнению со сроком судебного разбирательства может служить основанием для отложения главного судебного разбирательства (статья 341 УПК РК).

Нахождение подсудимого вне пределов РК является основанием для приостановления про-

изводства по делу только в случаях, когда подсудимый не уклоняется от явки в суд, и пребывание его за пределами страны происходит на законных основаниях: длительная командировка, длительное лечение, выполнение гражданского долга. В таких случаях следует исключить умышленную скрываемость от суда, что может повлечь за собой заочное рассмотрение дела (пункт 2 части 2 статьи 335 УПК РК).

Понятие непреодолимой силы, служащего процессуальным основанием для приостановления производства по уголовному делу, дано в примечании к комментируемой статье (примечание к статье 45 УПК РК).

Международными договорами Республики Казахстан могут быть предусмотрены различные формы процессуального взаимодействия и оказания правовой помощи: вручение документов, выполнение отдельных процессуальных действий, выдача лиц (экстрадиция), временная выдача лиц, временная передача лиц и т.д. При отсутствии международного договора правовая помощь может быть оказана на основании запроса иностранного государства на принципе взаимности. Если для исполнения таких договоренностей требуется длительное время, явно выходящее за рамки установленных законом процессуальных сроков, производство по делу может быть приостановлено.

При поступлении заявления подсудимого о применении незаконных способов получения доказательств, жестоком или унижающем человеческое достоинство обращении, суд обязан принять предусмотренные законом меры к ее незамедлительному рассмотрению. Если для полной проверки жалобы необходимо осуществление мер, не входящих в компетенцию суда (проведение дознания либо следствия и т.п.), суд выносит постановление, которым возлагает на прокурора осуществление соответствующей проверки с указанием срока предоставления суду материалов проверки. В случае, когда для проведения такой проверки требуется значительное время, явно выходящее за сроки судебного разбирательства дела, суд с учетом мнения сторон может принять решение о приостановлении производства по нему.

Часть 2 комментируемой статьи содержит основание обязательного приостановления производства по делу. Это основание опирается на положения статьи 78 Конституции РК, где прямо указано, что суды не вправе применять законы и иные нормативные правовые акты, ущемляющие закрепленные Конституцией права и свобо-

ды человека и гражданина. Если суд усмотрит, что закон или иной нормативный правовой акт, подлежащий применению, ущемляет закрепленные Конституцией права и свободы человека и гражданина, он обязан приостановить производство по делу и обратиться в Конституционный Совет с представлением о признании этого акта неконституционным. Применение этого основания расширено в части обязательности приостановления производства дела судом и в том случае, когда в Конституционный Совет поступило обращение какого-либо другого суда по части признания неконституционным закона или нормативно правового акта, подлежащего применению.

Реальная невозможность участия частного обвинителя в судебном заседании в связи с нахождением вне пределов Республики Казахстан в связи с командировкой или выполнением гражданского долга, или из-за тяжелой болезни являются основаниями полного или частичного приостановления производства по делу. Эти основания связаны со спецификой производства дел частного обвинения и обязанностью поддержания обвинения в суде, которая возложена на частного обвинителя с оговоренными в законе исключениями.

Производство по делу возобновляется после того как отпадут основания приостановления. Участники процесса извещаются как о приостановлении производства, так и о его возобновлении.

В связи со спецификой совершаемых процессуальных действий закон выделяет основания прерывания сроков досудебного расследования, устанавливая общие и специальные условия их действия. Приостановленное производством дело числится за определенным должностным лицом органа уголовного преследования и обязывает его принимать активные меры к устранению препятствий для его дальнейшего движения.

Общими условиями для прерывания сроков досудебного расследования являются следующие:

Во-первых, выполнение всех следственных действий, производство которых возможно в отсутствие подозреваемого или обвиняемого. Это условие вытекает из обязанности осуществления уголовного преследования: принятия всех мер по установлению события уголовного правонарушения и изобличению лиц, его совершивших (статья 8 УПК РК).

Во-вторых, отсутствие обстоятельств, исключающих производство по делу (статья 35

УПК РК) либо допускающих не осуществлять уголовное преследование (статья 36 УПК РК).

Особым основанием прерывания сроков досудебного расследования является не установление лица, совершившего уголовное правонарушение.

Это означает, что по делу не собрано доказательств виновности какого-либо конкретного лица в совершении расследуемого уголовного правонарушения.

Специальными условиями прерывания сроков досудебного расследования в связи с неустановлением лица, подлежащего привлечению в качестве обвиняемого, являются:

истечение срока досудебного расследования (статья 192 УПК РК);

принятие всех мер по установлению лица, совершившего уголовное правонарушение.

Приостановление дела в связи с неустановлением лица, совершившего уголовное правонарушение, свидетельствует, что уголовное правонарушение остается нераскрытым. По истечении срока давности привлечения к уголовной ответственности производство по такому делу прекращается (пункт 4 статьи 35 УПК РК).

Подозреваемый или обвиняемый скрылся от расследования либо место его нахождения не установлено по иным причинам – служит основанием прерывания сроков досудебного расследования, при отсутствии доказательств о месте, где находится подозреваемый или обвиняемый. При этом необходимо установить, что подозреваемый или обвиняемый совершил умышленные действия по уклонению от органов расследования с целью избежать уголовного преследования. Прерывание сроков расследования по такому основанию влечет материально-правовое последствие – приостановление течения срока давности привлечения к уголовной ответственности (часть 4 статьи 71 УК РК) и может повлечь за собой процессуальное последствие в виде избрания лицу более строгой меры пресечения (статья 136 УПК РК).

Специальными условиями для прерывания сроков расследования по данному основанию являются:

наличие в деле подозреваемого (статья 64 УПК РК) или обвиняемого (статья 65 УПК РК)

истечение срока досудебного расследования (статья 192 УПК РК);

принятие всех мер по установлению местонахождения подозреваемого или обвиняемого, в том числе и объявление розыска (статья 292 УПК РК);

отсутствие оснований для заочного рассмотрения дела, предусмотренных статьей 335 УПК РК, если акт обвинения уже предъявлен.

Необнаружение безвестно исчезнувшего лица служит основанием прерывания сроков досудебного производства только по истечении срока досудебного производства, в ходе которого предпринимались все действия для установления места нахождения подозреваемого или обвиняемого в совершении уголовного правонарушения. По истечении срока давности привлечения к уголовной ответственности может решаться вопрос о прекращении производства по делу. Основание для прерывания сроков досудебного производ-

ства, предусмотренное пунктом 7 части 7 комментируемой статьи, связано с особенностями производства по делам лиц, обладающих привилегиями и иммунитетом от уголовного преследования, предусмотренных главой 57 УПК РК, и общими положениями осуществления международного сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства, закрепленных в разделе 12 УПК РК.

Решение о прерывании сроков досудебного производства оформляется постановлением, копию которого лицо, осуществляющее досудебное производство, в двадцать четыре часа обязано направить прокурору. О принятом решении также уведомляются участники процесса.

Литература

1 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года: ЗРК № 231-V (с изм. и доп. от: 29 сентября 2014г. № 239- V; 7 ноября 2014г. № 248- V; 31 октября 2015г. № 378- V; 13 ноября 2015г. № 400- V; 18 ноября 2015г. № 412- V; 24 ноября 2015г. № 419- V; 24ноября 2015г. № 422- V. // СП «Параграф».

References

1 The Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2014 as follows: LRK № 231-V (as amended and supplemented, and by september 29, 2014 № 239- V; 7 november 2014 № 248- V; 31 october 2015, № 378 – V; 13 november 2015 № 400- V; 18 november 2015 № 412- V; 24 november 2015 № 419- V; 24 november 2015 № 422- V. // HS «Paragraph».

Тапалова Р.Б., Маликова Ш.Б.

**О проблемах возмещения
экономического ущерба при
загрязнении почвы**

В статье рассмотрены на примере из практики вредное воздействие загрязнения окружающей среды отходами при добыче нефти. Образующийся шлам при бурении скважин относится к особо опасным. Почва при загрязнении шламом не само восстанавливается. Иные компоненты природы от воздействия химических веществ шлама погибают.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2574/ГФ4 «Проблемы противодействия экологическим правонарушениям в условиях глобализации (уголовно-правовые, процессуальные, криминологические и криминалистические аспекты)».

Ключевые слова: экология, экологические правонарушения, шлам, почва.

Tapalova R.B., Malikova Sh.B.

**On the problems of
compensation of economic
damage in soil contamination**

The article examines, on the example of practice, the harmful effects of environmental pollution on waste during oil production. The resulting sludge when drilling wells is particularly dangerous. The soil when contaminated with slurry is not self-healing. Other components of nature from the impact of chemicals sludge perish.

The article is executed within the scientific research №2574/GF4 «Problems of counteraction to ecological offenses in the conditions of globalization (criminal-legal, procedural, criminological and criminalistic aspects)».

Key words: ecology, ecological offenses, sludge, soil.

Тапалова Р.Б., Маликова Ш.Б.

**Топырақты ластау барысында
келтірілген экономикалық
залалдың орнын толтыру
мәселелері туралы**

Мақалада тәжірибеден мысал ретінде мұнайды өндіру барысындағы қоқыстардың қоршаған ортаға зиянды әсері қарастырылған. Ұңғыманы бұрғылау барысында түзілетін қойыртпақ аса қауіпті болып табылады. Қойыртпақпен ласталған топырақ өз бетінше қалпына келе алмайды. Табиғаттың басқа компоненттері қойыртпақтың химиялық заттарының әсерінен жойылады.

Мақала №2574/МҚ4 «Жаһандану жағдайында экологиялық құқық бұзушылықтарға қарсы тұрудың мәселелері (қылмыстық-құқықтық, процессуалдық, криминологиялық және криминалистік аспектілері)» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: экология, экологиялық құқық бұзушылық, қойыртпақ, топырақ.

**О ПРОБЛЕМАХ
ВОЗМЕЩЕНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО
УЩЕРБА
ПРИ ЗАГРЯЗНЕНИИ
ПОЧВЫ**

Обстановка (место) загрязнения окружающей среды характеризует прежде всего территорию, где произошло правонарушение. Это могут быть отдельная энергетическая установка, предприятия, промышленная площадка, хранилища нефти, химических препаратов, очистные сооружения, полигоны складирования, уничтожения и захоронения отходов производства и т. п.

Основными источниками загрязнения в широком смысле слова являются промышленные, бытовые и сельскохозяйственные предприятия с разветвленной системой очистки, сброса, выброса, переработки и транспортировки опасных отходов, веществ, биологических агентов и др.

Получение сведений о том, что определенное предприятие стало источником загрязнения, выдвигает в число первоочередных задач установление технологических причин загрязнения. Ими могут быть различного рода неисправности оборудования, отсутствие или несовершенство канализационных устройств, очистных сооружений, выход из строя узлов и механизмов очистки газов и т. п. В ходе расследования место загрязнения, источники загрязнения могут быть установлены, однако проблемным остается цена экономического ущерба. Данные научной литературы показывают, что в этом вопросе нет однозначного мнения. Любое экологическое правонарушение – загрязнение или браконьерство – наносит ущерб. Под экономическим ущербом от деградации окружающей среды (или эколого-экономическим ущербом) понимается денежная оценка негативных изменений в окружающей среде в результате ее загрязнения, в качестве и количестве природных ресурсов, а также последствий таких изменений. Экологический ущерб и его последствия могут проявляться в самых различных видах и областях: ухудшение здоровья человека из-за потребления загрязненной воды и загрязнения воздуха (социальный ущерб), снижения урожайности в сельском хозяйстве на загрязненных выбросами промышленности землях, уменьшением сроков службы оборудования из-за коррозии металлов и т.д. Обычно при измерении ущерба природе сначала выявляются изменения / ухудшения в натуральных показателях, а затем дается их экономическая оценка. Экономисты величину эколого-эконо-

мического ущерба представляют в виде суммы разнообразных видов издержек, затрат, убытков в различных областях:

$$U = \sum_i U_i = \sum_i x_i p_i \quad (1)$$

где U_i – экономический ущерб, вызванный натуральными изменениями i -го фактора, руб.; x_i – натуральное изменение i -го фактора; p_i – денежная оценка i -го фактора. Существуют различные методики определения эколого-экономического ущерба. Рассмотрим на одном из примеров.

Так, в марте 2010 года недропользователь – ТОО «УралОйлЭндГаз», и ТОО «Мунайавтотранс», в лице директора Муханова А.Т. заключили договор № 10-0615.

Согласно условиям договора Исполнитель обязуется осуществить вывоз твердых и жидких отходов «янтарного списка», образующихся при безамбарном бурении двух обязательных разведочных скважин «РожковскоеU-21» и «РожковскоеU-22» и двух опционных скважин Федоровского Блока ЗКО, на полигоны Западно-Казахстанской области для последующей утилизации и захоронения, и сдать результаты выполненных работ заказчику, а заказчик обязуется принять результаты работы и оплатить их.

В соответствии с «Классификатором отходов», утвержденного приказом Министра охраны окружающей среды Республики Казахстан от 31 мая 2007 года № 169-п «Об утверждении Классификатора отходов», код отхода АЕ 040 – «отработанный буровой шлам» относится к уровню опасности буровых отходов «янтарный», и является категорией опасных отходов [1]. В соответствии со ст. 298 Экологического кодекса Республики Казахстан, захоронение опасных отходов производится на специально оборудованных полигонах, несоблюдение правил утилизации приводит к резкому ухудшению экологической ситуации [2].

Однако, Муханов А.Т. в нарушение вышеуказанных требований Закона, из корыстных побуждений, с целью уменьшения финансовых затрат своего предприятия по транспортировке и захоронению отходов, принял решение вывозить опасные отходы с территории месторождения «Рожковское» Федоровского блока ЗКО и производить окончательный слив бурового шлама на территории близлежащих к Федоровскому Блоку сельских округов ЗКО, в частности

в окрестностях сел Рубежинское и Дарьинское, Зеленовского района ЗКО. В 2011 году, при обследовании стихийных свалок вблизи поселков Рубежинское и Дарьинское ЗКО сотрудниками Департамента экологии ЗКО обнаружены не-санкционированные места размещения бурового шлама.

Согласно заключению судебно-экономической экспертизы № 29 от 10.01.2014 года общий объем буровых отходов, вывезенный ТОО «Мунайавтотранс» с Федоровского блока ЗКО при бурении скважин Рожковское в период с 2010 года по 2011 годы составили: буровые отходы твердой фазы в количестве 946 куб. метров и 2867 тонн. Буровые отходы жидкой фазы в количестве 3 493 куб. метров.

Согласно расчету экономической оценки ущерба от самовольного размещения в окружающей среде буровых отходов, общая сумма ущерба составила 911 778 912 тенге.

Поводом и основанием к возбуждению уголовного дела послужило письмо прокуратуры Западно-Казахстанской области (КУЗИ №797 от 11.08.2013 года). В данном вопиющем примере необходимо отметить, что жители поселков неоднократно обращались в акиматы, полицию, наконец, когда сотрудниками Департамента экологии ЗКО были обнаружены места загрязнения и опасности для жизнедеятельности, только тогда были приняты меры.

В рассматриваемом случае приоритетное привнесение солей (растворимых, мало- и нерастворимых), а не нефти и нефтепродуктов (следы) в почву из состава буровых шламов, является наиболее опасным и долговременным загрязнением.

Меры борьбы с засолением почвы в данном случае: удаление отходов→снятие последующего слоя почвы→мониторинг низлежащего слоя почвы→при необходимости промывка участка метровым слоем чистой воды.

Дополнительно к исследованиям химиков, почвоведов в заключении были проведены исследования экологов, которые констатировали:

1. Образцы почвы, изъятые при дополнительном осмотре места происшествия от 27.02.2013года с 5 участков, расположенных вокруг места обнаружения буровых отходов, а также образец почвы, отобранный в пахотном слое (в зоне, приближенной к ближайшей селитебной зоне) не содержат нефтепродуктов и солей, идентифицированных в составе буровых шламов.

Это означает, что миграции солей, обнаруженных в составе буровых шламов, за пределы непосредственно места незаконно размещенных отходов, не произошло. Загрязненной территорией является место под отходами.

Согласно экологического законодательства сам факт незаконно размещенного отхода на природных землях, т.е. территориях, не предназначенных для размещения (полигоны, золонакопители и др.) признается фактом загрязнения, т.е. нанесения ущерба окружающей среде. Степень воздействия незаконно размещенных на природных землях отходов зависит от продолжительности их хранения. Доказательства о продолжении нанесения ущерба необходимы, когда предприятие-загрязнитель известен и он бездействует. В таких случаях требуется доказать, что происходит загрязнение окружающей среды, при котором загрязнены воздух, вода, почва, погибли животные, растения, пострадали люди.

Из материалов дела стало известно, что после обнаружения незаконно размещенных отходов были проведены так называемые рекультивационные работы – восстановление загрязненной территории объединением отходов и верхнего под ним слоя почвы с помощью бульдозера – на компактной территории. В таких случаях отбор проб почвы необходимо было осуществить в месте обнаружения отходов после так называемых рекультивационных работ.

В ходе экспертизы установлено, что буровые шламы являются источниками загрязнения окружающей среды преимущественно солями (хлорид калия, хлорид кальция, карбонат кальция, карбонат цинка, сульфат бария, сульфат кальция и хлорид натрия). В отобранных пробах почв по контуру места обнаружения промышленных отходов не обнаружено превышений концентраций по солям. Миграция солей преимущественно происходит вертикально. После снятия всего объема отхода необходим отбор проб почвы для установления процесса вертикальной миграции обнаруженных солей (мониторинг почвы).

В результате незаконного сброса бурового шлама, образцы которого представлены на исследование, произошло загрязнение (засоление) почвы участка солями сульфатно-хлоридного типа. При этом за счет выбуренной каменной соли будет происходить постепенное увеличе-

ние количества соли в результате ее растворения. Известково-глинистые фракции в составе бурового шлама обладают сорбирующими свойствами, что в совокупности с присутствием значительного количества солей приведет к запечатыванию почвы в результате образования на поверхности почвы водонепроницаемой корки.

Самовосстановление почвы невозможно по следующим причинам:

- в составе отходов присутствуют глина и утяжелители, представляющие собой вязкую плохофильтруемую массу, содержащую нерастворимые и малорастворимые соли: нерастворимый сульфат бария; малорастворимый сульфат кальция – гипс (являющиеся основой вяжущих материалов, например, цемента) и др., приводящую к образованию на поверхности почвы такыров, нарушающих обменные процессы в почве;

- в состав отходов входят хорошо растворимые соли (хлориды натрия, кальция, магния и др.), которые, по мере эрозионного разрушения образовавшейся корки отходов, будут выщелачиваться, преимущественно вертикально мигрировать, т.е. засаливать почву.

Требуются мероприятия по восстановлению почвы территории с размещенными отходами бурения.

Меры борьбы с засолением плодородных сельскохозяйственных земель: дренаж и промывка участка метровым слоем чистой воды.

В рассматриваемом случае приоритетное привнесение солей (растворимых, мало- и нерастворимых), а не нефти и нефтепродуктов (следы) в почву из состава буровых шламов, является наиболее опасным и долговременным загрязнением.

Меры борьбы с засолением почвы в данном случае: удаление отходов→снятие последующего слоя почвы→мониторинг низлежащего слоя почвы→при необходимости промывка участка метровым слоем чистой воды.

Таким образом, преступники нанесли существенный вред территории, где проживали жители поселка, кроме того в ходе следствия было выяснено, что ими были присвоены большая сумма денежных средств, которые были выделены на вывоз бурового шлама в хвостохранилище. По результатам следствия виновные были привлечены к уголовной ответственности.

Литература

- 1 Приказ Министра охраны окружающей среды Республики Казахстан от 31 мая 2007 года № 169-п «Об утверждении Классификатора отходов».
- 2 Экологический кодекс Республики Казахстан от 9 января 2007 года № 212-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 17.01.2014 г.).
- 3 Архив природоохранной прокуратуры Уральской области [Электронный ресурс] <http://bko.prokuror.kz/rus/sub/upp> – 2014 г.

References

- 1 Prikaz Ministra ohrany okruzhajushhej sredy Respubliki Kazahstan ot 31 maja 2007 goda № 169-p «Ob utverzhdenii Klassifikatora othodov».
- 2 Jekologicheskij kodeks Respubliki Kazahstan ot 9 janvarja 2007 goda № 212-III (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 17.01.2014 g.).
- 3 Arhiv prirodohrannoj prokuratury Ural'skoj oblasti [Jelektronnyj resurs] <http://bko.prokuror.kz/rus/sub/upp> -2014 g.

Омарова А.Б.
**Проблемы виктимологической
профилактики миграционной
преступности**

Статья посвящена рассмотрению проблем виктимологической профилактики миграционной преступности. Раскрывается виктимологическое значение изучения миграционной преступности. Проанализирована система виктимологической профилактики миграционной преступности зарубежных государств. Изучены предпосылки создания системы виктимологической профилактики в Казахстане.

Ключевые слова: миграционная преступность, виктимология, виктимологическая профилактика, мигрант, жертва, преступность.

Omarova A.B.
**Problems of viktimological
prevention of migration crime**

Article is devoted to consideration of problems concerning viktimological prevention of migration crime. The viktimological value of studying a migration crime is revealed. The system of viktimological prevention of migration crime in the foreign states is analysed. Prerequisites of system creation of viktimological prevention in Kazakhstan are studied.

Key words: migration crime, viktimology, viktimological prevention, migrant, victim, crime.

Омарова А.Б.
**Көші-қон қылмыстылығының
виктимологиялық алдын алу
мәселелері**

Мақала көші-қон қылмыстылығының виктимологиялық алдын алу мәселелерін қарастыруға арналған. Көші-қон қылмыстылығын зерттеудің виктимологиялық маңызы ашылған. Шет елдердің көші-қон қылмыстылығын виктимологиялық алдын алу жүйесі талданған. Қазақстандағы виктимологиялық алдын алу жүйесін құрудың алғы шарттары зерделенген.

Түйін сөздер: көші-қон қылмыстылығы, виктимология, виктимологиялық алдын алу, мигрант, құрбан, қылмыстылық.

**ПРОБЛЕМЫ ВИКТИМО-
ЛОГИЧЕСКОЙ
ПРОФИЛАКТИКИ
МИГРАЦИОННОЙ
ПРЕСТУПНОСТИ**

В настоящее время миграция в Казахстане, также как и во многих странах мира, представляет собой одну из актуальных проблем не только в криминологическом, но и в виктимологическом аспекте. Существующие формы миграции несут в себе криминогенный потенциал, а совершение преступлений в отношении мигрантов свидетельствуют о возможных серьезных проблемах.

Общепризнано, что исследование личности потерпевшего имеет значение не только для уголовной квалификации преступления, но и для изучения и предупреждения преступности. Поэтому логично, что в последние годы значительное внимание стало уделяться развитию виктимологии как науке о жертве. При этом вместе с общеприменимым в криминологии термином «жертва» в криминальной виктимологии принято использовать термин «потерпевший», независимо от того, на самом деле пострадало лицо от преступления или нет. Более того для виктимологии особый интерес представляют жертвы, поведение которых негативно настолько, что исключает возможность их признания в процессуальном порядке потерпевшими.

Виктимологическое значение изучения миграционной преступности определяется следующими обстоятельствами:

- она оказывает влияние на криминальную ситуацию в стране, регионах;
- такое влияние возрастает в условиях социальных кризисов;
- порождает ряд новых экономических, социальных, политических и идеологических проблем, затрагивающих так же международно-правовые аспекты: положение иностранцев на территории государства, обеспечение их безопасности и т.п.
- при вынужденном переселении мигранты могут оказаться без работы и средств к существованию и это часто используется криминальными структурами для использования таких мигрантов в преступных целях;
- при предоставлении нелегальных путей мигрантам для переселения в случае опасности они становятся потенциальным объектом уничтожения преступниками;
- мигранты представляют являются не только дешевой рабочей силой, но также могут оказаться в рабстве у работодате-

лей, особенно у представителей криминальных кругов.

Преступность в отношении мигрантов детерминируется совокупностью обстоятельств, которые в свою очередь способствуют сохранению преступности в государстве.

Уголовная статистика Казахстана не отражает реальной картины миграционной преступности иностранных граждан и преступные деяния, совершаемые в отношении них. Они обладают повышенной степенью латентности, по экспертной оценке, преступления совершаемые мигрантами, - 1:5 - 1:7 и преступления, совершаемые в отношении мигрантов - 1:7-1:9 [1].

Система виктимологической профилактики миграционной преступности за рубежом приобретает статус государственной поддержки и тому есть положительные примеры.

Так, в странах Запада выделяют три группы элементов виктимологической профилактики:

- нейтрализация объективных условий виктимизации личности или социальной группы;
- разъяснительная работа среди отдельных категорий населения, виктимологическая пропаганда;
- оказание помощи жертвам, включая систему государственных компенсаций и возмещения ущерба [2, с. 87].

Поведение жертвы в современных криминологических концепциях трактуется как важный элемент в системе детерминации преступления. В связи с этим виктимологическая профилактика на Западе рассматривается как специфическая составная часть деятельности государства и институтов гражданского общества по предупреждению преступности.

Основным субъектом предупредительной деятельности в рамках первой выделенной выше группы являются государство и органы государственного управления.

По мнению западных виктимологов, общественное самоуправление обладает мощным потенциалом, способным нейтрализовать виктимизирующее воздействие на общество со стороны современных процессов урбанизации и миграции.

Общественное самоуправление способно быть выражением принципиальной культурной разнородности как в мировом масштабе, так и на региональном и локальном уровнях, быть наиболее демократичным ответом на вызовы глобализации, заявляющим о необходимости уважения к особенному, уникальному, неповторимому.

Кроме того, общественное самоуправление способно смягчить негативные последствия ра-

дикализации стратификационных процессов, прежде всего те, которые связаны с локальным сосредоточением и концентрацией в неблагополучных районах городов представителей низших страт.

В странах Запада важным элементом системы виктимологического предупреждения преступности являются общественные организации, которые создаются в целях защиты интересов жертв преступлений, оказания им помощи, оказания противодействия рецидивной виктимизации. Главная виктимологическая идея состоит в участии общественности в предупреждении преступлений.

Практическая эффективность деятельности виктимологических организаций определяется не только степенью социальной активности граждан, но и сложившимися традициями лоббистской деятельности, закрепленными и институционализированными на правовой основе в западных странах. Для обеспечения интересов жертв на законодательном уровне организации проводят официальные и частные встречи с представителями органов власти; участвуют в заседаниях комитетов и комиссий парламента, правительства, в коллегиях министерств; оказывают помощь в подготовке законопроектов; приглашают законодателей, членов правительства на свои съезды, конгрессы, совещания; формируют общественное мнение и регулярно работают со средствами массовой информации; готовят доклады, послания от лица жертв криминальных посягательств к органам власти; осуществляют встречи с высшими руководителями государства, включая президента США.

Анализ опыта работы организаций виктимологической направленности показал, что специалистами выделяются четыре позиции:

- организационную структуру;
- отношение с другими организациями виктимологического профиля;
- характер объекта предоставляемой помощи;
- приоритетные направления преступлений, по которым ведется работа [1].

По организационной структуре различают добровольные неправительственные организации и организации, в работе которых в разной форме участвует государство.

Для координации деятельности виктимологических организаций в ряде стран создаются общенациональные органы, комитеты, советы и т.п. Эти органы обеспечивают соответствие работы фондов и организаций установленным в стране стандартам благотворительной деятель-

ности, а также занимаются разработкой методических рекомендаций по совершенствованию виктимологической пропаганды, собирают и обобщают опыт других стран, обеспечивают связь общественных организаций с правительственными структурами, способствуют установлению контактов с аналогичными организациями за рубежом.

В Англии такой организацией является Национальная ассоциация поддержки жертв преступлений (National Association of Victim Support Schemes), действующая с 1979 г. Во Франции - Национальный институт помощи жертвам преступлений (National Institute for Assistance for Victims (INAVEM)), который был создан в 1986 г. для координирования деятельности более чем 60 местных виктимологических ассоциаций. В Нидерландах - Национальная организация поддержки жертвы (National Organisation for Victim Support (NOVS)). В Соединенных Штатах подобная официальная организация отсутствует, но ее функции выполняет Национальная организация помощи жертвам. В Италии также нет единой организации помощи жертвам преступлений, однако существуют ассоциации для помощи жертвам террористов, организованной преступности, пострадавшим от краж и т.п., обычно создаваемые оставшимися в живых и родственниками пострадавших [2].

В Республике Казахстан в отличие от стран Западной Европы и США нет системы виктимологической защиты населения. В Казахстане отсутствует и виктимологическая политика на уровне государства сопоставимая с зарубежными аналогами.

Есть ли предпосылки создания системы виктимологической профилактики в Казахстане? Отвечая на данный вопрос можно пока только говорить о разной степени зрелости трех важных предпосылок ее развития.

В Казахстане имеется определенная, но не фундаментально разработанная, теоретическая база формирования системы виктимологической профилактики. Без теоретической базы виктимологическое движение носит стихийный характер. Можно сказать, что в нашей стране созданы первые общественные организации в какой-то степени виктимологической направленности (например, общества защиты прав потребителей и т.п.), но у них нет осознания общности целей. Более того, в их идеологии слабо выражены криминально-виктимологические мотивы, нет и стремления основывать свою деятельность на теоретической базе отечественной и зарубежной

виктимологии. Виктимологическое движение в нашей стране, впрочем, как и в России, пока воспроизводит итальянскую модель: слабое развитие институтов и интенций гражданского общества. Поэтому можно прогнозировать, что она вряд ли будет в нашей стране так же эффективна, как в западных странах.

В настоящее время нужно структурировать и стимулировать виктимологическое движение, осуществляющееся из единого центра. Возможно, будет целесообразно создать единую действующую виктимологическую ассоциацию по английскому образцу, при активном участии государства.

Современная организационная роль нашего государства и органов государственной власти в формировании единой системы виктимологической профилактики, разработка законодательной базы еще не соответствуют масштабу существующих задач.

Опыт западных стран показывает, что в развитии виктимологического движения инициативная роль отведена институтам гражданского общества. Однако по причине их слабого развития в Казахстане перспектива скорейшего решения задачи формирования и реализации государственной виктимологической политики кажется далекой.

На сегодняшний день решение проблем виктимологической профилактики миграционной преступности предполагает решение проблем общей виктимологической профилактики, объектами которой являются:

- виктимность и ее виды;
- виктимогенные факторы и ситуации, которые формируют виктимное поведение и обуславливают совершение преступлений в отношении конкретных лиц, в том числе и мигрантов;
- виктимогенные (т.е. наиболее подверженные опасности стать жертвами) группы населения.

Правоохранительные органы не в состоянии решать все задачи общей виктимологической профилактики. Нужен комплексный подход с привлечением различных органов государственной власти и общественного самоуправления. Кроме того, необходимо привлечение специализированных общественных организаций, объединений.

Таким образом, присутствию иностранцев в экономике нашей страны, в системе образования, в сфере туризма является необходимостью. Это одна сторона вопроса. Отсутствие гарантий безопасности иностранных лиц является другой стороной вопроса миграции. Эти обстоятельства

обуславливают социальную необходимость исследования, в котором предлагаются меры обеспечения криминологической безопасности иностранцев необходимого уровня.

Исследования показали, что вследствие пробелов в отечественной теории предупреждения преступности, связанной с мигрантами, отсут-

ствия соответствующих криминологических исследований в нашей науке выработано не так уж много конкретных предложений, которые могут быть внедрены в практику борьбы с преступностью в отношении указанной категории населения, что свидетельствует об актуальности исследуемой проблемы.

Литература

- 1 Алауханов, Е. О. Профилактика преступлений: учебник / Алауханов Е.О., Зарипов З.С. – Алматы: Заң әдебиеті, 2014. – 376 с.
- 2 Виктимология: учебное пособие / под ред. Т.В. Варчук, К.В. Вишневецкий. – М., 2014. – 245 с.

References

- 1 Alauhanov, E. O. Profilaktika prestuplenij: uchebnik / Alauhanov E.O., Zaripov Z.S. – Almaty: Zaң әdebieti, 2014. – 376 s.
- 2 Viktimologija: uchebnoe posobie / pod red. T.B. Varchuk, K.V. Vishnevetskij. – M., 2014. – 245 s.

Джансараева Р.Е.
**Основные направления
предупреждения
экологических
правонарушений**

В статье предпринята попытка изложить авторское видение решения проблем предупреждения экологических правонарушений, проанализированы обстоятельства, способствующие совершению экологических правонарушений, а также представлены основные направления по устранению этих обстоятельств.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2574/ГФ4 «Проблемы противодействия экологическим правонарушениям в условиях глобализации (уголовно-правовые, процессуальные, криминологические и криминалистические аспекты)».

Ключевые слова: экологические правонарушения, предупреждение экологических правонарушений, экологическое законодательство, предупреждение преступности.

Dzhansarayeva R.Y.
**Main directions of ecological
offenses prevention**

The article attempts to present the author's vision of solving the problems of preventing environmental violations, analyzed the circumstances that contribute to the commission of environmental violations, as well as the main directions for eliminating these circumstances.

The article is executed within the scientific research №2574/GF4 «Problems of counteraction to ecological offenses in the conditions of globalization (criminal-legal, procedural, criminological and criminalistic aspects)».

Key words: environmental offenses, prevention of environmental offenses, environmental legislation, crime prevention.

Джансараева Р.Е.
**Экологиялық құқық
бұзушылықтардан
сақтандырудың негізгі
бағыттары**

Мақалада экологиялық құқық бұзушылықтардан сақтандыру мәселелерін шешудің авторлық көзқарасын беруге талпыныс жасалған, экологиялық құқық бұзушылықтарды жасауға жәрдемдесетін мән-жайлар талданған, сонымен қатар аталған мән-жайларды жоюға қатысты негізгі бағыттар берілген.

Мақала №2574/МК4 «Жаһандану жағдайында экологиялық құқық бұзушылықтарға қарсы тұрудың мәселелері (қылмыстық-құқықтық, процессуалдық, криминологиялық және криминалистік аспектілері)» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: экологиялық құқық бұзушылықтар, экологиялық құқық бұзушылықтардан сақтандыру, экологиялық заңнама, қылмыстылықтан сақтандыру.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Актуальным остается утверждение Чезаре Беккариа: «Лучше предупреждать преступления, чем карать за них. Это составляет цель любого хорошего законодательства» [1, с. 123].

Аналогичное суждение было высказано Ж.-П. Маратом: «во всяком хорошо устроенном обществе надлежит более предупреждать преступления, чем карать за них» [2, с. 104].

К. Маркс писал: «мудрый законодатель предупредит преступление, чтобы не быть вынужденным наказывать за него. Но он сделает это не путем ограничения сферы права, а тем путем, что в каждом правовом стремлении уничтожит его отрицательную сторону, предоставив праву положительную сферу деятельности» [3, с. 145].

Вопрос предупреждения преступности находится в центре внимания криминологов. Как отмечает В.С. Овчинский, в современных условиях сформировалась совокупность знаний о деятельности по совершенствованию общественных отношений в целях выявления и нейтрализации причин преступности и условий, ей способствующих, а также явлений и процессов, обуславливающих совершение, рост и распространение отдельных форм и видов преступлений, факторов, влияющих на формирование антиобщественных черт у определенных категорий лиц, влияния на условия их жизни и воспитания, устранения конкретных условий, обуславливающих совершение преступлений отдельными лицами, определение форм и методов контроля над преступностью [4, с. 103-107].

Анализируя это определение, можно прийти к выводу о том, что в центре внимания упомянутой выше теории – социально-полезная деятельность, позволяющая, во-первых, решать задачу профилактического воздействия на основные параметры преступности и факторы, ее детерминирующие. Во-вторых, обеспечивать предупреждение как видов и форм преступного поведения, так и преступлений, совершаемых отдельными социальными группами лиц. В-третьих, предупреждать совершение преступлений отдельными лицами.

В литературе можно встретить определение предупреждения преступности, в которых акцент сделан на термине «деятельность». Так, В.Н. Бурлаков отмечает, что предупреждение преступности – это деятельность государственных и обще-

ственных органов, организаций, направленная против преступности с целью удержания ее на социально терпимом уровне посредством устранения или нейтрализации порождающих ее причин [5, с. 177-198].

По его мнению, деятельный аспект предупреждения преступности проявляется в том, что оно представляет собой, во-первых, важное средство социального регулирования общественных отношений; во-вторых, – процесс взаимодействия мер социально-экономического, организационно-правового и воспитательного порядка; в-третьих, как сочетание различных уровней предупреждения преступности, воплощенных в деятельности неоднородных субъектов.

По мнению А.И. Алексеева, предупреждение преступности представляет собой с одной стороны сложный комплекс разнообразных мер упреждающего воздействия, а с другой – сложный многоаспектный процесс, обладающий определенными признаками целостности, являющийся неким единством в различиях [6, с. 338-350].

Л.В. Тихомирова и М.Ю. Тихомиров считают, что предупреждение преступности как криминологический термин – это система государственных и общественных мер, направленных на устранение или нейтрализацию, ослабление причин и условий преступности, удержания от совершения преступлений и коррекцию поведения правонарушителей [7, с. 351].

Н.Ф. Кузнецова рассматривает предупреждение преступности как многоуровневую систему государственных и общественных мер, направленных на выявление, устранение ослабление и нейтрализацию причин и условий преступности, преступлений отдельных видов и конкретных деяний, а также на удержание от перехода или возврата на преступный путь людей, условия жизни и (или) поведение которых указывают на такую возможность [8, с. 185].

С учетом признака целеполагания выделяется общесоциальное и специальное предупреждение преступности. В зависимости от масштаба применения различаются общегосударственные меры предупреждения; меры предупреждения, относящиеся к отдельным объектам или микрогруппам; индивидуальные.

Предупреждение преступлений должно обеспечиваться всей совокупностью мероприятий, направленных на укрепление государства, его экономической системы, повышение качества жизни, культурного и образовательного уровня населения.

Предупредительные мероприятия политического, идеологического, правового, экономического, организационного, социального, культурного, образовательного, воспитательного и иного характера, должны быть направлены на ликвидацию социальных явлений – безработицы, нищеты, несправедливого распределения материальных благ, бесправия и неравенства граждан перед законом и судом, социальной напряженности и др., порождающих правонарушения.

В реализации предупредительных мероприятий должны участвовать государственные и негосударственные структуры, должностные лица и граждане.

Чтобы предупредить преступление, надо знать обстоятельства, которые его вызвали или могут вызвать [9, с. 101]. Основными причинами совершения экологических правонарушений являются:

- личностные, т. е. антиобщественная установка личности, низкий уровень правосознания;
- деформация общественного экологического сознания, низкая экологическая культура;
- низкий жизненный уровень части населения;
- неприоритетность решения экологических проблем на государственном уровне, игнорирование национальных интересов РК;
- коррумпированность чиновничества;
- низкий технический уровень производства в промышленности, сельском хозяйстве, транспорте и т. д.;
- несовершенство экологического законодательства;
- нарушение принципа неотвратимости ответственности за экологические правонарушения.

Можно назвать некоторые условия, способствующие совершению экологических правонарушений:

- идеологические (слабая государственная поддержка экологической идеологии);
- организационные (нестабильность природоохранных и правоохранительных органов);
- воспитательные (неудовлетворительное качество воспитательных мероприятий и низкий охват населения);
- профилактические (низкое качество, спонтанность профилактических мероприятий);
- поведенческие (нездоровый образ жизни, отсутствие положительных примеров бережного отношения к природе);
- общественные (разрозненность действий общественных экологических организаций, сла-

бое влияние их на принятие решений государственными органами, неразвитость общественного экологического движения).

К условиям, способствующим совершению экологических правонарушений, также можно отнести:

- недостатки в работе правоохранительных органов;
- **недостатки в работе природоохранных органов**, природоохранной деятельности органов местного самоуправления;
- недостатки в работе судебных органов.

Необходимо предпринять усилия по устранению негативных факторов, в том числе, перечисленных выше, которые продуцируют экологические правонарушения. Вопросы экологии должны быть признаны приоритетными. Различные экологические программы, принимаемые на разных уровнях, заявления на экологические темы, определение курса на устойчивое развитие не будут работать и останутся декларациями без соответствующей материально-финансовой поддержки. Лишь экономически сильные государства с высокой экологической культурой населения, обеспеченного материально, думающего о состоянии своего здоровья и состоянии окружающей среды, имеют возможности эффективного решения экологических проблем и обеспечения оптимального экологического правопорядка. В государствах с низким уровнем экономического развития население волнует не проблемы экологии, а думы о хлебе насущном.

Поэтому решение экологических проблем, снижение экологических правонарушений возможно, в первую очередь, экономическими мерами: укрепление и улучшение экономического развития государства, модернизация промышленности, сельского хозяйства, транспорта и иных сфер экономики страны, обеспечение благосостояния и высокого качества жизни населения.

Важное значение имеет повышение экологической культуры граждан, формирование

позитивного экологического мировоззрения населения, активной гражданской позиции в природоохранной деятельности. Сочетание экологического воспитания и экологического образования является важным направлением предупреждения экологических правонарушений.

Важным направлением предупреждения экологических правонарушений является бескомпромиссная борьба с коррупцией. Коррупция существенно подрывает и ослабляет механизмы защиты интересов граждан, общества и государства. Коррупционирование работников государственных органов создает ситуацию, когда при резком росте экономической и прочей преступности (включая и экологическую преступность), правоохранительные органы не в состоянии обеспечить неотвратимость юридической ответственности за совершенные преступления [7, с. 215].

Предупреждению экологических правонарушений способствует эффективная деятельность правоохранительных, природоохранных и иных органов надзора и контроля за исполнением экологического законодательства, продуктивная работа которых должна быть обеспечена структурной стабильностью, материально-технической и кадровой обеспеченностью, формированием здоровой рабочей обстановки.

На предупреждение экологических правонарушений направлены меры правового плана: совершенствование экологического законодательства и практики его применения, совершенствование института ответственности за экологические правонарушения и реализация принципа неотвратимости ответственности за совершение экологических правонарушений.

Предупреждение экологических правонарушений – задача решаемая при наличии государственной воли и желании органов государственной власти и управления решать экологические проблемы. Предупреждение экологических правонарушений должно быть делом каждого гражданина, всего общества и государства.

Литература

- 1 Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. – М. – 1995.
- 2 Герцензон А.А. Уголовно-правовая теория Жана Поля Марата. – М.: Гос. изд-во юрид. лит.-ры. – 1956.
- 3 Маркс К., Энгельс Ф. Собрание сочинений. В 50 т. – М.: Госполитиздат. – 1955. – Т. 1.
- 4 Овчинский В.С. Теория предупреждения преступности: Становление, предмет и структура. //Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. – Москва.: Юристъ. – 1997.
- 5 Бурлаков В.Н. Предупреждение преступности. В кн.: Криминология: Учебник для вузов. – СПб.: Питер. – 2003.
- 6 Алексеев А.И. Предупреждение преступности. В кн.: Криминология. Учебник для в юридических вузов. Под общей ред. А.И.Долговой. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА* – М. – 1999.

- 7 Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. – М. – 1998.
- 8 Криминология: Учебник / Под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой, проф. В.В. Лунеева. – М. – 2004.
- 9 Кудрявцев В.Н. Лекции по криминологии. – М.: Юристъ. – 2005.

References

- 1 Bekkariya CH. O prestupleniyakh i nakazaniyakh. – М. – 1995.
- 2 Gertsenzon A.A. Ugolovno-pravovaya teoriya Zhana Polya Marata. – М.: Gos. izd-vo yurid. lit-ry. – 1956.
- 3 Marks K., Engel's F. Sobraniye sochineniy. V 50 t. – М.: Gospolitizdat. – 1955. – Т. 1.
- 4 Ovchinskiy V.S. Teoriya preduprezhdeniya prestupnosti: Stanovleniye, predmet i struktura. //Kriminologiya: Uchebnik / Pod red. V.N. Kudryavtseva, V.Ye. Eminova. – Moskva.: Yurist». – 1997.
- 5 Burlakov V.N. Preduprezhdeniye prestupnosti. V kn.: Kriminologiya: Uchebnik dlya vuzov. – Spb.: Piter. – 2003.
- 6 Alekseyev A.I. Preduprezhdeniye prestupnosti. V kn.: Kriminologiya. Uchebnik dlya v yuridicheskikh vuzov. Pod obshchey red. A.I.Dolgovoy. – М.: Izdatel'skaya gruppa NORMA-INFRA* – М. – 1999.
- 7 Tikhomirova L.V., Tikhomirov M.YU. Yuridicheskaya entsiklopediya. – М. – 1998.
- 8 Kriminologiya: Uchebnik / Pod red. prof. N.F. Kuznetsovoy, prof. V.V. Luneyeva. – М. – 2004.
- 9 Kudryavtsev V.N. Lektsii po kriminologii. – М.: Yurist». – 2005.

Тапалова Р.Б., Каражаева Г.А.
**Оценка заключения эксперта,
специалиста**

В статье рассмотрены вопросы оценки заключения судебных экспертов, специалистов. Сформулированы принципы, на которых строится оценка доказательств, в том числе заключений. Отмечены специфика оценки в зависимости от решаемых задач – идентификационных, классификационных, диагностических или ситуационных.

Ключевые слова: доказывание, доказательства, внутреннее убеждение, заключения эксперта, специалист.

Tapalova R.B., Karazhaieva G.A.
**Assessment of the conclusion of
an expert, a specialist**

In the article questions of an estimation of the conclusion of judicial experts, experts are considered. The principles, on which evidence evaluation is based, including conclusions, are formulated. The specifics of the assessment are marked depending on the tasks to be solved-identification, classification, diagnostic or situational ones.

Key words: proof, evidence, internal conviction, expert's conclusions, expert's opinion.

Тапалова Р.Б., Каражаева Г.А.
**Маман, сарапшының
қорытындысын бағалау**

Мақалада мамандар мен сот сарапшылардың қорытындыларын бағалау мәселелері қарастырылған. Дәлелдемелерді бағалау, соның ішінде қорытындыларды бағалауда басшылыққа алынатын қағидалар айқындалған. Шешілетін мәселелерге байланысты бағалаудың – идентификациялық, классификациялық, диагностикалық немесе ситуациялық ерекшеліктері қарастырылған.

Түйін сөздер: дәлелдеу, дәлелдемелер, ішкі сенім, сарапшы қорытындысы, маман.

ОЦЕНКА ЗАКЛЮЧЕНИЯ ЭКСПЕРТА, СПЕЦИАЛИСТА

Заключение эксперта или специалиста не может быть положено в основу судебного решения, приговора без тщательной его оценки судом. Никакие доказательства для суда не имеют заранее установленной силы (ст.125 УПК РК). Все собранные по делу доказательства подлежат всесторонней и объективной проверке и оценке судом (следователем, прокурором, адвокатом). Эти требования безусловно относятся так же и к заключениям экспертов или специалистов. Ошибочным следует признать мнение, будто заключение эксперта или специалиста обладают особой законной силой, поскольку оно исходит от лица, имеющего специальные знания, в связи, с чем не поддается оценке со стороны органа, назначившего экспертизу. Суд (следователь, прокурор, адвокат) не может слепо следовать за экспертизой, принимать ее на веру без тщательной проверки и критической оценки. Оценка заключения эксперта или специалиста – не самоцель. С помощью этого заключения суд, следователь, прокурор, а также адвокат устанавливают обстоятельства, имеющие значение для дела.

Общепринятым в процессуальной литературе является мнение о том, что оценка заключения эксперта или специалиста – это сложный мыслительный процесс, осуществляемого судьей (судом). Вместе с тем содержание понятия оценки заключения эксперта требует уточнения. По данному вопросу у процессуалистов и криминалистов нет единства взглядов. Есть мнение, что оценка заключения эксперта главным образом сводится к оценке изложенных в этом заключении выводов эксперта или специалиста с точки зрения их обоснованности, другая точка зрения существует, что в содержание оценки любого доказательства входит разрешение следующих вопросов: а) об источнике доказательств; б) об относимости и допустимости доказательств; в) о достоверности доказательств, есть мнение, что заключение эксперта или специалиста должно оцениваться с точки зрения его допустимости и достоверности [1, с. 188-235; 2, с. 168-175; 3; 4].

Представляется, что по содержанию оценка судом (следователем, прокурором, адвокатом) заключения эксперта или специалиста должна включать два основных момента, помимо общих положений оценки доказательств: во-первых, анализ са-

мого заключения эксперта с точки зрения его законности и обоснованности; во-вторых, анализ соответствия заключения эксперта или специалиста другим, собранным по делу доказательствам, т.е. анализ его доказательственного значения.

Процессуальными условиями надлежащей оценки заключения эксперта или специалиста являются следующие факторы:

а) заключение эксперта или специалиста оценивается судом по внутреннему убеждению. Фактические данные, содержащиеся в заключении эксперта или специалиста, не имеют для суда заранее установленной силы;

б) внутреннее убеждение суда формируется на основе всестороннего, полного и объективного рассмотрения в судебном разбирательстве всех обстоятельств дела в их совокупности;

в) при оценке заключения эксперта или специалиста суд руководствуется законом и правосознанием.

При оценке судом экспертного заключения анализу должны подвергаться все важные элементы деятельности эксперта, специалиста т.е. заключение эксперта или специалиста должно быть оценено в процессуальном отношении и с фактической стороны.

В гражданском процессе, так же, как и в уголовном, законодатель допускает возможность таких случаев, когда не удастся установить всех значимых с точки зрения права обстоятельств. Однако в гражданском процессе нет обвинительного или оправдательного приговора, а есть решение, выносимое судом в пользу одной из сторон. Отказаться от вынесения решения в виду недоказанности фактов, имеющих значение для дела, закон не позволяет суду. Суд должен вынести решение и решение должно выноситься в пользу одной из сторон. Поэтому возникает вопрос, какое именно решение следует вынести, если суду не удалось установить всех, имеющих значение для дела, обстоятельств? В гражданском процессе, если ни суду, ни сторонам не удалось установить фактических данных, имеющих значение для дела, следует вынести решение, неблагоприятное для той стороны, которая согласно принципу распределения обязанностей доказывания, должна была доказать требуемые фактические данные.

Заключение эксперта или специалиста не имеет значения, если оно дано с нарушением норм процессуального закона. Поэтому обязательным элементом в оценке заключения эксперта или специалиста является проверка су-

дом соблюдения требований закона в связи с назначением и проведением экспертизы. Применение процессуальных норм при проведении экспертизы предполагает выяснение основных вопросов: проведена ли экспертиза на основе постановления или определения о назначении экспертизы; соблюден ли порядок получения материалов для экспертизы; соблюдены ли при ее назначении и проведении права сторон и других заинтересованных участников процесса; предупрежден ли эксперт или специалист об уголовной ответственности за дачу заведомо ложного заключения; имел ли эксперт или специалист возможность ознакомиться с материалами, относящимися к предмету экспертизы; составлено ли заключение с соблюдением требований закона.

В настоящее время в процессуальной и криминалистической литературе общепризнанными являются тезисы, согласно которым заключение эксперта должно быть оценено нейтрально в процессуальном отношении и с фактической стороны. В содержание оценки заключения эксперта входит проверка научной обоснованности выводов эксперта. Чтобы правильно оценить любое судебное доказательство, в том числе заключение эксперта или специалиста, сделать вывод о его достоверности, следует проникнуть в его сущность, познать наиболее существенные стороны этого доказательства. Анализ научной обоснованности заключения эксперта – наиболее сложный момент в оценке экспертного заключения. Этот анализ представляет известную трудность для суда в связи с тем, что заключение эксперта – результат исследования, проведенного сведущим лицом на основе специальных знаний. Суд, не обладая такими знаниями, тем не менее должен правильно оценить научную обоснованность заключения эксперта. Оценка содержания заключения эксперта требует наличия у судей определенных представлений. На чем же основывается возможность суда в оценке научной обоснованности заключения эксперта? Это может быть достигнуто различными методами и способами – путем изучения литературы, содержащей необходимые сведения из области специальных знаний; получением консультаций сведущих лиц; допросом эксперта, специалиста в связи с данным им заключением; сопоставлением результатов экспертизы с другими данными по делу и т. д.

В судебной практике еще не устранены случаи не критичного подхода к заключению эксперта, когда научная сторона экспертного исследования принимается судом полностью на веру

без достаточной оценки. Эта практика носила в свое время теоретическое оправдание в работах некоторых криминалистов, рассматривающих заключение эксперта как особый вид доказательств, обладающих преимуществами.

Далее, оценка Заключения эксперта или специалиста протекает по-разному, она зависит от того, какие решались вопросы: идентификационные, классификационные, диагностические или ситуационные.

При идентификационных исследованиях – это оценка всей совокупности совпадений и различий, выявленных на всех стадиях экспертизы или исследования.

Следовательно, эксперт, специалист должен достоверно объяснить различия в признаках исследуемых объектов, их несущественность – при положительном, и существенность – при отрицательном выводе о тождестве. В отношении совокупности совпадений признаков – доказать законность возникновения такой совокупности, ее неповторимость, устойчивость. Совокупность признаков должна представлять сочетание общего и частного, наряду с классификационными признаками эксперт, специалист обязан выявить особенности, индивидуализирующие или частные признаки. Отсутствие же частных признаков не может свидетельствовать об обоснованности идентификационного исследования.

При производстве классификационной экспертизы, когда речь идет о принадлежности объекта к какому-либо классу, роду, виду, исследование заключается в выявлении общих классификационных признаков. При этом дело заключается не в частоте встречаемости этих признаков, как это имеет место в идентификации,

а в признаках класса, рода или вида объекта, которые должны наличествовать всегда, их отсутствие свидетельствует об неординарности или скорее всего об неизученности данного объекта. При классификации необходима совокупность признаков является в своем роде эталонной, характеризующей не отдельный объект, а класс, род и вид, к которому он может принадлежать.

В диагностических экспертизах наряду с общими классификационными признаками эксперт выявляет специфичные признаки, обусловленные конкретными обстоятельствами. Например, при «старении» лакокрасочного покрытия автомобиля может происходить меление пигмента и другие явления; при поломке деталей автомобиля из-за разрушения металла в нем наблюдаются микротрещины и др.; при наступлении смерти человека в мае на его труп, обнаруженном на открытой местности, могут быть обнаружены шелковые нити, которые ткнут гусеницы только в мае, и т.д.

Аналогичная картина в методике исследования при решении ситуационных вопросов, эксперт оперирует специфичными признаками, обусловленными конкретной ситуацией, конкретными обстоятельствами. Например, выстрел из оружия помимо воли владельца без нажатия на спусковой крючок может происходить из-за неудержания курка.

Но эти специфичные признаки, используемые при решении диагностических, ситуационных вопросов, для идентификации могут оказаться частными, индивидуализирующими. Но, сущность оценки заключения эксперта во всех случаях сводится в правильности выявления признаков и определении их достаточности.

Литература

- 1 Теория доказательств в советском уголовном процессе. Часть особенная. Изд. Юридическая литература. М., 1967 – 415 с.
- 2 Вареникова С.П. Применение специальных знаний в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан: Учебное пособие. – Алматы: НАС, 2004. -198 с.
- 3 Шакиров К.Н. Судебная экспертиза: проблемы теории и практики. – Алматы: Аркаим, 2002. – 187с.
- 4 Шакиров К.Н., Тапалова Р.Б. Судебная экспертиза в Республике Казахстан: организация и производство. Учебно-методическое пособие: Алматы: изд-во КазНУ им аль-Фараби, 2012 г. – 230 с.

References

- 1 Theory of evidence in the Soviet criminal process. Special part. PH. Juridical literature. M., 1967 – 415p.
- 2 Varenikova S.P. The use of special knowledge in the criminal justice of the Republic of Kazakhstan: Textbook. – Almaty: NAS, 2004. -198 p.
- 3 Shakirov K.N. Forensic examination: problems of theory and practice. – Almaty: Arkaim, 2002. – 187 p.
- 4 Shakirov K.N., Tapalova R.B. Forensic expertise in the Republic of Kazakhstan: organization and production. Teaching-methodological manual: Almaty: Publishing House of KazNU named after al-Farabi, 2012 – 230 p.

Кенжибекова Э.П.

**Қазақстан Республикасы жаңа
қылмыстық процестік кодексі
бойынша тергеу судьясы
институты**

Қазақстан Республикасының жаңа қылмыстық-процестік кодексі бойынша тергеу судьясы институты енгізілді. Оның мақсаты болып – сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын органдардың қызметіне соттық бақылау функциясын кеңейту табылды. Дәлірек айтар болсақ сотқа дейінгі жүргізілетін тергеу әрекеттері барысына қатысатын адамдар құқықтарының, бостандықтары мен заңды мүдделерінің сақталуына сот бақылауын жүзеге асыру жатады. Сондықтан, қазіргі таңда судья қылмыстық процесте, әсіресе сотқа дейінгі іс жүргізу барысында маңызды қатысушы болып табылады. Себебі, бұрынғы прокурор мен тергеушінің шешуіне жататын көптеген мәселелерді шешу құзіреті тергеу судьясы болып табылатын тәуелсіз тұлғамен шешіледі.

Түйін сөздер: қатысушылар, тергеу судьясы, сотқа дейінгі тергеп-тексеру, соттық бақылау, қадағалау, функциялар, құқықтар, бостандықтар, тергеуші, прокурор.

Kenzhibekova E.P.

**Institute of investigating judges in
the new criminal procedure code
of the Republic of Kazakhstan**

In Kazakhstan was introduced a new Criminal Procedure Code (Criminal Procedure Code), which is an innovation was the introduction of the institute of investigative judges. The aim of the new institute – extension of judicial control over the pre-trial investigation authorities during the investigation and ensuring the rights freedoms and interests of citizens in criminal proceedings. From now on, the judge becomes a key figure in the criminal proceedings, particularly in the pre-trial investigation stage, since many of the issues that were previously assigned to the competence of the prosecutor and the investigator are now resolved by an independent person who is the investigating judge.

Key words: participants, investigating judge, pre-trial investigation, judicial supervision, oversight functions, rights, freedom, the investigator, the prosecutor.

Кенжибекова Э.П.

**Институт следственных судей
в новом уголовно-
процессуальном кодексе
Республики Казахстан**

В Казахстане был введен в действие новый Уголовно-процессуальный кодекс РК (УПК РК), новацией которого стало введение института следственных судей. Цель нового института – расширение судебного контроля над органами досудебного расследования во время проведения следствия и обеспечение прав, свобод и интересов граждан в уголовном производстве. Отныне судья становится ключевой фигурой в уголовном процессе, особенно на стадии досудебного следствия, поскольку многие вопросы, которые ранее были отнесены к компетенции прокурора и следователя, теперь решаются независимым лицом, которым является следственный судья.

Ключевые слова: участники, следственный судья, досудебное следствие, судебный контроль, надзор, функции, права, свободы, следователь, прокурор.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖАҢА ҚЫЛМЫСТЫҚ
ПРОЦЕСТІК КОДЕКСІ
БОЙЫНША ТЕРГЕУ
СУДЬЯСЫ ИНСТИТУТЫ**

Қазақстанда 2014 жылы 4 шілдеде Қазақстан Республикасының жаңа қылмыстық-процестік кодексі (ҚР ҚПК), заң күшіне енді, оның жаңалығы болып тергеу судьясы институтын енгізу болды. Жаңа институттың мақсаты болып – сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын органдардың қызметіне соттық бақылау функциясын кеңейту табылды. Дәлірек айтар болсақ сотқа дейінгі жүргізілетін тергеу әрекеттері барысына қатысатын адамдар құқықтарының, бостандықтары мен заңды мүдделерінің сақталуына сот бақылауын жүзеге асыру жатады. Сондықтан, қазіргі таңда судья қылмыстық процесте, әсіресе сотқа дейінгі іс жүргізу барысында маңызды қатысушы болып табылады. Себебі, бұрынғы прокурор мен тергеушінің шешуіне жататын көптеген мәселелерді шешу құзіреті тергеу судьясы болып табылатын тәуелсіз тұлғамен шешіледі.

«Тергеу судьясы» – ұғымының анықтамасы ҚР ҚПК-сі 7 бабы 47 бөлімінің 1 бөлімшесінде айтылған. «Тергеу судьясы» – сотқа дейінгі іс жүргізу барысында қылмыстық процестік кодексте көзделген өкілеттіктерді жүзеге асыратын бірінші сатыдағы сот судьясы [1].

Тергеу судьясы – бірінші сатыдағы соттың судьясы, оның өкілеттігіне қылмыстық сот ісін жүргізуде адамдар құқықтарының, бостандықтары мен заңды мүдделерінің сақталуына сот бақылауын қылмыстық процестік заңнамасында көзделген тәртіппен жүзеге асыру жатады. Тергеу судьясын (судьяларын) осы сот төрағасы судьялардың қатарынан тағайындайды. Тергеу судьясын алмастыру қажет болған кезде ол қайта тағайындалуы мүмкін [2, 42 б.].

Сондықтан да, тергеу судьясының өкілеттігіне ең алдымен қылмыстық процеске қатысатын азаматтардың құқықтарын, бостандықтары мен олардың заңды мүдделерінің сақталуына бақылау жүргізу мен сотқа дейінгі іс жүргізу сатысындағы істер бойынша заңдылықтың сақталуын қамтамасыз ету болып табылады.

Бұл дегеніміз, олардың жүзеге асыратын қылмыстық – процесуалдық функцияларының ерекшелігін анықтайды. Шартты түрде тергеу судьясының өкілеттіктерін келесідей топтарға бөліп топтастырған орынды:

– қылмыстық – процесуалдық мәжбүрлеу шараларын қолдану мәселелерін шешуге қатысты өкілеттіктері;

– тергеуші, прокурор, анықтаушының әрекеттері (әрекетсіздіктері) мен шешімдеріне берілген шағымдарды қарауға қатысты өкілеттіктері;

– адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарының шектелуіне әкеп соғатын тергеу әрекеттерін жүргізу туралы мәселелерді шешуге қатысты өкілеттіктері;

– өзге де өкілеттіктер жатады.

Сотқа дейінгі тергеп – тексеру сатысындағы қылмыстық-процесуалдық мәжбүрлеу шараларын қолдануға қатысты мәселелерді шешудегі тергеу судьясының өкілеттігі – прокурор, тергеуші және анықтама органдарының күдікті мен айыпталушыға қатысты қылмыстық-процесуалдық мәжбүрлеу шараларын қолдану жөніндегі ұсыныстары бойынша шешім қабылдаудан тұрады.

Жаңа ҚПК-сі бойынша бұлтартпау шараларын қолданудағы ерекше өкілеттік тек қана тергеу судьясына ғана тиесілі. Ол дегеніміз, процесс қатысушыларын қорғау деңгейінің едәуір жоғарлауына мүмкіндік береді. Бұлтартпау шараларының жүйесі елеулі түрде жетілдірілген, жекелеп алғанда, күдікті мен айыпталушыға қолданылатын бұлтартпау шараларының аясы кеңейтілген. Жеке міндеттеме және үй қамақ деген шараларды енгізу қарастырылған. Сонымен қатар, аталған тізімнен қоғамдық ұйымдардың немесе еңбек ұжымдарының кепілдіктері, әскери бөлім командованиясінің бақылауы сияқты бұлтартпау шаралары қолданылмауларына орай алынып тасталды. Бұлтартпау шаралары туралы қылмыстық процесуалдық заңнама бойынша (ҚР ҚПК 18-тарау) мынадай түрлерге бөлінеді: 1) ешқайда кетпеу және тиісті мінез-құлық туралы қолхат (141 бап ҚПК); 2) жеке кепілгерлік (142 бап ҚПК); 3) әскери қызметшіні әскери бөлім қолбасшылығының байқауда ұстауы (143 бап ҚПК); 4) кәмелетке толмаған адамды қарауда ұстауға беру (144 бап ҚПК); 5) кепіл (145 бап ҚПК); 6) ұйқамақ (146 бап ҚПК); 7) күзетпен ұстау (147 бап ҚПК).

Сондай ақ, тергеу судьясының өкілеттігіне бұрын өзіне қатысты күзетпен ұстау қолданылған адамның психикалық ауру фактісі анықталған кезде, оны ауруларды қатаң оқшаулау жағдайында ұстауға лайықталған, психиатриялық көмек көрсететін арнаулы медициналық ұйымға мәжбүрлеп орналастыруға күзіретті.

Соттық бақылауға тінтудің барлық түрлері де көшірілді деп өз еңбектерінде П.А. Рыжаков пен А.И. Сергеев атап өтеді. Шет ел тәжірибесін зерделеп, заңшығарушы кодекске электронды бақылау жүйесін қолдану арқылы үй қамақ түріндегі бұлтартпау шарасын қолдану туралы нормасын енгізді. Әлемдік тәжірибеге байланысты, аталған бұлтартпау шарасының бұзылуы өте сирек кездеседі. Себебі, оған сол адамның өзі мүдделі болып келеді [3, 82 б.].

Күзетпен ұстау шарасын таңдау мен қолдану мүмкіндігі мазмұны бойынша елеулі түрде тарылған. Аталған шара тек қана белгілі бір адам қоғамға қауіптілік тудырған жағдайда ғана қолданылады: «Күзетпен ұстау тек судьяның санкциясымен және заңмен кемінде бес жыл мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген қылмысты жасады деген күдіктіге, айыпталушыға, сотталушыға қатысты ғана қолданылады. Айрықша жағдайларда бұл бұлтартпау шарасы, егер: оның Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұрғылықты жері болмаса; оның жеке басы анықталмаса; ол бұрын таңдалған бұлтартпау шарасын немесе процестік мәжбүрлеу шарасын бұзса; ол қылмыстық қудалау органдарынан немесе соттан жасырынуға әрекет жасаса немесе жасырынса; оған ұйымдасқан топтың немесе қылмыстық қоғамдастықтың (қылмыстық ұйымның) құрамында қылмыс жасады деген күдік келтірілсе; оның бұрын жасалған ауыр немесе аса ауыр қылмысы үшін сотталғандығы болса; оның қылмыстық әрекетті жалғастырып жүргендігі туралы деректер бар болса, заңда бес жылдан аз мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген қылмысты жасады деп күдік келтірілетін, айыпталатын, сотталатын адамға қатысты қолданылуы мүмкін» (ҚПК 147-бабы).

Тергеу судьясы бұлтартпау шарасын қолданған жағдайда кепілдің мөлшерін анықтауы тиіс. Тұлғаны қылмыстық құқықбұзушылық жасады деген күдікпен ұстап оған уақытша бұлтартпау шарасын қолданудың негіздері заңмен анықталған (ҚПК 202-207 баптар).

М.С. Строгович өз еңбегінде кәмелетке толмаған адамды ата-анасының, қорғаншыларының, қамқоршыларының немесе басқа да сенімге лайық адамдардың, сондай-ақ ол тұрып жатқан, бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды заңға сәйкес жүзеге асыратын ұйым әкімшілігінің қарауда ұстауына беру көрсетілген атап өтіп [4, 112 б.], адамдардың қайсыбірінің өзіне кәмелетке толмағанның тиісті

мінез-құлқын және оның қылмыстық процесті жүргізетін органның шақыруы бойынша келуін қамтамасыз ету, оның ішінде оның үйден тыс жерде болуын шектеу және қылмыстық процесті жүргізетін органның рұқсатынсыз басқа жерге баруына жол бермеу жөнінде жазбаша міндеттеме қабылдауынан тұрады.

Тұлғаға бұлтартпау шарасы ретінде медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шарасын қолдану мүмкіндігі туындаса немесе оларды қолдану мәселелері шешіліп жатқан болса, онда келесідей сақтық шаралары қолданылуы тиіс: 1) ата-анасының, қорғаншыларының, қамқоршыларының немесе басқа да сенімге лайық адамдардың қарауына беру, брақ міндетті түрде дәрігердің бақылауында болуы тиіс; 2) оның әрекетінің қауіптілігі болмаған жағдайда оны психиатриялық мекемеге орналастыру.

Сондай-ақ, назар аударатын бір жәйт, ол жаңа ҚПК-сін бұрынғымен салыстырғанда жаңа заң бойынша күдікті мен айыпталушы құқықтарының сотқа дейінгі тергеп-тексеру сатысында да сақталуының қосымша кепілдіктері қарастырылған.

Яғни ҚПК-нің 204 бабында күдікті мен айыпталушыға бір қылмыстық құқықбұзушылық бойынша айыпталғаны үшін және күзетпен ұстаумен байланысты емес бұлтартпау шарасы қолданылған жағдайда тергеу судьясының рұқсатынсыз күдікті мен айыпталушыны ұстауға тиым салынады деп көрсетілген. Бүгінгі таңда аталған мәселе өте өзекті. ҚПК-нің 206 бабында адам құқықтарын қорғаудағы судьяның жалпы міндеттері қарастырылған:

1) әрбір тергеу судьясы өзінің аумақтық юрисдикциясына сәйкес күзетпен ұсталған тұлғаға қатысты оның құқықтарының сақталуын қамтамасыз ету мақсатында сол аумақтағы лауазымды тұлғалар мен өкілетті органдарды міндеттеу үшін шешім қабылдайды;

2) егер тергеу судьясы кез келген қайнар көздерден соттың заңды күшіне енген шешімінің бас бостандығынан айырылған соттың аумақтық юрисдикциялық шегінде негізді күдік келтіретін немесе қылмыстық процестік заңнамасына сай бұлтартпау шарасы ретінде кепіл енгізілген жағдайда күзетпен ұстаудан босатылмаса, онда ол сол тұлғаның қамауда отырған орны бойынша тиісті билік органдары мен оның лауазымды тұлғаларын міндеттей отырып қаулы шығарады. Және ол тұлғаны бас бостандығынан айыру негіздерін анықтау үшін жедел түрде тергеу судьясына жеткізілуі тиіс.

3) тергеу судьясы егер, мемлекеттік органдар мен лауазымды тұлғалар күзетпен ұсталып отырған адам солардың қарамағында болса, онда олар соттың заңды күшіне енген шешімі немесе тұлғаны бас бостандығынан айыруға құқықтық негіздер болмаса онда тергеу судьясы бас бостандығынан айырлығын адамды бастауға міндетті болып табылады.

4) егер ондай тұлғаны тергеу судьясына алып келген жағдайда, прокурор, тергеуші бұлтартпау шарасын қолдану туралы өтініш берулері тиіс, ал тергеу судьясы берілген өтінішті қысқа мерзім ішінде қарауды қамтамасыз етуге тиісті

5) прокурор, тергеушінің өтініштерінің бар жоғына қарамастан, тергеу судьясы міндетті, егер мемлекеттік билік органдары мен лауазымды тұлғалары өз қамауында отырған тұлғаны бастақан жағдайда, дәлелдей алмайды:

- тергеу судьясының немесе соттың шешімінсіз тұлғаны ұстау үшін заңда көзделген негіздердің бар жоғын анықтау;

- күзетпен ұстау мерзімінің шектен шығуын;

- тұлғаны сотқа жеткізудегі кемшіліктердің болғандығын.

6) егер, сотта іс қарау барысында аталған тұлға өзіне бұлтартпау шарасын қолдану барысында мемлекеттік билік, мемлекеттік мекемелер (тұлғаны күзетпен ұстау құқығы берілген лауазымды тұлғалар мен мекемелерді) тарапынан күш қолдану мен зорлық зомбылық әрекеттері қолданылғандығы жөнінде айтылса, онда ол фактіні тергеу судьясы тез арада бекітіп қоюы тиіс немесе ол тұлғадан жазбаша нысанда шағым арыз алуы тиіс және:

- тұлғаны сот-медициналық тексеруден өткізуді кейінге қалдырылмауын қамтамасыз ету;

- тиісті сотқа дейінгі тергеп-тексеру органдарына тұлғаның арызында көрсетілген фактілерді зерттеуді тапсыру;

- заңнамаға сай жеке тұлғаның қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қажетті шараларды қолдануы тиіс.

7) Тергеу судьясы заңда көзделген тәртіп-термен, тұлғаның арызының болу болмауына қарамастан тұлғаны ұстау барысында немесе арнайы ұстау орындарында кейбір заң актілері бұзылған, осыған орай, оның сыртқы бет пішінінде заңға қайшы әрекеттерге жол берілген деп негізді күдік келтіруге болатын мән-жайларды байқағанда тергеу судьясы ұстауды жүзеге асырған және арнайы ұстау орындарының әрекеттерін тексеруге міндетті болып табылады.

8) Тергеу судьясы аталған баптың алтыншы бөлігіне сай, ондағы әрекеттердің жүргізілгендігі немесе жүргізіліп жатқандығы туралы прокурор дәлелдейтін болса, онда көзделген әрекеттерді жүзеге асырмауға құқылы болып табылады.

Жоғарыда айтылған тергеу судьясының рөлі мен өкілеттігіне орай мынадай қорытынды жасауға болады: тергеу судьясы қылмыстық сот өндірісінде күдікті мен айыпталушының құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін сақтаудың нақты кепілі болып табы-

лады. Ал дәлірек айтар болсақ, тергеу судьясы институты тікелей тергеуді жүргізетін құқыққорғау органдарының жүйесіне жатқызылмайды ол тәуелсіз фигура болып табылады.

Қорыта келе айтар болсақ, жаңа ҚПК-сі әрине толыққанды ойдан шығады деуге болмайды. Дегенмен уақыт өте келе оған өзгерістер мен толықтырулар енгізілуі әбден мүмкін. Оны әрине аталған нормативтік-құқықтық актіні тәжірибе барысында қолдануда белгілі болатындығы баршамызға анық.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі. – Алматы: Юрист, 2015. – 344 б.
- 2 Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан: Курс лекций / Под общей ред. д.ю.н., профессор Б.Х. Толеубековой. – Алматы, 2016. – 206 с.
- 3 Рыжаков А.П., Сергеев А.И. Субъекты уголовного процесса. – Тула, 1996. – 176 с.
- 4 Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – Т.1. – М., 1968. – 289 с.

References

- 1 Criminal Procedural Code of the Republic of Kazakhstan. – Almaty: Lawyer, 2015. – 344 p.
- 2 Criminal Procedural Law of the Republic of Kazakhstan: Lectures / Under the general editorship. Doctor of Law, Professor B.H. Toleubekovoy. – Almaty, 2016. – 206 p.
- 3 Ryzhakov A.P., Sergeev A.I. Subjects of the criminal process. – Tula, 1996. – 176 p.
- 4 Strogovich M.S. Rate of the Soviet criminal trial. – Vol.1. – M., 1968. – 289 p.

Omarova Sh.B., Omarova A.B.,
Malikova Sh.B.

**Modern forms, methods and
means of distant learning**

In this article the basic modern forms were considered, methods and means of distance learning in higher educational institutions of Kazakhstan. The authors highlighted the features of distance learning as a form of distance learning for students, the main directions of its development. The article also highlights some of the problems solved by students and teachers in the process of distance learning.

Key words: distant learning, distant learning technology, forms of distance learning teaching methods, creative technologies.

Омарова Ш.Б., Омарова А.Б.,
Маликова Ш.Б.

**Қазіргі заманғы қашықтықтан
оқытудың нысандары, әдістері
және құралдарды**

Бұл мақалада қашықтықтан оқыту әдістерін негізгі және қазіргі заманғы нысандарын арналған. Авторлар қашықтықтан оқыту анықтау үшін ғылыми тәсілдер қаралды. Қашықтықтан оқыту оқу процесін ұйымдастыру талдау. Қашықтықтан оқыту әдістері мен құралдары деп аталатын негізгі шығармашылық технологиясын зерттеді.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, қашықтықтан оқыту формалары, оқыту әдістері, шығармашылық технологиялар.

Омарова Ш.Б., Омарова А.Б.,
Маликова Ш.Б.

**Современные формы, методы
и средства дистанционного
обучения**

Настоящая статья посвящена основным современным формам и методам дистанционного обучения. Авторы рассмотрели научные подходы к определению дистанционного обучения. Проведен анализ организации образовательного процесса дистанционного обучения. Изучены основные креативные технологии, названы приемы и средства дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, формы дистанционного обучения, приемы обучения, креативные технологии.

MODERN FORMS, METHODS AND MEANS OF DISTANT LEARNING

It is known, in recent years at many universities part-time learning of students suggests distance learning. Distance learning is regarded as a new form of teaching, which has significant differences that cannot be implemented in the traditional or conventional form of training. In connection with this, it is interesting to analyze the issues related to the main directions of the development of distance learning, since distance training differs from the traditional one. In addition, there appear problems in distance learning that should be solved by students and teachers to increase the effectiveness of such training.

The effectiveness of distance learning is determined by using the educational technologies that underlie the design and implementation of distance learning courses.

One of the most widely discussed issues are special peculiar types and forms of distance learning.

It is clear that modern telecommunications facilities not only provide remote analogues to educational contacts, but in some cases, significantly expand their opportunities. Hence, specificity and peculiarity of the forms of distance learning should be acknowledged.

The most intensive, mass and successful network form of creative development of students are remote heuristic Olympiads. These Olympics are held, as a rule, in all general subjects – Mathematics, Physics, Russian language, foreign languages, etc., thousands of students taking part in them. Undoubtedly, participating in heuristic Olympiads, students are able to create new solutions for ambiguous assignments themselves.

Other kinds of distant learning include distance projects of the creative type. Educational interaction of distance learners in this form of remote teaching is organized to solve creative problems.

This type of training is very effective in writing research papers by students, as well as for clients in need for scientific and technological services and studies.

Consultant of the students, or scientific and technical supervisor set aims to work and study tasks. In the future, the proper organization of the teacher, consultant, academic and technical leader of this form of distance learning, will lead to the development of research abilities of students, rehearsed and consulted. In addition, this contributes to the fulfillment and online protection of creative works.

Distance courses for learners are also important. These courses are held by organized activity procedure. Their goal is the development of creative directions in the conventional and distance learning.

Creative Information Technologies attract students, rehearsed and consulted by the possibility of fulfillment of their own actions, not only at the prompt of the teacher, as well as scientific and technological leader.

Research in the field of distance education, assistance to educational institutions using telecommunications in the organization of experimental work and dissertation research of educators, assistance in the preparation of theses, advising applicants for academic degrees

Competitions for the best remote teacher, best university student, and distant teleconferences are also a type of distance learning.

The publication of thematic electronic mailing lists, electronic educational edition of the journal are the part of distant learning either.

With distance learning the characteristics of a creative product vary – there emerge a new form of the text (htm-format) of the information (hypertext).

Distribution of the creative product on the server, its representation and defense in the remote newsgroups help learners, students rehearsed, counselee customers requiring scientific and technical services, to feel and develop responsibility for the final result of the activity.

The above said allows to make a conclusion that distant learning technology (DLT) is a system of methods, tools and specific forms of training for the implementation of the given replicated content of education. This technology is focused on the didactic application of scientific knowledge, scientific approaches to the analysis and organization of educational process of DL.

On the level of academic disciplines, in the study of a particular material general didactic teaching methods to the system of DL are implemented through a variety of teaching methods, each of which represents a specific action aimed at achieving a particular goal, and performed by a variety of didactic teaching aids. It is believed that in the system of DL before using the IT tools, whatever method was invented by a teacher for training, or a student while learning, it will always be an integral part of one or several general didactic teaching methods.

From the well-known set of learning techniques used in traditional didactics, for DL the following ones are to be recommended: a demonstration, illustration, explanation, story, conversation, exercise,

problem solving, learning of the educational material, written work, revision.

The analysis of the activities of educational institutions has shown that currently in the DL, the most widely used teaching way is the reproductive information receptive method integrated with the problematic one.

Let us consider distant learning tools, pedagogically focused on crafted learning content that allows us to speak of them as a means of teaching and learning.

When in the hands of the teacher and the student, learning tools act as a representation of the content of instruction, monitoring and control activities providing and ensuring the acquisition of knowledge by the students. The same material can be represented by several teaching aids (publications, audiovisual aids, etc.), each of which having its own didactic capabilities. The teacher should be aware of these possibilities, be able to distribute educational material in different media, to form one set of learning tools (case), as a system of media educational information designed to address the totality of didactic problems.

The analysis of the numerous sources and our own studies have shown that DL learning tools can be represented learning books (hard copies on paper and electronic version of textbooks, teaching aids, manuals, etc.); Network training manuals; Computer training systems in normal and multimedia options; Audio educational and informational materials; Video training and information materials; Laboratory remote workshops; Trainers with remote access; Databases and knowledge with remote access; Digital libraries with remote access;

In accordance with the views of traditional academic learning tools are implemented through the so-called technical training means (TTM). They include tape recorders, video recorders, projectors, slide projectors, overhead projectors, computers. In turn, the TTM are a part of the training equipment, including the laboratory equipment (measuring instruments, microscopes, glassware and chemicals, etc.), as well as educational equipment and appliances. It should be emphasized that in the DLT learning tools are implemented through the new tools of information technologies (NTIT).

In recent years training programs on CD-ROM, have been actively put into DL practice. Developing of the training programs in various academic disciplines in a multimedia environment (our multimedia courses) is a long and costly process. Many of the problems of development of multimedia are taken by authoring software system Statpro Multimedia and Prometheus-2.

Currently didactic audio and video training materials, mainly recorded on magnetic media, audio and the student using a tape recorder or VCR can represent video. Although from the standpoint of the technical capabilities it is yesterday, but Russian reality a few years will not allow students to use a wide range of laser compact discs for education. As the experience of the use of educational audio material, recorded on magnetic media, they are used for recording lectures and instructions to the curriculum that do not require graphic illustrations, as well as for recording lessons for teaching foreign languages, the latter being the most prevalent. Experience of the SSU showed the effectiveness of the use of audio lectures and guidance sessions, recorded on magnetic media. Analysis using instructional video showed that the current training videos are widely and consistently used in the system of continuing professional education. For example, in industrial research, training and fitness center (OAO «Gazprom»), where movies are created for educational purposes by major industry technology areas for:

- professional training of personnel;
- upgrading of worker's and professional's skills on new equipment and technology;
- retraining of workers and professionals;
- obtaining the required minimum of knowledge on technological aspects by experts of non-productive sphere of the industry (economists, accountants, employees of personnel services, etc...).

Laboratory remote workshops

The relevance of this learning tool is particularly increased in the preparation of specialists for the various branches of engineering, as the training of such specialists is determined not only by the study of certain theoretical material, but also gives the specific skills of doing laboratory tests. Analysis of the possible ways to solve this problem in the DLT has shown that it is solved in two ways. The first is development and delivery of a specially designed mobile set to the learner. The second way is to provide remote access to the laboratory equipment.

The followers of both trends have made progress, but, in our opinion, the crucial way to solve this problem is to implement the concept of distant laboratory practical (DLP), which solves both problems for workshops and traditional forms of education.

The essence of the DLP is as follows. For a particular application of thematic areas a universal scientific and didactic complex (USDC) is created, which is intended for training and retraining of students, as well as for scientific research. The collective use of the complex of many subscribers located at a very large distance is carried out with the use of telecommunications. Measuring devices in the SDC are replaced with automated intelligent sensor subsystem. Operational management of the experiment is carried out automatically with a multichannel intelligent program control subsystem derived from remote computers that are workstations and users on which to create a virtual map, allowing the maximum possible approximation (multimedia) to reproduce real stand equipment. Software workplace will implement a comprehensive computer support to all laboratory practice: education, knowledge control, getting individual tasks, simulation of the processes, the task of experimental conditions, the initiation of its implementation, acquisition and comprehensive analysis of the results. Successful testing of SDC for the study of electrical devices and systems in the study of the relevant course, gives hopes for the development and implementation of teaching practice similar to SDC in other disciplines.

In the case of natural sciences study, the kit manual includes assignments and materials for laboratory practical, as well as «remote» kits labs. It is desirable to include in the case the recommendations and workshops on studying and mastering the basics of practical computer skills and commuter networks. All these elements of the case have a certain level of meaningful independence, interrelated and complementary. This set of tutorials can either be given to the learners on a loan or be purchased by them. At the request of the listeners, not all of these elements might be included in the case.

Джансараева Р.Е.

**О виктимологических вопросах
предупреждения преступности**

В статье анализируются вопросы виктимологической профилактики преступности. Взгляд на профилактику как на предупредительную работу лишь в отношении потенциальных и реальных преступников изменился с обращением к виктимологической профилактике преступлений. Виктимологическая профилактика, являясь направлением предупреждения преступности, далеко не в полной мере реализовано в нашем обществе. Не решая всех проблем, виктимологическая профилактика, в общем ряду с традиционной, существенно повышает уровень предупреждения преступлений, делает профилактическую деятельность комплексной, системной, завершённой.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2576/ГФ4 «Уголовная политика Республики Казахстан в сфере обеспечения информационной безопасности и противодействия компьютерной преступности».

Ключевые слова: жертва преступления, виктимность, виктимогенность, виктимологические факторы, виктимологическая профилактика, общая профилактика, индивидуальная профилактика.

Dzhansarayeva R.Y.

**About victimological questions of
crime prevention**

In the article questions of victimological prevention of crime are analyzed. The view of prevention as a precautionary work only in relation to potential and real criminals has changed with the appeal to victimological prevention of crimes. Victimological prevention, being the direction of crime prevention, is far from being fully realized in our society. Not solving all problems, victimological prevention, in common with traditional, significantly increases the level of crime prevention, makes preventive activities complex, systemic, and complete.

The article is executed within scientific research №2576/GF4 «The criminal policy of the Republic of Kazakhstan in the sphere of information security ensuring and counteraction to computer crimes».

Key words: victim of crime, victimization, victimogenicity, victimological factors, victimological prevention, general prophylaxis, individual prophylaxis.

Джансараева Р.Е.

**Қылмыстылықтан
сақтандырудың
виктимологиялық сұрақтары
туралы**

Мақалада қылмыстылықтан сақтандырудың виктимологиялық сұрақтары талданған. Виктимал және нақты қылмыскерлерге қатысты сақтандыру жұмыстары түріндегі алдын алуға деген көзқарас қылмыстардың виктимологиялық алдын алуға бет бұру барысында біршама өзгерді. Виктимологиялық алдын алу қылмыстылықтан сақтандырудың бағыты ретінде, біздің қоғамымызда толық көлемде жүзеге асырылмаған. Виктимологиялық алдын алу барлық мәселелерді шешпесе де, қылмыстардан сақтандырудың деңгейін елеулі түрде көтереді, алдын алу қызметіне кешенді, жүйелі, аяқталған сипат береді.

Мақала №2576/МҚ4 «Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және компьютерлік қылмыстылыққа қарсы тұру аясындағы Қазақстан Республикасының қылмыстық саясаты» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: қылмыстың құрбаны, виктимділік, виктимогендік, виктимологиялық факторлар, виктимологиялық алдын алу, жалпы алдын алу, жеке алдын алу.

О ВИКТИМОЛОГИ- ЧЕСКИХ ВОПРОСАХ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

В современных условиях выросла уязвимость от преступлений различных групп населения. Стать жертвой преступления может любой человек или любая общность. Вероятность стать жертвой преступления возросла даже для традиционно защищенных слоев населения. Условия, которые создают риски стать жертвами негативных явлений, имеют явную тенденцию к увеличению количественно и изменениям содержательно, становясь еще более опасными, виктимогенными. Виктимогенность – это способность явлений и процессов оказывать вредоносное воздействие на лицо, увеличивая его виктимность [1, с. 29-33].

Рассматривая виктимогенность средств массовой коммуникации, профессор Г.Н. Горшенков отмечает, что виктимогенность есть способность органа массовой информации, источника (технического средства) и/или самого акта массовой информации оказывать вредоносное воздействие на лицо, причиняющее ему нравственные, физические страдания либо повышающие или первично формирующие антропологическую и/или социальную виктимность, а также способность участника организации массовой информации претерпевать вред, причиненный ему правонарушением или иным проступком, противоречащим общепринятым нормам социального общежития [2, с. 156].

Под виктимностью понимается потенциальная или реализованная повышенная субъективная способность стать жертвой преступления при условии, что объективно этого можно было избежать [3, с. 22].

Н.В. Исаев связывает виктимность только с поведением жертвы, предрасполагающим к преступлению, поэтому не считает виктимными жертв, «характеризующихся объективно неустранимыми свойствами, повышающими уязвимость от преступлений» [4].

В литературе различают индивидуальную виктимность, видовую виктимность, групповую виктимность, массовую виктимность. Индивидуальная виктимность заключается в потенциальной способности конкретного человека оказаться жертвой преступления в результате негативного взаимодействия его личностных качеств (социальных, психологических, биофизических и др.) с внешними факторами, когда в определенной

жизненной ситуации формируются условия, при которых возникает возможность причинения вреда противоправным деянием данному индивиду.

Видовая виктимность выражается в потенциальной «предрасположенности» отдельных людей в результате взаимодействия личностных качеств и внешних факторов оказаться жертвами отдельных видов преступлений. Например, потерпевшими от краж, мошенничества, изнасилований. Видовая виктимность дает возможность выделить основные типичные черты потерпевших от того или иного вида преступлений и осуществить типологию жертв, что имеет важное значение для разработки системы профилактических мер защиты лиц, склонных в силу своих индивидуальных свойств и качеств с большей вероятностью, чем другие граждане, нести ущерб от конкретных видов преступлений.

Групповая виктимность – есть общая для отдельных категорий людей, обладающих сходными социальными, демографическими, психофизическими либо другими качествами, повышенная способность при определенных условиях становиться жертвами преступлений. Так, групповая виктимность присуща лицам, злоупотребляющим спиртными напитками или наркотиками, занимающимся проституцией. Повышенной групповой виктимностью обладают отдельные категории населения, которые в силу своей национальной, расовой принадлежности (мигранты, гастарбайтеры и др.), в силу профессии или выполняемой работы (сотрудники полиции, инкассаторы, кассиры, охранники и др.), по биофизическим характеристикам и другим социальным причинам (дети, пожилые, слабые люди) являются потенциальными жертвами посягательств.

Массовая виктимность, по определению Л.В. Франка, сложное криминально-правовое и социально-психологическое производное от преступности, выражающееся в количестве потерпевших от преступлений, структуре и удельном весе потерпевших в соответствующей группе населения, которому присущи свои специфические количественные и качественные показатели о потерпевших от преступлений, характерные для определенной местности, конкретной профессии, определенного периода времени и некоторые другие. Виктимность, в одном случае, обозначает определенное массовое явление, по своему адекватное преступности. В другом – образ поведения некоторых лиц, их свойство быть предрасположенными к тому, чтобы при опреде-

ленных обстоятельствах стать жертвой преступления. Причем сюда входит и статистическая характеристика жертвы, включающая комплекс стабильных типичных свойств личности. Это и динамическое проявление типичных черт в отрицательном поведении жертвы, способствующей преступлению. Это и отрицательное поведение жертвы, в котором не проявилось типичное свойство личности, но оно спровоцировало совершение преступления именно в данных условиях места и времени. Это и уязвимость, которая обладает определенным статусом или исполняет определенную социальную роль. Это означает, что поведение человека, отдельных групп населения, по своей природе может быть не только преступным, но и виктимным, т.е. рискованным, неосмотрительным, легкомысленным, распущенным, провокационным, опасным для самого себя. Понятие виктимности как массового явления и как образа поведения и действия определенных людей, вызывающих повышенный к себе интерес лиц, склонных к совершению преступлений, открывает возможности для виктимологической профилактики [3].

Наблюдаемое увеличение доли виктимогенных факторов в причинном комплексе преступности придает особую актуальность виктимологической профилактике преступности, которая образует самостоятельное направление в единой системе предупреждения преступности и имеет целью предупреждение виктимного поведения [5, с. 74].

Виктимологическая профилактика представляет собой специфическую деятельность социальных институтов и должностных лиц, направленную на выявление и устранение виктимогенных ситуаций; на выявление, устранение, минимизацию и нейтрализацию факторов, формирующих виктимное поведение отдельных лиц; на выявление групп риска и конкретных лиц с повышенной степенью виктимности и воздействие на них в целях восстановления или активизации их защитных свойств; а также разработка и совершенствование специальных средств защиты граждан от преступлений и последующей виктимизации поведения; предотвращение и пресечение преступлений с использованием защитных возможностей потенциальных жертв преступлений, приобретенных в результате виктимологической профилактики [6, с. 62-64; 7, с. 108]. Это направление воздействия на преступность, основанное на присущем каждому человеку стремлении к самозащите, представляется одним из наиболее гуманных, перспективных и

не требующих существенных материальных затрат. Преступлений будет меньше, если будет меньше людей предрасположенных стать жертвой преступления.

Согласно другой позиции, виктимологическая профилактика преступности определяется как совокупность государственных и общественных мер, направленных на предупреждение преступности путем снижения у населения и отдельных граждан риска стать жертвами преступных посягательств [8, с. 265].

Суть виктимологической профилактики Д.В. Ривман представляет, как «целенаправленное специализированное воздействие на лиц с неправомерным или аморальным поведением, а также на факторы, обуславливающие виктимность, связанную с подобным поведением. В равной мере ее объектом являются факторы и лица, положительное поведение которых тем не менее виктимоопасно для них» [9, с.241].

Виктимологическая профилактика имеет свои особенности, указывающие на ее относительную самостоятельность в рамках криминологической профилактики преступлений. К числу таких особенностей можно отнести:

- наличие самостоятельного объекта позитивного воздействия, в качестве которого выступают реальные и потенциальные жертвы преступлений;

- специфические методы и формы виктимологической профилактики, которые в большей степени основаны на убеждении и в меньшей степени – на принуждении;

- более широкие возможности взаимодействия с населением и формы взаимопомощи граждан;

- осуществление путем нейтрализации таких опасных ситуаций, в которых еще не установлены причинители вреда и есть возможность ориентироваться лишь на определенную типологию потенциальных жертв;

- связь с предупреждением «инверсионных» преступлений, где происходит смена ролей - преступник-жертва (путем воздействия на потенциального потерпевшего как на инициатора возникновения опасной ситуации) [10, с. 55-59].

Виктимологическую профилактику подразделяют на общую, индивидуальную. Общая виктимологическая профилактика состоит в выявлении виктимогенных факторов и в принятии мер к их нейтрализации и устранению.

Общая виктимологическая профилактика реализуется по следующим направлениям:

- выявление ситуаций, способных ускорять реализацию виктимных качеств лица, проявляющихся в опасном виктимном поведении и принятие мер по их устранению;

- выявление ситуаций, способных ускорять реализацию виктимных качеств лица, которые не связаны с проявлением опасного виктимного поведения и принятие мер по их устранению;

- выявление обстоятельств, выполняющих функцию по внешнему негативному воздействию на личность, что впоследствии приводит к повышенной виктимности;

- **выявление недостатка положительного воздействия**, отсутствие которого приводит к массовому проявлению пассивности, бездействию, неумению противостоять ситуации и т.д. [9, с. 289].

Индивидуальная виктимологическая профилактика направлена на выявление лиц с повышенной виктимностью и проведение с ними мероприятий, направленных на снижение риска стать жертвой преступлений, обучение методам и средствам противодействия преступным посягательствам. Индивидуальная виктимологическая профилактика заключается в:

- обеспечении личной безопасности потенциальной жертвы преступления в случаях, когда исключен иной способ устранения опасной ситуации для данного лица (информирование, обучение, предоставление средств индивидуальной защиты, установление личной охраны, определение мест для временного безопасного проживания и т. д.);

- воздействии на возможную жертву с целью восстановить или активизировать внутренний защитный потенциал (контроль за поведением потенциальной жертвы, обучение приемам самозащиты, разъяснительные беседы, информирование о вероятных ситуациях, ориентирование на поддержание постоянной связи с органами и др.).

Успешное осуществление виктимологической профилактики зависит от многих факторов. Проводя общепрофилактические мероприятия, следует в обязательном порядке предусмотреть как меры общесоциальной защиты возможных жертв преступлений, так и индивидуальные меры информационного, воспитательного и технического свойства.

Литература

- 1 Кабанов П.А. Криминальная корпоративная виктимология как частная виктимологическая теория: понятие и попытка определения предметного поля // Следователь. Федеральное издание. – № 9. – 2006.
- 2 Горшенков Г.Н. Криминология массовых коммуникаций. – Н. Новгород. – 2003.
- 3 Франк В.Ф. Виктимология и виктимность. – Душанбе. – 1972.
- 4 Исаев Н.В. Виктимологическое направление предупредительного воздействия на преступность: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Нижний Новгород. – 2003.
- 5 Аванесов Г.А., Иншаков С.М. Криминология. М.: Юнити-Дана. – 2012.
- 6 Барина Л.В., Мартыненко Н.Э., Ревин В.П. Словарь терминов и схем по курсам: «Уголовная политика и ее реализация в деятельности органов внутренних дел» и «организация профилактической деятельности органов внутренних дел». – М.: Изд-во Академии управления МВД России. – 2000.
- 7 Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев А.Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы. – М. – 2001.
- 8 Блувштейн Ю.Д., Зырин М.Ю., Романов В.В. Виктимологический аспект профилактики преступлений// Профилактика преступлений. – Минск. – 1986.
- 9 Ривман Д.В. Криминальная виктимология – СПб. – 2002.
- 10 Ривман Д.В. Виктимологическая профилактика. Ее особенности и место в системе криминологического предупреждения преступности // Вопросы профилактики преступлений. – Л.: ВПУ МВД СССР. – 1978.

References

- 1 Kabanov P.A. Kriminal'naya korporativnaya viktimologiya kak chastnaya viktimologicheskaya teoriya: ponyatiye i popytka opredeleniya predmetnogo polya // Sledovatel'. Federal'noye izdaniye. – № 9. – 2006.
- 2 Gorshenkov G.N. Kriminologiya massovykh kommunikatsiy. – N. Novgorod. – 2003.
- 3 Frank V.F. Viktimologiya i viktimnost'. – Dushanbe. – 1972.
- 4 Isayev N.V. Viktimologicheskoye napravleniye predupreditel'nogo vozdeystviya na prestupnost': avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk. – Nizhniy Novgorod. – 2003.
- 5 Avanesov G.A., Inshakov S.M. Kriminologiya. M.: Yuniti-Dana. – 2012.
- 6 Barinova L.V., Martynenko N.E., Revin V.P. Slovar' terminov i skhem po kursam: «Ugolovnaya politika i yeye realizatsiya v deyatel'nosti organov vnutrennikh del» i «organizatsiya profilakticheskoy deyatel'nosti organov vnutrennikh del». – M.: Izd-vo Akademii upravleniya MVD Rossii. – 2000.
- 7 Alekseyev A.I., Gerasimov S.I., Sukharev A.YA. Kriminologicheskaya profilaktika: teoriya, opyt, problemy. – M. – 2001.
- 8 Bluvshiteyn YU.D., Zyryn M.YU., Romanov V.V. Viktimologicheskiy aspekt profilaktiki prestupleniy//Profilaktika prestupleniy. – Minsk. – 1986.
- 9 Rivman D.V. Kriminal'naya viktimologiya – SPb. – 2002.
- 10 Rivman D.V. Viktimologicheskaya profilaktika. Yeye osobennosti i mesto v sisteme kriminologicheskogo preduprezhdeniya prestupnosti // Voprosy profilaktiki prestupleniy. – L.: VPU MVD SSSR. – 1978.

Тапалова Р.Б., Маликова Ш.Б.

**Судебно-зоологическая
экспертиза при расследовании
экологических
правонарушений**

В статье рассмотрены предмет, объекты судебно-зоологической экспертизы. Показаны какие классификационные, диагностические, ситуационные задачи решаются в рамках этого вида экспертизы. Кратко рассмотрены вопросы подготовки материалов при назначении экспертизы.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2574/ГФ4 «Проблемы противодействия экологическим правонарушениям в условиях глобализации (уголовно-правовые, процессуальные, криминологические и криминалистические аспекты)».

Ключевые слова: экология, экологические правонарушения, животный мир, классификация, диагностика, идентификация.

Tapalova R.B., Malikova Sh.B.

**Forensic-zoological expertise
in the investigation of
environmental violations**

The article examines the subject, objects of forensic zoological examination. It shows what classification, diagnostic, situational problems are solved within the framework of this type of examination. The issues of preparing materials for the appointment of expertise are briefly considered.

The article is executed within the scientific research №2574/GF4 «Problems of counteraction to ecological offenses in the conditions of globalization (criminal-legal, procedural, criminological and criminalistic aspects)».

Key words: ecology, ecological offenses, fauna, classification, identification.

Тапалова Р.Б., Маликова Ш.Б.

**Экологиялық құқық
бұзушылықтарды тергеу
барысындағы сот-зоологиялық
сараптамасы**

Мақалада сот-зоологиялық сараптамасының пәні, объектілері қарастырылған. Аталған сараптама аясында шешілетін жүйелік, диагностикалық, ситуациялық міндеттер көрсетілген. Сараптама тағайындай барысында материалдарды дайындаудың сұрақтары қысқаша қарастырылған.

Мақала №2574/МҚ4 «Жаһандану жағдайындағы экологиялық құқық бұзушылықтарға қарсы тұрудың мәселелері (қылмыстық-құқықтық, процессуалдық, криминологиялық және криминалистік аспектілері)» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: экология, экологиялық құқық бұзушылық, жануарлар әлемі, жүйелеу, диагностика, сәйкестендіру.

**СУДЕБНО-
ЗООЛОГИЧЕСКАЯ
ЭКСПЕРТИЗА ПРИ
РАССЛЕДОВАНИИ
ЭКОЛОГИЧЕСКИХ
ПРАВОНАРУШЕНИЙ**

За последнее десятилетие на территории Казахстана с фауной произошли чрезвычайные происшествия. На берегах Каспия были обнаружены трупы тюленей, к настоящему времени их количество превысило более 4000, в течение нескольких месяцев 2015 года на территории нескольких областей Центрального Казахстана были утилизированы более 120000 трупов самок сайги, в одном из водоемов Актюбинской области наблюдалась массовая гибель лебедей-кликунов и к сожалению, такие происшествия не прекращаются, единственный позитив, не в таких масштабах. Не прекращаются браконьерство – незаконная охота, незаконная рыбалка и пр. Во всех этих ситуациях прокуроры, следователи назначают экологические экспертизы, в том числе имеет место назначение и проведение судебно-зоологической экспертизы.

Судебно-зоологическая экспертиза является разновидностью биологических исследований [1, 2, 3]. Данный вид экспертизы исследует объекты живой природы, а также части живых организмов, следы и продукты их жизнедеятельности. Объекты исследования зоологической экспертизы содержат информацию о произошедшем событии, находящемся в поле зрения судебных или следственных органов. Извлеченные в процессе анализа данные имеют доказательную силу.

Чаще всего зоологической экспертизе подвергаются обнаруженные частицы эпидермиса животных и их шерсти. Реже анализу подлежат частицы чешуи пресмыкающихся, фрагменты других животных, необходимых для идентификации вида или связи различных объектов между собой. В течение последних лет все чаще исследуются простейшие, к которым относятся инфузории, амёбы, жгутиконосцы и корненожки. Установление видов простейших и их количества позволяет идентифицировать участки местности или природные регионы, которые связаны с тем или иным расследуемым делом. Еще одно направление зоологической экспертизы исследует продукты, полученные путем неполной переработки какого-либо биологического сырья. К таким объектам относятся раковины моллюсков и изготовленные из них предметы, пресноводные губки, жемчуг, мумие, костная мука, предметы, сделанные из рога или кости. Это довольно экзотическая разновидность по-

добных исследований, но, тем не менее, изучение подобных материалов и предметов лежат в поле компетенции эксперта-зоолога. По делам об экологических правонарушениях эти объекты исследуются по фактам незаконной охоты, рыбалки, но в последнее время участились случаи определения причины гибели животных – массовый падеж сайгаков, гибель тюленей в Каспийском море и пр.

Следует отметить, что некоторые объекты живой природы и их части изучаются другими разновидностями биологической экспертизы, а именно:

- орнитологическая экспертиза исследует пух и перья птиц, в том числе птиц домашнего содержания, а также выращиваемых на предприятиях сельскохозяйственной группы.

- энтомологическая экспертиза исследует насекомых, их личинки, следы и продукты жизнедеятельности.

- ихтиология исследует объекты, являющиеся частями рыб и круглоротых.

Предметом зоологической экспертизы выступают данные фактического характера, извлеченные экспертом в процессе исследования, благодаря наличию специальных знаний в области зоологии и навыков в сфере анализа зоологических объектов. Предмет каждой отдельной зоологической экспертизы устанавливается в зависимости от объектов исследования и его конечной цели. Предмет исследования в обязательном порядке фиксируется в договоре на проведение зоологической экспертизы.

Задачи, решаемые в процессе выполнения зоологической экспертизы, делятся на две группы:

1. неидентификационные (классификационные задачи, диагностические задачи, ситуационные задачи);

2. идентификационные задачи.

Классификационные задачи играют ведущую роль в проведении зоологических экспертиз. Зачастую они предопределяют получаемые в ходе исследования результаты, а также могут предварять решение других экспертных задач. Перед решением задач классификационного характера эксперт по поручению следователя может выполнить поиск и сбор материала на объектах носителях, на которых предполагается наличие микрочастиц биологического происхождения. Зоологическая экспертиза решает следующие классификационные задачи:

1. Определение класса исследуемого объекта. Выявление того факта, является ли объект

фрагментов тела животного, частицей его тканей, продуктом жизнедеятельности.

2. Установление родовой принадлежности исследуемого объекта, определение таксона, к которому принадлежит исследуемое животное (частица или фрагмент).

Определение групповых признаков, которыми обладают исследуемые объекты. Например, анализируемые волокна представляют собой собачью шерсть, которая принадлежит короткошерстной особи, имеющей остевые волосы соответствующего цвета (черного, рыжего, палевого и так далее).

Наиболее часто эксперту приходится определять родовую принадлежность исследуемого объекта, что выражается в установлении таксона, который, в свою очередь, определяется исходя из общепринятой классификации представителей животного мира.

Большую роль при выполнении зоологической экспертизы также имеют диагностические и ситуационные задачи. Они могут являться самостоятельными по значению или предварять последующее решение идентификационных задач. Диагностические задачи бывают следующих видов:

1. Определение текущего состояния объекта, а именно уровня его фрагментации, присутствия деструктивных изменений, степени развития и так далее.

2. Установление причинно-следственной зависимости между исследуемыми материалами и конкретным объектом – условия жизнедеятельности (содержания) объекта, механизм отделения материала и пр.

3. Определение характера воздействия на объект извне.

4. Установление различных временных параметров.

Ситуационные задачи отличаются комплексным характером. Их целью является определение механизмов взаимодействия исследуемых объектов в качестве фрагментов пространственной обстановки события, которое расследуется. Ситуационные задачи, таким образом, предполагают восстановление данного события. К примеру, наличие особых признаков на исследуемых волосках может свидетельствовать о том, что волосы подвергались воздействию очень высокой температуры или находились в течение определенного времени в водной среде с определенными характеристиками.

Литература

- 1 Классификация судебных экспертиз и типизация их задач. Материалы к Ученому совету. М. 1977, С. 8-11.
- 2 Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском и арбитражном процессе: Практ. пособие. – М., 1996 – 363 с.
- 3 Инструкция по производству судебных экспертиз и специализированных исследований в Центре судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Казахстан, утвержденной приказом и.о. Министра юстиции РК № 193 от 24 мая 2011года

References

- 1 Classification of legal expertise and their typing tasks. Materials for the Scientific Council. M. 1977, P. 8-11.
- 2 Rossinskaya E.R. Forensic examination in the criminal, civil and arbitration process: Scient. allowance. – M., 1996 – 363 p.
- 3 Instructions for the production of legal expertise and specialized studies at the Center for Forensic Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan approved by the order of acting Minister of Justice of RK № 193, 24 May, 2011.

Омарова А.Б.
**Проблемы определения
понятия компьютерной
преступности**

Статья посвящена проблемам определения понятия компьютерной преступности. Раскрываются различные точки зрения по их классификации. Предложены некоторые изменения для совершенствования в действующее законодательство. Изучены способы, методы, виды совершения преступлений в сфере компьютерной информации.

Ключевые слова: компьютерная преступность, объект, информационные технологии, вредоносные программы, компьютерная информация.

Omarova A.B.
**Problems of defining a concept
of computer crime**

Article is devoted to problems of defining a concept of computer crime. Various points of view on their classification are revealed. Some changes in the current legislation are offered. Ways, methods, types of crimes commission in the sphere of computer information are studied.

Key words: computer crime, object, information technologies, malicious applications, computer information.

Омарова А.Б.
**Компьютерлік
қылмыстылықтың түсінігін
анықтау мәселелері**

Мақала компьютерлік қылмыстылықтың түсінігін анықтау мәселелеріне арналған. Оларды жүйелеуге қатысты әртүрлі көзқарастар ашылған. Қолданыстағы заңнаманы жетілдіруге қатысты бірқатар өзгерістер ұсынылған. Компьютерлік ақпарат аясындағы қылмыстарды жасау әдістері, тәсілдері, түрлері зерделенген.

Түйін сөздер: компьютерлік қылмыстылық, объект, ақпараттық технологилар, зиянды бағдарламалар, компьютерлік ақпарат.

**ПРОБЛЕМЫ
ОПРЕДЕЛЕНИЯ
ПОНЯТИЯ
КОМПЬЮТЕРНОЙ
ПРЕСТУПНОСТИ**

Преступления в сфере информационных технологий являются одной из важнейших и острейших проблем уголовной политики в XXI веке, особенно в свете глобализации и как следует из этого - дальнейшей популяризации и доступности технологий любого типа и принципов работы. Данные преступления включают в себя в первую очередь распространение различных вредоносных программ и вирусов, распространение противоправной информации в интернете (например, материалов, возбуждающих межрелигиозную и национальную вражду между людьми, порнографических материалов, способствующих растлению подростков имеющих свободный доступ к персональному компьютеру, а так же клеветы и т.д.). К тому же, одним из самых опасных и распространенных преступлений, совершаемых с использованием интернета, является мошенничество. В этой связи требует изучения важный аспект уголовной политики в сфере информационных технологий - ее непосредственное организационное обеспечение.

По мнению многих специалистов наркотики, проституция и насильственная преступность, безусловно, останутся, но большинство преступников из иных сфер переориентируются в компьютерную [1]. Террористические акты в США 11 сентября 2001 года, которые сегодня называют «цифровым Перл-Харбором», и другие теракты, имевшие место в последние годы, ярчайшее тому подтверждение.

Все еще не существует четкого определения понятия компьютерного преступления, дискутируются различные точки зрения по их классификации. Сложность в формулировках этих понятий существует как по причине невозможности выделения единого объекта преступного посягательства, так и множественности предметов преступных посягательств с точки зрения их уголовно-правовой охраны.

В настоящее время существуют два основных течения научной мысли. Проведенное исследование показало, что одна часть исследователей относит к компьютерным преступлениям действия, в которых компьютер является либо объектом, либо орудием посягательства. Вторая группа ученых относят к компьютерным преступлениям только противозаконные действия в сфере автоматизированной обработки информации. Они вы-

деляют в качестве главного квалифицирующего признака, позволяющего отнести эти преступления в обособленную группу, общность способов, орудий, объектов посягательств. Иными словами, объектом посягательства является информация, обрабатываемая в компьютерной системе, а компьютер служит орудием посягательства. Законодательство многих стран стало развиваться именно по этому пути и Казахстан присоединился к их числу.

Кроме того, сегодня для конкретизации рассматриваемых общественно опасных деяний и обеспечения стабильности понятийно-терминологического аппарата можно предложить вместо словосочетания «преступления в сфере компьютерной информации» использовать «преступления в сфере информационных технологий», под которым понимать общественно опасные деяния, посягающие на охраняемую законом компьютерную информацию, совершаемые в процессе создания, поиска, сбора, хранения, предоставления и распространения данной информации, а также при эксплуатации информационно-телекоммуникационных сетей, причиняющие вред законным интересам собственников или владельцев информации, а также жизни и здоровью личности, правам и интересам человека и гражданина, государственной или общественной безопасности.

Наряду с этим полагаем возможным название главы 7 УК РК изменить на «Преступления в сфере информационных технологий», поскольку это позволит законодателю эффективно и адекватно реагировать на криминализацию общественно опасных деяний, точно и своевременно предупреждать нормами уголовного закона появление новых форм преступлений в сфере компьютерной информации, дополнять главу новыми составами, расширяя систему уголовно-правовой охраны данной сферы.

Неправомерным доступом к компьютерной информации следует считать также доступ к информационным ресурсам сети Интернет без согласия собственника или иного законного владельца информации, если это привело к уничтожению, блокированию, модификации или копированию информации, при обязательном условии отсутствия у лица права доступа.

Попытка несанкционированного проникновения к охраняемой законом информации должна расцениваться как покушение на неправомерный доступ.

При внесении изменений в существующие вредоносные программы, обязательным усло-

вием наступления уголовной ответственности является внесение в программы таких функций, которые приводили бы к уничтожению, блокированию, модификации либо копированию информации, нарушению работы ЭВМ, системы ЭВМ или их сети. Уголовная ответственность за модификацию вредоносной программы должна наступать в случае, если умысел лица был направлен на придание программе новых свойств вне зависимости от того, являются ли вносимые в нее функции вредоносными или нет.

Как распространение вредоносных программ должны одинаково квалифицироваться как действия лица, распространяющего данную программу с использованием ЭВМ, так и передача машинного носителя с программой на каких либо условиях третьим лицам.

Создание, использование и распространение вредоносных программ для ЭВМ всегда предполагает активные действия со стороны лица, совершающего данное преступление. В случае, когда создание, использование или распространение вредоносных программ выступает в качестве способа совершения другого преступления, то содеянное следует квалифицировать по совокупности преступлений.

Из большого списка способов, методов, видов совершения преступлений в сфере компьютерной информации можно выделить несколько основных:

- несвоевременная информационная переписка либо ошибка адреса, незаконное собирание и использование информации;
- неправомерный доступ к информации и информационным ресурсам, уничтожение, модификация и копирование компьютерной информации против закона;
- незаконная манипуляция информацией или воздействие на информацию (дезинформация, изменение либо сокрытие информации);
- незаконное копирование текстов в информационных системах;
- пользование СМИ против интересов человека, общества и государства;
- хищение информации из библиотек, архивов и базы данных;
- нарушение технологии обработки информации;
- создание и распространение программ вирусов;
- уничтожение и нарушение устройств обработки связи и информации;
- уничтожение, нарушение и хищение машинных и других информационных носителей;

- и другие противоправные действия в сфере компьютерной информации [2].

Выделяется несколько способов неправомерного доступа к компьютерной информации: способы непосредственного доступа; способы опосредованного (удаленного) доступа; смешанные способы доступа. Во всем мире доля преступных деяний, совершаемых путем удаленного доступа к ЭВМ, системе или компьютерной сети, в общем числе компьютерных преступлений продолжает неуклонно [3].

Деятельность по предупреждению преступлений в сфере компьютерной информации должна отвечать требованиям эффективности - направленности профилактики на достижение конкретных результатов, и системности - комплексности мер организационно-управленческого характера, технических и правовых мер.

Наказание же за преступления в информационной сфере зависит от многих факторов: тяжести совершенного преступления, размера экономического ущерба, причиненного деянием, криминального прошлого подсудимого и многих других.

К характерным элементам компьютерной преступности относятся ее крайне высокая латентность; организованный и международный характер, основание на быстром развитии и применении телекоммуникационных средств сообщений; непрерывный рост и улучшение приемов совершения уголовных правонарушений [4, с. 85].

Во всем странах мира в качестве основных видов компьютерных преступлений называются:

Введение компьютерного вируса – это процесс введения вредоносной программы для нарушения работы компьютера. Данные вирусы внедряются в прикладную программу операционную систему, в сетевой драйвер. Вирус проявляется себя в различных формах. Таковыми выступают торможения в выполнении компьютерных программ; рост количества программных файлов. Эти проявления могут привести к уничтожению файлов и программного обеспечения.

Незаконный доступ к информации осуществляется с целью её кражи или для последующего применения подобной информации. Имеются совокупность способов использования незаконного доступа к системе с использованием дру-

гого имени; подбором паролей входа; заменой адресов устройств; применением информации, которая осталась после решения задач; модификацией программного и информационного обеспечения, кражей материальных носителей.

Фальсификация выходной информации представляет собой подделку информации и преследует всевозможные цели. Результатом фальсификации

предоставление недостоверных данных. Например, подтасовка итогов выборов, хищение товаров, через ввод в программу ложных данных; подделка, изготовление или сбыт фальшивых документов, штампов, печатей и бланков; изготовление и распространение не настоящих кредитных, расчетных карт и иных платежных документов.

Незаконное копирование охраняемой информации в ходе работы каждой организации, учреждения неизбежно. Игнорируя, что защитные системы все время совершенствуются, но проблема продолжает существовать [4, с. 77]. Учреждения несут значительные убытки из-за незаконного распространения охраняемой информации. Несанкционированное копирование осуществляется через изъятие средств компьютерной техники; перехвата информации; получения незаконного доступа к технике, манипуляции данными и управляющими командами.

Поскольку абсолютной защиты компьютерной информации не существует, значительное место в предупреждении компьютерной информации должно принадлежать мерам технического и организационного характера. Важнейшее место в борьбе с преступлениями в сфере компьютерной информации должно отводиться политико-организационным, организационно-административным и организационно-администраторским мерам. Однако все меры предупреждения компьютерных преступлений будут эффективными только тогда, когда они будут использоваться все вместе, т.е. комплексно.

Существуют множество мер, направленных на предупреждение киберпреступления. Следовательно, нужно эффективно пользоваться всевозможными подходами к сохранению секретной информации для сохранения информационной целостности и безопасности организации.

Литература

- 1 По материалам сайта: [Электронный ресурс]. 2016. - URL: [http:// www.crime.vl.ru](http://www.crime.vl.ru). (дата обращения 06.09.2016).
- 2 Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Российская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов. / Под ред. заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р.С. Белкина. - М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2002. - 990 с.
- 3 Вехов В.Б. Компьютерные преступления: Способы совершения, методы расследования. М. 1996. – 182 с.
- 4 Вехов В.Б. Особенности расследования преступлений, совершаемых с использованием средств электронно-вычислительной техники: Учеб.-методич. пособие. М.: ЦИОКП МВД России, 2000. - 66 с.

References

- 1 Po materialam sajta: [Elektronnyj resurs]. 2016. - URL: [http:// www.crime.vl.ru](http://www.crime.vl.ru). (data obraschenija 06.09.2016).
- 2 Aver'janova T.V., Belkin P.C., Koruhov Ju.G., Rossijskaja E.R. Kriminalistika: Uchebnik dlja vuzov. / Pod red. zaslužennogo dejatelja nauki Rossijskoj Federatsii, professora P.C. Belkina. - M.: Izdatel'stvo NORMA (Izdatel'skaja gruppа NORMA-INFRA M), 2002. - 990 s.
- 3 Vehov V.B. Komp'juternye prestuplenija: Sposoby sovershenija, metody rassledovanija. M. 1996. – 182 s.
- 4 Vehov V.B. Osobennosti rassledovanija prestuplenij, sovershaemyh s ispol'zovaniem sredstv `elektronno-vychislitel'noj tehniki: Ucheb.-metodich. posobie. M.: TsIOKP MVD Rossii, 2000. - 66 s.

Atakhanova G.M., Darkhan S.

**Objective signs of fraud in
modern criminal law**

In article subject and ways of commission of fraud are considered. Valid conclusions that as a subject of fraud may act only things of a material world are made. Ways of withdrawal of property, such as deception and breach of confidence are opened.

Key words: crime, object, objective signs, subject, responsibility, fraud, property, punishment.

Атаханова Г.М., Дархан С.

**Қазіргі таңдағы қылмыстық
құқықтағы алаяқтықтың
объективтік белгілері**

Мақалада алаяқтықтың заты, жасалу әдістері қарастырлған. Алаяқтықтың заты материалдық өмірдің заттары екендігі қорытылып, негізделген. Затты алудың әдістері алдау және сенімге қиянат жасау ашылған.

Түйін сөздер: қылмыс, объект, объективтік белгілер, зат, жауаптылық, алаяқтық, мүлік, жаза.

Атаханова Г.М., Дархан С.

**Объективные признаки
мошенничества
в современном уголовном
праве**

В статье рассмотрены предмет, способы совершения мошенничества. Обоснованы выводы о том, что предметом мошенничества выступают только вещи материального мира. Раскрыты способы изъятия имущества, такие, как обман и злоупотребление доверием.

Ключевые слова: преступление, объект, объективные признаки, предмет, ответственность, мошенничество, имущество, наказание.

**OBJECTIVE SIGNS OF
FRAUD IN MODERN
CRIMINAL LAW**

Criminal law – separates the direct object of the subject property and criminal harassment in crimes against property. The object of the legal description of the subject of crime. Legal characteristic of the subject of crime is depended on its object.

Criminal uses written form of fraud when victim lives in another place as well as tries to certificate false document as legal. Thus, citizen named P, who was several times convicted for fraud and theft, with help of citizen named S made false documents of electrical fitters and «for checking» electric counters gained money from apartments residents.

To possess the property, property profit or right for property, in an active form of fraud, fraudulents replace original items. (In terms of money and material «puppet», etc.). They also use Military personnel, police, civil aviation and other garments.

Passive form of fraud means hiding of circumstances, facts or information that can prevent to make contract with victim. This form of fraud includes hiding the truth as well as intentionally use someone's mistake. In this case, it is important to define when culprit did not tell the truth: before gaining the property or after gaining the property. Juridical practice recognizes the situation of hiding the truth as a fraud at the moment of property were given to criminal or before this moment according to legal humankind obligations must notify the counterparty in accordance with the situation. If culprit does not tell the truth after gaining another's property, it recognizes as hiding of another's property, because in this case there is causal link between passive deception and dangerous result for society.

Civilian named N sold a foreign watch for fifteen thousand tenge from civilian named P. At the moment of gaining the money civilian named N did not count it. After coming home, he recognized that purchaser made mistake and instead of fifteen thousand tenge, he gave fifteen thousand and eight hundred tenge. Instead of giving back extra money, he possessed it.

In the criminal legal science the comment that says «only active form of deception to use the certain kind of situation on the purpose of victim's failure is must be punished» dominates. In accordance with lawyers' point of view, passive deception does not bring to liability but in some countries the hide of truth is approved as deception.

Analysis of juridical practice in Kazakhstan by interviews with inmates of correctional institutions showed that fraudulents use diverse methods to deceive victims. In the moment of fraud, the fraudulent take into account victim's psychological and personal

feature. In some cases victims themselves were interested in making «bargain» with fraudulents: they tried to meet their own need by not defined rules, for instance, purchasing the apartment, entering the university, buying a automobile and gaining expensive items very cheaply and etc. fraudulents used these situations on their own purpose. with regard to the person on the content of his deception or false data reporting standards and other performers, including their size, quality, quantity, the price of the properties of a variety of other actions to perform certain actions with respect to actual conditions or events may be with regard to the lack of false promises.

The subject of crime is property possessed in the result of deception or distortion of trust. Property or other property of the person who is the subject of fraud in the case of chasing profit is illegal to keep the property. In considering crimes property rights are violated, but it does not effect on any quality and quantity of the subject of crime.

Of course, notions of «ownership» and «property» are in same level, but they are not fully same. Therefore, it is important to make out these notions to define object and subject of crime and analyze them properly.

Fraud means illegal possession of another's property or possession of another's ownership right illegally to use this property as if it were in his/her ownership. For this reason the criminal uses deceptive methods or gains another's trust then carries out his/her intents. Here, it must be paid attention that by methods of deception and abuse of trust other crimes can be committed, but they are considered by other criminal legal regulations. It is important to classify similar crimes to fraud and to carefully examine each case of fraud.

In 1990, the Supreme Council of the Kazakh Soviet Socialist Republic adopted the Law «about property in the Kazakh Soviet Socialist Republic.» There are three types of ownership: state and municipal public property context, collective property and property of citizens.

In addition, laws such as the «economic freedom», «business partners and joint-stock companies», «protection and support of private entrepreneurship», etc. adopted. These documents said each person depending on the ability and mental strength was equal of their capabilities. these laws guaranteed that every entrepreneur can hire as many workers as they are able and all people can be owners of their labour, which can be sold and bought. In 9.04.1993 year changes and additions were included to this law, and here was identified only two types of ownership. They are: public and private.

Public ownership was classified as indivisible whole property that cannot be divided into state

property or municipal property. And, property of citizens were recognized as private property. Thus, before an independent and private divide if it is not deemed to be contrary to the global trend.

In new Constitution of the Republic of Kazakhstan and in the law that was mentioned above private property is considered equally to public property. In this regard, there are two types of property protected by the same criminal-legal context. Previously, some of the contradictions of the new Criminal Code was adjusted.

For example, 1959. in Criminal Code for fraud the following definitions are given: «falsehood or through the acquisition of state or public property with access to the trust» (Article 76-3 of the Criminal Code), as well as the «acquisition of private property» (Article 136), in other words, if the citizen's private property is taken A person who committed this action include prosecuted under Article 136 of the Criminal Code of the Kazakh SSR.

In legal literatures there are no comments about defining objects of fraud [1, p. 20]. As general object of fraud «public relations about distributing material products that produced by society.», and as direct object-«...of someone else's property belongs to individual citizens» were suggested to recognize. Many authors agreed with this point of view. It conflicts with general theories about nature of objects of property crimes. As well as notions of object of criminal and subject of criminal mix, this differentiate question of analyzing the crime.

From our point of view, this position is more appropriate. Of course, the object of encroachments against property must recognize not only personal property of the citizens, also the production of material goods for personal consumption, distribution and public relations.

Legislative bodies included into content of property right use, manage, possess of property within limits of law. Ownership relationships might appear according to the subject of fraud. it can be all items of material world. The subject of theft is always material, therefore right to property cannot be the subject of fraud encroachment [2, p. 13].

Any kind of right including right to property cannot be possessed illegally. Because, right is not material category, therefore as the subject of crime must be considered taken property in the result of deception or abuse of trust.

Thus, ownership is the object of property crimes and material view of ownership is the subject of crime.

Culprit of fraud aims to possess, use and manage the victim's property. Of course, criminal does not own the right to this property.

In legal literatures the subject of property crime

is the subject of material world, which means... any thing that has economic value and in ownership of person.

The subject of crime defined as properties of the substances that have economic profitability or their equivalents. As well as the subject of property crime can be only things that available assess costs, it usually relates with that human labours is needed to make or produce this thing. In addition, the property must be another's ownership, not criminal's. In the process of fraud, the subject of crime can be equivalents of money or securities confirming certain rights of owners. Lost of these documents are equal with loss of money, by this victim gains property damage, but culprit gets property or property right by using it in certain ways, not when he possesses these documents.

As practice shows, the subject of fraud encroachment to property is mainly money and other kind of items. Most methods of fraud in practice aim to gain money. Usually as the subject of fraud recognizes direct product that can meet culprit's needs or may be exchanged for money.

It is important to define real owner of the property, which is the subject of criminal encroachment, to deter the object of fraud. In some cases, indicates the direct object of involvement in property fraud. For instance, if culprit possessed the property which under jurisdiction of state or public organization, the moment of skip of right will be detective for analyzing the crime. By the objective side, fraud displays by possession of another's property or gaining property profit of another's by deception or abuse of trust. Objective side of fraud is consisted of three elements: dangerous action (inaction) for society, results of crime, causal link between action (inaction) and results of crime. As majority of property crimes fraud is considered as material composed crime.

The essence of the consequences of crime in possession of property for free is positive damage. As well as, in cases of fraud criminal consequence also can be as uncollected profit. For example, if the victim does not get the proper benefits of property as a result of activity of the originator should benefit fraud is such a property. There are no comments about the end moment of crime in criminal legal theory. In one of the authors opinion of gaining the

offender may be the victim of fraud against the profits of property or property rights law believe that the end of the moment of acquisition. The second authors consider that the end of the moment of fraud takes places right after possession of victim's property by deception or distortion of trust. In our point of view, last one is more appropriate.

Fraud moral behavior as an act of human behavior will always be measured negatively and abuse in our society. As well as, as it is act against the right and law must punish it. In practice, we can agree with authors that consider deception and dangerous action by it must be punished.

Dangerous action for society during fraud is consisted of possession of property or possession of property right by deception or abuse of trust. In fraud encroachment, deception and abuse of trust are methods of committing crime.

Deception during fraud means by influence of deception victim gives voluntarily his/her property to criminal, as criminal provided the victim with false information or fact. These false information or facts might be about property's number, quality, cost or material. Deception during fraud reflects not only in distortion of truth and in hiding the truth. In legal literatures, there are defined two types of deception in fraud: active distortion of truth and passive hiding the truth, more precisely to not tell about truth [3, p. 2].

A citizen who was convicted several times for fraud a civilian named Sh introduces himself as storekeeper of department store with student named A, and offers him to buy for him 2 Japanese outerwear. After taking thousand tenge from the victim civilian named Sh escaped. Deception by words are most spread and can be in oral and written forms. Fraud in oral form are frequently met as it effects to settle physiological relationship between criminal and victim. As result, victim trusts to criminal at high level that lets the criminal to use, manage or possess property in his/her ownership right.

Citizens named V and U were engaged in fraud in the form of «to tell the fate» by game cards. Citizen named V searched and persuaded victims to tell fortunes. During the process of psychological pressure citizen named Y came as stranger and persuaded the victim to agree. During the tell fortune by game cards fraudulent stole valuable items and money of their clients.

References

- 1 In 1980 the Supreme Court of the Kazakh SSR. Plenum of December 23, «The practice of application of the law courts in dealing with cases of car thefts» Paragraph 5 of Resolution.
- 2 Russian criminal law: special part: Tutorial // Ed. M.P.Zhuravleva and S.I.Nikulina. M.: Spark, 1998. – 134 p.
- 3 Esipov V.V. Criminal Law: Some special. Crimes against persons and property. Ed. 2 review. And add. Spb., 2005. – 139 p.

Omarova A.B., Omarova Sh.B.,
Izbassova A.B.

**The features of learning of
general provisions on the
contract of sale in the course of
civil law**

This article is devoted to methodological peculiarities of studying one of the topics of the course of a special part of civil law. In particular, the authors examined the specifics of studying general provisions on the contract of sale. The article gives methodological guidelines for studying the topic by students.

Key words: civil law, contract, purchase and sale agreement, general provisions on purchase and sale.

Омарова А.Б., Омарова Ш.Б.,
Избасова А.Б.

**Азаматтық құқық барысында
сатып алу-сату шарты туралы
жалпы ережелерін зерттеу оқу
ерекшеліктері**

Бұл мақалада азаматтық құқық ерекше бөлімінің тақырыптардың бірін оқудағы әдістемелік ерекшеліктеріне арналған. Атап айтқанда, авторлар сатып алу-сату туралы шарттың жалпы ережелерін зерттеудің методикалық ерекшеліктерін қарастырды. Мақалада аталған тақырыпты студенттер зерттеу үшін нұсқауларды қамтамасыз етеді.

Түйін сөздер: азаматтық құқық, келісім-шарт, сатып алу-сату келісім-шарты, сатып алу-сату келісім-шарты туралы жалпы ережелер.

Омарова А.Б., Омарова Ш.Б.,
Избасова А.Б.

**Особенности изучения общих
положений о договоре купли-
продажи в курсе гражданского
права**

Настоящая статья посвящена методическим вопросам изучения одной из тем курса особенной части гражданского права. В частности, авторы рассмотрели особенности изучения общих положений о договоре купли-продажи. В статье даются методические указания по изучению названной темы студентами.

Ключевые слова: гражданское право, договор, договор купли-продажи, общие положения о купле-продаже.

**THE FEATURES OF
LEARNING OF GENERAL
PROVISIONS ON THE
CONTRACT OF SALE IN
THE COURSE OF CIVIL
LAW**

The proposed topic is studied within a very broad theme of the course of a particular part of the civil law: «Agreements on the transfer of property to ownership (other proprietary rights) of another person», the study of which includes consideration of such matters as the contract of sale, its specific features, and the contract of exchange, gift and rent.

When studying the topic «Contract of sale. General provisions» one should focus on the following points such as:

- The concept and the meaning of contract of sale;

- The general characteristics of the contract;

- Rights and obligations of the parties under the contract of sale;

- Responsibility of the parties for the violation of the terms of the contract for quality, quantity, for the violation of the terms of the transfer of property;

- Checking of the quality;

- Warranty period, procedure of calculation;

- Shelf life;

- The limitation period and the presentation of claims on the quality of the goods sold;

- The ratio of claim deadlines and terms of limitation;

- The procedure for filing claims by organizations;

- The distribution of the burden of proof in a dispute over the quality of the goods sold;

- Payment for goods;

- Terms of the contract of purchase and sale of goods' insurance;

- The moment of execution of the contract by the seller;

- Appearance of the property right of the buyer to the acquired property;

- Transition of the risk of accidental loss of goods to the buyer;

- The moment of appearance of the ownership right of the buyer;

Let us consider what points should be paid attention by students in the course of studying some of the listed issues above.

In accordance with Article 406 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, the contract of sale is defined as one of the types of contracts, the purpose of which is a forfeit transfer of property from one person to another for ownership. That is, under the contract of sale, one party (the seller) undertakes to transfer the property (goods) for the ownership, economic management or operational management of the other party (the buyer), and the buyer agrees to accept this property (goods) and pay for it a certain amount of money (price).

The contract of sale is one of the most widespread contracts, with the help of which there occur a transfer of commodity-material values from one person to the property of others. The contract is characterized as consensual, onerous bilateral obliging (reciprocal).

One of the essential conditions of the contract are the terms of the goods (as to its name and quantity).

The object of the contract of purchase and sale can be any property not withdrawn from civil circulation. The contract of sale can be signed for the transfer of the goods available to the seller at the time of the conclusion of the contract, as well as the goods that will be created or purchased by the seller in the future, unless otherwise is stipulated by legislative acts or follows from the nature of the goods. The goods are transferred with all accessories, unless otherwise is provided.

The seller is obliged to transfer to the buyer the goods, stipulated by the contract. The transfer of goods must be accompanied by the transfer of ownership (economic management, operational management), which may necessitate the transfer and / or execution of documents that give the buyer the right to own, use and disposal of the goods, as well as documents certifying completeness, safety, quality of goods, procedures for operation and etc., provided for by regulatory legal acts or by an agreement.

Unless otherwise is provided by the contract of sale, the obligation of the seller to transfer the goods to the buyer is considered to be fulfilled at the moment:

1) of the delivery of the goods to the buyer or the person specified by him, if the contract provides for the seller's obligation to deliver the goods;

2) of the provision of goods at the disposal of the buyer, if the goods must be transferred to the buyer or the person indicated by him at the location of the goods.

The goods shall be deemed to be at the disposal of the buyer when, by the time specified in the contract, the goods are ready for transfer in the proper place and the buyer is aware of the readiness of the goods for transference in accordance with the terms of the contract. The goods are not considered to be ready for transference if it is not identified for the purposes of the contract, by marking or otherwise.

In cases where the obligation of the seller to deliver or transfer the goods at the place of his location to the buyer does not follow from the contract of sale, the obligation of the seller to transfer the goods to the buyer is considered to be fulfilled at the time of delivery of the goods to the carrier or communication organization for delivery to the buyer, unless otherwise provided by the contract. The transfer of goods, as a rule, is accompanied by the transfer of ownership and the risks of accidental

loss of property to the buyer, unless other case is stipulated by the contract.

So, in accordance with Article 411 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan, the risk of accidental loss of or accidental damage to the goods passes to the buyer from the moment when, in accordance with legislative acts or the contract, the seller is deemed to have performed his duty to transfer the goods to the buyer, unless other case is provided by the contract of sale.

In the case of the purchase and sale (transfer) of goods in transit, it is provided that the risk of accidental loss or accidental damage of such goods passes to the buyer from the moment of signing of the sale contract, unless otherwise is provided by the contract or the customs of business turnover.

Not always the transfer of ownership coincides with the moment of transference of the goods, since the contract may provide other case.

When the right of ownership, the right of economic management or operational management passes to the buyer before the transference of the goods, the seller is obliged to store the goods before the transfer, not allowing it to deteriorate, and the buyer must reimburse the seller costs, unless otherwise is provided by agreement of the parties.

It is also the responsibility of the seller to notify the buyer of the rights of third parties to the transferred property. For example, that the goods are pledged, in common ownership, in rent, transferred under a rent contract, etc.

If the seller does not notify the buyer of the rights of third parties to the goods transferred under the contract, the buyer has the right to demand a reduction in the price of the goods or the termination of the contract and compensation for damages if it is not proved that the buyer knew or should have known about the rights of third parties to this product.

The possible consequences of the seller's failure to fulfill the obligation on transfer of the goods, such as the right of the buyer to refuse to execute the contract of sale are legislatively stipulated.

If the seller refuses to transfer an individually specified item, the buyer has the right to present to the seller a demand for the seizure of this thing, except when the third person has a pre-emptive right to this thing. At the same time, the transfer of a thing does not relieve the debtor from compensation for losses.

The goods transferred under the contract of purchase and sale must comply with the terms of the contract for quality and quantity. Quality can be defined as a set of various characteristics of the goods, determining its structure, properties, composition, etc. Quality conditions can be contained in the contract itself. In the absence of conditions in the contract on the quality of the

goods, the seller must provide the buyer with goods suitable for the purposes for which the goods of this kind are usually used.

If in accordance with the procedure of legislative acts, mandatory requirements for the quality of the goods sold are established, the seller engaged in entrepreneurial activities is obliged to transfer to the buyer the goods that meet these mandatory requirements. For example, household chemical goods are subject to obligatory certification, which means that the seller is obliged to provide the buyer with the goods that have passed certification, and therefore corresponding to mandatory requirements.

The quality requirements can also be determined by GOSTs, Technical conditions, etc. By agreement between the seller and the buyer, goods corresponding to higher quality requirements may be transferred in comparison with the mandatory requirements established in accordance with the procedure provided for by legislative acts.

The quality of the goods can also be made dependent on the period of its validity, that is, from the established period of time, after which the goods are considered unfit for their intended use. The expiry date can be determined by the time period from the production date, or by the indication on the end date of product use.

The quality of the goods can be guaranteed by the seller. The guarantee of the quality of the goods extends to all its constituent parts (component parts), unless other case is stipulated by the contract.

During the warranty period, the buyer has the right to eliminate defects in the seller's goods at his expense.

The seller is responsible for all the shortcomings, not stipulated in the contract, which arose before the transfer of the goods to the buyer, even for those that he himself did not know. The buyer proves that the deficiencies arose before the transfer of the goods, and the seller proves that the deficiencies were agreed, or arose from the fault of the buyer after the transfer of the goods to him.

When goods of inadequate quality are handed over (although the defects of the goods were not specified by the seller), the buyer may, at his discretion, require the seller: a proportionate reduction in the purchase price; free of charge elimination of defects in the goods within a

reasonable time; reimbursement of their expenses for elimination of defects in the goods; replacement of goods of inadequate quality with the goods that correspond to the contract; refusal to perform the contract and return of the sum paid for the goods

In accordance with paragraph 2 of Article 329 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan with regard to the goods for which the seller has been provided with a quality guarantee, the seller is responsible for the defects of the goods unless it proves that the defects in the goods arose after their transfer to the buyer as a result of the buyer's violation of the rules for the use of the goods or their storage or the actions of third parties or force majeure.

In the legal literature, the question of determining the price as an essential condition for purchase and sale is rather controversial. In accordance with international instruments, price as an essential condition is not determined. For example, in accordance with Article 55 of the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods, «in cases where the contract was legally effectively concluded, but the price is not directly or indirectly established or the procedure for determining it is not provided, it is considered that the parties, in the absence of any indication otherwise, implied a reference to the price, which at the time of the signing of the contract was usually levied on such goods sold under comparable circumstances in the relevant area of trade».

A similar situation can be found in the Civil Code of the Republic of Kazakhstan (articles 385, 438), but a literal interpretation of the provisions on the contract of sale can lead to the conclusion that the price still has the weight of the essential condition of the contract. For example, in Article 447 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan we find: «the placing of goods, the demonstration of their samples or the presentation of information on the goods sold (descriptions, catalogs, photographs, etc.) at the place of their sale is recognized as a public offer, regardless of whether the price and other essential terms of the sale contract, except for cases when the seller clearly determined that the goods in question are not intended for sale». Such provisions clearly indicate an ambiguous attitude of the legislator to the price as an essential for the contract of sale.

References

1 The Civil Code of the Republic of Kazakhstan (Special Part), adopted by the Supreme Council of the Republic of Kazakhstan on July 1, 1999. // Available as an electronic resource on the website of the IP «PARAGRAPH» at: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1006061

2 Civil law. T.2. Textbook for high schools (academic course). /Ed. M.K. Suleimenov, Yu.G. Basin – Almaty, 2002.

Atakhanova G.M., Sovetkhan Sh.

Organized criminal group fraud

In this article features of qualification of the qualified sign of the fraud committed by criminal group are considered. Signs of criminal group as one of partnership forms are opened. Differences of commission of fraud by criminal group from a group of persons by previous concert are shown.

Key words: crime, fraud, criminal group, partnership, responsibility, punishments.

Атаханова Г.М., Советхан Ш.

**Алаяқтықты қылмыстық топ
болып жасау**

Мақалада алаяқтықтың сараланған белгілерінің бірі, қылмыстық топты саралау ерекшеліктері қарастырылған. Қылмысқа қатысудың нысаны ретінде қылмыстық топтың белгілері ашылған. Алаяқтықты қылмыстық топпен жасаудың адамдар тобының алдын ала сөз байласуымен жасаудан айырмашылықтары көрсетілген.

Түйін сөздер: қылмыстылық, алаяқтық, қылмыстық топ, қылмысқа қатысу, жауаптылық, жаза.

Атаханова Г.М., Советхан Ш.

**Совершение мошенничества
преступной группой**

В данной статье рассмотрены особенности квалификации квалифицированного признака мошенничества, совершенного преступной группой. Раскрыты признаки преступной группы как одной из форм соучастия. Показаны отличия совершения мошенничества преступной группой от группой лиц по предварительному сговору.

Ключевые слова: преступность, мошенничество, преступная группа, соучастие, ответственность, наказания.

ORGANIZED CRIMINAL GROUP FRAUD

One of the most dangerous forms of participation in the crime is by an organized group: permanent crimes of group stands out by that are together for a long time and adaptation to similar crimes and integration with other similar criminal groups. An organized criminal group mutually share tasks, and has a leader, organizer. They obey strong internal rules and plan certain time for each crime. Members of criminal group usually plan not only single crime, they always gather and agree about criminal actions. This characterizes group's internal stability.

From the point of view of scientists E. Ongarbaev and B. Nurgaliev, special signs of «an organized group's crime» from «simple crime» are its Solidarity and stability. These features are also characteristics of criminal groups and unions [1]. In resolution of the Supreme Court's Plenum in 1996 year of 25 July «On some issues about qualification of another's property theft» there were given signs of «criminal groups that achieved their criminal results by their solidarity and stability»: stability of their organization and group members, solidarity of its members, strict execution of with the instructions of the organizers and the heads of the criminal action plan to the stability of the methods and forms of crime participants made a strict segregation of duties, and the concealment of crimes as a result of criminal action can prove the property in advance of carrying out actions» [2].

In particular, the preliminary collusion is a group of people organized a group of distinguished its stability. After a slight deviation in the balance and stability of renewable energy system with the ability to balance [3, p. 36]. In accordance with S.A. Sheifer's opinion, stability is standing without falling and collapsing [4, p. 72]. Stability design as a sign of an organized criminal group to commit crimes is the length of the connection between the criminal and the reliability of the participants. A group of persons in connection with the organization of their among adhere to the order of the common target.

In criminal law differences between «organized criminal group» and unorganized criminal group are not directly identified. Defining of their differences are obliged to juridical practice.

There are many links in law to solve this problem. With instructions to organizing a criminal group (point 3 of 28 article of

Criminal Code) and leading it (1 point of 235 article of Criminal Code), the legislative body showed that this form of crime is characteristic role of organizer. There was identified that organized criminal group is appeared to commit a crime by organized prepartion, with instruction to organized criminal groups are organized to commit a crime (235-6), for smuggling (209-6) and etc.

There are elements of a hierarchy of organized crime groups, organized criminal groups, makes it a criminal association. However, the form of participation in the crime of criminal association (criminal organization) may differ depending on the size of the losses that the scope of its crimes. In some cases, the presence of organized criminal groups may be seen as the first step in the emergence of a criminal organization. This is showed in the text of point 4 of article 31 of Criminal Code.

Criminal Code of the Republic of Kazakhstan established an attempt to develop the concept of an organized criminal group. General theoretical and practical importance of this issue because of the provisions of the Special Part of the Criminal Code is a signal to analyze the creation of an organized crime group, and it is the basis for the use of severe punishment. There given 66 contents of organized criminal groups.

From the point of view Proffessor Y.V. Uskanov, «an organized criminal group-engaged in the creation of this criminal activity for profit, and form a stable system of social protection control a large group of large and centralized criminal structures» [5, p. 30].

Solidarity and unity of an organized criminal group are evidenced by these signs: its strength and stability, organized stuctures in content, the strength of the members of the planning of the crime and the extensive training, comply with the rules and execution of instructions of the leaders and the organizer of the stage [6, p. 18].

Signs of an organized crime group in the following cases: the preparation of the crime, the roles of certain members of the group can be attributed to the signs of the order and its guidelines for the organizer of a group. And we talk about the attraction and selection of participants, they will not be able to provide evidence of an organized criminal group, as a restored, stable, due to its new members' entry, exit, as well as creates certain difficulties.

As an organized criminal group estimates there may be some difficulties in practice. Here the question is: criminal group rooted in a living organism, which has its own law is constantly developing and improving. Development of

common criminal groups, a group of a group of persons by prior arrangement will be more complex groups organized criminal group. Some criminal groups are intermediate in their development. They have, for example, a group of persons by prior arrangement can be found with signs of an organized group. Specific criminal cases, organized criminal groups, which are just some of the only signs of the group can be established. In this case, how the law enforcement agencies should assess such groups?

There are signs of an organized group specified by the law, then it is necessary to take into account many of these signs. If a particular criminal case established some of the symptoms of an organized criminal group, it should not be a reason to believe that such an organized group. For example, some groups may or may not have a common monetary fund may be separated by an amount equal to the proceeds of crime, but these groups are organized criminal group, especially in the specifications should be defined and approved by the law.

Aforesaid criminal group is consisted of participants, by preliminary agreement, each of them a crime participants. As well as ther are specific situations in dividing of crime tasks. Its meaning is exterlnsly hided, for example, like fraud, scenes of preparing false documents. In this case, one of thieves must be responsible for making false documents for several times.

According to actual laws in our republic, there is a severe liability for organized criminal group.

By adding this analysis, we can say the number of thefts sign it and take a few preliminary agreement to create an organized crime group is not fully consistent with one another. Researchers have different opinions about it. For example, a group of scientists to assess the organized group that believes it enough to agree in advance to prevent theft. Consequently, the stability and the stability of the members of law enforcement agencies uyımdasqandığın to be determined.

According to the second group of scientists, one or more members of the crime group believes that it is enough to determine the pre-agreed.

If we compare these different opinions, «the prior agreement of several persons» concept, as well as pre-agreed but uyımdasqandığı may go to the most vulnerable groups.

The group agreed in advance, only to do with the crime closes to engage in criminal activity by an organized group. In this regard, Article 31 of the Criminal Code on one or more of the crimes committed by the group agreed to advance the

commission of the crime is committed by an organized group.

Existence of group leader and obey of its leaders to him, close contact among group members especially secretly shows a high level of unity of criminal group. The accuracy of such groups characterizes that this kind of criminal group agreed to commit not only a single crime but more than one.

By studying the thefts in connection with the fraud, organized group, the most dangerous type of crime are convinced that the theoretical and practical side. In our opinion, the law imposed a separate item in the thefts committed by an organized group was very wrong.

Theft in large amounts. According to article 175 of Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, if stolen property's cost more 500 times more than according monthly rate it is recognized as theft in a large amount. It is the largest amount of crime in the episode, as well as a few of the crime may also be used. If you do not have a common intention can not add any damage to the head of the crime several times. In such a case, to be applied several times a sign of differentiation. If criminal intent is aimed at creating a large-scale theft, but due to circumstances beyond his control, is lower than the cost of a large amount of stolen property, and wanting to commit a crime on a large scale.

Ultimately, the amount of stolen property crime is the price of the danger of a society.

President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbaev in 21.03.1995 in his report implying that there must be tough fight against crime said: «The development of market relations in the new criminal case, and created a new field of economic crimes. Today, the following situation in our economy is:

- grain, oil, metals, livestock products, theft of gold and foreign currency reserves are being stolen. In fact, the theft of the national wealth of the country is under construction. Only the number of thefts of large quantities of more than 1700». Summing up President's speech, regardless of what amount is loaded into the theft of national wealth, theft great harm to the economy of the country.

Every crime committed with a mercenary motive depends on the size and the cost of certain stolen property. Therefore, certain violations of the law will be the basis to assess the content of certain crimes. That is, the product is the measure of the size of the crime of theft. This amount, of course, the cost of the property. Therefore, in order to determine the seriousness of the crime to society and to the correct size and cost of the stolen materials to differentiate

is the most important.

Theft of another's property on large scale is very dangerous and brings a big damage to owner of property.

If theft of another's property on a large scale is in type of direct theft, then it must be assessed in accordance with criminal action, and if it is another form, then it is assessed by approach to act.

Theft of another's property on a large scale can be committed by fraud. Because, fraud on the purpose of mercenary is frequently met in crimes.

A serious danger to the public liability of our laws is always a sign of a theft on a large scale. What is the level of the republic, regardless of the amount of stolen property that punishment is considered to be the most important criteria.

When large-scale theft of information theory and practice of «major damage» and «a large amount» will be met with the concepts. «Large amount» and «major damage» to the issues in terms of the crime is a matter between the various lawyers.

In most cases, the amount of direct damage and determining the size of stealing guilty to what extent enriches itself is not enough. After all, does not match the extent of the damage caused by the theft of stolen property. This is an intolerable loss of tangible property, and the benefits to be income, etc. should be added to the side. This loss must be returned to the owner. However, the criminal law to determine the amount of damage outside these properties will not be affected. Consequently, situation aforesaid are not always taken into account by the legislative body, as in point 3 of article 190 of Criminal Code theft in a large amount has been already identified. It means, although notions of «a large amount» and «major damage» by their types are further but by their content they are the same.

The size of the largest thefts in the scientific literature on the legal definition of the word on the extent of the damage will only implied. In this regard, we consider wider than researcher V.V. Malcev's point of view, because even though there was not a theft in a large amount but it may bring a major damage to property owner [7, p. 16].

Theft on a large scale might be consisted of several episodes as chain of a single crime or might be a result of deliberate crime against another's property. A.I. Boicov, considering the crime from this side, said that even it is not a single crime, it may be considered from side of repeated crime of a theft on a large scale [8, p. 19]. But this view does not fit with criminal legal regulations about single and repeated crime. Also, we suspect of O.V. Belocurov's view

that says continued crime that each episode brought a significant damage, if there is no major damage, to assess it as repeated crime [9, p. 19].

According to declaration of president of the Republic of Kazakhstan Mr. N.A. Nazarbaev in 1995 year of 12 May, as a large amount of theft or damage to the large amount of calculation of the minimum wage more than 100 times the amount of theft, damage more than 500 times the amount of theft on a large scale, and material damage estimated is necessary to bear in mind the need to calculate the amount of more than 1000 times.

If we talk about the type of crime being considered important way to analyze criminal activity, property theft. But what each offender criminal cases important to determine who stole the way.

In law there shown criminal liability for theft on a large scale as well as type of crime, its methods, «repeated» crime and «criminal group with preliminary agreement».

I.H. Kakimov taking into account political and legal importance of analyzing conditions, implied need of specifying notion of theft in a large amount. I.Y. Foinoskiy suggested that there must be defined situations like, type of crime (theft, robbery or fraud) or it is «clear» crime, method and form of crime [10, p. 57].

Our point of view is different: theft of all forms of theft on a large scale should be aggravating the penalty sign. This means, theft on a large scale, does not need to be singled out as a separate item.

Theft of Firearms, ammunition and explosives on a large-scale other procedures should be used. We consider that this situation endangers society as well as brings a property damage to its owner. In this regard, we agree with view of M. Klpeckiy: «such actions... Must be qualified by articles of Criminal Code that aims criminal liability for crimes against property» [11, p. 91].

Before, in crimes against property on the purpose of benefits as sign of analysis previously convicted persons were considered separately. This analysis should be evaluated as a kind of repetition sign. In this case, the public danger of theft specializes in crime; crime adapted to the performance of the criminal theft measured in the form of special skill and shall be deemed to be related to adaptation to escape justice. This sign must be used in following cases: a) previously was convicted for such crime at least 2 times; b) previously convicted for other kind of crimes, if it was about theft or extortion. Surely, this relates not only to crimes against property.

Also, this situation cannot be in case of piracy as the legislative body did not identify it in law.

Looking at this, piracy can be a recidivist as signs of previously convicted for theft or fraud can just be eliminated.

Theft, robbery, fraud, such as the law on the severity of their crimes individually reviewed and evaluated by the personality of the people who committed the crime.

Recidivist criminals as a result of the study of the image of the personal qualities and moral behavior antisocial approach can observe the formation of anti-social life skills and beliefs.

In each of them there was formed selfish, anti-parasite skills in correctional institutions and even ability to not be afraid of punishment next time.

To assess the most dangerous recidivist criminals specific conditions established by the law. First of all, it is necessary to take into account the specific crimes to 18 years old, in addition, to evaluate the recidivist previous conviction, the conviction will be fixed or removed legally removed from memory.

Recidivist criminals into their regular profession: deal with crime and criminals have a large number of their experience in flexible people, especially young people and involving minors, into their criminal profession of arms.

The court of city Akmola convicted civilian named N. he, after releasing from security correctional colony, has been under monitoring of local government. Despite of this, he has deceived civilian named B. in car, civilian named B was waiting for signal of traffic light to cross the road, at that time a teenager approached him and broke a front glass of car and spitted at him then run. To punish this teenager civilian named B left his car and run after him, at this time civilian named N sat in the car and hijacked it. By this method he has stolen 5 cars. Civilian named N was punished by point 3 of article 190 of Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, however undrugged civilian named B was not punished according to article 15 of CC of RK as he was not the subject of the crime.

To recognize criminal as recidivist the law is guided by characteristics of proven crime nature: crimes if there is a more serious criminal convictions, he is a recidivist.

In the latter case, the criminal punishment, because of the absence of the former to answer for crimes committed using the following stricter criminal penalties for crimes appointment will be taken into consideration. Then he creates a new offense, so it will increase the danger to the public, so that the penalty should be applied.

Previously, two or more times for theft, extortion convicted of fraud for receiving known to

be especially dangerous to society. As mentioned above, the state, society and its most dangerous crime cause great harm to individuals, but also inconsistent, and in many cases previously convicted or stray attract other people to commit a crime.

This means that the man has anti-social behavior, does not live in honest labor, fatal.

Previously, the receipt of theft or extortion of persons convicted two or more times to assess the recidivist in the courts of the Republic of Kazakhstan should be guided by the existing laws and international agreements.

The Plenum of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan in 1996 year 25 July resolution «about some issues of theft of another's property» after collapse the USSR, exactly after 1991 year of 8 December, convicted in Commonwealth of Independent States, if there is no international agreement, need to not analyze as recidivist.

Cases of such kind of the convicted must be considered according to article 76 of Minsk

Convention about civil, family and criminal affairs, legal assistance and legal relations of Commonwealth of Independent States (1993 y. 22 January).

According to the practice of direct theft of recurrence, as well as the reasons commercial property crimes.

According to notice 4 in article 188 of Criminal Code of the Republic of Kazakhstan: «convicted for theft or extortion as well as convicted according to articles 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197 of this Code for several times can be recognized as recidivist» [12, p. 91].

As mentioned above, previously convicted for the same offense two or more times a person appears on significant legal principles. Therefore, in evaluating the danger of such a society, the law should take into account the degree of danger of repeated crimes. In other this means, a person who commits an aggravated fraud case previously convicted two or more times, or convicted of theft on a large scale, can be recognized as a recidivist.

References

- 1 Khabarov A.V. Crimes against property: the influence of civil-legal regulation: Avtoref. Diss... cand.jur.sciences.Tyumen, 1999. – 30 P.
- 2 Babkin S.A. Possession, use and disposition of property that is in common joint property of spouses.- M., 2004.- 234 p.
- 3 Shafer S.A., Bezverkhov A.G. Property crimes in the family: the substantive and procedural aspects of criminal // State and right.2001.- №6.- P. 55-56.
- 4 Uskov Y. Criminal-law protection of the family. Krasnodar, 2001.- 128 p.
- 5 Verin B. New Criminal and Litigation Law //Law.1996.-№ 9.- 75 p.
- 6 V.V. Maltsev. Responsibility for crimes against property. Volgograd, 1999.- 300 p.
- 7 Boicov A.I. Crimes against property. SPb.: Legal Center Press, 2002.- 773 p.
- 8 Belokurov O.V. Embezzlement: common features and specificity // Vestn. Mosk.un-ta. Ser.11. Right.-1991.- №2.
- 9 Belokurov O.V. Embezzlement: Problems of qualification.Ulyanovsk.- 1996.- 111 p.
- 10 Foinitsky I.J. Course of Criminal prava.Chast special. Violations of personal and imushestvennye. SPb., 2006.- 307 p.
- 11 Shulga A.V. Embezzlement of property entrusted to the guilty: qualification problems. Krasnodar, 2005.- 235 p.
- 12 Klepitsky M. «Entrusted property» in Criminal Law // Law.1995.- №12.- P. 9.
- 13 Criminal Law of the Republic of Kazakhstan. Special Part.: Textbook Ed. I.Sh. Borchashvili, S.M. Rahmetova. – Almaty., 2000. – 122 p.

Маликова Ш.Б., Маликов С.Б.

**Заңсыз көші-қонды
ұйымдастырудың объективті
белгілері туралы**

Мақалада заңсыз көші-қонды ұйымдастырудың объективті белгілері қарастырылған. Заңсыз көші-қонды ұйымдастыруды құрайтын әрекеттер талданған. Ұйымдасқан қызметтің мәні сипатталған. Қолданыстағы қылмыстық заңнаманы жетілдіруге қатысты ұсыныстар жасалған.

Мақала №2582/МҚ4 «Заңсыз көші-қонның криминалды салдарларынан сақтандырудың қылмыстық-құқықтық және криминологиялық шаралары» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: көші-қон, қылмыстық жауапкершілік, қылмыс құрамы, объективті жақ, қолданыстағы заңнама.

Malikova Sh.B., Malikov S.B.

**About objective signs of the
organization an illegal migration**

In article objective signs of the organization of illegal migration are considered. The actions making organization of illegal migration are analyzed. The essence of organized activity is characterized. Recommendations about improvement of the existing criminal legislation are offered.

The article is executed within the scientific research №2582/GF «Criminal-legal and criminological prevention measures of criminal consequences of illegal migration».

Key words: migration, criminal responsibility, actus reus, objective party, current legislation.

Маликова Ш.Б., Маликов С.Б.

**Об объективных признаках
организации незаконной
миграции**

В статье рассмотрены объективные признаки организации незаконной миграции. Анализированы действия составляющие организацию незаконной миграции. Характеризуется сущность организованной деятельности. Предложены рекомендации по совершенствованию действующего уголовного законодательства.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2582/ГФ4 «Уголовно-правовые и криминологические меры предупреждения криминальных последствий незаконной миграции».

Ключевые слова: миграция, уголовная ответственность, состав преступления, объективная сторона, действующее законодательство.

ЗАҢСЫЗ КӨШІ-ҚОНДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ОБЪЕКТИВТІ БЕЛГІЛЕРІ ТУРАЛЫ

Қоғамдық қауіпті әрекет үшін қылмыстық жауапкершілікті білдіретін қылмыс құрамының маңызды элементі объективтік жақ болып табылады. Заңсыз көші-қонды ұйымдастыру үшін жауапкершілік туралы норма диспозициясы бланкеттік және қылмыстың объективті жағын құрайтын белгілерді сипаттау үшін көші-қон саласындағы заңдарға жүгіну қажет. Кіру, шығу және орын ауыстыруды заңсыз ретінде жүйелеу үшін, оларды заңды ретінде сипаттай алатын белгілерді барынша жетік зерделеу қажет. Шетелдік азаматтың немесе азаматтығы жоқ тұлғаның ҚР тұрақтауы заңды болып табылады, егер ол тіркеудің, орын ауыстыру мен тұрғылықты мекен-жай таңдау тәртібін сақтаса, тұрақтау мерзімі аяқталысымен елден шығудан жалтармаса. Бұл жағдайда Қазақстан Республикасына кіруші, елде тұрақтаушы немесе оның аумағы арқылы транзиттік өтуді жүзеге асырушы шетелдік азаматтардың немесе азаматтығы жоқ тұлғалардың құқықтық мәртебесі туралы айтуға болады. ҚР заңнамасымен бекітілген сәйкес құжаттарды рәсімдеу тәртібін бұзған шетелдік азаматтардың немесе азаматтығы жоқ тұлғалардың ҚР кіруін, ҚР шетелдік азаматтардың немесе азаматтығы жоқ тұлғалардың шығуын заңсыз деп тануға болады.

ҚР ҚК 394 б. қарастырылған қылмыстың объективті жағы заңсыз көші-қонды ұйымдастыру бойынша әрекеттерді, яғни Қазақстан Республикасының аумағы арқылы төмендегілерді ұсыну жолымен заңсыз кіруді, заңсыз шығу мен заңсыз орын ауыстыруды қарастырады:

- көлік құралдарын;
- жасанды құжаттарды;
- тұрғын немесе басқа да ғимараттарды;
- шетелдіктерге және азаматтығы жоқ тұлғаларға басқа да қызметтер көрсету.

Заңсыз көші-қонды ұйымдастыру ҚР аумағына заңсыз кіру, ҚР заңсыз шығу, сонымен қатар ҚР аумағы бойынша заңсыз орын ауыстыру мақсатында азаматтарға, шетелдік азаматтарға және азаматтығы жоқ тұлғаларға ҚР Мемлекеттік шекарасынан өту үшін көмектесуге бағытталған әр түрлі әрекеттерден тұрады. Заңсыз көші-қонды ұйымдастыру әдістері ретінде аталған тұлғаларды ҚР кіру немесе елдің шекарасынан шығу құқығын

беретін жасанды құжаттармен қамтамасыз ету, оларды мемлекеттің аумағы бойынша барлық көлік түрлерімен тасымалдау, осындай орын ауыстыру шін қауіпсіз маршруттарды таңдау, тұрғын немесе басқа да ғимараттарды ұсыну және т.б. қарастырылған. Азаматтардың, шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ тұлғалардың ҚР заңсыз кіруін, ҚР аумағы бойынша орын ауыстыруын немесе ҚР заңсыз шығуын ұйымдастырушы тұлғалар әр түрлі жалған фирмалардың атымен әрекет етуі мүмкін, аталған мақсаттар үшін осындай фирмалардың құрылуын да заңсыз көші-қонды ұйымдастыру ретінде тануға болады.

Осылайша, ҚР ҚК 394 б. сәйкес азаматтардың, шетелдік азаматтардың және азаматтығы жоқ тұлғалардың заңсыз көші-қонын ұйымдастыру мыналарды қамтиды:

- Қазақстан Республикасына заңсыз кіруді ұйымдастыру;
- Қазақстан Республикасының аумағы бойынша орын ауыстыруды ұйымдастыру;
- Қазақстан Республикасынан шығуды ұйымдастыру.

Аталған әрекеттердің арасынан ең қауіптісі ҚР заңсыз кіруді ұйымдастыру болып табылады, себебі ол, білетініміздей, аталған тұлғалармен ҚР Мемлекеттік шекарасын заңсыз өтуді ұйымдастырумен қатар жүреді. Белгілі қалған екі әрекеттер ҚР заңсыз кіруді ұйымдастырудың туындылары болып табылады және онымен тығыз байланысты. Егер орын ауыстыру ретінде кеңістікте қандай да бір бағыт бойынша жылжуды түсінетін болсақ, онда ҚР аумағы бойынша заңсыз орын ауыстыруды ұйымдастыру деп осындай орын ауыстыруға құқығы жоқ шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ тұлғалардың ҚР аумағы арқылы өтуіне, кедергісіз орын ауыстыруына бағытталған әрекеттерді түсіну қажет. ҚР азаматының елден шығуы ҚР тұрғындардың көші-қоны туралы Заңының 56 б. қарастырылған негіздер бойынша шектеледі. Аталған негіздер болған жағдайда ҚР азаматының елден шығуын ұйымдастыру ҚР заңсыз шығуды ұйымдастыру ретінде танылады.

Талданатын нормаға қатысты заң мигрант-тұлғалардың үш категориясын атап көрсетеді: азаматтар, шетелдік азаматтар және азаматтығы жоқ тұлғалар. Қылмыстық-құқықтық норма тек шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ тұлғалардың заңсыз көші-қонын ұйымдастыру бойынша қылмыстық әрекеттермен шектеліп қоймайды, сонымен қатар ҚР азаматтарының елден тыс заңсыз шығуын ұйымдастыру сияқты заңсыз әрекеттерді де қарастырады. Сонымен

қатар, ҚР азаматтарына қатысты көші-қон заңсыз болады, егер, жоғарыда айтылып кеткендей, көші-қон туралы Заңның 56 б. қарастырылған ҚР азаматына тұрақты мекен-жайына қатысты шығу үшін уақытша тыйым салу негіздері болса. ҚР тұрғындардың көші-қоны туралы Заңының 1 б. 5 т. сәйкес шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ тұлғаларға қатысты «заңсыз көші-қон – Қазақстан Республикасына кіру және тұрақтау, сонымен қатар оның аумағы бойынша транзиттік өту тәртібін реттеуші Қазақстан Республикасының заңнамасын бұзған шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ тұлғалардың Қазақстан Республикасына кіруі және тұрақтауы».

Ұйымдасқан қызметтің мәні қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалуын ұйымдастыруды, оның атқарылуына басшылық етуді, сонымен қатар ҚР ҚК 31 б. сәйкес қылмыстық топты ұйымдастыру мен басқаруды білдіреді.

Әдебиеттерде заңсыз көші-қонға қатысты қолданылатын «ұйымдастыру түсінігі» екі ұйымдасқан тізбектердің біртұтастығын көрсетеді деп жазылған:

- заңсыз көші-қонды қамтамасыз ететін қылмыстық құрылымдарды ұйымдастыру;
- заңсыз көші-қонның өзін ұйымдастыру, мұнда келесі түрлері бөлінеді:

а) Ресей Федерациясының аумағы бойынша заңсыз кіруді, тұрақтау мен транзиттік өтуді ұйымдастыру;

б) Ресей Федерациясының аумағында тек заңсыз тұрақтауды ұйымдастыру;

в) Ресей Федерациясының аумағында заңсыз тұрақтауды, транзиттік өту мен шығуды ұйымдастыру [1].

ҚР ҚК 394 б. қолданылатын аталмыш қылмыстың жасалуын ұйымдастыру (заңсыз көші-қонды ұйымдастыру) әр түрлі әрекеттерді жасаудан көрінетін қызметтердің негізі болып табылады: қылмыстық жоспарларды дайындау, сыбайластарды іріктеу, көлік құралдарын, тұрғын үйлерді іздеу, құжаттар жасау және рәсімдеу және т.б. Әдетте қылмысты ұйымдастырушы сол қылмыстың басқарушысы да болып табылады. Қылмысты ұйымдастырушы құрамның объективті жағын орындап, яғни ҚР ҚК 394 б. қарастырылған заңсыз кіруді, заңсыз шығу мен заңсыз орын ауыстыруды ұйымдастыра отырып, тікелей қылмысты орындаушы ретінде бола алады, не «қараңғыда» қалуына да болады. Оның қылмыстық жауапкершілікке тартылуы үшін заңсыз көші-қонды ұйымдастыру бойынша әрекеттерінің өзі жеткілікті. Бап дис-

позициясында көрсетілген, объективті жақтың белгісі болып табылатын кез-келген әрекет үшін қылмыстық жауапкершілік қарастырылған.

Сонымен қатар, заңсыз көші-қонды ұйымдастырудың объективті жағын анықтай келе, біздің ойымызша, норма диспозициясында көші-қон түсінігіне кіретін барлық әрекеттерді көрсету қажет еді. Талданатын қылмыстық-құқықтық норма тұрғындардың көші-қонынан көрініс табатын әрекеттерді анықтау тұрғысынан көші-қон заңнамасымен сәйкестендірілуі қажет. Мысалы, ҚР-да шетелдік азаматтардың немесе азаматтығы жоқ тұлғалардың заңсыз тұрақтауы, яғни заңсыз болуы не ҚР аумағы арқылы транзиттік өтуі норма диспозициясының назарынан тыс қалған.

Одан бөлек, қылмыстық-құқықтық норманы логикалық түсіндіру жеке даулы тұстарды анықтауға мүмкіндік береді. Көші-қон заңнамасына сүйене кел, заңсыз көші-қонды ұйымдастыру – бұл сол заңсыз кіруді, заңсыз шығуды, заңсыз тұрақтау мен заңсыз транзиттік өтуді ұйымдастыру деп тұжырымдауға болады. Егер ҚР ҚК 394 б. диспозициясына жүгінетін болсақ, онда қылмыстық-құқықтық норманың мағынасына сәйкес, заңсыз көші-қонды ұйымдастыру – бұл көлік құралдарын, жасанды құжаттарды, тұрғын немесе басқа да ғимараттарды, басқа да қызметтерді ұсынудан көрініс табатын әрекеттер екендігі шығады. Бұл әрекеттерді азаматтардың, шетелдік азаматтар

мен азаматтығы жоқ тұлғалардың заңсыз кіруі, шығуы, ҚР аумағы бойынша орын ауыстыруы үшін кінәлі тұлғалармен жасалады. Сонымен қатар, заң шығарушы «заңсыз» белгісін шығуға қатысты бір рет ғана қолданады. Соңында ҚР ҚК 394 б. бойынша заңсыз көші-қонды ұйымдастыру (заңсыз кіру, заңсыз шығу, заңсыз орын ауыстыру) заңсыз кіру, заңсыз шығу, заңсыз орын ауыстыру (заңсыз көші-қон) үшін амал болып табылатын (көлік құралдарын, жасанды құжаттарды және т.б. ұсыну) белгілі бір әрекеттер екендігі шығады. Біздің ойымызша, көші-қон сол орын ауыстыру (бір мемлекеттің жеке тұлғаларының басқаға немесе мемлекет ішінде тұрақты немесе уақытша, ерікті немесе мәжбүрлі), ал заңсыз көші-қон заңсыз орын ауыстыру болғандықтан, заң шығарушының «заңсыз орын ауыстыру» белгісін пайдалануы дұрыс. Қорытындылай келе, заңсыз көші-қонды ұйымдастыру үшін жауапкершілікті қарастыратын қылмыстық құқықтық норманың келесі басылымын ұсынуға болады:

«394 Бап. Заңсыз көші-қонды ұйымдастыру.

Азаматтардың, шетелдік азаматтардың және азаматтығы жоқ тұлғалардың Қазақстан Республикасына заңсыз кіруін не басқалай орын ауыстыруын, Қазақстан Республикасында заңсыз тұрақтауын, Қазақстан Республикасының аумағы арқылы заңсыз транзиттік өтуін, нәтижесінде Қазақстан Республикасынан заңсыз шығуын ұйымдастыру - ... аталады» ҚР ҚК 394 б. 2 және 3 т. – өзгеріссіз.

Әдебиеттер

- 1 Соколов Д.А. Криминологическая характеристика организации незаконной миграции. - М., 2013. – 123 с.

References

- 1 Sokolov D.A. Kriminologicheskaja harakteristika organizatsii nezakonnoj migratsii. - M., 2013. – 123 s.

Хан В.В.
Научные воззрения российских исследователей на понятие судебного контроля

В статье рассматриваются научные воззрения российских исследователей на понятие судебного контроля. Проанализировано понятие судебного контроля в уголовном процессе, его содержание, основные признаки.

Ключевые слова: судебный контроль, правосудие, уголовное судопроизводство, досудебное производство, приговор.

Khan V.V.
Scientific views of the Russian researchers on a concept of judicial control

In article scientific views of the Russian researchers on a concept of judicial control are considered. The concept of judicial control of criminal procedure, its maintenance, the main signs is analysed.

Key words: judicial control, justice, criminal trial, pre-judicial production, sentence.

Хан В.В.
Сот бақылау түсінігіне ресей зерттеушілерінің ғылыми көзқарастары

Мақалада ресей зерттеушілерінің сот бақылау түсінігіне көзқарастары қарастырылған. Қылмыстық процестегі сот бақылау түсінігі талданып, оның мазмұны, негізгі белгілері берілген.

Түйін сөздер: сот бақылау, құқық төрелігі, қылмыстық сот өндірісі, сотқа дейінгі өндіріс, үкім.

НАУЧНЫЕ ВОЗЗРЕНИЯ РОССИЙСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ НА ПОНЯТИЕ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ

Востребованность развития и совершенствования института судебного контроля возникла одновременно с противодействием карательному уклону уголовного судопроизводства, в котором по-прежнему хозяйствует обвинительная власть.

Первыми шагами становления судебного контроля являлась передача права на ограничение конституционной гарантии неприкосновенности личности в исключительную компетенцию суда. Следует отметить, что идея наделения судебной власти исключительным правом санкционирования содержания под стражей, неоднократно высказывалась М.С. Строговичем в период функционирования советского права.

Однако, решительная борьба научного сообщества юристов с привилегированным положением карательной прокурорской власти, ограничивающей всесторонность, полноту и объективность исследования обстоятельств дела началась после развала Советского Союза.

Одним из первых научных исследований по данному вопросу, следует обозначить работу В.Н. Галузо, посвященной судебному контролю за законностью и обоснованностью содержания под стражей подозреваемых и обвиняемых на стадии предварительного расследования.

В своем монографическом исследовании В.Н. Галузо приходит к выводу о том, что «судебный контроль за законностью и обоснованностью содержания подозреваемых и обвиняемых под стражей не входит в содержание понятия правосудия по уголовным делам. Это – самостоятельная уголовно-процессуальная функция суда» [1].

Следует признать, что подобная позиция лишний раз подтверждает ментальное восприятия законности в качестве руководства органами расследования и обеспечения реализации обвинительной власти. Даже спустя десять лет, такая тенденция не меняется.

Примером могут служить результаты научного исследования И.А. Давыдовой, рассматривающей судебно-контрольную деятельность в сфере исполнения наказаний, и также указывающей на то, что судебный контроль не входит в содержание понятия правосудия по уголовным делам. Данная позиция обосновывается тем, что правосудие – это деятельность суда,

закрывающаяся в рассмотрении правовых конфликтов, посредством конституционного, гражданского, административного и уголовного судопроизводства, то есть в разрешении дела по существу. Тогда как, судебный контрольная деятельность в сфере исполнения наказаний не входит в данный процесс, она отделена от него по времени, отличается характером процессуально-правовых действий, предметом, субъектами, вовлекаемыми в процесс, принимаемые судом в ходе исполнения наказаний решения не связаны с разрешением дела по существу.

В целом И.А. Давыдова дает определение понятия судебного контроля за исполнением уголовных наказаний как специфической функции суда (органа судебной власти), осуществляемой после постановки приговора и направленной с одной стороны, на обеспечение исполнения уголовных наказаний, с другой – на недопущение незаконного ограничения прав граждан при исполнении уголовных наказаний [2].

Попытка отделения судебного контроля от содержания правосудия является не совсем удачной, поскольку реализация судебного контроля с позиции осмысления состязательности процесса и есть разрешение правового конфликта между обвинением и защитой на предварительном следствии и дознании [3].

Подобная точка зрения имеется и в результатах исследования Р.А. Зинец определивший «судебный контроль в стадии предварительного расследования» как «правовой институт, инициатива к реализации которого исходит от заинтересованных в разрешении спора субъектов, выражающийся в регламентированной уголовно-процессуальным законом деятельности судов по контролю (проверке и оценке) законности и обоснованности действий (бездействия) или решений дознавателя, следователя, прокурора, а также ниже стоящего суда, ограничивающих конституционные права и свободы граждан или способных затруднить доступ граждан к правосудию, результатом которого является вынесение постановления, призванного к правовому разрешению спора сторон» [4].

Но, не смотря на признание им судебного контроля в качестве правового института разрешения спора субъектов посредством судебной власти, Р.А. Зинец завуалировано разделяет и как бы совмещает судебный контроль с понятием правосудия, демонстрируя свою готовность к диспуту с обеих сторон проблемы.

На этом фоне, симпатизируют результаты исследования В.И. Иванова, который четко и ясно

расставляет критерии в обосновании позиции разграничения судебного контроля и правосудия. Так, под правосудием в уголовном судопроизводстве им понимается судебная процедура установления вины подсудимых в совершении преступлений и назначения им справедливого наказания или оправдания невиновных, т. е. разрешения уголовных дел по существу (разрешение материально-правового спора). Целью правосудия им определяется как главная часть цели уголовного процесса, в большей степени, устанавливающей не только его направленность, но и характер.

Под назначением судебного контроля в уголовном и оперативно-розыскном процессах им предлагается понимать не только достигнутую цель (результат) контрольной деятельности суда, но и защиту прав и законных интересов личности, а также создание условий для надлежащего отправления правосудия.

Исходя из этого, судебный контроль в досудебных стадиях уголовного процесса и в оперативно-розыскной деятельности, по его мнению: «осуществляемая в досудебных стадиях уголовного процесса и в ОРД процедура проверки судом соответствия закону принятых решений и (или) действий должностных лиц ОРО, дознавателя, следователя или прокурора в целях разрешения вопросов процессуально-правового характера, назначение которой, с одной стороны, создать условия для надлежащего отправления правосудия, с другой – защитить права и законные интересы личности» [5].

Тем не менее, правосудие не может состоять только в разрешении материально-правового конфликта, поскольку достижение истины по делу невозможно, без надлежащего соблюдения процессуальной формы. Соблюдение процессуальной формы влияет не только на решении вопроса виновности либо невиновности лица, но и на саму квалификацию преступления. Исходя из такого подхода кассационное производство также не может являться реализацией правосудия.

Э.А. Адильшаев рассматривает судебный контроль исключительно как руководство органами расследования отмечая, что «судебное санкционирование представляет собой особый вид уголовно-процессуального санкционирования, который заключается в деятельности суда по принятию решений (даче санкций) о применении отдельных мер процессуального принуждения и проведения следственных действий, ограничивающих конституционные права человека (в том числе о применении меры пресечения для

возможной экстрадиции лица), и осуществляется в целях охраны прав и законных интересов личности и обеспечения законности и обоснованности действий и решений, их затрагивающих» [6].

Тенденция подобного осмысления предназначения судебного контроля исходит также от традиционной роли суда на досудебных стадиях уголовного процесса, сведенной к рассмотрению жалоб и ходатайств (ранее рассмотренных и не удовлетворенных прокурором).

Так, О.В. Рябкова в результатах своего исследования определяет судебный контроль на стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования как основанную на законе уголовно-процессуальную деятельность специально уполномоченного субъекта – суда (судьи), осуществляемую «путем рассмотрения и разрешения ходатайств (представлений) и жалоб заинтересованных лиц, в рамках судебного заседания, в установленные законом сроки с вынесением судебного решения (заклучения), с целью защиты гарантированных конституционных прав и свобод человека и гражданина, достижения назначения уголовного судопроизводства» [7].

Н.В. Костерина дает «определение понятия судебного контроля в стадии предварительного расследования, как основанной на нормах УПК, деятельности федеральных судей в стадии предварительного расследования, направленной на рассмотрение и разрешение жалоб граждан на действия (бездействие) и решения органов расследования, а также на проверку законности и обоснованности решений органов предварительного следствия и дознания о задержании лиц, о производстве следственных действий, ограничивающих конституционные права граждан» [8].

Ряд исследователей рассматривает судебный контроль в рамках постсоветских тенденций развития уголовного процесса, в частности с позиции принципа судебной защиты прав и свобод человека и гражданина, путем реализации разрешительных и проверочных функций.

Такой позиции, в своей исследовании, придерживается Г.С. Русман, понимая под судебным контролем в стадии предварительного расследования деятельность суда, выражающуюся «в разрешительных и проверочных мерах в целях обеспечения законности и обоснованности решений и действий органов уголовного преследования, ограничивающих конституционные и иные права граждан». Далее, им «представляется, что функции, осуществляемые судом в стадии предварительного расследования, должны

осуществляться по следующим направлениям: охрана неприкосновенности личности, личной свободы; охрана неприкосновенности частной жизни, личной и семейной тайн; охрана тайны переписки, телефонных переговоров, почтовых телеграфных и иных сообщений; обеспечение неприкосновенности жилища; рассмотрение жалоб на решения и действия органов предварительного расследования» [9].

Схожей позиции придерживается В.В. Маслов, определяющий судебный контроль в процессе оперативно-розыскных мероприятий, в качестве осуществляемой от имени государства деятельность системы органов судебной власти, выраженной в определенных законом формах, направленной на реализацию института судебной защиты прав и законных интересов граждан, задействованных в ходе ОРМ. Форма судебного контроля в процессе ОРМ представляет собой осуществляемую судами (в соответствии с установленной законом процедурой) проверку определенного вида оперативно-розыскной деятельности с целью защиты прав и законных интересов граждан [10].

А.Ф. Амануллиная отмечает, что «судебный контроль в стадии исполнения приговора – это комплексная судебная деятельность, основанная на системе процессуальных действий и решений участников уголовного судопроизводства со стороны обвинения, защиты, компетентных органов государства, осуществляемая с целью судебной защиты конституционных прав осужденных, оправданных и реабилитированных физических и юридических лиц, при исполнении судебных, иных процессуальных решений» [11].

И.В. Чепурная определяет «понятие судебного контроля в досудебном уголовном судопроизводстве как формы реализации судебной власти, системы предусмотренных процессуальным законом средств, направленной на недопущение незаконного ограничения конституционных прав личности в уголовном процессе, а также ее восстановление в этих правах» [12].

О.А. Мяззельц следует современным тенденциям развития уголовно-процессуального права. Исследуя институт судебного контроля за прекращением уголовного дела и уголовного преследования, она достаточно осторожно переходит на сторону единства «судебного контроля» и «правосудия», делая вывод о том, что: «содержание действующего уголовно-процессуального законодательства и доминирующие позиции ученых по вопросам о понятии и соотношении таких фундаментальных для юридической науки

категорий, как «судебная власть», «правосудие», «судопроизводство», «судебный контроль», позволяют утверждать, что судебному контролю в уголовном досудебном производстве объективно присуще большинство качественных признаков, характеризующих правосудие. Для того чтобы говорить о «полноценном» правосудии при реализации судом полномочий в стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования, предстоит еще усовершенствовать процедуры проведения судебных заседаний, которые в настоящее время формально в законе дифференцированы на три относительно самостоятельных порядка (ст. ст. 108, 125, 165 УПК РФ). Однако уже сегодня судебный контроль в досудебном производстве может считаться формой отправления правосудия.

В рамках отправления правосудия суд выполняет функцию разрешения дела по существу (судебные стадии) и функцию разрешения правового спора (конфликта) путем использования контрольных полномочий. Последние используются при обращении в суд заинтересованных субъектов (должностных лиц и граждан) с соответствующими ходатайствами и жалобами. Однако осуществляемый судом контроль в этих случаях не носит автономного характера по отношению к правосудию, является его составной частью, и на данный момент правового регулирования отвечает, по большому счету, всем основным его параметрам» [13].

В последних исследованиях судебный контроль рассматривается в качестве элемента правосудия, что является наиболее верным. Так, П.А. Луценко в результатах своего исследования указывает, что «понятие судебного контроля в досудебном производстве как направления деятельности суда в уголовном процессе, представляющее собой совокупность предусмотренных законом полномочий по защите (восстановлению) конституционных прав и свобод участников уголовного судопроизводства посредством принятия промежуточных судебных решений. Судебный контроль как форма реализации судебной власти в уголовном судопроизводстве имеет определенные сущностные признаки, к числу которых могут быть отнесены: 1) строгая регламентация уголовно-процессуальным законом соответствующих полномочий суда, которые в своей совокупности образуют самостоятельное направление уголовно-процессуальной деятельности; 2) форма осуществления судебного

контроля, которая является элементом правосудия в широком понимании данного термина, как совокупности приемов и способов осуществления судебной деятельности; 3) основная цель судебного контроля – защита конституционных прав, свобод и законных интересов участников уголовного процесса в стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования; 4) механизм судебного контроля, приводимый в действие не по инициативе суда, а по инициативе заинтересованных субъектов уголовного судопроизводства и иных лиц, вовлеченных в его орбиту; 5) результат судебного контроля-вынесение судом общеобязательного решения, исполнение которого обеспечивается принудительной силой государства» [14].

На основании изложенного автор приходит к следующим выводам:

1. Научные воззрения российских исследователей о понимании судебного контроля соответствуют ментальному осмыслению контроля на досудебных стадиях уголовного процесса и состоят из трех групп.

Первая группа, исходит из советского осознания контроля за досудебным расследованием, в качестве руководства органами досудебного расследования и обеспечения законности государственного обвинения в суде.

Вторая группа, является носителем переходного характера, рассматривая судебный контроль в качестве правозащитной функции суда.

Третья группа, не зависит от традиционного мышления и отвечает современным тенденциям развития уголовно-процессуального права, рассматривая судебный контроль в качестве неотъемлемого элемента правосудия.

2. Преимущественное большинство сторонников первой группы свидетельствует о неготовности общества к восприятию судебного контроля в качестве элемента правосудия, что несомненно отражается на законодательской и практической деятельности органов уголовного преследования и суда.

3. Под судебным контролем следует понимать конституционное предназначение судебной власти (правосудие) по защите прав, свобод и законных интересов граждан и организаций, от противоправных деяний органов уголовного преследования (прокуратуры), и обеспечение исполнения Конституции, законов, иных нормативных правовых актов, международных договоров.

Литература

- 1 Галузо В.Н. Судебный контроль за законностью и обоснованностью содержания под стражей подозреваемых и обвиняемых на стадии предварительного расследования: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 1995. – С. 12
- 2 Давыдова И.А. Судебный контроль за исполнением уголовных наказаний: Дисс. ... канд. юрид. наук. – Рязань, 2005 // <http://www.dissercat.com/content/sudebnyi-kontrol-za-ispolneniem-ugolovnykh-nakazanii#ixzz4J5R13lfD>
- 3 Судебная власть / Под ред. И.Л. Петрухина. – М.: ООО «ТК Велби», 2003. С. 161
- 4 Зинец Р.А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования: процессуальные и организационные аспекты: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Волгоград, 2005. – С. 14
- 5 Иванов В.И. Судебный контроль за осуществлением оперативно-розыскных мероприятий: Дисс. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2011 // <http://www.dissercat.com/content/sudebnyi-kontrol-za-osushchestvleniem-operativno-rozysknykh-meropriyatiy#ixzz4J5UFHebT>
- 6 Адильшаев Э.А. Судебное санкционирование в уголовном процессе России: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Челябинск, 2011. – С. 8
- 7 Рябкова О.В. Судебный контроль на стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2003. – С. 6-7
- 8 Костерина Н.В. Судебный контроль на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Волгоград, 2005. – С. 8
- 9 Русман Г.С. Судебный контроль за применением мер пресечения в виде заключения под стражу, домашнего ареста: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Челябинск, 2006. – С. 7
- 10 Маслов В.В. Деятельность суда по обеспечению прав и законных интересов граждан в процессе оперативно-розыскных мероприятий: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2011. – С. 8
- 11 Амануллина А.Ф. Судебный контроль в стадии исполнения приговора: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2008. – С. 10
- 12 Чепурная И.В. Судебный контроль в досудебном уголовном производстве: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2005. – С. 7
- 13 Мядзелец О.А. Судебный контроль за прекращением уголовного дела и уголовного преследования: Дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2008 // <http://www.dissercat.com/content/sudebnyi-kontrol-za-prekrashcheniem-ugolovnogo-dela-i-ugolovnogo-presledovaniya#ixzz4J5biofVi>
- 14 Луценко П.А. Судебный контроль в досудебных стадиях уголовного процесса Российской Федерации: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2014. – С. 7

References

- 1 Galuzo V. N. Judicial control of legality and validity of detention of suspects and defendants at a stage of preliminary investigation: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – М, 1995. – P. 12
- 2 Davydova I. A. Judicial control of execution of criminal sanctions: Дисс. ... edging. юрид. sciences. – Ryazan, 2005//<http://www.dissercat.com/content/sudebnyi-kontrol-za-ispolneniem-ugolovnykh-nakazanii#ixzz4J5R13lfD>
- 3 Judicial authority / Under the editorship of I. L. Petrukhin. – М.: LLC Shopping Mall Velbi, 2003. P. 161
- 4 Zinets R. A. Judicial control in a stage of preliminary investigation: procedural and organizational aspects: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – Volgograd, 2005. – P. 14
- 5 Ivanov V. I. Judicial control of implementation of investigation and search operations: Дисс. ... edging. юрид. sciences. – Омск, 2011//<http://www.dissercat.com/content/sudebnyi-kontrol-za-osushchestvleniem-operativno-rozysknykh-meropriyatiy#ixzz4J5UFHebT>
- 6 Adilshayev E. A. Judicial authorization in criminal procedure of Russia: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – Chelyabinsk, 2011. – P. 8
- 7 Ryabkova O. V. Judicial control at stages of initiation of legal proceedings and preliminary investigation: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – Yekaterinburg, 2003. – P. 6-7
- 8 Kosterina N. V. Judicial control at pre-judicial stages of criminal trial: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – Volgograd, 2005. – P. 8
- 9 Rusman G. S. Judicial control of application of measures of restraint in the form of detention, house arrest: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – Chelyabinsk, 2006. – P. 7
- 10 Maslov V. V. Activities of court for ensuring the rights and legitimate interests of citizens in the course of investigation and search operations: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – Yekaterinburg, 2011. – P. 8
- 11 Amanullina A. F. Judicial control in a stage of execution of a sentence: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – М, 2008. – P. 10
- 12 Chepurny I.V. Judicial control in pre-judicial criminal proceedings: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – М, 2005. – P. 7
- 13 Myadzelets O. A. Judicial control of the termination of criminal case and criminal prosecution: Дисс. ... edging. юрид. sciences. – М, 2008//<http://www.dissercat.com/content/sudebnyi-kontrol-za-prekrashcheniem-ugolovnogo-dela-i-ugolovnogo-presledovaniya#ixzz4J5biofVi>
- 14 Lutsenko P. A. Judicial control in pre-judicial stages of criminal procedure of the Russian Federation: Avtoref. yew. ... edging. юрид. sciences. – М, 2014. – P. 7

Тлепбергенов О.Н.
**Қылмыстан сақтандыру және
құқықтық сана сапасы**

Ұлттық психология мен ұлттық құқықтық сананың дағдылар мен салт-дәстүрлері – құқықтық нормалардың мәніне ерекше серпін серіп отырғаны жасырын емес. Құқықтық сананың жоғары болуы қоғамдағы демократиялық құндылықтарды жете түсінуді ғана емес, барлық жариялылық бағытындағы үдерістерді жеделдетуді, жалпы бүкіл қоғамды демократияландыруды әлеуметтік әділеттік қағидасы негізінде жүргізуді қамтамасыз етеді. Қазақ билер сотының тамаша шешімдері мен дала заңының өркениеттіліктің өрісінен алыс емес, қайта мәндес, мазмұндас екендігін дәлелдеуде қазақ заңгерлерінің еңбектерінің құндылығы мәңгілік. Қылмыспен күрестің үздіксіздігі, жүйелілігі, оның элементтерінің толықтығы ғана – қылмыстылықпен күресте, одан сақтандырудағы мемлекеттің жеңісін жасайды.

Түйін сөздер: құқықтық сана, құқықтық қатынастар, жер дауы, социализм мен капитализм, рухани өркендеу, қоғамдық сана, құқықтық мәдениет.

Tlepbergenov O.N.
**Prevention of a crime and the
quality of legal consciousness**

Psychology national customs, traditions and habits and national legal consciousness – give a special rhythm to the meaning of legal norms. Criminal minds – means our view of criminal-legal relations and subjects of legal policy, required opinions, considerations in relation to crime and control, positively influencing the need for and the professional and public assessment of the crime through legal consciousness. Legal policy is subject to the provision of public benefits of state control and influence on fight. National psychology and customs, traditions and habits, of the national legal consciousness, that give the rhythm and the meaning of legal norms. Only the continuity, consistency and completeness of its elements in the fight against crime will lead to the victory of the state in the fight against crime and its prevention.

Key words: legal consciousness, legal relations, land controversy, socialism and capitalism, spiritual prosperity, social consciousness, legal culture.

Тлепбергенов О.Н.
**Предупреждение преступлений
и качество правового сознания**

Национальная психология и обычаи-традиции и привычки национального правового сознания – придают особенный ритм смыслу правовым нормам. Уголовно-правовое сознание – означает наш взгляд на уголовно-правовые отношения и субъекты правовой политики, необходимые мнения, соображения по отношению к преступлению и борьбесним, положительно влияющие на необходимость и данная профессиональная и общественная оценка совершенному преступлению через правовое сознание. признакам. Правовая политика является объектом предоставления государственного преимущества государственного управления и влияния на борьбу с преступностью. Только непрерывность, системность, полнота его элементов борьбы с преступностью приведет к победе государства в борьбе с преступностью и ее предупреждении.

Ключевые слова: правовое сознание, правоотношения, земельный спор, социализм и капитализм, духовное процветание, общественное сознание, правовая культура.

ҚЫЛМЫСТАН САҚТАНДЫРУ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ САНА САПАСЫ

Құқықтық қатынастар мен қылмыстық саясат субъектілерінің мүдде, мұқтаждықтары және олардың қажеттілік деңгейі – тұлғаның құқықтық санасына тәуелді. Құқықтық сана – Қазақстан Республикасы азаматтарының жалпы құқықтық мәртебесіне қатысты азаматтық, идеологиялық, құқықтық пайымдарының, көпбағытты көзқарастарының, пікірлерінің, ішкі бағаларының жүйесін құрайтын санасының бір түрі. Ұлттық психология мен ұлттық құқықтық сананың дағдылар мен салт-дәстүрлері – құқықтық нормалардың мәніне ерекше серпін серіп отырғаны жасырын емес. Қазақ билер сотының тамаша шешімдері мен дала заңының өркениеттіліктің өрісінен алыс емес, қайта мәндес, мазмұндас екендігін дәлелдеуде қазақ заңгерлерінің еңбектерінің құндылығы мәңгілік. Құқықтық сананың жоғары болуы қоғамдағы демократиялық құндылықтарды жете түсінуді ғана емес, барлық жариялылық бағытындағы үдерістерді жеделдетуді, жалпы бүкіл қоғамды демократияландыруды әлеуметтік әділеттік қағидасы негізінде жүргізуді қамтамасыз етеді.

Қылмыстық-құқықтық сана – қылмыстық – құқықтық қатынас және қылмыстық саясат субъектілерінің қылмысқа және онымен күреске қатысты қажетті ой – пікір, пайымдаулары, оң ықпалды мұқтаждықтары мен жасалған қылмысқа құқықтық таным арқылы берілген кәсіби және қоғамдық баға деген көзқарасымызды көрсетеміз. Бұл пікіріміз, қылмыстан сақтандыру саласындағы қылмыстық саясаттың төмендегідей маңызды тұстарына мынадай талдау жасауымызға себеп болып отыр:

– құқықтық қатынас субъектілерінің, мемлекет және қоғам қайраткерлерінің тұлғалық қасиеттері, олардың білім – білік өресінің талапқа сайлылығы, отансүйгіштігі, мемлекеттік қызмет пен қызметтік міндеттердің жауаптылығын сезіне білуі – мемлекеттік талап қана емес, құқықтық қажеттілік;

– қылмыстық саясаттың маңызды субъективтік факторы – бұл қылмыстан сақтандыру қызметіндегі: адам, азамат, тұлға. Тұлға – қоғамның маңызды мәселелеріне кәсіби салауатты көзқарасын білдіретін, үздіксіз ізденумен қайратты құлшыныстың нәтижесінде қоғамдық ортадан маңызды рольді иемденген адам;

– қоғамдық сананың құрамдас элементтері ретінде құқықтық сананың, құқықтық – идеологияның, құқықтық психологияның қалыптасу ерекшелігі мен дағдылану тәртібі, сондай – ақ қылмыстық саясат субъектілерінің саяси шешімдері мен әрекеттері – қылмыстық саясаттың субъективті факторларының негізгі белгілері мен тұлғаның рухани тұрпатын көрсетеді.

Қазақ билері де қылмыстық саясаттың өзіндік нысанының авторлары. Мал ұрлығы, жесір, жер дауы – билер тарапынан тиянақты да тұрақты өз шешімін тауып отырған. Қазақ халқының би-шешендері ерекше тұлғалар санатына жатады. Олардың ерекшелігі – бойындағы елді аузына қаратып, жедел шешімдер қабылдау қасиеті басқа халықтарда өте сирек кездескен. Біздің заманымыздан бұрын II-III ғасырлардағы Мәнді би, Елсау би, Оңқай би, Майқы би тәрізді қадым заманның дара да дана билерінің құқықтық ойлары бүгінге келіп жетті. Қазақтың бас биі Майқы би Мәнұлының:

Халқыңды билеместен бұрын өз орданды биле.
Орданды жұмған жұдырықтай берік ұстасан
Халық ешқайда қашпайды.
Хан өздігінен өлім жазасын қолданбасын.
Өлім жазасын шешетін халықтың өзі болсын дей келе,
Парақор биге ісің түспесін
Сараң үйге кісің түспесін –

деп, мүліктік қатынастарға қатысты:

Момынның ақысы зәлімге кетпес, кетсе де ұжмаққа қолы жетпес [1, 15 б.] – деген халық басқару, сот билігі, сыбайлас жемқорлықпен, меншікке деген пайдақорлық-озбырлық, зорлық қылмыстарының қауіптілігін меңзеген ғұлама сөздері – ұрпаққа мұра, адастырмас бағыт.

Зерттеудің осы тұсынан қылмыстық саясаттың мазмұнын белгілейтін объективті және субъективті факторлардың негізгілеріне тоқталайық.

Қылмыстық саясаттағы объективті және субъективті факторлар – бұл адам мәселесі, оның даму, мінез, қоршаған ортаға деген бейімділігі мен көзқарастары. Қылмыстық саясаттың негізі, оның жасалу жолдары- философияның, әлеуметтанумен, идеологияның негізі – адам болмысынан бастау алады. Мысалы, ағылшындардың құқық жүйесіндегі соттық прецеденттердің ролі, құлиеленушілік құқықтың классикалық сипатына тән Рим құқығының нормалары Еуропа құрлығының құқықтық жүйесінің әлі күнге құрамдас элементі ретінде белгілі. Құқықтық мемлекетті құру сатысындағы Қазақстанның қылмыстық саясаты – дербес мәнге, көп қырға ие

болды. Мемлекеттің даму кезеңімен құқықтың пайда болуы да қарайлас, оның себебіне мемлекет пен құқықтың тарихи кезеңдері негізгі қоғамдық-экономикалық формациялар мен өндірістік қатынастардың дамуының табиғи кезеңдеріне сай келеді. Құқықтық мемлекет ретіндегі Қазақстанның қылмыстық саясаты – жетекші Еуропа мемлекеттерінің революцияға дейінгі және Кеңестік қылмыстық саясаттың дағдылы әдістері мен қарама-қайшылықтарын, маңызды тұстарын ескерген, өзара қайшылықты, бәсекелес екі жүйенің (социализм мен капитализм) өзіне тән әдістері мен ерекшеліктерін құрамына сіңірген, үздіксіз дамудың келесі кезеңіндегі күрделі, мемлекеттік мүдделі әрекеттердің кешенді жиынтығы. Қазақстанның қылмыстық саясатының объективті көрінісін біз төмендегі ерекшеліктерін ескере отырып, былай ұсынамыз:

– қылмыстық саясаттың дамуы – әлеуметтік айқындылықтарға яғни, экономика және саясат, өндірістік және саяси қатынастардың дамуына тікелей байланысты;

– әлеуметтік жүйедегі Қазақстанның қылмыстық саясаты – түрлі кезең қылмыстық саясатының құқықтық жалғасы болып табылғанмен, қоғам дамуының жаңа заңдылықтарымен құнарландырылған – қылмыстық саясаттың жаңа түрі;

– Қазақстанның қылмыстық саясатының дамуының негізгі ағымдары – қоғам мүшелерінің негізгі құқықтары мен бостандықтарын, мүдделерін қорғау жолындағы қызметтің үрдісінен көрініс табады. Бұл жерде теория мен тәжірбиенің қарама-қайшылығының тұстары даму үрдісінің бағыттарын тежеп отырғандығы жасырын емес;

– Қазақстанның қылмыстық саясатының ұлттық және өркениетті негіздерін – Қазақ билерінің кесімді шешімдері мен дала заңының ұлттық нұсқалары (Жеті жарғы т.б.) және де шетелдік нұсқалардың үздік тұстары құрайды;

– Қазақстанның қылмыстық саясаты – әлеуметтік даму заңдылығына орай, тұрақты, қатаң сипатқа ие емес, бірақ та оның дамуының тарихи кезеңдері – дөрекі материалдық нысаннан рухани нысанға ойысып бара жатқаны назар аудартады.

Сонымен қатар, биылғы жылы Астана қаласында өткен әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының III съезі жиырмадан астам ел мен бірқатар діни ұйымдардың басын қосып, бұл құрамда БҰҰ, ЕҚЫҰ, ЮНЕСКО сынды беделді ұйымдардың өкілдері де болды. Съезд барысында Ислам діні тарапынан Мысыр, Ин-

донезия, Кувейт, Сауд Арабиясы өкілдері мен Христиан конфессиясы тарапынан римдік католиктер, орыс православтар, англикандық, константинопольдік православтар, армяндық апостольдік шіркеу, бүкіләлемдік лютерандық федерация, иудаизм делегациялары қатысып, әлемдік дін тақырыбына қатысты біраз мәселелерді талқылады. Мемлекеттік нысан зайырлы ретінде танылып отырса да, азаматтарды қылмыстан сақтандыруда діни уағыздар мен дінбасылардың әсері қоғамымызда ерекше орын алып отырғандығын атап өту керек.

Діни сенім көп жағдайда адамды қылмыстан сақтандырушы да фактор екендігі жасыруға болмайды. «Құран – әрі адамзаттың тәрбиешісі. Құранның басты мақсаты – адам баласының жанын кірден арылтып, рухына ғайыптық қанат тағып, жәннатқа лайық ету. Асылында, Құраннан тәлім-тәрбие алған адам рухының бұл дүниесі де жәннатқа ұқсас. Өйткені адамның жан дүниесі мен болмысын тәрбиелеуде ең кемел әдісті адамды жоқтан жаратқан Аллаһ Тағала ғана біледі. Ендеше, Құран – адамзаттың жалғыз тәрбиешісі» [2, 18 б.]. Бұған біз, қылмыстан сақтандыру мен қылмыстың жолын кесудегі діни нандырудың ықпалының да белгілі дәрежедегі күші бар деген пікір ғана қосамыз. Қылмыстылықтың кей аумақтарда ұлттық қауіпсіздікке тигізіп отырған қауіпі мемлекеттің зайырлы, құқықтық сипатына нұқсан келтіруде. Бұл жағдай Қазақстан Халықтары Ассамблеясының биылғы XV съезінде мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаев дін істері жөніндегі агенттік құрудың қажеттілігі туындап отырғанын атап көрсетті. Біздің ойымызша, құрылатын дін істері жөніндегі агенттік адамдардың діни бағыт бойынша адасушылығының алдын алып қана қоймай, Қазақстан Мұсылмандары Діни басқармасының да жұмысын бір жолға қоюға атсалысатын болар еді. Бұл мәселелердің шешілмеуі қазіргі таңдағы бірқатар ТМД елдеріндегі шиеленісті жағдайлар мен балқан, ирак төңірегінде қалыптасқан келеңсіз құбылыстардың бізде де туындауына негіз болуы мүмкін. Өкінішке орай, қордаланған кемшіліктерден пайда болған бұл қауіп көздері адам өмірі мен құқығын қорғауды қиындатып қана қоймай, ең төменгі сатыға ысырып тастады. Рухани өркендеу – Қазақстанның нигилистік көзқарасқа қарсы азаматтарының құқықтық білім мен қоғамдық құндылықтарды бағалау, оқу барысында тапқан ортақ қазынасы. Құқықтық мәдениет – тұлғаның жүріс – тұрысының ізгілігі мен оның пікірлерінің – өзге қоғам мүшелеріне түрткі салуынан басталады.

Құқықтық мәдениеттің қалыптасуына немесе құқықтық мәдениетті тұлғаның ой – пікіріне қарсылық білдіру – қылмыстың жасалуының ізгілікке қарсы бейқұқықтық негізі. Жұмыссыздықты жою немесе Қазақстан азаматтарының жұмыспен қамтылуы – қылмыстың өрістеуіне немесе деңгейінің төмендеуіне тікелей әсері бар құбылыс. Қазақтың бас ақыны Абай Құнанбайұлының: «Қазақтың біріне – бірінің қаскүнем болмағының, жалпы жалған қылмыстық қудалаудың негізгі себебіне жалқаулықты, қайратсыздықты, ақылсыздықты, надандықты» жатқыза отырып, билікке жету жолындағы адамдыққа жат әрекеттердің тізімін өзінің ғұламалы ғибраттарында жеткілікті көрсеткен [3, 11-12 бб.].

Қоғамдық дамудың объективті факторы – бұл біздің ойымызша, адам санасының жартылай тәуелді жағдайлар мен қатынастардың күрделі сипатты иеленуі: объективті фактор – әлеуметтік саяси, идеологиялық қатынастардың көрінісі бола отырып, қоғамның басым бөлігінің өз мүддесі үшін күресінің әдіс-тәсілдерінің жиынтығынан құралады. Объективті факторлардың қалыптасу қайнар көздеріне: сыртқы көріністерінің адам санасына жағымдылығы, қылмыстық ахуалдың тұрақтылығы, адам мен құқық қорғау органдарының «құқықтық» бірлікте болуы, қоғам мүшелерінің әрекетінен – адамгершілік, әдет, ізгілік, эстетикалық мәннің байқалып отыруы жатады. Объективті фактор – қоғамдық санадан, оның саналық деңгейінен мән сапасына ие болады. Қоғамдық сана – адамның рухани жұптасуы, олардың ізгілік байланыстарының өнімі.

Адам өмірі, сауаттылығы оның көзқарас көкжиегінің кеңдігі, танымның теңдігі, бойында болашақ немесе бүгінгі тұлғалардың қасиеттерінің ара-кідік кездесуі – объективті және субъективті факторлардың күрделігіне жол ашады. Субъективті фактор – бұл субъектінің әлеуметтік – саяси, рухани қызметінің жиынтығынан, бағыты мен міндетінен қалыптасады. Субъективті фактор – қоғамдық дамудың индикаторы ретінде құқықтық мемлекет құрудағы тұлғаның белсенділігі мен оның мақсаттарының маңызының өлшемін анықтайды және тәртіптің мықтылығына деген адамдық үлестің өлшемін жасайды. Толықтыра айтсақ, қоғамдық қажеттіліктер негізінде туындайтын субъективті фактор дегеніміз – адам әрекеті мен қызметінің әлеуметтік, идеологиялық, саяси мәнмен ұштасуы және адамның шынайы қажеттіліктерінің тізімі. Сондай-ақ – объективті факторлардың жоғарыдағы тұжырымдарын қуаттай отырып,

объективті фактор – оның ішінде қылмыстық саясатқа тікелей қатысты объективті фактор дегеніміз – субъективті факторлардың басқа сипатты иеленуі, сондай-ақ әлеуметтік күштердің, мүдделердің үздіксіз қақтығысуының қоғамдық бейнесі деген көзқарасымызды ғылыми даудың талқысына саламыз.

Қылмыспен күрестің үздіксіздігі, жүйелілігі, оның элементтерінің толықтығы (саяси – құқықтық қатынас, құқықтық норма, құқықтық сана, құқықтық идеология, қылмыстық саясат субъектісінің өкілетті әрекеті) ғана – қылмыстылықпен күресте, одан сақтандырудағы мемлекеттің жеңісін жасайды.

Сонымен қатар Абайдың рухани мұрагері Шәкәрімнің:

Адамның айуаннан айласы мол,
Қит етсе, қиянатқа қояды қол.
Мейірім, ынсап, ақ пейіл, адал еңбек –
Бұл төртеуін кім қылса, шын адам сол –

деген рубаяттары – иманның бағасына құн бере отырып, қазіргі заманауи қылмыстық саясаттың тынысымен үндесетіндігі – даусыз ақиқат [4, 10 б.].

Жұмыссыздықтың қоғамға қауіптілігі оның қылмыстың өршуіне бастау болатындығынан

ғана емес, бұл фактордың адамды қалыпты даму-дан ажыратып қана қоймай, келелі мәселелерді талқылауға қатысу мүмкіндігін шектеу арқылы бүкіл адамдық болмысты игі құбылыстарға қарсы қоюынан да байқалады. Сондықтан да еліміздегі шетелдік жұмысшыларды отандық кадрлармен біртіндеп алмастыру арқылы мемлекеттегі тыныштық пен келісімді сақтаудың маңызын арттыруға, барша Қазақстандықтарды еңбекқорлық пен табандылыққа тәрбиелеуге болады. Ал бұл Қазақстан азаматтарын «қылмыстың негізгі қасиеті болып табылатын қоғамға қауіптіліктен», сондай-ақ, қауіпті әрекеттен, бастамадан, ойдан алыстату деген сөз [5, 3 б.]. Заң ғылымы әдебиеттерінде қылмыстық саясаттың экономика, саясат, идеологиялық және қоғамдық дамудың басқа да бірқатар факторларымен біріккен жүйелесуі қарастырылмаған. Бұл құбылыстар қылмыстық саясаттың әлеуметтік мәнін ашу кезінде жағдай деп талқыланады. Шындығында экономика мен саясат – қылмыстық саясаттың қалыбын ғана қалыптастырып қоймай, оның мәндік белгілерінің түпкі өзегіне де жатады. Қылмыстық саясат қылмыспен күрестегі мемлекеттік басқару мен қылмыстылыққа құқықтық әсер етудегі мемлекеттік басымдық берудің нысаны.

Әдебиеттер

- 1 Төрекүл Н. Даланың дара ділмарлары. – Алматы: ЖШС «Қазақстан баспа үйі», 2001. – 592 б.
- 2 Исаұлы М. Құран кімнің сөзі? – Алматы: «Алтын қалам», 2004 – 252 б.
- 3 Абай. Қара сөз. Поэмалар. – Алматы: Ел, 1993. – 272 б.
- 4 Шәкәрім. Иманым. – Алматы: «Арыс», 2000. – 321 б.
- 5 Богомяков Ю.С. Роль субъективных признаков деяния в установлении объекта умышленных преступлений. Вопросы эффективности борьбы с преступностью и совершенствования законодательства. Тематический сборник. – УФА, 1975. – №1. – С.3-12.

References

- 1 Torekul N. Dalanyn dara dilmarlary. – Almaty: ZhShS «Kazakstan baspa uji», 2001. – 592 b.
- 2 Isaully M. Kuran kimnin sozi? – Almaty: «Altyn kalam, 2004 – 252 b.
- 3 Abaj. Kara soz. Pojemalar. – Almaty: El, 1993. – 272 b.
- 4 Shakarim. Imanym. – Almaty: «Arys», 2000. – 321 b.
- 5 Bogomjagkov Ju.S. Rol' subektivnyh priznakov dejaniya v ustanov-lenii obekta umyshlennyh prestuplenij. Voprosy jeffektivnosti bor'by s prestupnost'ju i sovershenstvovaniya zakonadatel'stva. Tematicheskij sbornik. – UFA, 1975. – № 1. – S.3-12.

Бисенова М.Қ.

**Кінәнің екі нысанымен
жасалатын қылмыстардың
субъективтік мазмұнын
зерттеу**

Мақала кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстардың субъективтік мазмұнын зерттеуге арналған. Кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстардың субъективтік жағының табиғаты талданған. Кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстардың субъективтік жағының маңызы айқындалған.

Түйін сөздер: кінә, абайсыздық, қасақаналық, кінә дәрежесі, кінә институты, жауапкершілік, қылмысты саралау.

Bisenova M.K.

**Studying of subjective
maintenance of the crimes
committed by two forms of fault**

Article is devoted to studying of maintenance of the subjective party of the crimes committed by two forms of fault. The nature of the subjective party of the crimes committed by two forms of fault is analyzed. Value of the subjective party of the crimes committed by two forms of fault is revealed.

Key words: guilt, unexpectedly intentionally, degree of guilt, guilt institute, responsibility, crime qualification.

Бисенова М.К.

**Изучение субъективного
содержания преступлений,
совершаемых двумя формами
вины**

Статья посвящена изучению содержания субъективной стороны преступлений, совершаемых двумя формами вины. Анализирована природа субъективной стороны преступлений, совершаемых двумя формами вины. Выявлено значение субъективной стороны преступлений, совершаемых двумя формами вины.

Ключевые слова: вина, неосторожность, умысел, степень вины, институт вины, ответственность, квалификация преступлений.

**КІНӘНІҢ ЕКІ
НЫСАНЫМЕН
ЖАСАЛАТЫН
ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ
СУБЪЕКТИВТІК
МАЗМҰНЫН ЗЕРТТЕУ**

Қылмыстық әрекеттердің көпшілігі тек кінә нысанының бір түрімен ғана жасалады. Бірақ кей жағдайда бір қылмыста кінәнің екі нысанының да қатар болуы мүмкін. Алайда, заңшығарушы кей жағдайда заңда қоғамға қауіпті әрекетке және оның зардабына қатысты кінәнің нысанын жеке анықтау қажет болып табылатын қылмыс құрамдарын да қарастырады. Мұндай жағдайларда бір қылмыста кінәнің екі түрлі нысаны қатарласып қатысады. Мұндай жайттар құқық қорғау органдарында жиі кездеседі, тұлғаның жасаған қылмысы қасақана болғанымен, келтірілген зардап абайсызда жасалады. Бұл қылмысты талдау кезінде заңды сұрақ туындайды: жалпы алғанда қылмысты қасақана немесе абайсызда жасалды ма? Егер қылмысты субъектінің қылмыстық әрекетке деген қарым-қатынасы бойынша қарайтын болса, бұл жағдайда ол қасақана болып саналады, ал егер келтірілген зардапқа қатысты абайсызда болады. Әртүрлі кінә нысанының үйлесіп «екі нысанды кінәлілікті» құрауы қылмыстық құқық теориясында бұрыннан белгілі. Бірақ алғашында оның түсінігі кең болғаны соншалық, барлық «күрделі типтегі» қылмыстардың барлығын қамтыды: екі немесе одан көп қасақаналық, екі немесе одан да көп абайсыздық, қасақаналық пен абайсыздықтың үйлесімділікте болуы. Сонымен қатар екі нысанды кінә ретінде қылмыстардың жиынтығын да жатқызып отырды, мысалы, абайсызда үйді өртеу мен онда адамның қаза болуы немесе өлтірілген адамды тонау.

Субъективті жауапқа тарту теориясының дамуы кеңестік кезеңде кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстық құқық концепциясының дамуына әкелді. 60 жылдары заң басылымдарында авторлардың арасында дискуссия қыза түсті, олардың бірі әрекет пен оның салдарына деген психикалық қарым-қатынасты кінә нысанының ерекшелігі ретінде қараса, келесілері кінәнің өзге нысаны жоқ деп санады. Бірақ олардың ешқайсысы қылмыс жасаушы тұлғаның өз әрекетіне (әрекетсіздігіне) деген әртүрлі қарым-қатынаста болуы мүмкіндігін жоққа шығармады. Мысалы, Г.А. Кригер «ерікті немесе еріксіз әрекеттің салдармен өзара байланыстылықта болуы жасалған әрекетті күрделі объективтік және субъективтік жақтардан құралған бір қылмыстың түрі ретінде қарастыруға

мүмкіндік береді. Мұндай жағдайды субъективті жағын сипаттағанда күрделі немесе «екі нысанды» (кінәнің жеке нысанын емес) атауға болады» деп жазды. А.Б. Сахаров, екі нысанды кінәнің қарсыласы ретінде аралас кінәні мойындау абайсыз және қасақана кінә нысанының бір бөлігін құрайтын психикалық процесінің екіге бөлінгендігін білдіреді, ал бұлардың әрқайсысы өз кезегінде жеке мазмұнда танылады.

70 жылдардың басында аралас кінә нысаны туралы диссертациялық зерттеудің жасалуы қылмыстық құқықта А.Д. Горбузеге келесідей қорытынды жасауға мүмкіндік әкелді: а) аралас кінә нысаны екі жеке компоненттен құралады, олардың әрқайсысының қасақана және абайсыздық құрылымына ұқсас болып келетін өзіндік құрылымы мен мазмұнға ие; б) аралас кінә нысанындағы компоненттердің байланысы шектелген және олардың бірлесуі ғана аралас кінә нысанының жүйесін құрайды; в) аралас кінә нысаны оның компоненттерінің ортақ бірлігін қалыптастырмайды, тек белгілі бір сапалық құбылыс болып табылады» [1].

Қылмыскердің әрекет пен оның нәтижесінде туындаған салдарына психикалық қарым-қатынасына өткен ғасырдың 80-жылдарында да өзінің ғылыми дискуссиялық мәселенің бірі болып қала берді. В.В. Лукьянов, күрделі құрамды қылмыстардағы кінәнің «қосарлануын» сараптай отырып, бұл өзекті мәселенің негізгі қиындығын жасалған құқық бұзушылықтың қоғамға қауіптілік деңгейіне деген барлық әсер ету шараларын тиісті деңгейде қолданып, әділеттілікті қамтамасыз етудегі жалпы алғанда құқық қолданушылық қызметті гуманизациялау мүмкін емес [2].

Қылмыстық құқық теориясы мен практикасында бір қылмыста қасақаналық пен абайсыздықтың мұндай қатысуын «кінәнің екі нысаны», «кінәнің аралас нысаны», «қос кінә» деп атау қалыптасқан. Аталған терминдер нақты емес, себебі қасақаналық пен абайсыздық бір қылмыста үшінші кінә нысанын құрамайды және азара араласпайды [3, 99 б.]. Демек кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстар деп айтқан заңды болады. Аталған зерттеулер мен талқылаулардың нәтижесінде кінәнің екі нысаны паралельді түрде тек қылмыс құрамында ғана болуы мүмкін: ниет қасақаналықтың негізгі құрамдас элементі ретінде және оларды саралау кезінде салдарына деген абайсыздықтан көрінетіндігі байқалады.

Сонымен, кінәнің екі нысаны деген бір қылмыста қылмыс құрамының субъективтік

жағының екіге бөлінуін сипаттайтын екі жеке кінә нысандарының қатар келуі. Мұнда субъектінің жасаған қоғамға қауіпті әрекеті қасақаналықпен, ал одан туатын қоғамға қауіпті зардап абайсыздық кінәмен сипатталады.

Кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстардың субъективтік мазмұнын зерттеу мұндай қылмыстарды қасақана және абайсыз қылмыстардан, сонымен қатар объективтік белгілер бойынша ұқсас қылмыстардан ажырату үшін және қылмыстарды дұрыс саралау үшін маңызды болып табылады. Кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстар қылмыстық заңнамада көп кездеспейді және олардың барлығы келесі екі үлгінің бірі бойынша құрастырылған:

Бірінші түрі заңда аталған екі нысан құрайды және олардың салдарының заңдылық маңыздылығының әр түрлі болуы. Мәселе материалды құрамды қылмыс құрамын саралау жөнінде, ал саралаудың негізгі белгісі ретінде міндетті құрамның негізгі белгісі болып табылатын аса ауыр зардап тигізушілік маңызды орынды алады [4, 205-209 б.]. Аталған қылмыста қол сұғушылық тікелей объектіге емес, саралатанын зардаптың өзге біреуге келтіруімен сипатталады.

Кейбір авторлар кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмысты заң шығарушы абайсызда орташа немесе ауыр денсаулыққа зиян келтірсе немесе өлімге душар ететін, заңды құрылымында белгілі бір ауытқушылықтар байқалған (өтр қауіпсіздігі, атомдық энергетика қауіпсіздігі, санитарлы-эпидемиологиялық қауіпсіздікті және т.б.) жағдайға тән деп есептейді. Мысалы жол көлігінде жасалатын қылмыстарда «күрделі кінә нысанын ерекшелеудегі сұрақ тудыратын жайт тәжірибенің жеткіліксіз болуы. Зиянды салдардың орын алуына қасақана жол жүру ережесін бұзып оның салдарына деген абайсыздық қарым-қатынаста болады». П.С. Дагеля и Д.П. Котовтың ойына, «тек автотранспорттық қылмыстардың субъективті жағын кінәнің екі нысанының құрылымы бойынша қарастырғанда, бұл қылмыстарды тұлғаға қарсы қасақана қылмыстан, кінәсіз әрекеттен, сонымен қатар зиянды салдардың орын алуына әкелген жол қауіпсіздігі ережесін қасақана немесе абайсызда бұзушылықты ажыратуға болады» [5]. Дегенмен бұл көзқараспен толық келісуге болмайды, себебі жол қауіпсіздігі ережесін сақтамаған адамның құқық бұзушылық жасаған сәттегі қоғамдық қауіпті әрекетке (әрекетсіздікке) және одан туындаған зардапқа деген қатынасын анықтау қажет.

Кінәнің екі нысаны арқылы жасалатын қылмыстардың екінші түріне әрекеттің немесе әрекетсіздіктің қылмыстық әрекеттің салдары мен оны саралауға байланыссыз, психикалық қатынасы біртекті болмауы арқылы сипатталады. Сонымен қатар сараланатын салдар қылмыстың негізін құрайтын қылмыстық-құқықтық нормамен қорғалатын объекті емес, келтірілген зиянды зардаптан құралады. Бұндай қылмыс түрлерін саралауға жататын салдарға аса ауыр зардаптардан тұратын формальды құрамды қылмыстар тән.

Қазіргі кезеңдегі оқу әдебиеттерінде кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстардың екі түрге бөлу ұсынылады. Біріншісіне қылмыс құрамын саралауда қылмыстық әрекет қасақаналықпен, ал оның салдарының орын алуына абайсыздықпен сипатталады.

Кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмысты қасақана жасалатын қылмыстық әрекет екі салдардың орын алуына әкеліп, олардың бірі кінәлінің қасақаналықпен жасалса, ал екіншісі ауыр зардап абайсызда болады. Кінәнің екі нысанымен жасалатын мұндай қылмыстарда іс-әрекеттің нәтижесінде туындайтын зардап жөнінде кінәнің тек абайсыздық нысаны орын алатыны айқын. Сол себепті де кінәнің екі жүзеге асырылатын іс-әрекет қылмысқа оқталу сатысында орын алуы түрімен мүмкін емес. Өйткені, қылмысқа оқталғанда онда туындайтын зардап болмайды. Зардап жоқ жерде кінәнің екі түрлі нысаны туралы сөз болмайды [4, 104 б.]. Мұндай қылмыстар үшін жауапкершілікті белгілеу қылмыстық құқық теориясы мен тәжірибесінде әртүрлі таластар тудырады, себебі мұндай нормаларды тәжірибе жүзінде қолдануда әртүрлі болғандықтан, ол кінә қағидасына

Мұндай мысалдардың көп болуы заң шығарушы мен құқық қолданушының кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстарды дұрыс саралау мен айқындауда маңызды. Ал ҚР ҚК белгіленген кінәнің екі нысанына берілген анықтама мен оның заңды түрде бекітілуі көп жылғы пікір-таластың тоқтауына әкелгені сөзсіз.

Жоғарыда аталған екі нысанды қылмыстарды қарастыра отырып, төмендегідей қорытынды жасауға болады:

а) ол кінә нысанының екі түрінің, яғни қасақаналық пен абайсыздықтың үйлесуімен сипатталады;

ә) бұл кінә нысандары қоғамға қауіпті әрекеттің заңды маңызы бар белгілеріне әртүрлі қарым-қатынас арқылы анықталады;

б) қылмысты жасау нәтижесінде екі түрлі зардап туады;

в) осы екі зардапқа қатысты кінәнің екі түрлі нысаны қатысады;

г) кінәнің екі нысаны тек ауырлатылған қылмыс құрамдарында ғана кездеседі;

д) кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстар қасақана қылмыстардың қатарына жатқызады.

Екі нысанды қылмыстардың субъективті жағын зерттеу бұл объективті белгілері ұқсас, бірақ бір жағынан – қасақана, ал екінші жағынан – абайсызда жасалатын қылмыстардың ара жігін ажырату үшін қажет. Егер кінәлінің қасақана ниетімен, қасақана денсаулыққа зиян келтіру салдары жәбірленушінің өліміне әкелсе, әрекетті бір нысанмен жасалған өлтіру ретінде сараланады. Және де керісінше, егер де денсаулыққа ауыр зиян келіп жәбірленушінің өмірі қиылған жағдайда әрекетте қасақана ниет анықталмаса, екі нысанды қылмыс ретінде емес, абайсызда адам өлтіру ретінде сараланады. Тек денсаулыққа қасақана ауыр зиян келітудің салдарынан абайсызда адам өлтіруге әкелсе ғана әрекет екі кінә нысанмен жасалған болып табылады.

Қолданыстағы ҚР ҚК қылмыстық жауапкершілікті дифференциациялауға кінә нысанының ықпалы төмендегі жолмен жүзеге асырылады:

– Қасақана және абайсызда жасалған қылмыстық әрекет үшін әртүрлі жаза түрлерін белгілеу;

– кінә нысанына қарай қылмыстық әрекеттерді әртүрлі категорияларға жатқызу;

– ҚР ҚК Ерекше бөлім баптарында бекітілген негізде жауапкершілікті абайсызда немесе қасақана жасалған әрекет үшін немесе екі нысанды қылмыстарға жауапкершілікті белгілейді.

Қасақана немесе абайсызда жасалған қылмыстардың мазмұнын салыстырар болсақ, мысалы кінә нысанының абайсыздық түрі арқылы денсаулыққа немесе адам өміріне қарсы жасалған әрекет үшін бас бостандығынан айыру мерзімі қасақана жасалған жағдайдағы әрекетке қарағанда әлдеқайда төмен. Қылмыстық Кодекстің санкциясында абайсызда жасаған қылмыстық әрекет үшін жазаның төменгі шегі нақты көрсетілмейді, ал қасақана жасалған әрекет үшін минимальды жазалау мөлшері шектелген түрде болады. Кейбір жаза түрлері (мысалы, бас бостандығынан өмір бойы айыру мен өлім жазы) абайсызда жасалған әрекет үшін мүлдем белгіленбейді.

Тұлғаның жасалған қылмысының қандай категорияға жататынына сай, заңда қылмыстық жауапкершілікті даралап жазаны

тағайындағанда әртүрлі ережелер белгіленген, қылмыстық жазаны өтеу мен жазадан босату. Абайсызда және қасақана жасалған қылмыстар үшін жауапкершілікті дифференциялауға субъектінің жас мөлшері де ерекше орын алады, себебі заңда белгіленгендей тек қасақана қылмыстық әрекеттер үшін жас мөлшерін төмендету көзделген. Абайсызда және қасақана жасалған қылмыстар үшін жауапкершілікті дифференциялау рецидив болған кезеңде байқалады. Себебі рецидив ретінде бұрын қасақана жасалған қылмысы үшін соттылығы бар, тұлғаның қасақана жасалған әрекеттері ғана танылып, жазаға ықпал етеді. Аяқталмаған қылмыстық әрекеттер үшін жауапкершілікті дифференциялауға кінә нысаны мен түрі елеулі ықпал етеді. Аяқталмаған қылмыстық әрекет үшін жауапкершілікке тарту кінәлінің тек қасақана жасалған әрекеті орын алған сәтте ғана мүмкін болады. Сонымен қатар қылмыстық құқық теориясы мен сот тәжірибесі көрсеткендей, аяқталмаған қылмыстар үшін

қылмыстық жауапкершілік тек қылмыс кінәнің тікелей қасақаналық түрімен жасалған сәтінде ғана жүзеге асырылады.

Кінә қылмыстық жауапкершілікті дифференциялауға ғана емес, сонымен қатар қылмысты саралауға да ықпал етеді, ол:

- бір әрекеттің кінәнің әртүрлі нысанында жасалуына байланысты заңда жауапкершілігі белгілеу;

- жауапкершілік тек кінә нысанының белгілі бір түрімен жасалған сәтінде ғана жүзеге асуы;

- тұлғаның әрекетін саралау кінәлінің саналы түрде жасауына бағыныштылықта болады;

- қылмысты кінәлінің соңына дейін белгілі бір себептерге байланысты аяқтамауы немесе өз еркімен бас тартуы.

Жалпы алғанда кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстардың субъективтік жағын терең зерттеу объективтік белгілері бойынша ұқсас қылмыстарды дұрыс ажыратуға және қасақана немесе абайсызда жасалған қылмыс құрамын талдауда дәл анықтауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

- 1 Горбуза А.Д. Смешанная форма вины по советскому уголовному праву: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – М., 2002. – С. 15.
- 2 Лукьянов В.В. К вопросу о «раздвоении» вины в преступлениях со сложным составом // Сов. гос-во и право. – 2008. – № 10. – С 12-15.
- 3 Дагель П.С., Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление. – Воронеж, 2004. – 242 с.
- 4 Макашвили В.Г. Уголовная ответственность за неосторожность. С. 180; – М, 2004-202 с.

References

- 1 Gorbuz A.D. Smeshannaja forma viny po sovetскому уголовному праву: Avtoref. dis. kand. jurid. nauk. – М., 2002. – S. 15.
- 2 Lukjanov V.V. K voprosu o «razdvoenii» viny v prestuplenijah so slozhnym sostavom // Sov. gos-vo i pravo. – 2008. – №10. – S 12-15.
- 3 Dagel P.S., Kotov D.P. Subektivnaja storona prestuplenija i ee ustanovlenie. – Voronezh, 2004. – 242 s.
- 4 Makashvili V.G. Ugolovnaja otvetstvennost za neostorozhnost. S. 180; – М, 2004-202 s.

Alimkulov Y.T.
**Problems of conscience category
in the evaluation of evidence**

The article is devoted to actual problems of inner conviction in the science of criminal procedure of the Republic of Kazakhstan. The author in this article considers the features of evaluation of evidences, namely discloses a problem of consciences category in the evaluation of evidences. Consciencens category is the main point in evaluating the evidences, as evaluation takes place of the subjective principles of each individual. In this article the author gives a brief analysis of consciences category in the evaluation of evidences in criminal proceedings.

Key words: conviction, crime, criminal proceedings, evaluation.

Алимкулов Е.Т.
**Дәлелдемелерді бағалауда
ар-ождан категориясының
мәселелері**

Мақала Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу ғылымындағы ішкі сенім бойынша дәлелдемелерді бағалау мәселелеріне арналады. Автор бұл мақалада дәлелдеиелерді бағалау ерекшеліктерін ашып кетеді, оның ішінде ішкі сенім бойынша бағалау мәселесін мейлінше ашуға тырысады. Ар ождан категориясы қылмыстық іс жүргізу ғылымында негізгі мәселелердің бірі болып табылады, себебі бағалау әр тұлғаның субъективтік қағидаларына байланысты жүргізіледі. Бұл мақалад автор мүмкіндігінше дәлелдеу процесіндегі ар ождан түсінігін ашуға тырысады.

Түйін сөздер: сенім, қылмыс, қылмыстық процесс, бағалау.

Алимкулов Е.Т.
**Проблемы категории совести
в оценке доказательств**

Статья посвящена актуальным проблемам внутреннего убеждения в уголовно-процессуальной науке Республики Казахстан. Автор в этой статье рассматривает особенности оценки доказательств, а именно раскрывает проблемы категории совести в оценке доказательств. Категория совести является основным моментом в оценке доказательств, так как оценка проходит из субъективных принципов каждого индивида. В данной статье автор дает краткий анализ категории совести в оценке доказательств в уголовном процессе.

Ключевые слова: убеждение, преступление, уголовный процесс, оценка.

PROBLEMS OF CONSCIENCE CATEGORY IN THE EVALUATION OF EVIDENCE

Nowadays Kazakhstan's criminal procedure legislation, regulating the issue of evaluation of evidence, obliges the law enforcer to evaluate the evidences on their own inner conviction, based on the complex of evidences in a criminal case, on the basis of law and conscience (art. 25, Code of Criminal Procedure «Evaluation of evidence by inner conviction») [1]. As notes earlier, about the fact that evaluating of the evidences should be guided by the law, is a requirement of criminal procedure law completely soundly, but it is much more complicated is the question of the meaning of conscience, which affects the process of proof and the formation of inner conscience.

The Code of Criminal Procedure of the RSFSR (The Russian Soviet Federative Socialist Republic), 1960, the assessment of evidence rule contained in Article 71, where also indicated that officials evaluates the evidences by own inner conscience based on a comprehensive, complete and objective consideration of all the circumstances in their complex, guided by the law and the socialist sense of justice. Analysis of the articles of the new and the old Criminal Procedure Code affirms that in the formula of the evaluation of evidences have been significant changes, and now to make a decision in a criminal case of evidence evaluation subjects should be guided not by sense of law but by conscience. There raises the question of the scientific definition of «conscience» in relation to the criminal procedure science.

Depending on stage of value orientation of subjects of activities and communication, which are on the basis of moral consciousness, a conscience provisionally can be divided into three types: the ideal type of conscience; authoritarian type of conscience; humanistic type of conscience.

In the ideal type of conscience is expressed the human understanding of the spirituality that determines the moral virtues perfect man, embodied the highest moral qualities. Content of that type of greatly expressed Boston pastor and preacher William Channing (1780-1842): «Dignity of human at spirituality, which sometimes called mind, sometimes conscience. This includes the obvious verity and eternal truth. In place of imperfect it sees perfection. It began imperiously says to each of us that our neighbor as precious as we are, and what their rights are as sacred as ours. It tells us to per-

ceive the truth, no matter how it was repugnant to our pride, and to be fair» [2].

The essence of the authoritarian conscience is very finely defined and described by Erich Fromm: «Precept of authoritarian conscience is not based on their own value judgments, but exclusively to the requirements and prohibitions, sanctioned by authority. If such rules happen to be good, conscience will guide human's actions on the path of good. However, they act as a norm of conscience not because they are good, but because the prescribed authority».

The essence of the humanistic conscience is a person's readiness to listen to the voice of their own humanity, regardless of someone else orders. The moral basis of the humanistic type of conscience is a human desire for truth and justice, which Erich Fromm considers «an essential feature of human nature» justifies it by the analysis of human nature, as social as well as personal, «In it, we find that for every rightless ideas of justice and truth -Important tool in the fight for their freedom and development. Along with the fact that a large part of humanity throughout its history has been forced to defend themselves against stronger teams, which are suppressed and exploited it, every individual through a period of impotence in a childhood».

Thus, the value of conscience as an internal «law» is that it represents the conscienced by mind and interally accepted by human heart, emotionally experienced, moral norms. As an internal «law» may make only those rules that are not only understood by the human mind, but also internally adopted by a human heart, emotionally experienced by the individual, that is, as an act of internal law only personally significant moral norms.

Thus, conscience - this is a very complex and controversial spiritual phenomenon, which is in the process of moral self-identity of individual as the «inner voice» can appear itself as a «law», «witness», «comforter», «accuser», «judge», and also «priest», the issuing graciously retreat or fallen man his moral «sins» [3].

In the dictionary of V. Dahl for conscience gived the following interpretation «moral mind consciousness, honest sense or feeling in man; the inner consciousness of good and evil; recesses of the soul, which responds approval or conviction of each ac-

tion; the ability to recognize the quality of the act; feeling, which urges for truth and goodness, disgust from lie and evil; involuntary love of good and truth; inborn truth, in varying degrees of development» [4].

The legislator in Article 25 of the Criminal Procedure Code PK is referring to the legal conscience, understood as a person's ability to assess its behavior in terms of its compliance with morality, but within the law.

On this basis, it can be concluded that the replacement of category of «sense of justice» for the category of «conscience» was not justified, since, firstly, the legal conscience is the part of the general concept – of sense of justice and secondly, overlooked another component of legal consciousness - legal ideology, which has a great influence on the process of law enforcer.

In this connection, PA Lupinskaya believes that «conscience acts in this process as the internal rules of the criteria to ensure the independence and freedom to express their beliefs, confidence in the impartiality and fairness of own decisions» [5].

In difference to the conscience, justice more tangible phenomenon with its own specific boundaries, outlined the social purpose of law as a regulator of social relations, of his social value. To properly lean on this ideological category in the evaluation of evidence, need appropriate subjective (high morality, legal culture, qualification) and the objective conditions (the act, legislation, etc.).

The above leads us to the conclusion that under the conscience understood internal evaluation by human of the moral virtues of their actions and intentions with existing social norms of morality and moral ideals of the person. In science exist a psychological, ethical, philosophical, religious and legal concept of conscience.

Category «conscience» has great social value, but has virtually no specific parameters, and therefore it is difficult to evaluate and control. And therefore it is necessary to secure on legislative level in the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan the situation, according to which subjects when evaluating the evidences should be guided by the law and sense of justice and the category of «conscience» should be exclude from the Code of Criminal Procedure.

References

- 1 Code of Criminal Procedure of the Republic of Kazakhstan (with amendments and additions for 18.01.2011)
- 2 Trofimova Z.P. Unitarian views U.E. Channing. M., 2011. 89 p.
- 3 E. Fromm Escape from Freedom. Psychology of Personality. M., 2006. 573 p.
- 4 Dal V.I. Explanatory Dictionary of the Russian language. The modern version. M.: Eksmo-Press, 2000. 736 p.
- 5 Lupinskaya P.A. Proof in the Soviet criminal trial. M., 1966. 102 p.

Шарипова А.Б., Ертаев Е.С.

**Исторический очерк развития
законодательства об институте
частного обвинения
в национальном уголовном
судопроизводстве**

В статье рассматривается краткий очерк развития и становления института частного обвинения. Институт частного обвинения в уголовном судопроизводстве приобретает значение одной из форм реализации свободы личности в уголовном процессе и выступает средством обеспечения прав и интересов личности в сфере уголовно-процессуальной деятельности. Правовое значение института частного обвинения состоит в обеспечении возможностей самой личности, в установленных законом случаях, влиять на ход процесса, а также в организации надлежащего взаимодействия в сфере уголовного процесса государственных органов и частных лиц.

Ключевые слова: частное обвинение, обвинение, публичное начало, судопроизводство, уголовно-процессуальная деятельность.

Sharipova A.B., Yertayev Y.S.

**The historical development of
the legislation essay on institute
a private prosecution in the
national criminal proceedings**

The article deals with a brief sketch of the development and establishment of the institute private prosecution. Institute of private prosecution in criminal proceedings assumes the value of one of the forms of realization of individual liberty in criminal proceedings and is a means of ensuring the rights and interests of individuals in criminal procedure. The legal significance of the private prosecution of the Institute is to provide the personality features, in cases prescribed by law, to influence the course of the process, as well as in the organization of proper interaction in the sphere of criminal proceedings of public authorities and private individuals.

Key words: private prosecution, the prosecution, the public beginning, proceedings, criminal procedure.

Шарипова А.Б., Ертаев Е.С.

**Ұлттық қылмыс сот ісіндегі
жеке айыптау институты тура-
лы заңнамасының дамуының
тарихи очеркі**

Мақалада жеке айыптау институтының қалыптасуы мен дамуы туралы қысқаша очерк қарастырылады. Жеке айыптау институты қылмыстық процессте тұлғаның бостандығын іске асыру түрінің бірін қылмыстық сот ісінде мәнге ие болады және қылмыстық-процессуалдық қызметтің саласында тұлға мүддесі мен құқығын қамтамасыз ету құралы болады. Жеке айыптау институтының құқықтық мағынасы сол тұлғаның мүмкіндігін қамтамасыз ететін, заңмен орнатылған жағдайда, процесстің жүруіне әсер ететін, және де жеке тұлғалар мен мемлекеттік органдардың қылмыстық процессі саласында тиісті өзара әрекет ұйымдастырылуынан тұрады.

Түйін сөздер: жеке айыптау, айыптау, жариялау бастамасы, сот ісі, қылмыстық-процессуалдық қызмет.

**ИСТОРИЧЕСКИЙ
ОЧЕРК РАЗВИТИЯ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
ОБ ИНСТИТУТЕ
ЧАСТНОГО
ОБВИНЕНИЯ
В НАЦИОНАЛЬНОМ
УГОЛОВНОМ
СУДОПРОИЗВОДСТВЕ**

Институт частного обвинения в уголовном судопроизводстве имеет большое научное, правовое и практическое значение. Вопросы совершенствования данного института имеют особую научную ценность, поскольку он является одним из важнейших институтов уголовного процесса. Уровень его разработки во многом предопределяет построение всей отрасли уголовно-процессуального права, соблюдение прав и интересов участников уголовного процесса.

Прежде чем исследовать теоретические и практические проблемы, возникающие при рассмотрении уголовных дел частного обвинения, необходимо определить сущность данного института, что невозможно без анализа начал уголовного судопроизводства, положения личности в государстве, истории развития уголовного процесса.

История развития уголовного процесса свидетельствует, что первоначально в нем господствовало частное начало. Усмотрение сторон и формализм разбирательства были его характерными чертами. Только по мере развития и укрепления государства, его централизации публичное обвинение постепенно заняло господствующее положение в уголовном процессе. Одновременно и наказание перестало быть актом частного удовлетворения и стало функцией государства. Аналогично началам уголовного процесса обвинение подразделялось на частное и публичное. Сохранившиеся до наших дней различные источники права древнейших времен свидетельствуют, что первоначально частное обвинение состояло в вызове на судебный поединок, а затем – в выполнении роли частного обвинителя в суде.

Упоминание об этом термине встречается в дореволюционной литературе. Случевский В.А., называл «частное начало» началом произвольности действий частных лиц в процессе, и пояснял, что наряду с публичным интересом уголовным процессом затрагиваются также интересы личные участвующих в деле лиц, и для ограждения этих интересов устанавливалось «ограничивающее принцип публичности процесса начало, а именно, начало произвольности действий частных лиц в процессе», в силу которого судьи, в установленных законом пределах, осуществляли процессуальную деятельность «лишь на

столько, на сколько сторона признавала необходимым возбуждать эту деятельность в видах охранения своих прав» [1, с. 51].

На сегодняшний день для обозначения рассматриваемого правового явления употребляется термин «частное начало», который нередко используется и пишется во множественном числе «частные начала». В законодательстве он не упоминается и является условным. В процессуальной литературе его употребляют для характеристики ситуаций, в которых учитывается воля конкретного лица при принятии решения по различным вопросам в уголовном судопроизводстве [2, с. 96].

Если публичное начало распространяется на сферу государственных интересов и, согласно ему, приоритет имеет воля органов государственной власти, а регулирование общественных отношений является централизованным и строится на началах субординации, то частное начало определяет сферу частных, индивидуальных интересов. Здесь уже юридический приоритет принадлежит воле частных лиц – граждан, а государственные органы и их должностные лица, принимающие участие в разрешении возникших правоотношений обязаны согласовывать свои действия с волеизъявлением человека.

Хотя, в действующем уголовно-процессуальном законодательстве значительно сужена сфера действия принципа публичности уголовного преследования, которое выразилось в расширении перечня составов уголовного правонарушения, уголовное преследование по которым может осуществляться в частном и частно-публичном порядке. Но все же нельзя не отметить, что идея публичности имеет свое проявление во всех сферах уголовно-процессуальной деятельности.

Идея частного начала находит воплощение в нормах уголовно-процессуального закона, регламентирующих отдельные отношения между субъектами процесса, и в структуре уголовно-процессуального права предстает как правовой институт, объединяющий сравнительно небольшую, устойчивую группу правовых норм, регулирующих определенную разновидность общественных отношений [3, с. 351]. В уголовном судопроизводстве институт частного начала вступает в действие с возникновением правоотношений, связанных с волеизъявлением конкретного лица – участника процесса и не охватенных сферой действия начала публичного. Частное начало создает как бы самостоятельную, изолированную зону свободы воли, где верши-

телями производства по уголовным делам выступают сами граждане. С одной стороны вторжение государственных органов в эту зону, за исключением случаев, прямо предусмотренных законом, не допускается, а с другой – государственная власть обязана не только признавать, но и защищать действия и желания частных лиц.

Термин «частное начало» означает возможность правомерного волеизъявления личности, он выражает то, на чем основывается и на что опирается лицо, выражая свою волю.

«Частное» означает личное, не общественное, не государственное, принадлежащее отдельному лицу [4, с. 762]. «Начало» – это основа, первоисточник, основное положение [4, с. 340].

Применительно к уголовному процессу, частное начало следует понимать как многоплановое правовое явление и рассматривать в различных смысловых значениях. Прежде всего, это определенный законом подход к разрешению складывающихся в уголовном судопроизводстве различных ситуаций, в рамках которых возникновение, прекращение и изменения правоотношений находится в зависимости от интересов и волеизъявления конкретного частного лица.

Таким образом, частное начало представляет собой исходное, отправное положение, закрепляющее право личности действовать по своему усмотрению.

Согласно положениям, определяющим частное начало, лицо в уголовном процессе вправе самостоятельно решать, как ему быть в той или иной ситуации. Однако, человек волен поступать так, как он хочет только тогда, когда это его «хотение» находится в рамках, установленных законом.

Законодатель не может обязать человека мыслить так или иначе, но может обязать действовать определенным образом или предоставить альтернативу, выбор. В уголовном процессе волеизъявление личности в каждой конкретной ситуации допускается исключительно в рамках, установленных законом. Только в этом случае воля данного лица влияет на ход процесса и принятие решения по делу. Рогова О.И. утверждает, что определение пределов свободы в выборе поведения не является ограничением прав личности, а служит правовым обеспечением ее юридических гарантий [5, с. 51].

Частное начало проявляется в уголовном процессе только по воле или через волю конкретного человека – участника процесса. Воля отдельной личности является тем элементом, на котором зиждется частное начало. Подроб-

но рассматривать вопрос о воле человека в этой работе нет необходимости, так как он является предметом исследования психологии. Однако, стоит отметить, что вопрос о волевом моменте в праве имеет свою специфику.

Являясь разумной и целенаправленной, волевая деятельность человека имеет сложный характер. Фарбер И. Е. выделял три этапа волеизъявления:

на первом этапе – человек внутренне готовит себя к действию. Именно здесь принимается решение;

на втором этапе – происходит исполнение принятого решения, требующее твердости и определенных волевых усилий личности. Волевое действие заканчивается достижением поставленной цели;

третий этап – состоит в оценке содеянного, что имеет большое значение для будущей деятельности человека [6, с. 16].

Право, учитывая сложный характер волеизъявления, регулирует прежде всего деятельность людей. В расчет берутся главным образом объективные результаты деятельности, а не внутренние побуждения личности. «Самая способность человека действовать сознательно, отдавать отчет в своих поступках, оценивать их с точки зрения моральных, юридических и иных норм общежития, представляет собой объективное свойство человеческой личности. Необходимость правового регулирования человеческого поведения и учитывает эту объективную способность человека действовать сознательно» [6, с. 24-25].

Волеизъявление участников правоотношений, как обнаружение своей воли или выражение своего желания, может быть правомерным либо неправомерным. Правомерное волеизъявление направлено на установление, изменение или прекращение правоотношений и для него важное значение имеет наличие правоспособности и дееспособности, как признанной законом возможности и способности своими действиями приобретать права и возлагать на себя обязанности.

Правоспособностью, как признаваемой государством общей (абстрактной) возможностью иметь предусмотренные законом права и обязанности способностью быть их носителем [4, с. 501], в равной мере наделены все граждане без исключения. Она возникает в момент их рождения и прекращается со смертью.

Дееспособность же представляет собой не только возможность субъекта иметь права и

обязанности, но и способность осуществлять их своими личными действиями, отвечать за последствия, быть участником правовых отношений [4, с. 488].

Уголовно-процессуальное право не знает таких понятий, как правоспособность и дееспособность. Однако, в литературе эти понятия упоминаются, и уголовно-процессуальная правосубъектность определяется возрастом лица, его физическим и психическим развитием, позволяющим ему правильно воспринимать обстоятельства дела, верно освещать, осознавать значение и последствия своих действий и действий соответствующих должностных лиц и органов [7, с. 57]. При принятии решения, основанного на волеизъявлении лица, в уголовном процессе необходимо точно устанавливать, что данное лицо способно отдавать отчет своим действиям и руководить ими. Если же лицо в силу несовершеннолетия, либо в силу своих психических, или физических недостатков, либо по иным причинам не может само защищать свои интересы, то закон предоставляет право защищать интересы этого лица его законным представителям либо прокурору.

Границы проявления волеизъявления личности очерчиваются субъективным правом, главным элементом которого является возможность осуществлять собственные положительные действия, а именно: самостоятельно избирать пути и способы защиты, проявлять инициативу и при помощи собственных активных действий достигать желаемой цели, удовлетворять свои интересы, потребности [8, с. 47].

Уголовный процесс учитывает волеизъявление личности как возможность выбора того или иного поведения в рамках закона в целях установления правоотношения, обеспечивающего удовлетворение материальных и духовных потребностей гражданина, его личных интересов, не противоречащих интересам общества и государства.

Но в этих случаях волеизъявление, по смыслу закона, должно быть выражено четко и однозначно. По общему правилу для того, чтобы принять предусмотренные законом меры к регистрации сообщения об уголовном правонарушении в Едином реестре досудебных исследований, а в дальнейшем и рассмотрению в суде компетентному органу достаточно лишь поступления к нему сведений о наличии признаков уголовного правонарушения. В ходе расследования соответствующее должностное лицо (прокурор, следователь, лицо, произво-

дующее дознание) принимает решение или производит процессуальное действие в интересах дела исходя из ст. 179 УПК РК. В случаях же, представляющих исключения при совершении каких-либо процессуальных действий или принятия решения для начала производства по уголовному делу или в ходе его расследования (рассмотрения) должностное лицо связано волеизъявлением лица, которое должно быть высказано в форме жалобы потерпевшего ст. 32 УПК РК.

При прекращении уголовного дела в суде в стадии судебного разбирательства ввиду отказа прокурора от обвинения должно быть заявление потерпевшего о согласии или не согласии на прекращение дела, которое заносится в протокол судебного заседания (ч. 7 ст. 337 УПК РК),

что ставит исход процесса также в зависимость от воли и желания частного лица. Если говорить о содержании жалобы, отражающей волеизъявление конкретного лица в уголовном процессе, то оно должно представлять собой подробное изложение сущности воли и желания подателя, а также ее обоснование. Когда предъявляемые законом требования не выполняются, судить о волеизъявлении лица, подавшего жалобу весьма трудно и к тому же оно не будет иметь юридического значения.

Таким образом, решения, принимаемые компетентным органом по жалоба заинтересованных лиц, в подобных случаях полностью зависят от содержания жалобы, а точнее говоря от правильного изложения в них законного и обоснованного волеизъявления.

Литература

- 1 Случевский В.А. Учебник русского уголовного процесса. СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1913. – 683 с.
- 2 Шадрин В.С. Обеспечение прав личности и предварительное расследование в уголовном процессе // Государство и право. 1994. – № 4 – С. 96-98.
- 3 Матузова Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. Курс лекций. – М., 1997. – 672 с.
- 4 Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М., 1987. – 982 с.
- 5 Рогова О.И. Пределы проявления диспозитивности в уголовном судопроизводстве. Автореф. дис. на соиск. ученой степ. кан.юр.наук. – Томск, 1994. – С.51.
- 6 Фарбер И.Е. О сущности права. – Саратов, 1959. – 28 с.
- 7 Божьев В.П. Принцип публичности. Уголовный процесс. – М., 1998. – 188 с.
- 8 Авдеев Н.И. Механизм и пределы регулирующего воздействия гражданско-процессуального права. – Омск, 1969. – С. 47-54.

References

- 1 Sluchevsky B.A. Textbook of the Russian criminal trial. St. Petersburg.: Type. M.M. Stasyulevich, 1913. – 683 s.
- 2 Shadrin V.S. Ensuring the rights of the individual and the preliminary investigation in the criminal process // State and Law. 1994. – number 4 – S. 96-98.
- 3 Matuzova N.I., Malko A.B. Theory of Government and Rights. Lecture course. – M., 1997. – 672 s.
- 4 Ozhegov S.I. Dictionary of Russian language. – M., 1987. – 982 s.
- 5 Rogov O.I. Limits display of optionality in criminal proceedings. Author. Dis. on soisk. scientific step. kan.yur.nauk. – Tomsk, 1994. – S. 51.
- 6 Farber I.E. On the essence of the right. – Saratov, 1959. – 28 s.
- 7 Bozhyev V.P. The principle of publicity. Criminal process. – M., 1998. – 188 s.
- 8 Avdeenko N.I. The mechanism and the limits of the regulatory impact of civil procedural law. – Omsk, 1969. – S. 47-54.

Мұхамадиева Г.Н., Тасова М.

**Қылмыстық процесс
қағидаларының жүзеге
асырылу барысы**

Қылмыстық процесс принциптерінің жүзеге асырылу мәселелері заңдылықты және құқықтық тәртіпті, қылмыстылықпен күресуді нығайтуға бағытталған мемлекеттің саяси-құқықтық бағдарламасын орындалуымен өзектеледі. Бұл көрсеткіштер қылмыстық процесс принциптерінің отандық мемлекет және құқық теориясының, конституциялық және салалық құқықтың жетістіктеріне табан тіреуші қылмыстық-процестік ғылым теориясында ары қарай зерттеулерді талап етеді.

Түйін сөздер: қылмыстық процесс принциптері, қылмыстық процесс принциптерінің жүзеге асырылуы, тұлға құқықтары мен бостандықтарын қорғау, адамның жеке басына қол сұқпаушылық, күдіктіні ұстау.

Mukhamadiyeva G.N., Tasova M.

**The implementation of the
principles of criminal procedure**

Issues of implementation of the principles of criminal procedure are actualized in connection with the execution of political – legal state program aimed at enhancing the rule of law, the fight against crime. All these indicators become apparent that the principles of due process require further study in the theory of criminal – procedural science, which must also rest on the achievements of the constitutional and sectoral rights, domestic theory of law.

Key words: principles of due process, the implementation of the principles of criminal procedure, protection of the rights and freedoms of the individual, inviolability of the person, the detention of the suspect.

Мухамадиева Г.Н., Тасова М.

**Вопросы реализации принци-
пов уголовного процесса**

Вопросы реализации принципов уголовного процесса актуализируются в связи с исполнением политико – правовой программы государства, направленной на повышение законности и правопорядка, борьбу с преступностью. Все эти показатели явствуют о том, что принципы уголовного процесса требуют дальнейшего изучения в теории уголовно – процессуальной науки, которая должна упираться также на достижения конституционного и отраслевого права, теории отечественного государства и права.

Ключевые слова: принципы уголовного процесса, реализация принципов уголовного процесса, защита прав и свобод личности, неприкосновенность личности, задержание подозреваемого.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС ҚАҒИДАЛАРЫНЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУ БАРЫСЫ

Қылмыстық процесс ғылымында принциптер отандық және шетел заң әдебиеттерінде жеткілікті толық зерттелгенмен де, олар әлі бір тұжырымға келмеген. Мәселен осы принциптерге қатысты әртүрлі пікірлер бар. Солардың ішінде принциптер кейбір ғалымдардың пікірінше (В.М. Савицкий, В.Т. То-мин) принциптер жалпы басқарушы идеяны білдіріп, тек сондай идея болып қала беруі керек, олар құқықтың барлық жүйесінен өтетіндіктен, құқықтық бекітуді қажет етпейді [1, 45 б.; 2, 193-194 б.]. Ғалымдардың екінші бір тобы (М.Л. Якуб, Н.Н. Полянский) принцип ретінде тек анықтау, тергеу, прокуратура және сот органдарының қызметін анықтаушы заңмен бекітілген жалпы ережелерді көрсетеді [3, 51 б.; 4, 83-84 б.]. Құқықта бекітілуін тапқан басқарушы идеяларды принциптер деушілер үшінші топты құрайды (М.С. Строгович, Е.Е. Ерешев, Б.Х. Төлеубекова, К.Ж. Капсаламов) [5, 72 б.; 6, 44 б.; 7, 278 б.; 8, 24 б.].

А.В. Гриненконың пікірі бойынша принциптер туралы ілім қылмыстық сот өндірісі теориясының негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Оның өңделгендігінің деңгейі, толықтай заң ғылымының жағдайы туралы, сонымен қатар құқық қолдану мәдениеті туралы жорамалдауға мүмкіндік береді [9, 21 б.]. Бұл пікірмен келіспеуге болмайды. Қылмыстық істер бойынша іс жүргізуде азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуын қамтамасыз етуші қылмыстық іс жүргізудің демократиялық құрылымы Конституцияда, қылмыстық іс жүргізу заңында бекітілген принциптерге негізделеді. Қылмыстық іс жүргізу принциптеріне талдау жасаудан, олардың көбі (бәсекелестік, заңдылық, адамның жеке басына тиіспеушілік, адамның және азаматтың заң және сот алдындағы теңдігі) еліміздің Конституциясымен кепілденетінін және мұндай принциптер жалпы құқықтық болып танылатынын, бұл демократиялық құқықтық мемлекеттің табиғатын және мәнінің көрінісін білдіретінін көруге болады. Бұл принциптер адамды, оның құқықтары мен бостандықтарын жоғары құндылық және мемлекеттің игілігі деп таниды. Олар қылмыстық іс жүргізудің тұтас жүйесінің шеңберінде, оның барлық стадияларында әрекет жасауы қажет. Тарихта қылмыстық іс жүргізудің нысаны әр елдерде көптеген өзгерістерге ұшыраған, бұл мемлекеттік құрылымға және оның ішіндегі құқықтық саясатқа байланысты.

Осылайша, қылмыстық процестің принциптерінің барлығы адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сақтау, оларды жеткілікті дәрежеде қорғауға бағытталған. Себебі адамға тиесілі құқық пен бостандық оның ең негізгі құндылығы, еркі. Осыған сай Конституциямыздың 1-бабында: «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы-адам мен адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» [10] екендігі баяндалған.

Сондай-ақ Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясында: «мемлекеттің басты бағыты-адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау және оны қамтамасыз ету, сондықтан да адам мен азаматтардың конституцияда көрсетілген құқықтарын өте жоғары дәрежеде кепілдендіру қажет, өйткені тұлғаның құқықтары мен бостандықтары әлемдік өркениеттің құндылығы болып саналады» [11] деп адам құқықтарының қаншалықты маңызды екенін атап өткен.

Біздің пайымдауымызша тұлғаның құқықтарының толық, өз дәрежесінде қамтамасыз ету – қылмыстық сот ісін жүргізу аясындағы демократияны және ізгілікті бағалаудың көрінісі мен өлшемі болмақ.

Жалпы қылмыстық процестің жиырма екі қағидасы заңмен бекітілген. Олар: заңдылық; сот әділдігін тек соттың ғана жүзеге асыруы; адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғау; жеке адамның абыройы мен қадір-қасиетін құрметтеу; адамның жеке басына тиіспеушілік; қылмыстық істер бойынша іс жүргізу кезінде азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау; жеке өмірге қол сұқпаушылық; тұрғын үйге қол сұқпаушылық; меншікке қол сұқпаушылық; кінәсіздік презумпциясы; қайта соттауға және қылмыстық ізге түсуге жол берілмеуі; сот әділдігін заң мен сот алдындағы теңдік негіздерінде жүзеге асыру; судьялардың тәуелсіздігі; сот ісін жүргізуді тараптардың бәсекелестегәмен тең құқықтылығы негізінде жүзеге асыру; істің мән-жайын жан-жақты, толық және объективті зерттеу; дәлелдемелерді ішкі сенім бойынша бағалау; сезіктінің, айыпталушының қорғануға құқығын қамтамасыз ету; куәлік айғақтар беру міндетінен босату; білікті заң көмегіне құқықты қамтамасыз ету; жариялылық; қылмыстық сот ісін жүргізу тілі; іс жүргізу әрекеттері мен шешімдеріне шағымдану бостандығы.

Қылмыстық іс жүргізу барысында оның нормаларымен жоғарыда аталған қағидалар

дұрыс әрі толық сақталғанда, орындалғанда ғана қылмыстық процесске қатысушылардың конституциялық құқықтары толық қамтамасыз етілген болып есептеледі.

Әйтсе де қылмыстық іс жүргізу барысында оған қатысушы тұлғалардың, соның ішінде жәбірленуші, сезікті мен айыпталушының конституциялық құқықтары дұрыс сақталмайтындығы көрініс беріп жатады.

Заң бұзушылықтар құқық қорғау органдары қызметкерлері тарапынан алдын ала тергеу сатысында, тінту, жауап алу, жедел іздестіру мен мәжбүрлеу шаралары барысында жиі кездеседі. Яғни, құқық қорғау органы қызметкерлерінің сезікті мен айыпталушыға не олардың жақын туыстарына, жәбірленушіге конституциялық құқықтарын дұрыс түсіндірмеуінен, сезікті мен айыпталушы және олардың туыстарынан жауап алу, тергеу барысында зорлық, күш көрсету, қорлау секілді құқыққа жат әрекеттер жасауынан туындайды.

Оның дәлелі, 2015 жылдың 23 қаңтарында Бас прокуратураның алқа мәжілісінде ҚР Бас Прокуроры А. Дауылбаев: «Қылмыстық өндірістің сотқа дейінгі сатысына қадағалау жасау аясында прокурорлар заңсыз ұсталған (1506) адам босатылған, тоғыз жүз отыз адамға қатысты заңсыз шұғыл іздестіру іс-шаралары тоқтатылғандығын және 2015 жыл бойынша прокурорлар санкциясыз жүргізілген 60 тінтудің (14) және алуды (46) заңсыз деп таныды, (1824) жасырын тергеу әрекеттеріне санкция беруден бас тартқандығын» баяндаған болатын [12].

Барлық мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдар, мекемелер, лауазымды адамдар және азаматтар конституцияны, заңдарды және осыларға сәйкес басқа да нормативтік-құқықтық актілердің ережелерін мүлтіксіз сақтауы және орындауы керек.

Егер заң ережелері сақталмаса не дұрыс орындалмаса оны бұзушы тұлғалар белгілі жауапкершілікке тартылады, сондай-ақ заң ережелерінің бұзылуы әсерінен келтірілген зиян өз мөлшерінде өтелуге тиіс.

Сонымен қатар қылмыстық іс жүргізу кезіндегі конституция нормаларының орындалуына қатысты кейбір шешімін таппаған мәселелер де кездесуде, мысалы ҚІЖК-нің 14-бабында: «Осы Кодексте көзделген жағдайларда ғана және күзетпен қамауға алынған не ұйқамаққа алынған адамға сотқа шағым жасау құқығын бере отырып, соттың санкциясымен ғана күзетпен ұстауға және ұйқамаққа алуға жол беріледі. Адам соттың санкциясымен жетпіс екі сағаттан аспайтын мерзімге ғана ұстап алынуы мүмкін

[5]» делінген. Біздің ойымызша соттың санкциясынсыз жетпіс екі сағаттан аспайтын мерзімге ұстау жалпы емес тек қылмыс ауырлығына қарап осы мерзімге ұстау көзделсе. Дәлірек айтқанда ұстау негізі болып отырған қылмыс онша ауыр емес не ауырлығы орташа қылмыс болса- қырық сегіз сағатқа ұстауға алынса, ал егер ауыр және аса ауыр қылмыс болса-жетпіс екі сағатқа ұстау негізделуін ұсынамыз. Яғни, жасалған қылмыс сипатына, ауырлығына қарай жіктей отырып.

Себебі әлемнің дамыған бірнеше мемлекеттерінің заңнамаларында, мысалға алсақ оның ішінде көршілес Ресей Федерациясының қылмыстық-процестік кодексінің 10-бабында: «Осы Кодексте белгіленген негіздер бойынша болма-

са, ешкімді де қылмыстық құқық бұзушылық жасады деген күдікпен ұстап алуға, күзетпен қамауға алуға болмайды. Соттың шешіміне дейін тұлғаны 48 сағаттан асатын мерзімге ұстап алуға болмайды [13]»-деп көрсетілген.

Жалпы негізде жетпіс екі сағатқа ұсталғанда сол уақыттар ішінде күдікті түрлі моральдық психикалық тұрғыда (төзімі таусылу, уайымға салыну, түңілу) сезімдерді, жан қиналысын басынан кешіруінен денсаулығына зиян келуі мүмкін. Аталған мерзімнің реттелуін ұсыну арқылы біздер күдік келтірілушінің ұзақ мерзімдік ұстау әсерінен моральдық психикалық зиян шекпеуін және конституциялық құқықтарының толық сақталуын қамтамасыз етеді деп ойлаймыз.

Әдебиеттер

- 1 Савицкий М.Я. К вопросу о системе принципов советского уголовного процесса // Сов. государство и право. – М.: Изд-во АН СССР, 1950, №1. – С. 45-56.
- 2 Томин В.Т. О понятии принципа советского уголовного процесса //Труды ВШ МООН РСФСР. – М., 1965, вып.12. – С. 53-61.
- 3 Якуб М.Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве. – М.: Юр.лит., 1981. – 144 с.
- 4 Полянский Н.Н. Вопросы теории советского уголовного процесса /под ред. Д.С. Карева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1956. – 271 с.
- 5 Уголовный процесс: учебник / под ред. М.С. Строгович. – М.: Юр. изд-во МЮ СССР, 1946. – 511 с.
- 6 Ерешев Е.Е. Қылмыстық іс жүргізу. Жалпы бөлім: Оқулық. – Алматы: Өлке баспасы, 2006. – 216 б.
- 7 Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан. Часть общая: Академический курс / под ред. д.ю.н., проф. Б.Х. Төлеубековой. Книга первая. – Алматы: ТОО Издательская компания НАС, 2004. – 416с.
- 8 Капсаламов К.Ж. Уголовно-процессуальное принуждение: гарантии, принципы, реализация. – Астана: Фолиант, 2001. – 160 с.
- 9 Гриненко А.В. Источники уголовно-процессуальных принципов // Журнал российского права. – 2001. – № 5. – С. 21-27.
- 10 Қазақстан Республикасының Конституциясы: Республикалық референдумда 1995 жылы 30-тамызда қабылданды. ҚР-ның Парламентінің Жаршысы. – 1996. – №4. – 217 б.
- 11 Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы // <http://www.akorda.kz/>;
- 12 Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы Құқықтық статистика және арнайы есеп Комитеті // <http://pravstat.prokuror.kz/kaz>;
- 13 Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу Кодексі 1997ж. 13-желтоқсандағы, № 206-1 Қазақстан Республикасының Заңы. – ҚР-ның Парламентінің Жаршысы. – 1997. – № 23. – 335 б.

References

- 1 Savitsky M.Ya. To the question of the system of principles of the Soviet criminal process // Sov. State and law. – Moscow: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR, 1950, No. 1. – P. 45-56.
- 2 Tomin V.T. On the concept of the principle of the Soviet criminal process // Proceedings of the Higher School of the Ministry of Education and Science of the RSFSR. – M., 1965, issue 12. – P. 53-61.
- 3 Yakub M.L. The procedural form in the Soviet criminal proceedings. – Moscow: Yur.Lit., 1981. – 144 p.
- 4 Polyansky N.N. Questions of the theory of the Soviet criminal process / ed. D.S. Kareva. – Moscow: Izd-vo Mosk. University, 1956. – 271 p.
- 5 Criminal trial: a textbook / ed. M.S. Strogovich. – Moscow: Yur. Izd-vo MJ USSR, 1946. – 511 p.
- 6 Erezhev E.E. Kymystyk is zhurgizu. Zhalpy bulim: Oyuly. – Almaty: Oke baspasy, 2006. – 216 b.
- 7 Criminal Procedural Law of the Republic of Kazakhstan. Part of the general: Academic course / ed. Doctor of Law, prof. B.H. Toleubekova. The first book. – Almaty: LLP Publishing company NAS, 2004. – 416s.
- 8 Kapsalyamov K.Zh. Criminal procedural coercion: guarantees, principles, implementation. – Astana: The Tome, 2001. – 160 p.
- 9 Grinenko A.V. Sources of criminal procedural principles // Journal of Russian Law. – 2001. – No. 5. – C. 21-27.
- 10 Kazakhstan Republic of the Republic of Kazakhstan Constitution: Republics of the referendum 1995 Zhyla 30-tamysd kabyldands. KR-nyn Parlamentinin Zharshysy. – 1996. – № 4. – 217 b.
- 11 Kazakhstan Republics President N. A. Nazarbayev «Kazakhstan-2050» strategy // <http://www.akorda.kz/>;
- 12 Kazakstan Respublikasy Bas prokuraturany kuckytky statistika zhane araiyi esep Komiteti // <http://pravstat.prokuror.kz/kaz>;
- 13 Kazakhstan Republic of the Republic of Kazakhstan kymystyk is zhurgizu. Code of 1997 13 zheltoksandagy, № 206-1 Respublikasynyn Zany Kazakhstan. – KR-nyn Parlamentinin Zharshysy. – 1997. – No. 23. – 335 b.

Маликова Ш.Б.,
Жаксыбекова Ф.С.

**Экологиялық қылмыстық
құқық бұзушылықтарына
ықпал ететін факторлар**

Мақалада экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарына ықпал ететін факторларды жіктеуге арналған. Экологиялық қылмыстарға ықпал етуші факторлардың ең маңыздылары талданған. Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарға ықпал ететін факторлардың зиянды салдары көрсетілген.

Мақала №2574/МҚ4 «Жаһандану жағдайында экологиялық құқық бұзушылықтарға қарсы түрудің мәселелері (қылмыстық-құқықтық, процессуалдық, криминологиялық және криминалистік аспектілері)» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық, фактор, заңсыз аңшылық, қажеттілік, мұқтаждық, лауазымды адамдар.

Malikova Sh.B.,
Zhaksybekova F.S.

**The factors promoting ecological
criminal offenses**

Article is devoted to classification of the factors promoting ecological criminal offenses. The most significant factors promoting ecological criminal offenses are analysed. Negative influence consequences of the factors promoting ecological criminal offenses are shown.

The article is executed within the scientific research №2574/GF4 «Problems of counteraction to ecological offenses in the conditions of globalization (criminal-legal, procedural, criminological and criminalistic aspects)».

Key words: ecological criminal offense, factor, illegal hunting, need, need, public officials.

Маликова Ш.Б.,
Жаксыбекова Ф.С.

**Факторы способствующие
экологическим уголовным
правонарушениям**

Статья посвящена классификации факторов способствующих экологическим уголовным правонарушениям. Проанализированы самые значимые факторы способствующие экологическим уголовным правонарушениям. Показаны негативные последствия влияния факторов способствующих экологическим уголовным правонарушениям.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2574/ГФ4 «Проблемы противодействия экологическим правонарушениям в условиях глобализации (уголовно-правовые, процессуальные, криминологические и криминалистические аспекты)».

Ключевые слова: экологическое уголовное правонарушение, фактор, незаконная охота, необходимость, нужда, должностные лица.

**ЭКОЛОГИЯЛЫҚ
ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ
БҰЗУШЫЛЫҚТАРЫНА
ЫҚПАЛ ЕТЕТІН ФАК-
ТОРЛАР**

Экологиялық қылмыстарға ықпал етуші факторлардың ішіндегі ең маңыздыларына тоқталайық:

1) Мемлекет немесе нақты бір аймақ ішіндегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың кенет нашарлауы.

Орманды кесу себептерінің бірі аудандардағы жылыту жүйесінің жоқтығы, сондай-ақ ауыл халқының құрылыс бөренелері мен отынның тіпті ең қажетті көлемін сатып алуға мүмкіндік бермейтін кедейлігі болып табылады.

Мемлекет тарапынан бақылаудың тиімсіздігі осы идеологияның тууына жағдай жасайды. Сонымен бірге, әрбір орман қызметкері үшін орманды қорғау қағидасы орман ағаштарын кесуге қарсы күресте тиімсіз болып табылады, себебі орманшы мемлекеттік ормандардың амандығынан гөрі, өзінің мүлкі мен отбасы мүшелерінің амандығын ойлайды. Бұл жағдайды ешқандай әлеуметтік қорғау әдісімен өзгерту мүмкін емес. Сондықтан, көп жағдайда орманшылар ағаштарды кесуге өздері рұқсат береді, оған қоса ол рұқсаты риясыз емес болады.

2) Қызмет өкілеттігін асыра пайдалану, паракорлық. Қарастырылып жатқан қылмысты жасаудың елеулі себебі орман қызметі жұмысының тиімсіздігінде, яғни ағаш сүлегін өндіру үшін орманға барып бірнеше ағашты заңсыз жолмен кесіп алу ағаш кесуге ресми түрде рұқсат алуға қарағанда әлдеқайда тез болады.

Қоғамның есебінен арамдық жолмен күн көретін кейбір адамдардың заңсыз жолмен баюы біздің қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының қазіргі деңгейіне сәйкес келетін тұтынудың қисынды шектерін шамадан тыс ұлғайтады. Бұл, өз кезегінде, айтарлықтай қатерлі жанама салдарға әкеліп соғады.

Осының барлығы біздің қоғамның тұрақсыз мүшелерінің белгілі бір бөлігін аздыртып, жетілмеген адамдардың, әсіресе жастардың қисынсыз, шамадан тыс асырылған қажеттіліктерінің тууына себепші болады да, оларды материалдық құндылықтарға қол жеткізудің қарама-қайшы жолына итермелейді.

3) Заңсыз аңшылық, су жануарлары мен өсімдіктерін заңсыз алу, ағаштар мен бұталарды заңсыз кесіп алудан қорғауға қарсы қылмыстар, әдетте, халықтың белгілі бір бөлігі, әсіресе жастар арасындағы тәрбиелеу және профилактикалық жұмыста жіберілген қателердің, азаматтардың қажеттіліктері мен

мұқтаждарына рақымсыздықпен қараудың, жекелеген лауазымды адамдар тарапынан заңды және басқа да нормативтік актілерді бұзудың; қоғамдық ықпал шараларын жете бағаламаудың және т.с. салдары болып табылады.

4) Бұл жағдайды экологиялық қадағалаудың жоқтығы немесе тиімсіздігі, бақылаушы органдардың әрекетсіздігі күрделендіріп отыр. Мысалы, орман шаруашылығының бүкіл қызметін бақылаудың тиімділігі ішкі істер және шекара қызметі органдары жүргізетін бір реттік операцияларының нәтижелігінен бірнеше есе төмендігімен сипатталады.

5) Заңсыз аңшылық, су жануарлары мен өсімдіктерін заңсыз алу, ағаштар мен бұталарды заңсыз кесіп алу, ормандарды жою немесе зақымдау фактілерінің өсуіне экологиялық қылмыстар үшін жауапкершілік туралы заңдардың жетілмегендігі (сілтемелік нормалардың көптігі, актілер мен нормалардың үйлесімсіздігі, құқықтық нормалардың нақты тұжырымдалмағандығы) себеп болып отыр.

Сондай-ақ, заң шығаруда табиғатты пайдаланудың экологиялық шектеулер мен режимдер жүйесі толық жүзеге асырылмайды, себебі заң шығарудың экологизациялау тұжырымдамасы жоқтығы өз әсерін тигізеді.

Қоғамдық экологиялық қатынастарды заң шығару арқылы реттеу өндірістік және басқа да шаруашылық қызметтің пайда болып үлгерген келеңсіз салдарының алдын алуға емес, негізінен жоюға бағытталған. Бұл жағдай экологиялық та, экономикалық та тұрғыдан қисынсыз болып табылады.

Осыған байланысты, қылмыстылықпен күресу бағдарламаларында және оның даму барысында кейін қабылданған шешімдерде заңсыз аңшылық, су жануарлары мен өсімдіктерін заңсыз алу, ағаштар мен бұталарды заңсыз кесіп алу, ормандарды жою немесе зақымдаудан қорғау аясында жасалатын қылмыстармен күресу мәселелерін нақты шешуге көмектесетін бірде-бір іс-шараның жоспарланбағаны толғандырады.

Ең алдымен, әлеуметтік-экономикалық және саяси сипаттағы себептер байқалады: қылмыстарға қарсы әрекет етудің қылмыстық-құқықтық шараларын ізгілік (гуманизациялау) бойынша қайта құрудың бастапқы кезеңінде орын алған кезекті кампания, КСРО-ның ыдырауы және жалпы мемлекет ішіндегі саяси жағдайдың тұрақсыздығы, соның салдарынан орын экологиялық қылмыстармен күрестің әлсіреуіне әкеліп соққан күштеу, мүліктік және экономикалық қылмыстылықтың өсуі,

қылмыстық, әкімшілік, азаматтық заңдарды қоса алғанда, табиғатты қорғау жөніндегі заңдардың жетілмегендігі, кәсіпкерлерге табиғи шикізатты мемлекеттен тыс шығаруға мүмкіндік беретін нормативтік актілердің бар болуы, сонымен қатар саяси тұрақсыздық, экономикалық, экологиялық және басқа да бірқатар дағдарыстар, заңға көзқамандылықпен қарау жағдайларында нарықтық экономикаға көшу кезеңіне тән басқа да жағымсыз құбылыстар.

Бұдан басқа, осындай жағдайға келу себептеріне құқық қорғау органдары қызметкерлерінің тарапынан экологиялық құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың қоғамға алып келетін қауіпін жете бағаламауы, құқық қорғау органдары мен мемлекеттік экологиялық бақылау органдарының, сондай-ақ сараптау мекемелерінің кәсібиліктерінің төмендігі, техникалық жабдықтармен жеткіліксіз қамтамасыз етілгендігі, олар жүргізетін тергеулердің жетіспеуі жатады. Көптеген жағдайларда бұл органдардың қылмыстық әрекет пен оның салдарының арасындағы себепті байланысты анықтауға мүмкіншілігі жоқ.

Сот және тергеу органдары табиғатты қорғау заңдарын бұзушылықпен күресті әлі күнге дейін заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту бойынша қызметінің маңызды бағыты деп қабылдамайды.

6) Бүгінгі күні елімізде қалыптасқан криминогенді жағдайда материалдық-техникалық қамтамасыз етілуі нашар (қажетті автокөліктердің, ұйымдастыру техникасының, жұмыс бөлмелерінің жоқтығы) және экологиялық қылмыстардың алдын алған жағдайда ешқандай әлеуметтік қорғалмаған табиғатты қорғау органдарының мемлекеттік инспекторларынан денсаулығы мен өмірін тәуекелге тігіп, өз қызметтік міндеттерін орындауды талап ету қиын. Әлеуметтік сұрақ-жауап нәтижелері бойынша, орман күтушілердің жұмысын қиындататын ең елеулі жағдайлар мен факторлар деп мыналар аталды: орман шаруашылығының техникамен қамтамасыз етілуінің мардымсыздығы, орман күзетінің қызмет көліктерімен, байланыс және өртке қарсы құралдармен нашар жабдықталғандығы, мемлекеттік орман күзеті жұмыскерлерінің жеткіліксіз құқықтық және әлеуметтік қорғалғандығы.

7) Эколог-мамандардың – заңгерлердің, экономистердің, социологтардың, инженерлердің тапшылығы экология саласындағы қылмыстылықтың өсуіне себепші болатын жағдайлардың бірі болып табылады. Биліктің өкілетті

органдарындағы экология комитеттерінде заңгер-экологтар әдеттегідей жоқ. Депутаттық корпуста тәжірибелі заңгерлердің жоқтығы қабылданып жатқан экологиялық заңдардың сапасына әсер ететіні сөзсіз. Атқарушы билік органдарында да заңгер-экологтар жетіспейді.

8) Аймақтық деңгейде қазірше шешу мүмкін емес проблемалардың бірі – бұл жасырын ағаш дайындаушылар мен сатушылардың заңнан қорықпауы. Ағаштар мен бұталарды заңсыз кесіп алуға тыйым салатын ҚР Қылмыстық кодексі жазалау үшін ұсынылуы тиіс дәлелдер жүйесінен қалыс қалады.

Орман кодексі мен табиғатты қорғау заңдарында заңсыз аңшылық, су жануарлары мен өсімдіктерін заңсыз алу, заңсыз ағаш кесу үшін төленетін айыппұлдар мөлшері жетілдірілмеген. Ол айыппұлдарды сол ағаштарды сатудан түскен криминалды табыс бірнеше есе асып түседі. Сондықтан заңға бағынбаушылар үшін басты проблема – бұл тәркілеу кезінде ағаштан не-

месе бақылаушы шенеуліктерге пара беруге қажетті ақшадан айырылу. Шын мәнінде, орман криминалының алдын алуға бағытталған жаңа құрылымдарды, бастамалар мен модельдерді құру тек процестің түрлі кезеңдеріндегі криминалды айдалардың санын көбейтеді.

Орман қорына кіретін және кірмейтін ағаштар мен бұталардың, басқа да өсімдіктер мен жануарлар дүниесінің көп мөлшерде жойылуына, әкеп соққан әрекеттері үшін кінәлі тұлғаларды тек ол үшін материалдық шығындарды өтеттіруге ғана емес, сонымен қатар жойылған және қалпына келтірілместей етіп өзгертілген ағаштар мен бұталардың санынан он есе мөлшерде түптер отырғызуды, жануарлар дүниесіне келтірілген шығыннан он есе мөлшерде молайтудың немесе оны ұйымдастыруды міндеттеудің нормативтік-құқықтық базасын жасау және жүзеге асыру механизмін құру және отырғызылатын түптердің қорын құру ұсынылады.

Тлепбергенов О.Н.
**Қылмыстық саясаттың
криминогенді жағдайға әсері**

Мақалада қылмыстық саясаттың, яғни ерекше қауіпті қылмыстық құқықтық қатынастардың, Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алған соң қалыптасқан ауыр криминогендік жағдайдың, соның ішінде, сыбайлас жемқорлықтың ерекше қарқынмен дамуы – еліміздің экономикалық дамуын тежелтіп, мемлекеттердің халықаралық қауымдастықтағы саяси беделінің дұрыс дәрежеде қалыптаспауына да әсер еткендігі туралы жазылған. Қоғамда қалыптасқан саяси, экономикалық, қылмыстық қатынастарды реттеуде жаңа заңнамалар қабылдау қажеттігі айқындалған. Жалпы, қылмыс – адамгершілік пен басқа да құндылықтардың әлсіреуінен пайда болған деп түсіндіріледі.

Түйін сөздер: қылмыстық саясат, қылмыс, қылмыстық заң, әлеуметтік бақылау, жемқорлық.

Tlepbergenov O.N.
**Influence of criminal policy on
the situation of crime**

In this article transferred to that prevailing in the country heavy crime situation after independence, the worsening of crime, particular the growth of corruption has not only slowed economic growth, but also significantly influenced the failure to form a proper political reputation at the international level. Felt the need for a comprehensive study of theoretical problems of prevention of crimes and the determination of their legal policy of the Republic of Kazakhstan, the systematization of the types of means of preventing crimes and determining their legal nature, as well as conclusion profitable proposals to improve current legislation. Therefore, crime is the commission of numerous crimes, which is not only a major obstacle of social partnership and social equality and a barrier to justice, but also hinder the multilateral development of the state.

Key words: criminal policy, crime, criminal law, social control, corruption.

Тлепбергенов О.Н.
**Влияние уголовной политики
на криминогенную систему**

В этой статье передано то что, сложившаяся в стране тяжелая криминогенная обстановка после обретения независимости, обострение преступности, особый рост коррупции не только замедлило рост экономики, но и существенно повлияла на неформирование на должном уровне политической репутации на международном уровне. Чувствуется необходимость комплексного исследования теоретических проблем предупреждения преступлений и определение их правовой политики Республики Казахстан, систематизации видов средств предупреждения преступлений и определение их правовой природы, а также вывод выгодных предложений по совершенствованию действующего законодательства. И так, преступление – это совершение многочисленных преступлений, которое является не только главной преградой социального партнерства и социального равенства и преградой для установления справедливости, но и тормозят многостороннее развитие государства.

Ключевые слова: уголовная политика, преступление, уголовный закон, социальный контроль, коррупция.

ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТТЫҢ КРИМИНОГЕНДІ ЖАҒДАЙҒА ӘСЕРІ

Елбасы Н. Назарбаевтың қылмысқа қарсы күресте табанды позицияны ұстануы бірінші кезекте қылмыстың ауыздықтауына, сонымен қатар экономикалық өсуді бірқалыпты деңгейге қоюға қол жеткізгендігін қамтамасыз еткендігін айта кету керек. Қылмыстық саясат – бұл арнайы белгі мен айрықша реттеу тәсіліне ие, ерекше қауіпті қылмыстық-құқықтық қатынастарды реттейтін мемлекеттің саясатының заңды бөлігі. Қылмыстық саясаттың арнаулы белгілеріне: әсер ету аймағы, ерекше мақсаттылығы, нысаны, басқа саясат түрлеріне қатысы жоқ белгілерінің болуы жатады (күштеу саясаты). Тәуелсіздік алғаннан соң елімізде қалыптасқан ауыр криминогендік жағдай, қылмыстың өршуі, сыбайлас жемқорлықтың ерекше қарқынмен дамуы – экономикалық дамуды кенжелетіп қана қоймай, мемлекеттің халықаралық қауымдастықтағы саяси беделінің дұрыс дәрежеде қалыптаспауына да әсер еткендігі ақиқат. Ұлттық құқықтық жүйеміздің қалыптасуына байланысты қоғамда қалыптасқан саяси, экономикалық, қылмыстық қатынастарды реттеуде жаңа заңнамаларды қабылдау қажеттілігі айқындалды. Осы мәселелерді шешу үшін көптеген заңдарды қабылдап, қолданысқа енгізу осы қажеттілікті қанағаттандыру тұрғысынан қажет еді. Қылмыстық саясаттың түсінігіне тоқталған кезде, осы түсініктің құқықтық ядросын дәл анықтаған маңызды. Қылмыстың қоғамға қауіптілігі мен салдарында әлеуметтік-саяси саланың дұрыс дамымауының белгілері бар. Қылмыс адамды әлеуметтік қолдау мен тиісті бақылаудың аздығынан пайда болады. Жасалған қылмыстың қоғамға қауіптілігі мен қылмыстың салдары саяси-заңдық, қоғамдық-саяси тұрғыда ғана салалық белгіге ие болғандығымен ғана емес, бұл құбылыстар барлық әлеуметтік топтардың мүддесін зақымдауымен де қауіпті. Қазақстан мемлекетінің алдында тұрған маңызды мәселенің бірі – мемлекеттің саяси бағытын қылмысқа қарсы күресте нақты анықтап, жеткілікті нәтижеге қол жеткізу болып отырғандығы белгілі. Егемендік алғаннан соң, тәуелсіз мемлекет талаптарына сай қылмыстық саясаттың басқа түрдегі ұтымды бағыттарын анықтау мемлекеттік дәрежедегі қажеттілік екендігі байқалды. Мемлекет басшысының жыл сайынғы халыққа жолдаулары, қолданыстағы заң актілері, азаматтардың құқықтық мемлекет

құруға талпыныстары – Қазақстан Республикасын шын мәніндегі адам мен азамат құқықтары мен бостандықтарының қорғалуын қамтамасыз ететін мемлекетке айналдырады сөзсіз. Біздің ойымызша, қылмыс – адамгершілік пен басқа да құндылықтардың әлсіреуінен пайда болатын, қоғамдық орта мен басқа адамдардың құқықтық мүдделерін жоққа шығаратын, қылмыстық заңмен тиым салынған қоғамға қауіпті әрекет немесе әрекетсіздік. Бұл, адамды өзгенің құндылықтары мен жетістіктерін бағалауға дағдыландыру және осы қасиеттерді күнделікті қарым-қатынастың мазмұнына айналдыру қылмыстан сақтандыру арқылы ғана жүзеге асады деген сөз. Қазақстан Республикасындағы адам тағдырын тікелей шешетін органдардың өз міндеттерін атқару кезіндегі жүзеге асыратын мақсаттарына: жеке тұлғаға өзінің азаматтық қасиеттерін көрсетуге мүмкіндік беру және қолдау, өз Отаны – Қазақстан Республикасын сүйу, мемлекеттік рәміздерді құрметтеу мен сыйлау, халық дәстүрлерін қастерлеу мен аялау, Конституцияға қайшы және қоғамға жат кез келген көріністерге төзбеушілік көрсету тұрғысында тәрбиелеу жатады. Бұл кез – келген адамға «адамдық міндеттерді» жүктейді. Адамдық міндеттерге:

- әр азаматтың мемлекеттің рәміздерін құрметтеу;
- әр азаматтың, әр ұлт өкілінің Қазақстанның қарулы күштерінің қатарында қызмет ету мен Отан қорғаудағы тайсалмастығы;
- әр азаматтың мемлекетшілдік қасиетінің болуы;
- әр азаматтың мемлекеттегі саяси, мәдени, құқықтық, экономикалық реформаларға белсене қатысуы;
- өз мемлекетінің өткені мен тарихын білуге, мемлекеттің тағдыры мен өз тағдырының бір тамырлы екендігін сезінуі;
- өз елінің рухани, мәдени, өндірістік байлығын сақтауға деген құлқының қажетті деңгейде болуы;
- өз отандастарының құқықтарын қорғауға атсалысуы мен азаматтық жауапкершілікті жүзеге асырудағы адалдығы жатады.

Жалпы саясат – мемлекет тағдырын шешуге қатысты саяси сипаттағы әрекеттердің жиынтығы десек, мемлекеттің қылмыстық саясатты ізгілендіру сипатында жасап отырғандығы мемлекеттің қылмыстық саясаттағы бағыты десек, онда қылмыстық саясат – дегеніміз қылмысқа қарсы күресте оны жою мен жолын кесуге бағытталған әрекеттердің жиынтығы деген

түсінікті ұсынамыз. Осы себепті де қылмыстық сақтандыру мәселелеріне қатысты ғылыми зерттеулердің өзектілігі – байыпты көзқарас пен терең зерттеуді қажет етеді. «Қылмыстылыққа қатаң әлеуметтік бақылау қою қажет. Ол тек қана күштеудің әдістері мен тәсілдеріне ғана емес, сонымен қатар интеллектуалды мүмкіндіктерге де негізделуі керек» [1, 14 б.].

Методологиялық тұрғыдағы – қылмыстық саясаттың методологиялық негіздері мен әлемдік таным жүйесін зерттеуді; саяси тұрғыда – қылмыстық саясаттың саяси мәні мен қағидалары, қағидалардың түсінігі мен өзектілігі, саяси басқа бағыттармен ара – қатынасын; әлеуметтік тұрғыда қылмыстық саясаттың әлеуметтік мәні мен тамырын; тарихи тұрғыда – қылмыстық саясаттың даму кезеңдері мен пайда болу уақытын; жаратылыстық – ғылыми сипатта – қылмыстық саясаттың жаратылыстану ғылымының өзге салаларымен ара – қатынасын; заңдық сипатта – қылмыстық саясаттың пәнінің жүйелік, кешенді, салааралық ерекшелігін және оның заңдық табиғаты, қылмыстық саясаттың басты бағыты ретінде қылмыстан сақтандыру кезінде қолданылатын нормативті – құқықтық актілер мен олардың қайнар көздерін; қылмыстық – құқықтық тұрғыда – қылмысқа құқықтық баға беру мен қылмысқа қолданылатын жазалау жүйесін, қылмыстық заңды жетілдіру, криминологиялық тұрғыда – қылмыстың жасалу себептері мен жағдайларын, қылмыстылықтың деңгейін, қылмыстылыққа бақылау мен криминологиялық болжау жүргізуді талап етеді. Жаңа Қазақстанның қылмыстан сақтандыру саласындағы қылмыстық саясаты: методологиялық, саяси, әлеуметтік, тарихи, ғылыми – жаратылыстану, заңдық, қылмыстық – құқықтық, криминологиялық аспектілерден тұратындығы анық. Көрсетілген бағыттың әрқайсысы – терең зерттеу мен талқылауды қажет етеді. Қылмыстылықты жою – қылмыскердің белсенділігін заңды жолмен басу ғана емес, қылмыскерге қауіпті мақсатын жүзеге асыруға мүмкіндік тудырмайтын азаматтардың өзін-өзі сақтау шараларын дамытудан да тұрады. Қылмыстан сақтандыру саласындағы қылмыстық саясат – әлеуметтік саясаттың бір бөлігі бола отырып, дербес ғылымға, реттеу әдістері мен тәсілдеріне ие. Ал қылмыс – әлеуметтік ортадағы теріс түсініктердің ақиқатқа зардап келтіре айналуы. Осы тұрғыдан қарасак, өзіндік жүйесі мен қағидалары бар қылмыстық саясаттың ғылыми негізді құқықтық түсінігі де бары анық. Қазақстан Республикасының

қылмыстық саясатының басты бағыты ретіндегі қылмыстан сақтандырудың теориялық мәселелерін кешенді түрде зерттеу, қылмыстан сақтандыру шараларының түрлерін жүйелеу және олардың құқықтық табиғатын анықтау, сондай-ақ қолданыстағы заңнаманы жетілдіру үшін қолайлы ұсыныстар жасау қажеттілігі байқалуда. Қылмыстық саясаттың құқықтық құралы ретіндегі Қылмыстық заң – қылмысты жойып жіберуде немесе қылмыстылыққа тосқауыл қоюда шексіз мүмкіндікке ие емес. «Қазіргі уақытта қылмысты жоюды қылмыс жасаған тұлғаға қылмыстық жауаптылықты белгілеу арқылы тек қана қылмыстық кодекстің

көмегімен ғана жүзеге асырудың мүмкін еместігіне ешкім күмән келтірмейді» [2, 3 б.]. Бұл дегеніміз – мемлекеттегі тұрақсыздық пен бейберекетсіздік те шарықтайды деген сөз. Бұл теріс үрдістер – тек қана мемлекеттің қылмыстық саясатымен оң жолға қойылады. Әлеуметтік қайшылықтар түрлі құқыққа қайшы құбылыстарды туындатады. Оның ішіндегі ең қауіптісі – қылмыс. Қылмыстардың көп жасалуы, жасалған қылмыстың ашылмауы – әлеуметтік әріптестік пен әлеуметтік бірігудің басты кедергісі мен әділеттікті орнатудың кедергісі болып қана қоймай, мемлекеттің көптаралы дамуын тежейді.

Әдебиеттер

- 1 Абиканов Е. Организационно- правовые меры профилактики профессиональной преступности // Предупреждение преступности. – 2009. – №3 (27) – С. 14-18.
- 2 Труды по правоведению XV. Актуальные вопросы уголовного права, криминологии, уголовного процесса и криминалистики. – ТARTU, 1972. – 152 с.

References

- 1 Abikanov E. Organizacionno- pravovye mery profilaktiki professional'noj prestupnosti // Preduprezhdenie prestupnosti. – 2009. – №3 (27) – S. 14-18.
- 2 Trudy po pravovedeniju XV. Aktual'nye voprosy ugolovnogogo prava, kriminologii, ugolovnogogo processa i kriminalistiki. – TARTU, 1972. – 152 s.

Alimkulov Y.T.

**On the question of deposition
of testimony by an investigating
judge**

In this article an author considers such new authorities of an investigating judge, as deposition of testimonies. At the moment deposition of testimonies is a novation of our criminal procedural legislation. Introduction of an institute of judicial deposition of testimonies on the initiative of an advocate will promote the development of elements of competitiveness on the pre-trial stage of production, strengthen independence of the advocate in the sphere of obtaining evidences, and decrease dependency of the advocate from an investigator or a prosecutor. Deposition of testimonies is an independent way of processualisation of facts, obtained by the initiative of the defense side.

Key words: investigating judge, criminal process, subject of criminal production, sanction.

Алимкулов Е.Т.

**Тергеу судьясының айғақтарды
сақтауға қою мәселелері**

Бұл мақалада автор тергеу судьясының жаңа өкілеттігі айғақтарды сақтауға қою мәселелерін қарастырып кетеді. Қазіргі уақытта айғақтарды сақтауға қою біздің қылмыстық іс жүргізу ғылымында жаңалықтардың бірі болып табылады. Адвокаттың бастамасы бойынша айғақтарды сақтауға қою сотқа дейінгі тергеп тексеру сатысында сайыскершілік қағидасының элементтерінің көріністерін көрсетеді және адвокаттардың дәлелдемелерді жинауға байланысты тәуелсіздігінің бастамасы ретінде айта кетуге де болады. Айғақтарды сақтауға қою, бұл қорғау тарабына берілген дәлелдемелерді жинаудың бір әдісі ретінде айта кетуге болады.

Түйін сөздер: тергеу судьясы, қылмыстық процесс, қылмыстық сот іс жүргізудің субъектісі, санкция.

Алимкулов Е.Т.

**К вопросу о депонировании по-
казаний следственным судьей**

В данной статье автор раскрывает новые полномочия следственного судьи, как депонирование показаний. На данный момент депонирование показаний является новацией нашего уголовно процессуального законодательства. Внедрение института судебного депонирования показаний по инициативе адвоката, будет способствовать развитию элементов состязательности на досудебной стадии производства, укрепит самостоятельность адвоката в сфере получения доказательств, и уменьшит зависимость адвоката от следователя или прокурора. Депонирование показаний является самостоятельным способом процессуализации фактов, полученных по инициативе стороны защиты.

Ключевые слова: следственный судья, уголовный процесс, субъект уголовного судопроизводства, санкция.

**ON THE QUESTION
OF DEPOSITION OF
TESTIMONY BY AN
INVESTIGATING JUDGE**

In the article 7 p. 47 of the Criminal procedural code of the Republic of Kazakhstan the procedural legal status of an investigating judge is defined as a judge of a regional or an equated to it court, implementing provided by this Code authorities during pre-trial production [1].

Investigating judge will consider petitions on authorization of ten types of procedural actions. From them, five types of authorization are connected with the preventive measures (detention, home and extradition arrest, extension of terms of indicated preventive measures and application of bail) [2]. Investigating judge also will authorize imposition of an arrest to the property, the exhumation of a corpse and announcement of an international detection of a suspected.

In the new CPC of RK it is provided a fundamentally new function of the court – the deposition of testimonies. In the procedural law S. Pashin suggested to provide the procedure of deposition by judge or an investigating judge: «It seems to be necessary to ... give the parties the right to freely attaché received by them documents to the materials of the criminal case, including an explanation of witnesses and conclusions of a specialists; establish the procedure of deposition of evidences by Justice of the Peace or an investigating judge» [3]. L.A. Voskobitova, as a way to legitimize the facts obtained by an advocate, notes the judicial deposition. According to the author, during the preliminary investigation deposition of testimonies is efficient in those cases, when an advocate, taking into account the real possibility of illegal actions of the investigator to a witness, or threat by others side, or age of a witness, is not sure that could call the witness to court and interrogate him. Judicial deposition of testimonies gives opportunity for an advocate to obtain procedural evidence, and in order to legalize it, it requires no additional investigative actions [4].

Introduction of an institute of the judicial deposition of testimonies by initiative of an advocate will promote the development of elements of competitiveness on pre-trial stage of production, strengthen the independence of the advocate in the sphere of obtaining evidences, and decrease the dependency of the advocate from an investigator or a prosecutor. Deposition of testimonies is an independent way of

processualisation of facts, gained by an initiative of the defense side. The court is not the prosecution side and in case of judicial deposition of testimonies may provide equal possibilities for body of criminal prosecution and an advocate.

In contrast to interrogation in the investigator's office, conducted without control, in case of interrogation and deposition of testimonies, conducted in the courtroom by initiative of an advocate, the court will provide the full provision of data from the side of witness and the full record-keeping of information, as well as will be provided the right of voluntary testification.

In case of the judicial deposition of testimonies, although interrogation is conducted by an investigator, but the right for a fair judicial investigation provides the standard that the first question is asked by the side, who has initiated interrogation. In case of the judicial deposition of testimonies by an initiative of an advocate, the discretion of an investigator on the removal of the question of an advocate or on leaving them unanswered is significantly limited. If in case of deposition of testimonies, a dispute arises between an investigator and an advocate regarding the relevance or admissibility of the question, the legality of the question asked by an advocate is decided by the court.

At the same time separate authors think, that the judicial deposition of testimonies does not change unequal capabilities of an investigator and an advocate in the sphere of obtaining evidences, because first of all, according to the new Criminal Procedural Code of Kazakhstan such right is provided for both parties, secondly deposition is related to a limited number of witnesses and victims: «In the new CPC of Kazakhstan this inequality is not properly balanced, as the direct prohibition to use such testimonies in the judgment conviction is not provided. Deposition of testimonies with interrogation by an investigating judge does not change the situation, as, first of all, it concerns both

sides, secondly, it concerns only limited category of witnesses and victims» [5]. On this stage of development of the criminal procedural law the judicial deposition of testimonies has a limited range of application. It may be used only in case, when there is the base to assume, that a witness and a victim cannot afterwards go to the court, or will not be able to exercise their right to refuse to testify. On the basis of summarizing related to the practice of the judicial deposition, in the future it will be possible to bring up other demonstrations of the judicial deposition of testimonies. For instance, in theory it is specified, that by an initiative of an advocate it will be possible to attract an investigating judge to crime scene investigation, items and documents. For provision of authorities of a defender with the help of the authority and the power of the court, it may be provided by law the procedure of obtaining by an advocate of the judicial order on provision of data for enterprises, organizations: «At the same time, the idea of deposition of evidences through involvement of an investigating judge in the process, further free from consideration of the case on its essence, it deserves further support and development. Quite possible to involve an investigating judge in the process of investigation of the place, items and documents, according to a defense side, relevant and admissible as evidences. Here it is also necessary to provide an obligatory satisfaction of the relevant petitions of an advocate, surely, in case of its proper motivation and justification. In order to ensure the authorities of the defender with the power and authority of judicial branch, it is acceptable to fix in law the procedure for obtaining by a defender of a judicial order on provision to enterprises, institutions, organizations and citizens with data that is relevant to the full and complete investigation of the circumstances of the case. Such mechanism will become a full guarantee of the rights of the defense side on the gathering of evidences» [6].

References

- 1 Criminal procedural code of the Republic of Kazakhstan from 4 July 2014, № 231-V (with changes and additions by 07.11.2014 r.) // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852
- 2 Majitov A. Deposition of evidences of defense on the stage of investigation // <http://skachate.ru/pravo/107376/index.html> (12.08.2014).
- 3 Pashin S. Pain points of the criminal process (general analysis) // <http://www.hrights.ru/text/b22/Chapter3%202.html> (13.08.2014).
- 4 Voskobitova L. A. Competitiveness: two concepts of participation of the advocate in proof / Theory of the criminal process: competitiveness: monograph. – M.: Yurlitinform. – 2013. – 291 p.

5 Kasko B. Realization of principle of competitiveness in the criminal procedural legislation of the Ukraine and the project of CPC of Kazakhstan // Materials of the Center of investigation of legal policy. «Reforming of the criminal process of the Republic of Kazakhstan». – Almaty, 2014. – P. 75-79.

6 Kanafin D.K. Perfection of the legal status of the advocate in the light of development of a new Criminal procedural code of the Republic of Kazakhstan // Materials of the Center of investigation of legal policy. «Reforming of the criminal process of the Republic of Kazakhstan». – Almaty, 2014. – P. 28-32.

Маликова Ш.Б., Маликов С.Б.

**Компьютерлік
қылмыстылықпен күрестегі
жалпы сақтандыру шаралары
туралы**

Мақала компьютерлік қылмыстылықпен күрестегі жалпы сақтандыру шараларын талдауға арналған. Ақпаратты қорғаудың түрлері қарастырылған. Ақпаратқа төнген ықтимал қауіптер жіктелінген.

Мақала №2576/МҚ4 «Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және компьютерлік қылмыстылыққа қарсы тұру аясындағы Қазақстан Республикасының қылмыстық саясаты» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: компьютерлік қылмыс, ақпараттық қауіпсіздік, ақпараттандыру, техникалық шаралар, ұйымдастырушылық шаралар, құқықтық шаралар, Интернет ресурсы.

Malikova Sh.B., Malikov S.B.

**About general measures of
prevention in fight against
computer crime**

Article is devoted to the analysis concerning general measures of prevention in fight against computer crime. Types of information security are considered. Potential threats of information are classified.

The article is executed within scientific research №2576/GF4 «The criminal policy of the Republic of Kazakhstan in the sphere of information security ensuring and counteraction to computer crimes».

Key words: computer crime, information security, informatization, technical measures, organizational measures, legal measures, Internet resources.

Маликова Ш.Б., Маликов С.Б.

**Об общих мерах
предупреждения в борьбе
с компьютерной
преступностью**

Статья посвящена анализу общих мер предупреждения в борьбе с компьютерной преступностью. Рассмотрены виды защиты информации. Классифицированы потенциальные угрозы информации.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2576/ГФ4 «Уголовная политика Республики Казахстан в сфере обеспечения информационной безопасности и противодействия компьютерной преступности».

Ключевые слова: компьютерное преступление, информационная безопасность, информатизация, технические меры, организационные меры, правовые меры, Интернет ресурсы.

КОМПЬЮТЕРЛІК ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚПЕН КҮРЕСТЕГІ ЖАЛПЫ САҚТАНДЫРУ ШАРАЛАРЫ ТУРАЛЫ

Қылмыстылықпен күрестің халықаралық тәжірибесі заманауи қылмыстық қызметке тиімді қарсы тұру міндеттерін шешудің басым бағыттарының бірі құқық қорғау органдарымен профилактикалық сипаттағы әр түрлі шараларды белсенді пайдалану екендігін куәландырады. Соңғысы күрделі үдеріс, қылмыстардың алдын-алуда шешуші мәнге ие болып табылады және қылмыстарды тудыратын себептерді және олардың жасалуына әсерін тигізетін жағдайларды анықтау мен жоюға бағытталған қызметті қамтиды. Мамандардың пікірінше, оның дұрыс ұйымдастырылуы мен мақсатты жүзеге асырылуы кезінде профилактикалық жұмыстың нәтижелері қылмыстылықтың деңгейіне, құрылымына және динамикасына елеулі оң әсер тигізеді, жасалып отырылған қылмыстардың санының одан әрі түсуін қамтамасыз етеді және маңызды криминологиялық мәнге ие болып табылады. Сондықтан да қылмыстардан сақтандыру әдістемесі криминологияның маңызды құрама бөлігі болып табылады.

Компьютерлік қылмыстылыққа қарсы қимыл шараларын техникалық, ұйымдастырушылық және құқықтық деп бөлуге болады.

Техникалық шараларға жүйеге санкцияланбаған кіруден қорғау, ерекше маңызды компьютерлік қосалқы жүйелерді резервілеу, жекелеген бөліктердің жұмысқа білеттілігі бұзылған жағдайда қорларды қайта бөлу мүмкіндігімен есептеу желілерін ұйымдастыру, қондырғыны құру және өртті сөндіру, суды табуға арналған құрылғы, ұрлаудан, диверсиялардан, іріткілерден қорғанудың құрылымдық шараларын қабылдау, ғимаратты құлыптармен жабықтау, дабыл беруді қондыру және тағы басқаларды жатқызуға болады.

Ұйымдастырушылық шараларға есептеу орталығының күзетін, қызмет көрсетушілерді мұқият таңдау, ерекше маңызды жұмыстарды бір адамның жүргізуін болдырмау, оның істен шығарылуынан кейінгі орталықтың жұмысқа қабілеттілігін қалпына келтіру жоспарының болуы, есептеу орталығына, орталықтың жұмысының бұзылуы фактісін жасырып қалуға мүдделі емес, басқа ұйымдардың және тұлғалардың қызмет көрсетуін ұйымдастыру, барлық пайдаланушылардан қорғану құралдарының әмбебаптылығы

(жоғарғы жетекшілікті қосқанда), орталықтың қауіпсіздігін ұйымдастыруға міндетті тұлғаларға жауаптылықты арқалату және орталықтың орналасу орнын таңдауды және т.б. жатқызуға болады.

Құқықтық шараларға ақпараттандыру мен байланыс саласындағы қылмыстық құқықбұзушылық үшін жауаптылықты белгілейтін нормаларды жасауды, бағдарламалардың авторлық құқығын қорғауды, қылмыстық және азаматтық заңнаманы, сондай-ақ іс жүргізуді жетілдіруді жатқызамыз. Құқықтық шараларға сондай-ақ, компьютерлік жүйелердің жасаушыларын қоғамдық бақылау және оларды шектеу туралы халықаралық шараларды, егер олар келісім жасаушы мемлекеттер өмірінің әскери, экономикалық және әлеуметтік аспектілеріне әсер етсе және әсер етуі мүмкін болса қабылдау.

Ақпараттандыру мен байланыс саласындағы қылмыстық құқықбұзушылықтардың алдын алу шараларына сондай-ақ ақпаратты (деректерді) қорғау да жатады.

Ақпаратты қорғау (деректерді) қорғалған ақпараттың ағылуының, қорғалған ақпаратқа санкцияланбаған және байқаусызда әсер етудің алдын алу бойынша қызметті, яғни осы жағдайға жетуге бағытталған үдерісті қамтиды.

Ақпаратты қорғаудың келесі түрлері бар: 1) компьютерлік желілерде деректерді қорғау: шифрлеу; 2) деректерді физикалық қорғау: кабельдік жүйе, электрмен жабыдықтау жүйелері, сенімді құрылғыларды таңдау, ақпаратты архивтеу мен қосарлау жүйелері; 3) қорғаудың бағдарламалық және бағдарламалық-аппараттық әдістері: компьютерлік вирустардан қорғау, санкцияланбаған кіруден қорғау.

Олардың әрқайсысын жеке-жеке алып қарайық.

Желідегі деректерді қорғау. Желідегі деректерді қорғау мәселелерін қарау кезінде, ең алдымен, деректердің жойылуына немесе қаланбаған түрлендіруге әкелуі мүмкін іркілулердің және бұзылыстардың, кіру құқықтарының жүйеленуі туралы мәселе туындайды.

Бұндай ықтимал қауіптердің арасынан белгілеп көрсетуге болады:

1) Құрылғының іркілістері: кабельдік жүйенің іркілістері, электр қуатының үзілістері, дискілік жүйелердің іркілістері, деректерді архивтеу жүйелерінің іркілістері, серверлердің, жұмыс станцияларының, желілік карталарының және т.б. жұмысының іркілістері.

2) ПО қате жұмысының кесірінен ақпаратты жоғалту: ПО қателері кезінде деректерді жоғалту

немесе өзгерту, компьютерлік вирустардың ұғуы салдарынан жоғалту.

3) Санкцияланбаған кірумен байланысты жоғалтулар: санкцияланбаған көшіру, ақпаратты жою немесе қолдан жасау, басқа тұлғалардың құпиясын құрайтын конфиденциалды ақпаратпен танысу.

4) Архивті деректерді дұрыс емес сақтаумен байланысты ақпаратты жоғалту.

5) Қызмен көрсетуші персонал мен пайдаланушылардың қателіктері: деректерді кездейсоқ жою немесе өзгерту, бағдарламалық жасақтаманы дұрыс емес қолдану.

Деректерді шифрлау On-line (ақпараттың түсу қарқыны кезінде) және Off-line (автономды) жүзеге асырылуы мүмкін. Үлкен қызығушылық тудырып тырған бірінші типіне егжей-тегжейлі тоқталып өтейік. Барынша кең екі алгоритм та-рады:

Деректерді шифрлау стандарты DES (Data Encryption Standard) IBM фирмасымен 70 жылдардың басында жасалды және де қазіргі күні цифрлық ақпаратты шифрлау үшін үкіметтік стандарт болып табылады. Ол Америкалық Банкирлер Ассоциациясымен ұсынылған. DES күрделі алгоритмі 56 бит ұзындықтағы кілтті және 8 бит адалдықты тексеруді пайдаланады және аздаған шығындардың кезінде қорғалудың жоғарғы деңгейін қамтамасыз ете отырып, қаскүнемнен 72 квадриллион мүмкін болатын кілтті комбинацияны теруді талап етеді. Кілттерді жиі ауыстыру кезінде алгоритм конфиденциалды мәліметтің қол жетімсізге айналу мәселесін шешеді.

RSA алгоритмі Ривест, Шамир және Альдерманмен 1976 жылы ойлап табылды және криптографияға қарай елеуді қадам болып табылады. Бұл алгоритм сондай-ақ стандарт ретінде стандарттардың Ұлттық бюросымен қабылданды. DES техникалық жағынан симметриялық алгоритм ал RSA – бейсимметриялық болып танылады яғни ол шифрлеу мен дешифрлеу кезінде әр түрлі кілттерді пайдаланады. Пайдаланушылар екі кілтке ие болады және өзінің ашық кілтін кеңінен тарата алады. Ашық кілт пайдаланушымен хабарламаларды шифрлеу үшін қолданылады, бірақ тек белгілі бір алушы ғана оны өзінің құпия кілтімен дешифрлей алады, яғни ашық кілт дешифрлеу үшін пайдасыз болып табылады. Бұл корреспонденттер арасындағы кілттерді беру туралы құпия келісімдерді керексіз етеді. DES деректер мен кілттің ұзындығын биттермен анықтайды, ал RSA кілттің кез-келген ұзындығында жүзеге

асырылуы мүмкін. Кілт ұзын болған сайын, қауіпсіздік деңгейіде соғұрлым жоғары болып табылады (алайда шифрлеу мен дешифрлеу процесі ұзағырақ болады). Егер DES кілттерін микросекундтар ішінде туындатуға болатын болса, RSA кілтінің туындау уақыты – ондағын секундтар болып табылады. Сондықтанда RSA ашық кілттерін бағдарламалық құралдар жасаушылары таңдайды, ал DES құпия кілттерін аппаратураны жасаушылар дұрыс көреді.

Деректерді физикалық қорғау. Кабельдік жүйе. Кабельдік жүйе көптеген локалды есептеу жүйелерінің басты әлсіз тұсы болып табылады: әр түрлі зерттеулердің деректеріне сәйкес кабельдік жүйе желінің тоқтап қалуларының жартысынан астамының себебі болып табылады. Сонымен байланысты кабельдік жүйеге желіні жобалау сәтінен бастап ерекше назар аударылуы қажет.

Өзінді кабельді төсеудің ақаулықтары себептеріне байланысты «бас ауруынан» арылтудың ең жақсы әдістерінің бірі соңғы уақытта кең таралған, локалды есептеу желілерінде, локалды телефон желілерінде деректерді беру үшін және бейнеақпарат немесе өрт қауіпсіздігі құрылғыларынан немесе күзет жүйелерінен сигналдарды беру үшін бірдей кабельдерді қолданатын құрылымдалған кабельдік жүйелерді пайдалану болып табылады. Құрылымдалған кабельдік жүйелерге, мысалы, AT&T фирмасының SYSTIMAXSCS, DIGITAL компаниясының OPENDECconnect, IBM корпорациясының кабельдік жүйелері жатады.

Электр жабдықтау жүйелері. Электр қуатының қысқа уақытты сөндірілуі кезінде ақпаратты жоғалтудың алдын-алу бойынша барынша сенімді құрал болып үзіліссіз қамту көздерін қондыру болып табылады, өздерінің технологиялық және тұтынушылық сипаттамалары бойынша әр түрлі бұндай құрылғылар барлық локальдық желі немесе жекелеген компьютерлер бойынша, кернеу беруді қалпына келтірту немесе ақпаратты магниттік тасымалдағыштарға сақтау үшін жеткілікті болатын уақыт аралығы ішінде қуат беруді қамтамсыз ете алады. Үзіліссіз қуат беру көздерінің көпшілігі бір уақытта, желідегі кернеудің кенеттен көтерілуінен қосымша қорғалуы болып табылатын, кернеудің стабилизаторы қызметін де атқарады. Көптеген заманауи желілік құрылғылар – серверлер, концентраторлар, көпірлер және т.б. – өзіндік қосарлау электрқуатын беру жүйелерімен жабдықталған болып табылады.

Шетелде корпорациялар жеке төтенше

электрогенераторларға немесе электр қуатын берулің резервтік желілеріне ие болып келеді. Бұл желілер әр түрлі қосалқы станцияларға қосылған, және олардың біреуінің істен шығуы кезінде электр қуатын беру резервтік қосалқы станциямен жүзеге асырылады.

Сенімді құрылғыны таңдау. Жүйенің жұмысының сенімділігін қамтамсыз етудің маңызды факторы болып сәйкесінше құрылғыны қамтамсыз ету табылады. Барлық отандық жүйелік интеграторлар тапсырыс берушілерге brandname аталатын, атақты компаниялардың техникасын қолдануды ұсынады. Бұндай құрылғы өндірушінің шығудағы күрделі бақылауынан өтеді, сәйкестіктің жоғарғы деңгейіне және кепілдік қызмет көрсетудің ұзақ уақытына ие болып табылады.

Ақпаратты архивтеу мен қосарлау жүйелері. Бұл процедураның айқындылығына және оның салыстырмалы күрделі еместігіне қарамастан, бірқатар ұйымдарда ол жеткілікті емес жиі өндіріледі немесе мүлдем шеттетіледі. Тәжірибе көрсетеді: егер жүйенің құрамы апта сайын әрбір жұма күні кешке көшірілсе, бұл жағдайда барлық келеңсіздіктер дәл осы жұма күні, бірақ түскезінде болады. Резервтік көшіру қатарынан барынша айқын ұйымдастырушылық іс-шаралармен қатар жүруі керек. Тасымалдағыштар – ленталар немесе магнитооптикалық дискілер – серверлік бөлмеден тыс сақталуы тиіс. Тамсымалдағыш қайта-қайта пайдаланылатын болса, оның тозғандық деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін, жол берілетін қайта жазу мен тесттер санына стандарттарын білу тиіс. Көшіру үшін құрылғыларды кең таңдауы сондай-ақ пайдаланушылармен әділетсіз әзіл ойнауы мүмкін: бұл құрылғылардың сәйкестігі туралы олардың бірі істен шықпастан бұрын қамына кірісу қажет.

Бір-екі сервер айқындалған кішкене желілерде көбінесе архивтеу жүйелерін тікелей серверлердің бос слоттарына бекіту қолданылады. Ірі корпоративтік желілерде ерекшеленген мамандандырылған архивтеу серверлерін ұйымдастыру барынша ұнамдысы болып табылады.

Ерекше құндылыққа ие архивтік ақпаратты сақтау арнайы қорғалған ғимаратта ұйымдастырылуы тиіс. Мамандар өрт немесе табиғи апат жағдайына, барынша құнды ақпараттардың архивтерінің дубликаттарын басқа ғимаратта сақтауды ұсынады.

Қорғаудың бағдарламалық және бағдарламалалық-аппараттық әдістері. Бағдарламалық жасақтаманы таңдау. Коммуникациялық желілер-

мен байланысты құрылғыларды жинау, тек өзінің ішкі құрамын - бағдарламалық жасақтаманы және деректерді алғаннан кейін ғана ақпараттық жүйеге айналады. Заманауи желілік операциялық жүйелердің архитектурасының өзі елеулі деңгейде оларды дұрыс емес қараудан қорғайды, және сондықтан да қолданбалы бағдарламалардың немесе перифериялық құрылғылардың драйверлерінің тек бірқатар әрекеттері ғана оларды күйретуге әкеліп соғады. Көптеген бизнес-ұсыныстар тек атақты ОЖ жұмыс үшін ғана сертификатталған болып табылады. Және дәл осылай операциялық ортаның жасаушы-фирмасы аталған ОЖ бағдарламаның жұмысына кепілдік береді.

Перифериялық құрылғылардың көптігі оларға ОЖ мен қолданбалы бағдарламалардан қарауды ұйымдастыруды қындатады. Сондықтан да, жүйелік интеграторлар операциялық жүйелерді таңдау кезінде оның драйверлермен және утилиттермен жабдықталғандығын, құрылғы мен ПО қыйыспалы сертификатталғандығына ерекше назар аударуды, сондай-ақ үй жағдайында жасалған бағдарламаларды пайдаланбауды ұсынады.

Компьютерлік вирустармен кезікпеген бірде бір пайдаланушы немесе желінің администраторы табылмайтын шығар. Компьютерлік вирустар ақпаратты жоғалтудың барынша кең тараған себептердің бірі болып табылады және осылай болып қала береді. Вирустар ұйымның не өндіріс орнының жұмысын бұзғандай жағдайлар белгілі. Оған қоса, бірнеше жыл бұрын компьютерлік вирус адамның өліміне себепкер болды – Нидерландының ауруханларының бірінде емделуші морфийдің тым жоғары дозасын алды. Бүгінгі күні мыңдаған белгілі вирустарға қосымша ай сайын 100-150 жаңа штамп қосылуда. Вирустардан қорғандық бүгінгі күнгі барынша кең тараған әдістердің бірі антивирустық бағдарламалар болып танылады.

Алайда компьютерлік вирустардан қорғандық ыңғайлы бағыты ретінде соңғы жылдары қорғандық бағдарламалық және аппаратты үйлесімі барынша жиі қолдануда. Бұндай жоспардағы аппаратты құрылғылардың арасынан компьютер кеңейтілімінің стандартты слоттарына қойылатын арнайы антивирусты тақтана атап өтуге болады.

Санкцияланбаған кіруден қорғау. Санкцияланбаған кіруден ақпаратты қорғау мәселесі локальды, әсіресе, әлемдік желілердің кеңінен таралуымен шиеленісіп кетті. Сондай-ақ, залал жиі «қас ниеттің» кесірінен емес, өмірлік маңызы

бар элементтерді кездейсоқ кетіріп алатын немесе бұзатын пайдаланушылардың қарапайым қателіктерінен болатындығын атап өтуіміз қажет. Сонымен байланысты, кіруді бақылаудан бөлек, компьютерлік желілердегі ақпаратты қорғаудың маңызды элементі болып пайдаланушылардың құзыреттіліктерін шектеу танылады.

Компьютерлік желілерде кіруді бақылауды ұйымдастыру мен пайдаланушылардың құзыреттілігін шектеу кезінде көбінесе желілік операциялық жүйелердің кірістірілген құралдарын жиі пайдаланады. Осылай, желілік ОЖ ірі өндірушісі – корпорация Novell – өзінің NetWare 4.1 өнімінде кіруді шектеудің стандартты құралдарынан бөлек, парольдер жүйесі және құзыреттіліктерді шектеу секілді, деректерді қорғаудың бірінші класын қамтамасыз ететін бірқатар жаңа мүмкіндіктерді қарастырды. NetWare жаңа нұсқасы, негізінен, деректерді «ашық кілт» қағидасы бойынша (RSA алгоритмі) желі бойынша пакеттердің берілуі үшін электрондық қолтаңбаны жасаумен кодтау мүмкіндігін қарастырады.

Сол уақытта бұндай жүйеде қорғауды ұйымдастыру бәрібір әлсіз жер болып қалады: кірудің деңгейі мен жүйеге кіру мүмкіндігі парольмен айқындалады. Парольді қарап алуға немесе кездейсоқ іріктеме жолымен теріп алуға болатындығы құпия емес. Компьютерлік желіге тіркелмеген кіру мүмкіндігін болдырмау үшін соңғы уақытта комбинацияланған бағыт қолданылады – пароль мен пайдаланушының жеке «кілті» бойынша сәйкестендірілуі. Кілт ретінде пластик карта (магниттік немесе кірістірілген smartcard микосызбасымен) немесе биометриялық ақпарат бойынша – көздің сыртқы мөлдір қабығы, саусақ іздері немесе қол буынының өлшемімен және тағы басқалармен тұлғаны сәйкестендіру үшін әр түрлі құрылғылар қолданылуы мүмкін.

Серверді немесе желілік жұмыс станцияларын, мысалы, смарт-карталарды оқу құрығысымен және арнайы бағдарламалық жасақтамамен жабдықтап отырып, санкцияланбаған кіруден қорғаудың деңгейін едәуір арттыру мүмкіндігі туады. Бұл жағдайда компьютерге кіру үшін пайдаланушы оқу құрылғысына өзінің смарт-картасын енгізуі тиіс және өзінің жеке кодын енгізуі қажет болады. Бағдарламалық жасақтама жүйелік администратормен басқарылатын қауіпсіздіктің бірнеше деңгейін орнатуға мүмкіндік береді. Қосымша парольді енгізумен бірге жүзеге асырылатын құрамдасырылған бағытта бар,

бұл жағдайда парольді клавиатурадан «алып алудың» арнайы шаралары қабылданған. Бұл бағыт парольдік қолданудан едәуір сенімдірек, өйткені егер парольді қарап алса, пайдаланушы бұл туралы білмеуі де мүмкін, ал егер карточка жоғалса, шұғыл шаралар қабыдауға болады. Ақпараттық жүйенің қауіпсіздігі үшін үлкен мәнге уақытылы

бағдарламалық жасақтаманы жаңарту секілді жүйелік администратордың акциялары ие. Ережеге сәйкес, жаңа нұсқа шыққан кезде алдыңғысының қателіктері туралы ақпарат жалпыға белгілі болады (соның ішінде, қорғау жүйесінің кемшіліктері туралы). Егер жаңарту уақытында жүргізілмесе, жүйені бұзып кіру мүмкіндігі бірнеше өседі.

Нұрмағанбет Е.Т.
**Тергеу әрекеттеріне
қатысудағы адвокат-
қорғаушының ролі**

Берілген мақалада адвокат-қорғаушының алдын ала тергеуде және сотқа дейінгі өндірістегі іс әрекеті қарастырылады. Сонымен қатар теоретикалық, нормативтік-құқықтық және тәжірибелік тұрғыдан зерттеулер жүргізіліп, сол қылмыстық іс жүргізу сатысындағы қорғаушының іс әрекетінің негізгі мәселелері көрініс табады. Қорғаушының іс әрекетін жетілдіру мақсатында ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: тергеу, алдын ала тергеу, құқық және бостандық, қылмыстық іс жүргізу, адвокат-қорғаушы.

Nurmaganbet E.T.
**The role of the defense attorney
in the investigation**

This article discusses the activities of the defense attorney in the preliminary stages of investigation and trial, and examination of theoretical, legal and practical problems of the lawyer-defender in criminal proceedings, current problems in the activities of the defense attorney at this stage of the criminal process. Given proposals and recommendations for its improvement.

Key words: the investigation, the preliminary investigation, law and freedom, a criminal trial, the defense attorney.

Нурмағанбет Е.Т.
**Роль участия адвоката-
защитника в следственных
действиях**

В данной статье рассматривается деятельность адвоката-защитника в стадиях предварительного расследования и судебного разбирательства, а также исследование теоретических, нормативно-правовых и практических проблем деятельности адвоката-защитника в ходе уголовного судопроизводства, актуальные проблемы, возникающие в деятельности адвоката-защитника на данном этапе уголовного процесса. Дано предложений и рекомендаций по ее совершенствованию.

Ключевые слова: следствие, предварительное расследование, право и свобода, уголовный процесс, адвокат-защитник.

ТЕРГЕУ ӘРЕКЕТТЕРІНЕ ҚАТЫСУДАҒЫ АДВОКАТ- ҚОРҒАУШЫНЫҢ РОЛІ

Қылмыстық іске араласқаннан кейін адвокат өзінің қорғау жоспарларын құрып, содан кейін тергеу процесінің кез келген сатысынан тыс қалмауға тырысады. Адвокат өзінен көмек сұрап келген адамдарға заң көмегін көрсетіп, құқығын қалпына келтіруі тиіс. Осындай міндеттерін орындауға өз жоспарын қолданады. Адвокаттың қорғау жоспары жәй, күрделі, қысқа, ұзақ болуы мүмкін. Адвокат алдын ала тергеу сатысында айып тағылған, не адам сезікті деп танылған кезден бастап іске қатысуға жіберіледі.

Қылмыстық істі тергеуде іс жүргізу әрекеттерін жүзеге асырудың заңды негізі қылмыстық істі қозғау сатысы болып танылады. Заңда көрсетілген тергеу және сот әрекеттерін қылмыстық іс қозғағаннан кейін жүзеге асырылады. ҚІЖК 194-бабына сәйкес алдын ала тергеу әрекеті қылмыстық іс қозғау туралы қаулы шығарылғаннан кейін ғана жүргізіледі [1]. Қылмыстық іс қозғау қаулысы шығарылғаннан кейін адвокаттың негізгі міндеті туындайды, мысалы, кінәсі жоқ адамды жауапқа тартудан алдын алу керек. Қылмыстық іс қозғалғаннан кейін прокурор алдын ала тергеу және сот органдары белгілі құқықтар меміндеттерге ие болады. Мысалы, тергеуші прокурордың санкциясымен нақты істі қарайды және азаматтарға процессуалдық мәжбүрлеу шараларын қолданады. Мысалы, тінту, алу, куәлерден жауап алады, қылмыстық істің болған жерлерді қарайды, сонымен қатар басқа да тергеу әрекеттерін жүзеге асырады.

Қылмыстық іс қозғау сатысында қылмыстық іс жүргізу барлық белгілері тән, яғни нақты міндеттер, істің негізгі қағидалары, құқықтық қатынастармен әрекеттер болып табылады. Қылмыстық іс кінәлі деп сезік келтірген адамның болуынан емес, қылмыстық деректердің бар болуына байланысты іс қозғалатынын адвокат білуі тиіс. Тұлғаны қылмыстық іс бойынша кінәлі деп танымас бұрын қосымша мәліметтер жинап оларды тексерулері керек. Табылған деректер қылмысқа қатысты болған жағдайда белгілі тұлғаға қарсы қылмыстық іс қозғалды деп қорытындылау керек. Одан кейінгі адвокаттың міндеті қылмыстық істі қозғау үшін жиналған материалдарды тексеруі қажет.

Түскен арыздармен хабарламаларға қосымша қажетті материалдар мен түсініктер сұрауға құқылы. Қылмыстық іс қозғау қаулысын шығармай жауап алу хаттамасын, тінту, алу, тағы басқа тергеу әрекеттерін жүргізуге тіпті Заңда белгіленген лауазымды тұлғалар мен органдардың құқықтары жоқ. Жеке тұлғаға қол сұқпаушылық принципі бұзылған жағдайда адвокат төмендегідей әрекеттерді жүзеге асырады:

- прокурорға шағымдана алады;

- тергеу әрекетінен кейін сот процесіне дайындық бөлімінде соттың заңсыз алынған дәлелдемелерді іске қажетсіз деп тануға өтініш білдіре алады.

Адвокат тергеу материалдарынан болған немесе болады деген қылмысқа қатысты жиналған материалдарды бірінін соң бірі тексеріп, бұл кезде тергеу шешімдері дәлелдемелер жинауға құқықтары жоқ екенін адвокат білуі керек, өйткені тергеуші прокурор санкция беріп, қылмыстық іс қозғағаннан кейін ғана тұлғаның кінәлілігін дәлелдейтін дәлелдемелерді тауып іске тіркейді. Адвокат материалдарды қарап, танысу барысында істі тергеу әрекеттерін қарау, қандай тәсілдермен, қашан жүргізетінін және жүргізгенін тексере алады [2, 13 б.].

Адвокат қылмыстық іс қозғау қаулысын тергеуші 24 сағаттан кешіктірмей прокурорға жібергенін тексеруі тиіс. Прокурор қылмыстық іс қозғау қаулысының көшірмесімен танысады, егер де тергеушінің шығарған шешімінің заңдылығына күмән тудырып отырса, қылмыстық істі қозғауға негіз болған материалдарды тексереді.

Қылмыстық іс қараудың заңдылығын, сонымен қатар тергеу ісі жүргізуді қадағалауды жүзеге асырғанда тексереді. Егер де қылмыстық іс заңсыз себептер мен негіздерге сүйене отырып қозғалса, прокурор кез-келген қаулысымен тергеушінің немесе анықтау органының қаулысының күшін жояды. Қылмыстық іс қозғаудан бас тартады немесе қылмыстық іс бойынша тергеу іс әрекеттері жасалған болса, оны тоқтатуға, істі қысқартуға құқылы. Егер прокурор бұл міндеттерін орындамаса адвокат жоғары тұрған прокурорға шағымдана алады.

Қылмыстық істі қозғау барысында Заңмен бекітілген азаматтардың құқықтары мен бостандықтарына байланысты күрделі мәселелер шешіледі. Қылмыстық іс бойынша дәлелдемелерді табу, алу, бағалау процестінің келесі сатыларында каралады.

Адвокаттың соңғы жағдайда іске қатысуы:

- тұлғаны ұстаған жағдайда (кінә тағылмаса да) тұлғаға бұлтартпау шарасы қолданған

жағдайда; (ҚПК/ң 70-бабында көрсетілген негіз де адвокат міндетті түрде қатысуы керек)

- сезікті немесе айыпталушы кәмелетке толмаса, жасы қылмыс жасаған уақытқа сәйкес белгіленеді;

- сезікті немесе айыпталушы дене немесе психикалық кемшіліктен өзінің қорғану құқығын өз бетінше жүзеге асыра алмаса;

- адам жазалау шарасы ретінде он жылдан астам мерзімде бас бостандығынан айырылу, өмір бойы бас бостандығынан айырылу не өлім жазасы тағайындалуы мүмкін болатын қылмысты жасағаны үшін айыпталса;

Адвокат іске қатысу мерзімінен бастап ҚПК-нің 74-бабында көрсетілген процессуалдық құқықтарға ие болады. Оның құқықтары:

- сезіктімен және айыпталушымен олардың саны мен ұзақтығы шектелместен оңаша құпия жолығуға болады. Бұл құқық алғашқы жауап алуға дейін жүргізіледі. Кездесуде адвокат қорғауындағы адамның іс бойынша позициясын шешімін алады: өзін кінәлі деп санай ма (егер өзін кінәлі деп есептесе толық мойындай ма, әлде жартылай мойындай ма), неге сілтеме жасайтындығын, нені мойындамайтынын, қандай себептермен және адвокаттан не сұрайтынын айтады [3, 122 б.].

Адвокат іске қатысқаннан кейін төмендегідей қызмет атқарады және бір қатар құқықтарға ие болады:

- заң көмегін көрсетуге қажет заттарды, құжаттарды, мәліметтерді жинап ұсынады;

- дәлелдемелерді ұсынады. Дәлелдемелерді ұсынбас бұрын оларды белгілі қайнар көздерден алу қажет, бірақта адвокатта билік ету құқығы болмағандықтан дәлелдемелерді табу, алу қиынға түседі.

- ұстау хаттамасымен, бұлтартпау шарасын қолдану қаулысымен, заңда көрсетілген қылмыстық іс жүргізудегі өзге де құжаттармен танысуға құқылы;

- өтініш жазады;

- қарсылық білдіреді;

- қылмыстық іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыратын органдар мен лауазымды адамдардың шешімдері мен әрекеттеріне шағымданады;

- заңға қайшы келмейтін кез келген басқа да қорғау құралдары мен тәсілдерін пайдалануға құқылы.

Іске қатысқаннан кейін адвокат сезіктінің, айыпталушының қорғаушысы болып көптеген мәліметтерді, оқиғаның куәсі ретінде болады. Қорғау қызметін атқара отырып, өзіне мәлім болған мәліметтері бойынша жауапқа тартылмайды.

Адвокат куә ретінде жауап беруге құқығы жоқ, себебі «Адвокаттық қызмет туралы» Заңының 15 бап, 3 тармағында көрсетілген адвокат көмегін көрсете отырып, өзіне мәлім болған мәліметтерді құпия сақтауға міндетті және көмек сұрап өтініш жасаған адамның келісімінсіз оларды жария етуге құқығы жоқ [4].

Алдын ала тергеу сатысында адвокат қорғаушы болып катыса отырып:

- заңда көрсетілген тергеу әрекеттеріне катысады. Сонымен қатар жауапқа тартылып отырған тұлғаларға қосымша сұрақ қояды, хаттаманың дұрыстығы мен толықтығына жазбаша ескерту көрсетеді. Тергеуші адвокаттың кейбір сұрақтарын жауапсыз қалдырған жағдайда, осы әрекетін хаттамаға енгізуі тиіс. Адвокаттың сұрақтары тек қана жағдайды ашуға, айыпталушының айыбын жоққа шығаруға немесе жауаптылығын жеңілдетуге бағытталуы керек;

- іске қатысты, өзіне қажет құжаттарды сұратады;

- тергеушіге өтініш, ал алдын-ала тергеу әрекеттеріне қадағалау жасайтын прокурор мен судьяға шағымдана алады;

- қылмыстық іспен байланысы бар мамандардан кеңес алуға құқылы;

- прокурордың сезіктіні, айыпталушыны қамауға алу және мерзімін ұзартуға берген санкциясына келіспеген жағдайда сотқа шағымдана алады. Мұндай шағымды сотқа прокурордың орналасқан мекен-жайына байланысты жібереді.

Алдын-ала тергеу сатысында адвокаттың соңғы қатысуы бұл қылмыстық істің барлық материалдарымен танысады. Айыпталушының немесе оның қорғаушысының өтініші бойынша олар іс материалдарымен бірге немесе жеке-жеке таныса алады. Істің барлық құжаттары адвокатқа тігілген және нөмірленген күйде берілуі керек. Заңның осындай талаптарын тергеуші орындамаған жағдайда, адвокат істің құжаттарымен танысудан бас тарта алады.

Адвокат пен тергеушінің арасында ешқандай келісім болмауы керек, себебі әр бет нөмірленбеген болса, істе басқа материалдар тіркеліп немесе тіркелген басқа құжаттар алынып тасталуы мүмкін. Сонымен қатар суреттердің нөмірлерінің болмауы адвокаттың өтініш жазған кезде нақты қай бетіне келіспейтіндігін көрсетіп сілтеме жасау оңайға соғады.

Адвокат алдын-ала тергеу сатысынан бастап қатысса, көптеген құжаттармен таныс болып, міндетін атқаруда жеңіл болады. Егер адвокат келесі сатылардан бастап іске қатысса, ол істің

барлық құжаттарымен танысуы керек. Істің құжаттарымен танысуда белгілі бір тәсілдер белгіленбеген, қорғаушылардың барлығы қылмыстық іс қозғау қаулысымен танысады. Қылмыстық іс қозғау қаулысының уақытын, кім қозғағаны, қандай қылмыстық белгілермен қозғалғанын, қандай тұлғаларға қатысты қозғалғанын қарайды, содан кейін айыпкер ретінде тану қаулысымен танысады.

Қорғаушы іс құжаттарымен танысу процесінде, егер ол бірнеше томнан тұратын білмесе, олардың кез келгенін қайта қарауға, сондай-ақ кез-келген мәліметті кез-келген көлемде көшіріп алуға, құжаттардың көшірмесін түсіріп алуға, сонымен қатар техникалық құралдардың көшірмесін түсіріп алуға құқылы [5, 114 б.].

Істің құжаттарымен таныса отырып, адвокат тергеу және анықтама органдарының алдын-ала тергеу әрекеттерінде жіберген қателіктеріне, қылмыстық іс жүргізу Заңының бұзылғанына көңіл бөлуі тиіс. Заңсыз тәсілмен алынған айғақтардың заңды күші болмайды және айыптаудың негізі болып табылмайды. Содан кейін сот қорғаушының өтініші бойынша дәлел ретінде жіберілмеуге тиіс құжаттарды алып тастайды.

Істің құжаттарымен танысып болып адвокат әр түрлі өтініштер білдіруге құқылы. Көбіне жазған өтініші қосымша тергеу жүргізуге берілген. Мысалы, қосымша жауап алуға, бет-тестіруге, тергеу экспериментін жүргізуге, сараптама тағайындауға байланысты.

Қылмыстық істі қысқартқан жағдайда қылмыстық істі қысқарту туралы құжатын сұратып іске тіркеу жөнінде өтініш білдіреді. Тергеушінің қылмыстық іс бойынша адвокаттың өтініш қанағаттандырудан бас тартса, адвокат өтініш қанағаттандырудан бас тарту туралы қаулының көшірмесін алып, үш тәуліктің ішінде прокурорға шағымдана алады.

Тергеу іс-әрекеттеріне қатысты адвокаттың өтінімі қанағаттандырылса осы өтінішті қарастырғанда қатысуға құқылы.

Істің барлық құжаттарымен танысқаннан кейін адвокат айыпталушымен сот процесінде қорғаушы боп катыса алатын тұлғалардың тізімін қарастырады. Қорғаушы болып катыса алатын тұлға дегенімізде айыпталушының айыбын жоққа шығаратын мәлімет білетін адамды айтамыз. Бұл тұлғалардың тізімін адвокат соған сәйкес өтінішінде көрсетуі қажет.

Адвокат қылмыстық іс құжаттарымен танысқаны туралы қорытындысын белгілі хаттамада толтырады. Хаттамада танысуға қандай

құжаттар ұсынылғаны, қандай өтініштер мәлімдегенін және өзгеде қандай мәлімдемелер жасалғанын, сондай-ақ іс бойынша қандай куәлардан жауап алғанын, іске қатысқан қандай

сарапшыларды, мамандар мен куәгерлерді айыпталушы мен қорғаушы сот отырысына шақырылуы қажет деп мәлімдегені немесе олардың тізімін қоса тіркелгенін көрсетеді.

Әдебиеттер

- 1 Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан / Ред. Когамов М.Ч. – Алматы: Жеты-Жарғы, 2008 г.
- 2 Тыныбеков. С. Қазақстан Республикасындағы адвокатура және адвокаттық қызмет. Оқулық, Алматы, Дәнекер 2006. 285 б.
- 3 Төлеубекова Б.Х. Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан. Общая часть: Учебник. – Алматы: НАС, 2000. 354 с.
- 4 Адвокаттық қызмет туралы заң 1997 жыл 5 желтоқсан №195
- 5 Макарова З.В. Участие адвоката-защитника на предварительном следствии. – Калининград, 1978.

References

- 1 Kommentarij k Ugolovno-processual'nomu kodeksu Respubliki Kazahstan / Red. Kogamov M.Ch. – Almaty: Zhety-Zhargy, 2008 g.
- 2 Tynybekov. S. Kazakstan Respublikasyndagy advokatura zhane advokattyk kyzmet. Okulyk, Almaty, Dәнеker 2006. 285 b.
- 3 Toleubekova B.H. Ugolovno-processual'noe pravo Respubliki Kazahstan. Obshhaja chast': Uchebnik. – Almaty: NAS, 2000. 354 s.
- 4 Advokattyk kyzmet turaly zan 1997 zhyl 5 zheltoksan №195
- 5 Makarova Z.V. Uchastie advokata-zashhitnika na predvaritel'nom sledstvii. – Kaliningrad, 1978.

Жәнібеков А.К., Арын А.А.,
Тоғызбаев Б.К.

**Қазақстан Республикасының
қылмыстық процесі бойынша
бұлтартпау шараларының
жіктелуі**

Бұлтартпау шаралары – бұл жасалған немесе дайындалып жатқан құқық бұзушылықтарды, басқа да заң бұзушылықтардың алдын алуға, оның зиянды салдарын жоюға, іс бойынша ақиқатты анықтау бойынша процессуалдық әрекеттерді дұрыс жүзеге асыруға, істің мән-жайларын дәлелдеуге және процессуалдық бұлтартпау шарасы қолданатын тұлғаның тарапынан мүмкін болатын құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған, заңнамамен реттелетін мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы болып табылады.

Аталған мақалада авторлар бұлтартпау шараларының түсінігін, оның Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік заңнамасы бойынша түрлерін және классификациясын қарастырған.

Түйін сөздер: қылмыстық процесс, мәжбүрлеу шаралары, бұлтартпау шаралары, күдікті, айыпталушы.

Zhanibekov A.K., Aryn A.A.,
Togyzbayev B.K.

**Classification of preventive
measures in the criminal
procedure of the Republic of
Kazakhstan**

Preventive measures are the measures of state coercion envisaged by legislation relating to various branches of law, aimed at suppressing a committed or preparing offense, other violation of the law, preventing its harmful consequences and ensuring normal implementation of procedural actions for establishing the truth in the case, proving the circumstances of the case and Warning of possible offenses on the part of the person against whom these measures are applied.

In this article, the authors examined the concept, types of preventive measures under the criminal procedural legislation of the Republic of Kazakhstan, as well as the classification of preventive measures.

Key words: criminal procedure, coercive measures, preventive measures, suspect, accused.

Жанибеков А.К., Арын А.А.,
Тоғызбаев Б.К.

**Классификация мер пресече-
ния по уголовному процессу
Республики Казахстан**

Меры пресечения – это предусмотренные законодательством, относящимся к различным отраслям права, меры государственного принуждения, направленные на пресечение совершаемого или готовящегося правонарушения, иного нарушения законодательства, предотвращение его вредных последствий и на обеспечение нормального осуществления процессуальных действий по установлению истины по делу, доказыванию обстоятельств дела и предупреждение возможных правонарушений со стороны лица, в отношении которого эти меры применяются.

В данной статье авторы рассмотрели понятие, виды мер пресечения по уголовно-процессуальному законодательству Республики Казахстан, а также классификацию мер пресечения.

Ключевые слова: уголовный процесс, меры принуждения, меры пресечения, подозреваемый, обвиняемый.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҚЫЛМЫСТЫҚ
ПРОЦЕСІ БОЙЫН-
ША БҰЛТАРТПАУ
ШАРАЛАРЫНЫҢ
ЖІКТЕЛУІ**

Адам, оның құқықтары мен бостандықтары Қазақстан Республикасының Конституциясымен ең басты құндылық ретінде танылады. Бұл ережені жүзеге асыру мемлекеттің қылмыстық саясатын өзгертуді талап ете отырып, қылмыстық сот өндірісі саласында радикалды өзгерістерге алып келді. Қылмыстық- процессуалдық заңнаманы реформалау процесі, өз кезегінде, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын тікелей қозғайтын мемлекеттің маңызды құралы- қылмыстық- процессуалдық мәжбүрлеу шаралары институтын назарсыз қалдыра алмады.

Қылмыстық сот өндірісіндегі гуманистік және демократиялық бастаулардың дамуы, біріншіден- қылмыстық сот өндірісінің тағайынын жүзеге асыру мақсатын көздейтін, екіншіден- тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын ең аз деңгейде шектейтін мәжбүрлеу шаралары мен құралдарына жүгінуді талап етеді. Мұндай амал бұлтартпау шараларына қатысты аса маңызды, себебі олар процессуалдық мәжбүрлеу жүйесіндегі ең қатал құқықтық құрал болып саналады.

Процессуалдық мәжбүрлеу шараларының бір түрі болып бұлтартпау шаралары табылады. Олар, басқа мәжбүрлеу шаралары сияқты, қылмыстық іс жүргізу міндеттерін орындауды қамтамасыз ету мақсатында және заңмен белгіленген тәртіп бойынша қолданылады.

Бұлтартпау шарасы – қылмыстың алдын-алудың қолайлы құралы және қылмыстық сот өндірісінде басқа да сұрақтарды шешу үшін қолайлы болып табылады. Бұлтартпау шаралары жалпы ереже бойынша күдіктіге, айыпталушыға, сондай-ақ сотталушыға қолданылады. З.Д.Еникеевтің көрсетуі бойынша, қылмыстық істердегі қолданылған бұлтартпау шарасы 96,3-97,2 % – ті құрайды [1, 56 б.].

Бұлтартпау шараларын жіктеу қылмыстық- процессуалдық мәжбүрлеу шараларын, тиісті органның бұл процессуалдық шараларды дұрыс қолдану амалдарын, қылмыстық сот өндірісінде бұлтартпау шараларын таңдау, ұзарту, өзгерту немесе алып тастауды тиісті рәсімдеуді тереңдетіп зерттеу үшін қажет.

Қолданыстағы заңнамада бұлтартпау шараларының жеті түрі белгіленген. Олар:

1) ешқайда кетпеу және тиісті мінез-құлқы туралы қолхат;

2) жеке кепілгерлік;

3) әскери қызметшіні әскери бөлім қолбасшылығының байқауда ұстауына беру;

4) кәмелетке толмаған адамды қарауда ұстауға беру;

5) кепіл;

6) ұйқамақ;

7) күзетпен ұстау бұлтартпау шаралары болып табылады.

Е.Е. Ерешевтің пікірінше бұл аталған шараларды, олардың сипатына қарай және кімдерге қолданылатындығын ескере отырып, екі топқа бөлуге болады:

1) Бұлтартпау шараларының жалпы түрлері;

2) Бұлтартпау шараларының арнайы түрлері [2, 185 б.].

Бірінші топқа мына шаралар жатқызылады: ешқайда кетпеу және тиісті мінез-құлқы туралы қолхат алу, жеке кепілгерлік, кепіл, ұйқамақ, күзетпен ұстау. Бұл топқа жататын шараларды қолдану үшін айрықша талаптар қойылмайтын болғандықтан, оларды бұлтартпау шараларының жалпы түрлері деп атаймыз.

Екінші топқа жататын бұлтартпау шараларының түрлері: әскери қызметшіні әскери бөлім қолбасшылығының байқауда ұстауына беру, кәмелетке толмаған адамды қарауда ұстауға беру. Бұл шаралардың ерекшелігі – олардың аталған субъектілер үшін көзделетіндігі болып табылады. Дегенмен, бұл субъектілерге де қажет болған жағдайда бұлтартпау шараларының жалпы түрлерін қолдануға тыйым салынбайды. Мәселен, әскери қызметші ауыр қылмыс жасаған жағдайда, тергеуші оған қамауға алу түріндегі бұлтартпау шарасын қолдана алады. Ал, кәмелетке толмағандарға, мүмкіндігінше, ата-анасының немесе сенімге ие басқа адамдардың қарауына беру шарасы кеңірек қолданылуға тиіс.

Бұлтартпау шараларының өзіндік арнайы мақсаттары:

біріншісі, айыпталушының соттан, тергеуден, анықтаудан жалтарып кетуіне жол бермеу;

екіншісі, айыпталушының істің мән-жайын анықтауға кедергі келтіруіне жол бермеу;

үшіншісі, айыпталушының (күдіктінің) алдағы уақытта қылмыстық әрекет жасауын болғызбау;

төртіншісі, үкімді орындауды қамтамасыз ету.

Бірінші рет Кеңес заңнамасында бұлтартпау шараларының түрі және жүйесі «Әскери тергеушілердің ережесі» 1919 жылы №1595

Реввоенсоветтің бұйрығымен анықталып, бекітілген. Бұндай бұлтартпау шаралары төменгідей болған:

1) тергеушіге жазбаша түрде келіп тұруына жазбаша мендеттеме және тұрғын жері мен қызмет орнынан ешқайда кетпеуі;

2) жеке қолға беру;

3) кепіл болу;

4) жақын жердегі басқармаға беру қадағалау үшін;

5) қамау.

Қандай бұлтартпау шарасын қолданғандығы туралы тергеуші басшылыққа айтып отыру қажет болған. Бірақ, бұл ережеде қандай жағдайда жеке қолға беру және қызметтік орнынан ешқайда кетпеу туралы бұлтартпау шарасы дұрыс түсіндірмеген және кейінгі біздің заңнамamız дамыған сәттерде заңда бұндай бұлтартпау шаралары көрініс таппаған. Жеке бұл дұрыс, өйткені, қызмет орны және тұрғылықты жер тәртіп бойынша бір жерде орналасқан. Егер де айыпкер өзінің кәсіпорынның, ұйымның жұмыс уақыты кезінде ешқайда шықпауы керек делінсе бұл өте қатал және түсініксіз жағдай болушы еді. Айыпкер өзінің жұмыс орнынан бәрібір өзінің үйіне қайтқанда ауысады. Сонымен қатар бұлтартпау шарасының түрі ретіндегі қамау – бұл тергеу изоляторындағы қамауға алу ма немесе үйде қамау ма? Қылмыстық іс жүргізу Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар жүргізе келіп 1922 жылы: бұлтартпау шарасының 5 түрін көрсеткен олар:

1) ешқайда кетпеу туралы;

2) кепіл болу жеке басына және мүлкіне;

3) кепіл;

4) үйде қамауда ұстау;

5) қамауға алу.

Сонымен, тергеуге келуге жазбаша міндеттеме бұлтартпау шарасының түрінен алынып тасталды. Тұрғылықты жерінен кетпеу, ешқайда кетпеу туралы қолхатпен ауыстырылды. Қолға беру бұл заңда кепіл болу соның өзінің – жеке басына және мүлкіне деп түсіндірілді. Жеке кепіл (2 адамнан кем болмау керек) тергеу мен соттан жасырынуға тырысқан кезде жеке кепіл болған адамның сот бұйрығымен ақшалай алым алынған. Мүлдіктік кепілдікте бір кепілдеуші болуға – бұл мүлдіктік, материалы бар тұлға және ұйымдар бола алады. Бұдан шығаратын тұжырым, екі кепілдіктің – материалдық түрде екенін көреміз. Алғаш рет кеңестік заңда үйде қамауда ұстау айыпталушының бас бостандығын шектеу қоғамнан үйде ұстау арқылы бөлектеу бұл күзет қою арқылы немесе онсыз жүргізілді.

1924 жылы анықтама органы қылмысқа қатысы бар күдіктіге анықтама органның лауазымды адамы жауап алғаннан кейін қандайда бір бұлтартпау шарасын қолдануға құқылы. Бірақ бұл ҚК көзделген баптың санкциясы 1 жылдан кем емес бас бостандығынан айыру жазасы кезінде таңдалады. Тергеушіге анықтама органына таңдап алынған бұлтартпау шарасын жоюға немесе басқа түріне өзгертуге құқық берілген. 1924 жылғы қылмыстың заң бұлтартпау шарасындағы «қамауға алу», «тұтқындау» бұл терминнің орнына «бостандықты шектеу – бас бостандығынан айыру» дегенмен өзгертілді.

Бас бостандығынан айыру кәсіби және еңбектік ұйымдардың жеке кепілдік болуына айырбасталды, яғни ауыстырылды.

Бас бостандығынан айыру ақшалай және мүліктік кепілмен ауыстырылған жоқ. Анықтама органына барлық бұлтартпау шарасының түрін таңдап алуға құқық берілген. Бас бостандығынан айырумен қатысты бұлтартпау шарасын таңдау үшін жақын жердегі тергеушінің, халық соты мен прокурордың келісімін қажет еткен. Анықтама органы қамауға алған адамдары туралы 24 сағаттың ішінде сотты немесе тергеу органдары тергеушіні немесе прокурорды хабарлама жасауы керек. 48 сағаттың ішінде хабарлама алған орган не келісімін немесе келісім бермегендігі жөнінде хабарлама жібереді. Бұлтартпау шарасына 1958 жылға дейін ешқандай өзгерістер мен толықтырулар енгізілмеген. 1958 жылғы қылмыстық заң мынандай бұлтартпау шараларын қарастырған:

1) ешқайда кетпеу туралы қолхат;

2) жеке кепілдік немесе қоғамдық ұйымдардың кепілдігі, және қамауға алу өзге де бұлтартпау шаралары.

1959 – 1961 жылдары бұлтартпау шарасы тағы да кепіл, бақылау, қызметтегі әскери қызметкерлер үшін, қызметке толмағандарды әке – шешесі, қамқоршы, қорғаушының кәметке толмағандарды жабық балалар ұйымдардың әкімшілігіне беру сияқты шаралармен толықтырылды. Бұрынғы ҚІЖК «үйде қамауда ұстау» бұлтартпау шарасы алынып тасталды. «Қамау», «алдын ала қамауға алу» және «бостандығынан айыру» термині «тұтқындау» терминімен ауыстырылды. 1977 жылы Конституцияда қайтадан бұрынғы термині «қамауға алумен» ауыстырылды.

Бұлтартпау шараларын таңдап алуды 2 үлкен топқа бөліп тастады:

1) Азаматтардың жеке бостандығын шектеу, сонымен қоса жүріп тұру бостандығын шектеу

(қамауға алу, ешқайда кетпеу туралы қолхат, командованияның әскери бақылауына беру, кәметке толмағанды әке – шешенің, қамқоршы, қорғаушының қарауына беру).

2) Тек психологиялық әрекет ету, шектеу: а) мүліктік (кепіл, жеке кепіл болу) б) мүліктік емес (қоғамдық кепілдік, кәметке толмағанды қарауға беру).

Бірінші топтағыларда жеке бас бостандық толық түрде шектеледі. Екінші топтағыларда айыпкерді әлеуметтік құндылықтардан айырмайды және құқтары мен бостандықтарынан шектелмейді. Бұл жерде тек психологиялық қорқыныш, айыпкер үшін қандай да болсын залал әкеледі делінеді. Қорқыныш бұл айыпкер үшін нақты құндылықтан айырылып қалам ба делінеді. Мүліктік бұлтартпау шарасының түрін таңдауда айыпкер үшін материалдық стимул. Ол өзінің бағалы затымен, ақшасының кетуін қажет етпейді ол үшін кепіл төлеген адамдардың құндылығы үшін өкінеді.

Сондықтан «бұлтартпау шарасы» деген атау бұл институттың толық мазмұнын ашпайды. Кейбір авторлардың айтуына қарағанда, атауы өзгертіліп, бұл институтты «қамтамасыз ету» шарасы деп атаған жөн [3, 33 б.].

Төртінші мақсат бұлтартпау шарасының біріншісіне ұқсас сияқты болып келеді. Бұдан айыпталушының тергеуден, соттан жалтаруына болмайтындығын ескере келе, біз үкімнің орындалуына мүмкіндік береміз. Егер бұл бұндай болған жағдайда төртінші мақсаттың қажет емес екендігін білеміз. Бірақ кейбір авторлар бұл мақсатты басқаша түсінеді. Олардың ойынша, бұл тек сотқа ғана тән, яғни айыптау үкімі шығар кезде оны апелляциялық инстанцияда өзгертусіз қалдыруды орындау үкімі шыққанға дейін. Осыдан сот өзі шығарған немесе өзгертусіз қалған үкімді орындауға мүмкіндік береді. Бірақ бұған жету үшін айыпталушының соттан жасырынуына болмайды, яғни бұл бірінші мақсатпен түйісіп тұр. Сондықтан бұл мәселе сотқа ғана тән емес, бүкіл құқық қорғау органдарына тән

А.Д. Буряков былай деп көрсеткен: «Бұлтартпау шарасын қолдану айыпталушыға (күдіктіге) моральдық жағынан әсер етеді» [4, 124 б.].

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 136 бабына сәйкес, күдікті, айыпталушы қылмыстық қудалау органдарынан немесе соттан жасырынып жүр не істі объективті тергеп-тексеруге немесе сотта талқылауға кедергі келтіреді не қылмыстық әрекетпен айналысуды жалғастырады деп

пайымдауға жеткілікті негіздер болған кезде, сондай-ақ қылмыстық процесті жүргізетін орган үкімнің орындалуын қамтамасыз ету үшін өз өкілеттіктері шегінде осы адамдарға қатысты аталған Кодексте көзделген бұлтартпау шараларының бірін қолдануға құқылы [5].

Бұлтартпау шаралары – қылмыстық-процессуалдық мәжбүрлеудің бір түрі болғандықтан оны қолдану заңға қайшы, қоғамға қауіпті іс-әрекетті айыпталушының жасамауына және оны тоқтатуға бағытталған. Өзінің мазмұнына қарай бұлтартпау шаралары айыпталушыға психологиялық немесе физикалық әсер етеді және де оның мүлтік құқықтарына, жеке мүддеріне шектеу салады.

Кейбір әдебиетте «қамтамасыз ету шарасы» деген термин «бұлтартпау шарасы» деген терминге қарағанда қолайырақ деген пікірлер айтылған. Біздің ойымызша, «бұлтартпау шарасы» термині қылмыстық – процессуалдық заңда және тәжірибе жүзінде үйреніп кеткендіктен, оны басқа терминге ауыстыруды қажет етпеді.

Сонымен, бәрін жинастырсақ, бұлтартпау шаралары – айыпталушы, ерекше жағдайларда, күдікті анықтаудан, алдын ала тергеуден немесе соттан жасырынады, не істі объективті зерттеуге және талдауға бөгет жасайды немесе қылмыстық әрекетпен шұғылдануды жалғастырады деп ойлауға жеткілікті негіздер болған кезде, сондай-ақ үкімнің орындалуын қамтамасыз ету үшін қылмыстық процесті жүргізуші орган өз өкілеттігі шегінде қолданатын, қылмыстық процестің міндеттерін орындауға бағытталған

қылмыстық іс жүргізушілік мәжбүрлеу шаралары.

Бұлтартпау шаралары – бұл мемлекеттік процессуалдық мәжбүрлеу шарасы дегенімізде, бұл жерде осы шараны қолдануға құқығы бар мемлекеттік органдар мен лауазымды тұлғалар өздерінің қылмыстық-процессуалдық құзыретін жүзеге асыру барысында, яғни алдын-ала тергеу мен қылмыстық істер бойынша сот өндірісі сатысында қолдануын білдіреді.

Бұлтартпау шарасын қолдануға заңмен белгіленген құзыретті тұлғаларға мыналар жатады: анықтаушы, тергеуші, прокурор, сот (судья).

Тәжірибе жүзінде бұлтартпау шараларын қолдану барысында қателіктер жиі жіберіледі, әсіресе бұл қамауға алуға байланысты болады. Айыпталушыға (күдіктіге) психологиялық жағынан қысым жасай отырып оған тиісті көрсетулерді мойындатуды мақсат етіледі. Бұлтартпау шарасы мәжбүрлеу шарасы ретінде белгілі-бір мән-жайлар, айыпталушының жеке басына, жынысына, тұрғылықты тұратын жерінің болуы т.б. ескеріле отырып таңдалуы қажет [6, 137 б.].

Тәжірибеде көбіне күдікті мен айыпталушының мүдделері ескерілмейді, яғни оның құқығы, бостандығы және заңды мүдделері бұлтартпау шараларын қолданған кезде ескерілмейді, әсіресе ол бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алу қолданған кезде болады. Бұл Қазақстан Республикасы Конституциясымен бекітілген тұлғаның құқықтары мен бостандығының кепілдігіне қайшы келеді.

Әдебиеттер

- 1 Еникеев З.Д. Эффективность мер процессуального принуждения на предварительном следствии. – Казань., 1999. – 87 с.
- 2 Ерешев Е. Қылмыстық іс-жүргізу: жалпы бөлім. – Алматы: Өлке, 2006.- 216 б.
- 3 Михайлов В.А. Меры пресечения в Российском уголовном процессе. -М., 1996. – 344 с.
- 4 Буряков А.Д. Меры пресечения в советском уголовном процессе. – М., 1967. – 218 с.
- 5 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года (с изменениями и дополнениями).- Алматы: Юрист, 2016.- 359 с.
- 6 Лившиц Ю.Д. Меры пресечения в советском уголовном процессе. – М., 1964. – 281 с.

References

- 1 Yenikeev Z.D. Effektivnost' mer protsessual'nogo prinuzhdeniya na predvaritel'nom sledstviy. – Kazan', 1999. – 87 s.
- 2 Yereshhev Ye. Kylmystyk, is-zhyrgizu: zhalpy belim. – Almaty: Olke, 2006.- 216 b.
- 3 Mikhaylov V.A. Mery presecheniya v Rossiyskom ugovnom protsesse. -M., 1996. – 344 s.
- 4 Buryakov A.D. Mery presecheniya v sovetском ugovnom protsesse. – M., 1967. – 218 s.
- 5 Ugolovno-protsessual'nyy kodeks Respubliki Kazakhstan ot 4 iyulya 2014 goda (s izmeneniyami i dopolneniyami).- Almaty: Yurist, 2016.- 359 s.
- 6 Livshits Yu.D. Mery presecheniya v sovetском ugovnom protsesse. – M., 1964. – 281 s.

Ерғали А.М.
**Шет мемлекеттердегі
компьютерлік қылмыстардың
сипаттамасы туралы**

Мақалада шет мемлекеттердегі компьютерлік қылмыстардың сипаттамасы зерделенген. Германия Федеративті Республикасының қылмыстық заңнамасына талдау жасалған. Қытай Халық Республикасының қылмыстық заңнамасына сипаттама берілген. Голландия, Франция елдерінің қылмыстық заңнамаларына шолу жасалған.

Мақала №2576/МҚ4 «Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және компьютерлік қылмыстылыққа қарсы тұру аясындағы Қазақстан Республикасының қылмыстық саясаты» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: қылмыстық заңнама, ақпараттандыру, қол сұғушылық, меншік қатынастары, компьютерлік алаяқтық, компьютерлік ақпарат.

Yergali A.M.
**About the characteristic of
computer crimes in foreign
countries**

In article the characteristic of computer crimes in foreign countries is studied. The criminal legislation of the Federal Republic of Germany is analysed. The criminal legislation of People's Republic of China is characterized. The review to criminal legislations of Holland, France is made.

The article is executed within scientific research №2576/GF4 «The criminal policy of the Republic of Kazakhstan in the sphere of information security ensuring and counteraction to computer crimes».

Key words: criminal legislation, informatization, encroachment, property relations, computer fraud, computer information.

Ерғали А.М.
**О характеристике
компьютерных преступлений
зарубежных стран**

В статье изучена характеристика компьютерных преступлений зарубежных стран. Проанализировано уголовное законодательство Федеративной Республики Германия. Охарактеризовано уголовное законодательство Китайской Народной Республики. Сделан обзор уголовным законодательствам Голландии, Франции.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2576/ГФ4 «Уголовная политика Республики Казахстан в сфере обеспечения информационной безопасности и противодействия компьютерной преступности».

Ключевые слова: уголовное законодательство, информатизация, посягательство, отношения собственности, компьютерное мошенничество, компьютерная информация.

ШЕТ МЕМЛЕКЕТТЕРДЕГІ КОМПЬЮТЕРЛІК ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ СИПАТТАМАСЫ ТУРАЛЫ

Ақпараттандыру мен байланыс саласындағы қылмыстық құқықбұзушылықтармен күрес бойынша барлық халықаралық заңнаманы қамту мүмкін болмағандықтан, электрондық-есептеуіш техниканың көмегімен жасалатын қылмыстар үшін жауаптылық көздейтін жекелеген мемлекеттердің қылмыстық заңнамасын талдау үлкен қызығушылық тудырып отыр.

Германия Федеративті Республикасының қылмыстық заңнамасы. Қайрғы уақытта Германияда 187 жылғы Қылмыстық Қдоекс әрекетте болып табылады, ол тараулар мен бөлімдерге бөлінген Жалпы және Ерекше бөлімнен тұрады. 30 тарауды қамтитын Ерекше бөлім, өз кезегінде, қылмыстық әрекеттердің жекелеген түрлері үшін жауаптылық көздейтін арнайы қылмыстық заңнамамен толықтырылған. Заң ғылымында және заңнамада «әрекеттің құрамы» термині бар екендігін атап өтуіміз қажет, сондықтанда германдық қылмыстық құқығы бойынша қылмыс құрамы туралы сөз қозғау қате болады.

Германияның Қылмыстық Кодексі компьютерлік ақпаратқа қол сұғатын, жасалған қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылықты қарастыратын жекелеген тарауды қамтымайды. Бірақ бұл неміс заң шығарушылары аталған мәселеден сырт айналды деуге негіз болмайды, оған қоса Германия ақпараттандыру мен компьютерлендіру саласының дамуы бойынша әлемнің жетекші мемлекеттерінің бірі болып табылады.

Қарастырылып отырылған мәселе бойынша Германияның Қылмыстық Кодексі келесідей үш әрекет құрамын қамтиды.

§263a Компьютерлік алаяқтық. Аталған параграф «Алаяқтық және сенімді қылмыстық пайдалану» 22 тарауында бекітілген. Компьютерлік алаяқтық ретінде бағдарламаларды дұрыс емес жасау, бағдарламаларды жасаудың дұрыс емесін пайдалану, дұрыс емес немесе толық емес деректерді пайдалану жолымен, мәліметтерді құқыққа сыйымсыз пайдалану немесе деректерді өңдеудің нәтижесіне басқа да құқыққа сыйымсыз әсер ету жолымен әсе етумен, деректерді өңдеу нәтижесіне әсер етумен байланысты, басқа тұлғаның мүлікіне зиян келтіру арқылы жасалатын қылмыстық қасақана әрекеттер мойындалады [1, 408 б.].

Бұл жағдайда қылмыстық қол сұғушылықтың объектісі меншік қатынастары болып танылады, ал компьюте қылмыстық

жасау құралы олып табылады, өйткені заң шығарушымен қарастыылған қоғамға қауіпті әрекеттің объективті жағын жүзеге асыру нысаны пайдакүнемдік мақсатқа жету мақсатқа жетудің әдістері блуы мүмкін. Бұл ретте қылмыстық жауаптылық, кінәлі тұлға қасақана әсер ету арқылы алаяқтық әрекет жасайтын және қоғамға қауіпті әрекеттер салдары нәтижесінде туындайтын компьютерлік ақпараттың сипатынан тәуелсіз туындайды.

Аталған құрамды тұтастай сипаттай отырып, компьютерлік алаяқтық Германияның ҚК §263 көзделген дәстүрлі алаяқтықпен ұқсас болып табылады. Жалғыз ерекшелігі ГФР ҚК бойынша алаяқтық дұрыс емес фактілерді хабарлау не оларды бұрмалау, не түпнасқа құжаттарды жасыру жолымен жүзеге асырылады және жаәбірленушіні адасушылыққа алып келеді немесе бақа тұлғаның адасушылығын қолдайды. Қоғамға қауіпті әрекеттің сипаты мен дәрежесінің көрсеткіштерінің бір түрі болып табылатын санкцияларды салыстыра отырып, бұл не басқа алаяқтың түрлері өзінің қоғамға қауіптілік жағынан тең деген түйінге келеміз.

Басқаша айтқанда, Германияның Қылмыстық Кодексі алаяқтықтың екі түрін қарастырады: дәстүрлі және компьютерлік, олар бір бірінен жасалу тәсілі бойынша ғана ерекшеленеді.

Германия Қылмыстық Кодексінің «Мүлікті бүлдіру» 27 тарауы компьютерлік ақпаратқа қол сұғатын қылмыстар үшін жауаптылық көздейтін әрекеттердің екі құрамын қамтиды.

§303а Деректерді өзгерту. Аталған қылмыстық нормативтік акті бойынша деректерді құқыққа қайшы жояған, жарамсыз еткен немесе өзгерткен тұлға жауаптылыққа тартылады [22].

Біріншіден, норманың мәні бойынша аталған қылмыстың пәні болып тек компьютерлік ақпарат ғана емес, сондай-ақ басқа да тасымалдағыштарда бекітілген ақпарат танылатындығын атап өтуіміз қажет. Екіншіден, қорғаудың құқықтық режимі бойынша мәлімет мүлікпен теңестірілген Бұған куә ретінде мүлікке зақым келтіру (Германияның ҚК §303) үшін жауаптылық көздейтін нормалар, сондай-ақ деректерді зақымдаған үшін жауаптылық көздейтін нормалардың санкцияларын талдау танылады.

Объективті жағын қарайтын болсақ, әрекет деректерді құқыққа қайшы жою, жарамсыз ету өзгерту ретінде айқындалады.

§303. Компьютерлік іріткі. Дәл осылай, деректерді өңдеу немесе ақпаратты тасымалдағыш үшін қондырғыны жоятын, зақымдайтын, жа-

рамсыз ететін немесе өзгертетін, бөтен өндіріс орны, ұйым немесе орган үшін елеулі зиян келтіретін, деректерді өңдеуді бұзатын тұлға жауаптылыққа тартылуға жатады.

Компьютерлік іріткі деректерді өзгертуден объективті және субъективті белгілері бойынша шектеледі. Объективті белгілері компьютерлік іріткі, деректерді өзгертуден бөлек, деректерді өңдеу немесе ақпаратты тасымалдағыш үшін қондырғыны жою, зақымдау, жарамсыз етуден тұратындығын айқындайды. Нұсқалған норма аталған саладағы тек белгілі бір тұлғалардың ғана мүддесін қорғауға бағытталғандығына назар аударуымыз қажет, оларға тек компьютерлік іріткі салған тұлға қызметкері блып табылмайтын өндіріс орындары, мекеме не орган жатады.

Ал деректерді өзгертуде жәбірленуші кезкелген – заңды тұлға да жеке тұлға да болуы мүмкін.

Дәл осылай, ГФР заңнамасына сәйкес, қылмыстандыруды талдау компьютерлік қылмыстыққа қылмыстық-құқықтық қарсы қимыл негізінен жәбірленушінің мүліктік мүдделеріне зиян тигізілуін болдырмау жазықтығында жатырғандығын бекітуге негіз береді.

Аталған әрекеттер үшін жаза тағайындау бағыты, біздің пікірімізше, назарға ие, өйткені Еуопалық Одақтың мүше-мемлекеттерінің құқықтық жүйесі жеткілікті түрде гуманистік болып табылады. Олардың жазалау саясатында бас бостандығынан айырумен байланысты емес жазалар басым болып келеді. Дәл осы уақытта, компьютерлік технологияны пайдаланумен түйіндес қылмыстар үшін бас бостандығынан айырудың жеткілікті түрдегі елеулі мерзімдерін бекіте отырып, ГФР ҚК олардың елеулі қоғамға қауіптілігін белгілейді [2].

Қытай Халық Республикасының қылмыстық заңнамасы. Қытайда қазіргі уақытта 1979 жыл қабылданған Қылмыстық Кодекс әрекет етеді. Соңғы жиырма жылда мемлекет пен қоғамның өміріндегі болған өзгерістер Қытайдың заң шығарушы билігін Республиканың Қылмыстық Кодексіне 1997 жылы 14 наурызда түбегейлі өзгерістер жасауына итермеледі.

Олар, сөзсіз, біздің қарастырып отырған мәселелерді де қамтып өтті, өйткені қытай мамандарының пікірінше, компьютерлік технологиялардың дамуы бойынша компьютерлік қауіпсіздікті қамтамасыз ету мен конфиденциалды ақпаратты сақтау елдің алдында тұрған өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Қауіпсіздің талаптарын ескермеу кесірінен, компьютерлік желі арқылы таралып жатырған, конфиденци-

алды сипаттағы ақпараттық материалдарды жариялаумен байланысты істердің саны үнемі өсу үстінде.

Қылмыстардың барлық үш құрамы «Қоғамдық тәртіп пен басқару тәртібіне қарсы қылмыстар» 6 тарауында бекітілген.

285 бап, мемлекеттік маңызы бар компьютерлік ақпараттық жүйелерге, қорғаныс құрылысына, ғылым мен техниканың жетекші салаларына кіру туралы мемлекеттік заңды бұзу.

286 бап. Компьютерлік ақпараттық жүйелердің қызметін жою, түрлендіру, қосу, бұғаттау, компьютерлік ақпараттық жүйелердің қалыпты жұмыс жасауының мүмкін еместігіне әкелсе, ауыр салдар барысында, аса ауыр салдар барысында.

Компьютерлік ақпараттық жүйелерде сақталған, өңдеуде немесе беру оранласқан болса, және асыр салдар барысында қолданбалы бағдарламада орналасқан деректерді жою, түрлендіру, қосу бойынша операцияларды жүргізу мемлекеттік заңдарды бұзу.

Компьютерлік жүйенің қалыпты қызмет етуіне әсерін тигізген компьютерлік вирусты, басқа да зиянды бағдарламаларды қасақана жасау, тарату, ауыр салдар кезінде

287 бап. Қаржылық алаяқтылық, ұрлық, жемқорлық, қоғамдық қаражатты мақсатсыз пайдалану, мемлекеттік құпияны ұрлау немесе компьютер көмегімен жасалған басқа да қылмыстар аталған Кодекстің сәйкесінше ережелері бойынша сараланатын және жазаланады.

ҚХР ІР-желілер үстінен тоталбд мемлекеттік қадағалау жүргізу міндеттерін ойдағыдай жүзеге асыруда және өз позициясын беретіндей емес, керісінше – жаңа бұйрықтар мен нормативтік актілерді кезе-кезеңімен шығара отырып, қадағалау шаралары методикалық түрде күшейтіп отыр.

ҚХР ҚК 285 бабында қарастырылған қылмыс құрамы, Қазақстан Республикасының ҚК 185 бабы 1 тармағымен қарастырылған құраммен бірқатар жағынан ұқсас болып келеді. Басқаша айтқанда, қытаң заңшығарушысы аталған норманы жасау кезінде компьютерлік ортада айналымда жүрген деректерді, және мемлекеттік құпиялар қатарына жататын, қорғаныс құрылыстары туралы, сондай-ақ ғылым мен техниканың жетекші салалары деректерінің құпиялылығын қорғауға ұмтылған. Ал компьютерді пайдалану тек аталған қылмысты жасау тәсілі болып табылады.

ҚХР ҚК 286 бабының 1 тармағы бойынша қылмыстың пәні болып, аппараттық жүйе

ретінде компьютерлік жүйе танылады, яғни компьютерлік жүйенің қалыпты қызмет етуі компьютерлік ақпараттың қауіпсіздігінің қажет жағдайы ретінде қарастырылады. Аталған баптың 2 тармағының пәні тікелей компьютерлік деректер болып табылады. Объективтік жағынан, ҚХР ҚК 286 бабының қоғамға қауіпті әрекеттері ретінде ақпаратты жою, түрлендіру мен бұғаттау саналады. Айрықша белгісі болып, сонымен қатар аталған әрекеттер үшін ҚХР ҚК бойынша қылмыстық жауаптылық ауыр немесе аса ауыр салдардың туындауы кезінде қарастырылған. ҚХР ҚК 286 бабында көрсетілген әрекеттер үшін жазаның түрі мен мөлшеріде назарсыз қалмайды, - бас ботандығынан бес жалға және одан да көп жылға айыру, және де бас бостандығынан айырудың максималды мерзімі қытай заңнамасы бойынша 15 жылға тең болып табылады. Негізінен, қорқытатын қатаңдық тұтасынан ҚХР Қылмыстық Кодексіне тән болып келеді.

ҚХР ҚК 287 бабы компьютерлік техниканы пайдаланумен жасалған кез-келген басқа қылмыстың саралаушы белгісі ретінде ғана шығады.

Нидерланды Корольдігінің (Голландия) қылмыстық заңнамасы. Голландияның 1886 жылдың 1 қыркүйегінен бері әрекет ететін Қылмыстық Кодексі, үш кітаптан тұрады: 1 – «Жалпы ережелер»; 2 кітап - «Қылмыстар»; 3 кітап – «Теріс қылықтар». «Қылмыстар мен «Теріс қылықтар» кітаптары тарауларға қылмыс құрамының тектік объектілеріне байланысты бөлінеді.

1993 жыл Голландия үшін Нидерленды Корольдігінің Қылмыстық Кодексін жаңа құрамдармен толықтырған, компьютерлік қылмыстар туралы заңды қабылдаумен белгіленеді.

Компьютерлік ақпаратқа қол сұққаны үшін жауаптылықты көздейтін қылмыс құрамдары голландияның Қылмыстық Кодексінің әр түрлі тарауларында орналасқан болып табылады. Бұл жерде германияның Қылмыстық Кодексімен ұқсастықтар байқалады.

Аталған құрамдарды тәртіп бойынша қарайық. Голландия ҚК «Қоғамдық тәртіпке қарсы қылмыстар» 5 тарауында орналасқан 138а бабы үш жеке қылмыс құрамдарын қарастырады. Бірінші тармағы бойынша қылмыстық жауаптылық компьютерлік құрылғыға немесе немесе деректерді өңдеу мен сақтау жүйесіне немесе бұндай құрылғының не жүйенің бөлігі қауіпсіздікті бұзу арқылы немесе жалған дабыл немесе күрделі кілтті пайдалана, не жалған құзыретті пайдалана отырып, технологических

құралдардың көмегімен кіру үшін рұқсат алу арқылы заңсыз ену үшін туындайды.

Екінші тармақ компьютерге құқыққа сыйымсыз ену, жеке қолдануға немесе басқа тұлғамен қолданылатын деректерді көшіруге әкеліп соққаны үшін жауаптылықты қарастырады.

Үшінші тармақ тұрғын халыққа қызмет ету үшін қолданылатын телекоммуникациялық инфрақұрылым арқылы немесе телекоммуникациялық құрылғы арқылы жасалған құқыққа сыйымсыз ену үшін, егер қылмыскер компьютерлік құрылғының немесе жүйенің өңдеуші қасиетін өзі үшін заңсыз пайда алу үшін немесе үшінші тұлғаның компьютерлік құрылғысына не жүйесіне, ол енген компьютерлік құрылғы не жүйе арқылы рұқсат алу мақсатымен пайдаланса жауаптылық белгіленеді.

«Жою немесе залал тигізу» 27 тарауы компьютерлік ақпаратқа қол сұғатын әрекет үшін жауаптылық қарастыратын екі бапты қамтиды.

Голландия ҚК 350а бабының бірінші тармағы, егер тұлға компьютерлік ақпарат немесе жүйе көмегімен сақталатын, өңделетін немесе берілетін ақпаратты заңсыз және қасақана өзгертетін, кетіретін, жарамсыз ететін немесе оған қосымша түзетулер енгізетін болса тартылады. Аталған құрамның саралайтын белгісі болып тұрғын халыққа қызмет ету үшін қолданылатын телекоммуникациялық инфрақұрылым арқылы немесе телекоммуникациялық құрылғы арқылы компьютерлік құрылғыға немесе жүйеге жасалған заңсыз басып ену және оларда сақталатын деректерге елеулі залал келтіру. Голландия ҚК 350а бабының үшінші тармағы компьютерлік құрылғыда немесе жүйеде көшіру жолымен залал келтіруге бағытталған деректерді қасақана және заңсыз тарату мен қолжетімсіз етуді жүзеге асыратын тұлғалардың жауаптылығын қарастырады. 350а бабының төртінші тармағы егер тұлға 350а бабының үшінші тармағында қарастырылған әрекетті жасаған жағдайда, бұндай ақпараттың салдарынан болып отырған салдарды жою мақсатында қылмыстық жауаптылықтан босататын норманы қамтиды.

Голландия ҚК 350и бабының бірінші тармағы бойынша жауаптылыққа тартылуға, абайсыздық не ебедейсіздік бойынша, компьютерлік құрылғыда немесе жүйеде көшіру жолымен залал келтіруге бағытталған деректерді заңсыз қолжетімді еткен және таратқан тұлға жатады.

Аталғаннан бөлек, Голландияның Қылмыстық Кодексі бірқатар бопсалау (ҚК 317 б.),

ұрлық (ҚК 362 бабы), банк карточкаларын қолдан жасау (ҚК 232 бабы) және т.б. секілді нормативті құқықтық актілерде компьютерлік құрылғыда немесе жүйеде сақталатын деректерге қатысты жасалған әрекетті саралаушы белгі ретінде қарастырады [3].

Дәл осылай, Голландияның ҚК компьютерлік ақпаратқа қол сұғатын қылмыстарды жасағаны үшін қылмыстық жауаптылықты, тек арнайы нормаларды ғана емес, сонымен қатар қылмыс құрамдарының дәстүрлі саралаушы белгілерін барынша кең реттейді.

Франция Республикасының Қылмыстық заңнамасы. Қазіргі уақытта Францияда, 1810 жылғы Наполеондық ҚК-тің орнына келген, 1992 жылы 22 шілдеде қабылданған Қылмыстық Кодекс әрекет етеді. Ол күшіне 1993 жылы 1 қыркүйекте енуі тиіс болды, алайда судьялар мен заң жоғарғы оқу орындары оқытушыларының өтініші бойынша 1994 жылдың 1 наурызына ауыстырылды. Францияның ҚК қылмыстық құқық мәселелерін реттейтін және қылмыстылық пен әрекеттердің жазалануын реттейтін алты кітаптан (заңдардан) тұрады. 1 Кітап Жалпы бөлімнің функцияларын атқарады және де қылмыстық заң, жауаптылық пен жазалау туралы ережелерді қамтиды. Қалған бес кітап – бұл Ерекше бөлімнің нормалары: адамға қарсы; меншікке қарсы; ұлтқа, мемлекетке және қоғамдық тыныштыққа қарсы қылмыстар мен теріс қылықтар; өзге де қылмыстар мен теріс қылықтар; ереже бұзушылықтар. Қылмыстық Кодекстен бөлек, Францияда жекелеген қылмыстарға жауаптылық мәселелері сондай-ақ жекелеген қылмыстық заңдармен реттеледі. Францияда Қылмыстық Кодекс компьютерлік ақпараттың қауіпсіздігіне қол сұғатын қылмыстардың келесідей түрлерін реттейді:

323-1 бап. Деректерді автоматизацияланған өңдеу жүйесіне тұтастай немесе оның бір бөлігіне заңсыз рұқсат немесе оған заңсыз ену;

Егер бұның нәтижесі жүйеде орналасқан деректерді жою немесе өзгерту, не бұл жүйенің жұмысының нашарлау болып табылады.

323-2 бап. Деректерді автоматизацияланған өңдеу жүйесі жұмысына бөгет болуға немесе жұмысының дұрыстығын бұзуға бағытталған әрекеттер;

323-3 бап. Деректерді автоматизацияланған өңдеу жүйесіне алдаумен ақпарат енгізу немесе оның құрамындағы деректерді алдаумен өзгерту немесе жою;

323-4 бап. 323-1-ден 323-3 баптарымен қарастырылған бір немесе бірнеше әрекеттермен,

бір немесе бірнеше нақты әрекеттермен сипатталған, дайындалу мақсатымен ұйымдас-тырылған топта немесе алдын ала сөз байла-нысуға қатысу.

Аталған құрамдардың ішіндегі барынша мамандандырылғандары болып Франция ҚК 323-1 – 323-3 баптарымен қарастырылған қылмыстар танылады. 323-4 бап сараланған құрам болып табылады және нұсқалған қылмыстарды адам-дар тобымен жасаған жағдайда жауаптылық қарастырады.

Деректерді автоматизацияланған өңдеу жүйесінің барлығына не бір бөлігіне заңсыз ену бол-мысы бойынша компьютер ақпаратына құқыққа сыйымсыз енуді қамтиды. Жалғыз ерекшелік, француз заңшығаруысы «компьютерлік ақпарат» түсінігін қолданбайды. Есте қаларлығы, заңсыз ену Франция ҚК 323-1 бабының 1 тармағы бойынша фориальдық қылмыс құрамдарына

жатқызылады және қылмыс тікелей заңсыз енуді жүзеге асыру сәтінен бастап аяқталған болып та-былады. Франция ҚК 323-1 бабы 2 тармағы, егер бұл жүйеде орналасқан деректердің жойылуына немесе өзгеруіне әкеліп соқса, не бұл жүйенің жұмысының нашарлауына ұшыратса, деректерді автоматизацияланған өңдеу жүйесіне тұтастай не бір бөлігіне заңсыз енгені үшін барынша қатал қылмыстық жауаптылыққа тартады.

Франция ҚК 323-2 бабымен қарастырылған қылмыс құрамы компьютерлік іріткіні қамтиды және біз бұрын қараған ГФР ҚК §303 аналогы болып табылады.

Францияның ҚК 323-3 бабы компьютерлік алаяқтықты қарастырады. Яғни, ГФР ҚК-дегі секілді компьютерлік алаяқтық классикалық алаяқтықтан тек жасалу әдісімен ғана ерекшеленетін, алаяқтықтың бірі түрі болып та-былады [4, 340 б.].

Әдебиеттер

- 1 Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): Сборник законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина. - М.: Изд. «Зерцало», 1998. - 408 с.
- Уголовный кодекс ФРГ / Пер. с нем. А.В. Серебренникова. - М.: ИКД «Зерцало-М», 2001. - 352 с.
- 3 Уголовный кодекс Голландии. / Под ред. Б.В. Волженкина. - СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. - 501 с.
- 4 Новый Уголовный кодекс Франции. - М.: Юридический колледж МГУ, 1993. - 340 с.

References

- 1 Uголовное zakonodatel'stvo zarubezhnyh stran (Anglii, SShA, Frantsii, Germanii, Japonii): Sbornik zakonodatel'nyh ma-terialov / Pod red. I.D. Kozochkina. - M.: Izd. «Zertsalo», 1998. - 408 s.
- 2 Ugolovnyj kodeks FRG / Per. s nem. A.V. Serebrennikova. - M.: IKD «Zertsalo-M», 2001. - 352 s.
- 3 Ugolovnyj kodeks Gollandii. / Pod red. B.V. Volzhenkina. - SPb.: Izdatel'stvo «Juridicheskij tsentr Press», 2001. - 501 s.
- 4 Novyj Ugolovnyj kodeks Frantsii. - M.: Juridicheskij kolledzh MGU, 1993. - 340 s.

Нурмаганбет Е.Т.

**Актуальные проблемы
деятельности адвоката-
защитника в уголовном
судопроизводстве Республики
Казахстан**

Nurmaganbet E.T.

**Problems, ways of improvement
of activity of the defender in
criminal legal proceedings of the
Republic of Kazakhstan**

Нұрмағанбет Е.Т.

**Қазақстан Республикасының
қылмыстық сот өндірісіндегі
қорғаушының іс-әрекетінің
өзекті мәселелері**

В данной статье рассматриваются проблемы и пути совершенствования деятельности адвоката-защитника в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан. А также повышения качества юридического образования, в том числе обеспечения независимости адвокатских руководящих органов и государственных гарантий на конституционное право иметь юридического представителя.

Ключевые слова: адвокат, защитник, судопроизводства, уголовные дела, предварительная расследования.

In this article it is considered problems and ways of improvement of activity of the lawyer defender in criminal legal proceedings of the Republic of Kazakhstan. Also improvement of quality of legal education, including ensuring independence of lawyer governing bodies and the state guarantees on a constitutional law to have the legal representative.

Key words: attorney, defense counsel, legal proceedings, criminal cases, preliminary investigation.

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізудегі адвокат-қорғаушының іс әрекеттерінің мәселелері мен шешу жолдары және адвокат ұйымының қоғамдағы негізгі ролдері көрініс тапты. Сонымен қатар адвокат-қорғаушының қорғау процесіндегі міндеттері айқындалды.

Түйін сөздер: адвокат, қорғаушы, сот өндірісі, қылмыстық іс, алдын ала тергеу.

**АКТУАЛЬНЫЕ
ПРОБЛЕМЫ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АДВО-
КАТА-ЗАЩИТНИКА
В УГОЛОВНОМ
СУДОПРОИЗВОДСТВЕ
РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

Закон Республики Казахстан «Об адвокатской деятельности», впервые сформулировавший основные принципы организации и деятельности адвокатуры, позволил значительно повысить эффективность функционирования адвокатуры и в целом укрепил организацию ее деятельности. В то же время, многие проблемы остались нерешенными и требуют дальнейшего рассмотрения.

В числе мер по повышению статуса института профессиональной защиты необходимо предусмотреть дальнейшее расширение полномочий защитника, придание письменным консультациям и справкам (заверенным надлежащим образом) императивной формы, уравнивание процессуального положения защитника с положением государственного обвинителя и др.

Другой проблемой, препятствующей надлежащей защите прав человека адвокатскими методами, являются организационные факторы. Сегодня отток кадров из отдаленных населенных пунктов привел к тому, что почти в пятидесяти районных юридических консультациях профессиональных защитников нет вообще, а более, чем в шестидесяти районах работает только по одному адвокату [1, с. 123-130].

На наш взгляд, одной из причин сложившейся ситуации является непродуманная политика в плане комплектования корпуса защитников через государственное лицензирование.

При создании этого института предполагалось, что регулирование кадровых вопросов государственным органом (Министерством юстиции РК) позволит создать достаточный резерв для формирования полноценных адвокатских структур, способных оказывать населению качественную правовую помощь в требуемых объемах. Не секрет также, что одной из целей лицензирования являлось желание устранить монополию коллегий адвокатов на прием новых членов. Однако на практике это новшество ожидаемых результатов не принесло. Хотя в областных центрах и крупных городах конкуренция усилилась, ситуация в целом не улучшилась. На наш взгляд, проблему обеспечения граждан квалифицированной юридической помощью можно решить путем изменения порядка формирования адвокатского корпуса. В этих целях необходимо отказаться от лицензирова-

ния адвокатской деятельности и осуществлять прием новых членов путем тестирования в соответствующих комиссиях, создаваемых при президиумах коллегии адвокатов. С одной стороны, это позволит регулировать численность адвокатов в юридических консультациях и адвокатских конторах, избегая перезагруженности в одних и некомплектности в других, а с другой – повысить качество оказываемой юридической помощи, поскольку, в отличие от лицензиара, адвокатская корпорация заинтересована в том, чтобы в коллегию адвокатов попадали профессионалы, обладающие широкой эрудицией, высокой правовой и общей культурой, большим опытом работы в юридической отрасли.

Есть вопрос и по конкретизации статуса стажера адвоката. Сегодня они не обладают правом участия в уголовном судопроизводстве, так как действующим законодательством не предусмотрено наличие у стажера лицензии на занятие адвокатской деятельностью. При этом существует следующая организационно-правовая коллизия. Если стажерам прокуратуры и молодым специалистам органов дознания и следствия не возбраняется участие по уголовным делам на следствии и в суде, то стажерам адвокатов эта деятельность законом запрещена. То есть изначально декларируется неравенство стороны обвинения и стороны защиты [2, с. 67].

Серьезно осложняет ситуацию и введение ныне действующим УПК РК (ст. 71) обязательного участия государственного обвинителя по всем уголовным делам (за исключением дел частного обвинителя), что, в свою очередь, предполагает наличие у подсудимого в обязательном порядке защитника [3].

Решение проблемы увеличения числа адвокатов видится в законодательном закреплении беспрепятственного допуска прошедших надлежащую практику стажеров-адвокатов к участию в судопроизводстве. Не исключается также выдача лицензий стажерам без принятия квалификационного экзамена по истечении определенного, например, двухлетнего срока стажировки уполномоченными государственными органами на местах.

Одной из причин снижения количества адвокатов в Казахстане является создание института лицензирования правовых услуг, не связанных с адвокатской деятельностью. Сегодня такие услуги предоставляют более 600 юридических и физических лиц, имеющих соответствующие лицензии. Естественно, доминирование этих структур в предпринимательской и экономи-

ческой сферах не понуждает их к стремлению получить лицензию на занятие адвокатской деятельностью [4, с. 122].

Таким образом, назрела необходимость принятия комплекса организационных и правовых мер, направленных на систематизацию рынка юридических услуг и придание ему цивилизованных рамок.

На наш взгляд, прежде всего, необходимо предусмотреть обязанность всех без исключения субъектов правового рынка проходить регулярную аттестацию на предмет их профессиональной подготовленности.

Следует также внести в Гражданско-процессуальный кодекс норму об обязательном возмещении стороне, в пользу которой вынесено судебное решение, расходов при условии участия на этой стороне профессионального защитника, обладающего адвокатской лицензией. Возможно также предоставить органу, выдающему лицензию, право надзора за качеством оказываемой лицензиатом юридической помощи. Вряд ли в настоящее время этот уровень является достаточно высоким, особенно в сфере экономики и предпринимательства, что и привело к созданию в Казахстане значительного числа иностранных юридических компаний и их филиалов, занимающихся бизнесом в сфере правовых услуг. Происходящие динамические процессы в экономической сфере, присоединение Казахстана к различным международным договорам, а также меняющееся в условиях рыночных реформ законодательство требуют от адвокатов высочайшего профессионализма и специальных знаний, в том числе, зарубежного законодательства.

В целом же, на сегодняшний день возникла достаточно стабильная ситуация с оказанием юридической помощи, что, по нашему мнению, дает возможность говорить о неприемлемости каких-либо радикальных мер, направленных на пересмотр концептуальных положений адвокатского законодательства. В данном случае, речь идет о непрекращающихся попытках реформирования данного института, что, на взгляд инициаторов, должно улучшить защиту прав и законных интересов лиц, нуждающихся в получении юридической помощи. В числе подобных новаций можно назвать упрощенный порядок вступления в члены коллегии адвокатов для отдельных категорий лиц; предложения об отмене уставных требований, касающихся условий приема новых членов; попытки введения государственного заказа на оказание юридической помощи и т.п.

Примеры подобных подходов к реформированию адвокатской деятельности можно продолжить, однако, как нам представляется, актуальными для института профессиональной защиты являются не только вышеизложенные проблемы, но и необходимость пересмотра некоторых других положений законодательства, касающегося функционирования адвокатуры [2, с. 49].

Так, по нашему мнению, необходимо законодательно отрегулировать проблему обеспечения обвиняемых (подозреваемых, подсудимых) квалифицированной юридической помощью.

Как известно, в соответствии со ст. 70 УПК РК, помимо адвокатов, в качестве защитников по уголовным делам допускаются супруги, близкие родственники или законные представители обвиняемого, представители общественных объединений по делам членов этих организаций. Очевидно, что лица, не обладающие специальными познаниями в правозащитной сфере, не могут на должном уровне осуществлять защиту своих доверителей, в связи с чем не приходится говорить о соблюдении требований ст. 13 Конституции Республики Казахстан, гарантирующей каждому право на получение квалифицированной юридической помощи.

Однако практика привлечения в качестве защитников по уголовным делам родственников обвиняемых сегодня получила достаточно широкое распространение. Следователи, а затем и судьи, не утруждая себя поисками профессиональных защитников, допускают в качестве таковых супругов, родственников и других лиц, формально обеспечивая право на защиту, хотя качество такой защиты, как правило, является очень низким. Соответственно, такая защита может повлечь судебные ошибки и, как следствие, – необъективный либо незаконный приговор. Поэтому одной из задач на сегодняшний день является необходимость отказа от привлечения в качестве защитников родственников обвиняемых и закрепление этой обязанности исключительно за профессиональными защитниками, то есть адвокатами.

Как нам представляется, проблему обеспечения граждан квалифицированной юридической помощью можно решить путем изменения порядка формирования адвокатского корпуса.

Требуют разработки механизмы реализации положения ст. 14 Закона РК «Об адвокатской деятельности», устанавливающей профессиональные права адвоката, в числе которых установлено право на самостоятельный сбор фактических данных, необходимых для оказания юридической помощи, и предоставление доказательств,

а также право на доступ в помещения, где содержатся их подзащитные.

Как известно, право на предоставление адвокатом доказательств является юридической фикцией. Причина такого положения ясна. Действующий УПК РК не содержит механизма процессуального закрепления добытых стороной защиты доказательств, что лишает адвоката возможности (при наличии права) осуществлять защиту на равных со стороной обвинения условиях. Адвокат не является субъектом доказывания, в связи с чем говорить о полноценной состязательности сторон в уголовном процессе не приходится [5, с. 89].

Данная проблема требует пересмотра и изменения целого пакета законодательных актов, включая Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительный кодексы, Закон «О судебной системе и статусе судей», Закон «Об адвокатской деятельности». Однако эту проблему необходимо решать, поскольку продекларированный принцип состязательности и равенства сторон в уголовном процессе предполагает наличие одинаковых условий для обвинения и защиты при сборе и предоставлении доказательств, как изолирующих подозреваемого, так и оправдывающих его либо уменьшающих степень его вины.

Наличие такого правового диссонанса в сфере защиты прав человека не позволяет утверждать, что наше общество стремится к построению правового государства.

Следующая проблема, требующая своего решения – это проблема доступа адвоката в административные здания государственных органов, судов прокуратуры, органов дознания и предварительного следствия, а также в места содержания задержанных, арестованных и отбывающих наказание. В последнее время наметилась устойчивая тенденция со стороны работников правоохранительных органов к воспрепятствованию адвокатам в осуществлении своих функций путем создания надуманных правил, инструкций и приказов. Эти факты серьезно затрудняют деятельность адвокатов по оказанию юридической помощи гражданам. Естественно, что в такой ситуации, в первую очередь, нарушаются права не адвоката, а права тех лиц, которым государство гарантировало право на получение юридической помощи, поэтому крайне важной является необходимость разработки законодательных механизмов, позволяющих не допустить вышеуказанных проявлений. Например, законодательное закрепление ответственности сотрудников правоохранительных органов за воспрепятство-

вание законной деятельности адвоката могло бы разрешить эту проблему. Полагаем, что реализация высказанных нами предложений позволит решить организационные и правовые проблемы функционирования адвокатуры и в итоге повысит эффективность защиты прав и законных интересов граждан. Адвокатура должна занять подобающее место в правозащитной системе государства, и только в этом случае мы без всяких оговорок сможем утверждать, что наше государство является подлинно правовым и демократическим, а общество – уверенным в том, что человек, его права и свободы действительно являются высшими ценностями государства [6].

Таким образом, важно подчеркнуть, что отношение к свободе и личной неприкосновенности человека и гражданина, степень ее защищенности – один из неизменных атрибутов правового государства и гражданского общества. Защищая права человека, государство обязывает уполномоченные органы, в том числе, органы уголовного преследования, уважать и строго их соблюдать. Поэтому важнейшей задачей проводимой правовой реформы в Казахстане является совершенствование уголовно-процессуального законодательства, создание надежных правовых гарантий обеспечения прав и законных интересов человека и гражданина.

Литература

- 1 Тыныбеков С. Адвокатура как общественно-правовой институт: состояние и проблемы. /С.Тыныбеков //Правовая реформа в Казахстане, 2003. – № 3 – С. 123-130.
- 2 Тыныбеков С. Адвокатура и адвокатская деятельность в Республике Казахстан. – Алматы: Данекер, 2004. – 343 с.
- 3 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 1.01.98г. (по состоянию на 1 января 2008г.) //Справочная правовая система Юрист
- 4 Журсимбаев С.К. Обеспечение законности, прав и свобод граждан и совершенствование уголовного судопроизводства. / С.К. Журсимбаев //Правовая реформа в Казахстане, 2003. – № 4. – С.33-37.
- 5 Сулейменова Г.Ж. Адвокатура и адвокатская деятельность в Республике Казахстан. – Алматы: Алеем, 2002. – 256 с.
- 6 Об адвокатской деятельности: Закон Республики Казахстан от 5 декабря 1997г. (по состоянию на 1 января 2008г.) //Справочная правовая система Юрист

References

- 1 Tynybekov S. Advokatura kak obshhestvenno-pravovoj institut: sostojanie i problemy. /S.Tynybekov //Pravovaja reforma v Kazahstane, 2003. – № 3 – S. 123-130.
- 2 Tynybekov S. Advokatura i advokatskaja dejatel'nost' v Respublike Kazahstan. – Almaty: Daneker, 2004. – 343 s.
- 3 Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 1.01.98g. (po sostojaniju na 1 janvarja 2008g.) //Spravochnaja pravovaja sistema Jurist
- 4 Zhursimbaev S.K. Obespechenie zakonnosti, prav i svobod grazhdan i sovershenstvovanie ugolovno sudoproizvodstva. / S.K. Zhursimbaev //Pravovaja reforma v Kazahstane, 2003. – № 4. – S.33-37.
- 5 Sulejmenova G.Zh. Advokatura i advokatskaja dejatel'nost' v Respublike Kazahstan. – Almaty: Aleem, 2002. – 256 s.
- 6 Ob advokatskoj dejatel'nosti: Zakon Respubliki Kazahstan ot 5 dekabrja 1997g. (po sostojaniju na 1 janvarja 2008g.) //Spravochnaja pravovaja sistema Jurist

Шопабаев Б.А.
**Вопросы совершенствования
мер правового регулирования
коррупции в Республике
Казахстан**

Shopabayev B.A.
**The questions about
improvement of legal regulation
measures of corruption in the
Republic of Kazakhstan**

Шопабаев Б.Ә.
**Қазақстан Республикасындағы
сыбайлас жемқорлықты
құқықтық реттеу шараларын
жетілдіру мәселелері**

Данная статья раскрывает понятие и сущность коррупционных преступлений. Автор анализирует методы правового регулирования коррупции в Республике Казахстан. А также предлагает возможные меры по предупреждению и пресечению коррупционных преступлений, которые, по мнению автора, стоит применить государству.
Ключевые слова: государство, коррупция, общество, преступление, экономика.

This article opens a concept and an entity of corruption crimes. The author analyzes methods of legal regulation of corruption in the Republic of Kazakhstan. And also the article proposes possible measures for prevention and suppression of corruption crimes which, according to the author, the state have to apply.
Key words: corruption, crime, economy, government, society.

Бұл мақала сыбайлас-жемқорлық қылмыстарының түсінігін және мәнін ашады. Автор Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлықты құқықтық реттеудің әдістерін талдайды. Сондай ақ, автордың көзқарасы бойынша мемлекет қолдануға тиісті сыбайлас жемқорлық қылмыстарынан сақтандыру және бұлтартпаудың ықтимал шараларын ұсынады.
Түйін сөздер: мемлекет, сыбайлас жемқорлық, қоғам, қылмыс, экономика.

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕН- СТВОВАНИЯ МЕР ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ КОРРУПЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Каждое государство осуществляет свою политику и реализует такие основные свои цели, как экономическая стабильность, рациональное распределение и использование государственных финансовых ресурсов и обеспечение граждан необходимыми условиями для жизни, посредством создания государственных органов, уполномоченных решать соответствующие вопросы. К сожалению, успешному достижению вышеуказанных целей препятствует стремление должностных лиц государственных органов извлечь личную выгоду и, следовательно, их склонность к совершению коррупционных преступлений. Подобные преступления характеризуются высокой общественной опасностью, так как противоречат не только закону, но и общепринятым моральным установкам.

Данная статья раскроет понятие коррупционных преступлений и коррупции в целом, проанализировав уровень общественной опасности таких преступлений. Затем, данная работа рассмотрит методы правового регулирования коррупции, применяемые в различных странах, в частности, в Соединенных Штатах Америки, Республике Казахстан и Сингапуре и, в качестве заключения, предложит возможные меры по усовершенствованию законодательства в отношении предупреждения, предотвращения и пресечения коррупционных преступлений.

Коррупция (от лат. *corruptio* – подкуп, порча) – термин, который, как правило, обозначает использование должностным лицом своих властных полномочий и доверенных ему прав, а также сопряженных с этим статусом авторитета и возможностей, в целях личной выгоды.

Исторические корни коррупции, вероятно, восходят к обычаю делать подарки, дабы добиться расположения высокопоставленного лица. В связи с тем, что дорогой подарок выделял человека, его преподнесшего, среди других просителей и, следовательно, способствовал удовлетворению его просьбы, в первобытных обществах, принятие жрецами и вождями даров считалось нормой. С появлением и последующим развитием государственного аппарата и усилением власти центрального правительства, появились также профессиональные чиновники, которые, вопреки ожиданиям правителей, не довольствовались установленным жалованьем и использовали свое по-

ложение для тайного увеличения собственных доходов.

Одним из первых правителей, известным в истории как борец с коррупцией, был Урунимгина – шумерский царь города-государства Лагаша. Он, как правило, прибегал к жестоким и показательным наказаниям за коррупционные преступления, однако эти действия не приводили к желаемым результатам, и, несмотря на то, что наиболее опасные преступления удавалось предотвратить, такие правонарушения, как мелкая растрата и получение должностными лицами взятки все же имели место и были широко распространены. Первый трактат с обсуждением коррупции под названием «Артха-Шастра» был опубликован одним из министров Бхараты в IV веке до н.э. В нем автор пришел к выводу, что «имущество царя не может быть, хотя бы в малости, не присвоено ведающими этим имуществом».

Шарль Монтескье считал, что проблема коррупции в обществе существовала всегда с момента возникновения управленческого аппарата. Он писал, что «... известно уже по опыту веков, что всякий человек, обладающий властью, склонен злоупотреблять ею, и он идет в этом направлении, пока не достигнет положенного ему предела» [1]. Таким образом, мы видим, что коррупционные преступления, в частности, такие, как злоупотребление должностными полномочиями и взяточничество, с древних времен являются уголовно наказуемыми противоправными деяниями, а коррупция во все времена признавалась острой социальной проблемой.

Противоправные деяния, сопряженные с коррупцией, характеризуются высокой общественной опасностью в связи с тем, что они посягают не только на имущественные и иные конституционные права отдельных граждан, сколько на развитие экономики страны и интересы государства и общества в целом. Отсюда можно сделать вывод, что коррупционные преступления являются общественно опасными деяниями против государственной власти. Кроме того, посягая на целесообразное функционирование государственных органов и учреждений, коррупционные преступления снижают авторитет указанных органов в обществе, тем самым подрывая уверенность граждан в защищенности своих прав и законных интересов.

Для того, чтобы провести анализ общественно опасных деяний, сопряженных с коррупцией, будет разумным разобрать данные деяния по составу. Несмотря на то, что уголовным законода-

тельством выделено более 10 видов коррупционных правонарушений, элементы составов этих деяний достаточно схожи. Так, объективной стороной коррупционных преступлений является противоправное деяние как таковое, выражающееся, как правило, в злоупотреблении или превышении должностных полномочий, получении и даче взятки, а также в посредничестве во взяточничестве и некоторых других, противоречащих закону действиях. Помимо самого преступного деяния, элементами состава объективной стороны любого коррупционного преступления являются общественно опасные последствия, под которыми в данной ситуации понимается причинение существенного вреда правам и законным интересам физических и юридических лиц, и причинная связь между деянием и преступными последствиями.

Объектом любого правонарушения являются общественные отношения, на которые оно посягает. Так, объектом коррупционного преступления признается государственная власть, порядок управления и эффективное функционирование государственных органов, а также моральные и нравственные установки общества и состояние экономики страны.

Субъектами коррупционных преступлений являются должностные лица государственных органов, органов местного самоуправления, вооруженных сил и других воинских формирований и войск республики, а также лица, занимающие ответственную государственную должность. В случаях правонарушений, предусмотренных статьями 367 и 368 Уголовного Кодекса Республики Казахстан [8], субъектом преступления признается лицо, осуществившее дачу взятки должностному лицу или лицу, оказавшее посреднические услуги при совершении вышеуказанного противоправного деяния.

Субъективная сторона преступления, как связанного с коррупцией, так и любого другого, подразумевает под собой психическое отношение лица к совершаемому им преступному деянию. Коррупционные преступления, как правило, характеризуются прямым умыслом. Иными словами, правонарушитель осознает противоправность и аморальность совершаемого им деяния и общественную опасность последствий, к которым оно может привести. Исключением является халатность – преступление, ответственность за которое установлена статьей 371 Уголовного Кодекса Республики Казахстан [8]. Халатность в данном контексте представляет собой неисполнение или ненадлежащее испол-

нение должностным лицом своих обязанностей вследствие небрежного или недобросовестного отношения к службе.

Таким образом, принимая во внимание элементы состава любого коррупционного преступления, можно прийти к выводу, что такие преступления характеризуются высокой общественной опасностью. Во-первых, противоправные деяния, сопряженные с коррупцией, посягают на экономическую стабильность внутри страны, правильное и планомерное функционирование органов государственной власти и моральные установки общества. Следовательно, общественно опасные последствия коррупционных преступлений касаются не конкретных граждан, а распространяются на государство и общество в целом. Во-вторых, коррупционные преступления характеризуются умышленной формой вины, то есть субъект такого преступления нарушает закон осознанно и преднамеренно, что говорит об отсутствии в его сознании нравственных установок и принципов и представлении им потенциальной опасности для общества.

Широко известно, что явления, тем или иным образом связанные с коррупцией в сфере государственной службы и системе органов государственной власти, обнаруживались и обнаруживаются по сей день в любом государстве. В связи с тем, что причины возникновения и распространения коррупции в системах государственной службы различных государств разнообразны и по-своему уникальны, меры административно-правового характера по предупреждению и пресечению коррупционных преступлений также различны между собой.

Особый интерес представляет практика США и Сингапура — государств, где применение вышеуказанных мер дало наибольшие результаты и вследствие создало предпосылки для успешного экономического роста. В данной работе я хотела бы провести анализ мер по профилактике и пресечении коррупционных правонарушений, применяемых в странах, достигших определенных успехов в этой сфере, в частности США и Сингапуре, и сравнить их с правовыми средствами борьбы с коррупцией, применяемыми в Республике Казахстан.

В Соединенных Штатах Америки (США), порядок подготовки высококвалифицированных кадров для государственной службы и система их отбора осуществляется, исходя из вековых традиций. Государственные служащие в Америке обладают особым социальным статусом. Та-

ким образом, осознание должностными лицами государственных органов того, насколько значима роль, которую они играют в сфере регулирования социально-экономических процессов, происходящих в обществе, преумножает их чувство ответственности в отношении исполнения своих служебных обязанностей. Государственные служащие, чувствуя себя избранными и ответственными за состояние общества и за экономическое и социальное положение страны, не допускают небрежного отношения к службе и, следовательно, менее склонны к совершению противоправных деяний, связанных с коррупцией.

Другим государством, методы борьбы с коррупцией которого я хотела бы рассмотреть для последующего сравнения с аналогичными мерами, предусмотренными национальным законодательством своей страны, является Сингапур. Согласно Индексу восприятия Коррупции (ИБК) Transparency International за 2008 год [3], Сингапур занимает место в пятерке самых чистых в коррупционном отношении государств. Отсюда следует, что власти Сингапура в самом деле смогли разработать действующие меры по предупреждению и пресечению коррупции.

В Сингапуре борьба с коррупцией ведется непосредственно политическими лидерами и высшими должностными лицами, деятельность которых поддерживает общественность. Кроме того, в 1952 году в Сингапуре был образован специализированный орган по борьбе с коррупцией — Бюро по расследованию случаев коррупции, обладающий политической и функциональной независимостью. Бюро по расследованию случаев коррупции уполномочено задерживать потенциальных взяточников, проводить обыск у них в домах и на работе, проверять банковские счета не только самих государственных служащих, но и их супругов, детей и других близких родственников [5].

Руководитель Бюро по расследованию случаев коррупции подотчетен Премьер-министру, то есть ни один другой министр не вправе вмешиваться в деятельность Бюро и препятствовать осуществлению им своих обязанностей.

Помимо строгого и непрерывного контроля государственных служащих со стороны специализированного органа, власти Сингапура, в целях предупреждения коррупции, обеспечивают экономические и социальные гарантии в отношении должностных лиц государственных органов [4].

Экономические гарантии заключаются в том, что труд государственных служащих и их

вклад в развитие общества и страны оценивается достаточно высоко. Высокая заработная плата, в свою очередь, удерживает лиц, состоящих на государственной службе, от получения взяток.

Правительство Сингапура также сделало профессию государственного служащего не только высокооплачиваемой, но и уважаемой [6]. Как и в США, потенциальных государственных служащих готовят, начиная со школы, после чего помогают поступить в университет, отправляют в страны зарубежья на стажировку и всячески поощряют успехи. Таким образом, из года в год органы государственной власти Сингапура пополняются правильно выученными, высококвалифицированными и воспитанными кадрами, наделенными высокой правовой культурой и непоколебимыми моральными принципами.

Республике Казахстан Transparency International [3] в 2008 году отвел 122 место по уровню коррумпированности в списке из 146 стран. Коррупция в Казахстане является одной из наиболее острых проблем общества и серьезным препятствием к успешному экономическому и политическому развитию страны.

Президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев считает, что «коррупция значительно снижает конкурентоспособность государства, препятствует осуществлению демократических образований в обществе, подрывает в людях веру в закон и справедливость, в конечном счете – доверие к власти» [7].

В целях предупреждения и пресечения коррупционных преступлений, властями Республики Казахстан применяются соответствующие меры административно-правового характера. основополагающим нормативно-правовым актом в сфере борьбы с коррупцией является Закон Республики Казахстан «О борьбе с коррупцией», который определяет основные принципы борьбы с коррупцией, устанавливает виды коррупционных правонарушений, а также условия наступления ответственности за совершение противоправных деяний, сопряженных с коррупцией.

Уголовным законодательством Республики Казахстан также регулируются явления, связанные с коррупцией. Кроме того, в 2015 году, со вступлением в законную силу Нового Уголовного Кодекса Республики Казахстан, были ужесточены наказания за коррупционные преступления. В соответствии с Новым Уголовным Кодексом Республики Казахстан, на лиц, совершивших коррупционное правонарушение, не распространяются такие меры

поощрения, как освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением сторон, условно-досрочное освобождение и условное осуждение [2]. Помимо этого, с 2015 года санкции большинства коррупционных составов предусматривают дополнительное наказание в виде пожизненного лишения права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью [8]. Таким образом, с точки зрения уголовного законодательства, методы регулирования коррупции в Республике Казахстан являются тщательно продуманными и целесообразными.

Что касается порядка поступления на государственную службу, Законом Республики Казахстан «О государственной службе» установлены требования к отбору кадров для работы в системе органов государственной службы и порядок проведения аттестации потенциальных государственных служащих [9]. Также, данный нормативно-правовой акт регулирует вопросы, касающиеся трансферентности официальной деятельности лиц, состоящих на государственной службе [9].

Таким образом, мы видим, что в отношении регулирования коррупции, законодательство Республики Казахстан предусматривает преимущественно меры императивного, властно-принудительного характера. В связи с этим, в настоящее время достаточно актуальным является вопрос о создании системы норм поощряющего содержания. Поощряющие нормы должны быть заложены прежде всего в систему оплаты труда государственных служащих, потому что, как показала практика Сингапура в отношении борьбы с коррупцией, высокая заработная плата удерживает лиц, состоящих на службе в государственных органах, от получения взяток, тем самым существенно снижая риск возникновения коррупционных явлений.

Другой мерой диспозитивного характера по предупреждению коррупции, которую было бы целесообразным внедрить в государственную политику Республики Казахстан, представляется развитие в сознании граждан всеобщего культа честного и справедливого человека, идеалом которого являются трудолюбие, высокая культура и профессионализм. Стимулирование стремления общества к установленным идеалам, в совокупности с мерами административно-правового характера, вероятно, могло бы стать реальным импульсом для дальнейшей активизации борьбы с коррупцией и коррупционными правонарушениями.

В заключение, хотелось бы отметить, что явления, тем или иным образом сопряженные с коррупцией, существовали в любом обществе и во все времена. Борьба с коррупцией является одним из наиболее острых социально-экономических вопросов, решение которых стоит перед каждым государством. Это обусловлено тем, что коррупционные преступления наносят значительный ущерб экономике любой страны, подрывая благосостояние развитых государств и усугубляя бедность стран третьего мира.

Для того чтобы борьба с коррупцией в Республике Казахстан была максимально эф-

фективной, необходимо применение мер не только императивного, но и диспозитивного характера. Меры поощрения государственных служащих, такие как высокая заработная плата, а также привитие обществу моральных ценностей и принципов, в совокупности с уже существующими правовыми средствами по предупреждению и пресечению коррупционных правонарушений, вероятно, приведут к желаемым результатам и, если не искоренят коррупцию полностью, то по крайней мере значительно снизят уровень коррумпированности страны.

Литература

- 1 Шиханцов Г.Г. Криминология. – М.: Тесей, 2006.
- 2 В Казахстане ужесточили наказание за коррупцию [Электронный ресурс] // <http://www.nur.kz/347781.html>
- 3 Индекс восприятия коррупции 2008. Транспэрэнси Интэрнешнл [Электронный ресурс] <http://www.transparencykazakhstan.org/UserFiles/file/CPI2008.pdf>
- 4 Хонг, Марк. Сингапур — страна, победившая коррупцию, 2000.
- 5 Кабанов К. Концепция специализированного антикоррупционного органа, 2008 [Электронный ресурс] <http://www.korrupt.ru/index.php?s=5&id=160>
- 6 Фалалеев Д. Они побороли коррупцию, 2007 [Электронный ресурс] <http://hbr-russia.ru/upravlenie/strategiya/a9415/>
- 7 Борьба с коррупцией в Казахстане [Электронный ресурс] <http://www.newregion.kz/?Action=ReadDNew&N=1049>
- 8 Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 03 июля 2014 г.
- 9 Закон Республики Казахстан «О государственной службе» от 23 июля 1999 г.

References

- 1 Shihancov G.G. Kriminologija. – M.: Tesej, 2006.
- 2 V Kazhastane uzhestochili nakazanie za korrupciju [Jelektronnyj resurs] // <http://www.nur.kz/347781.html>
- 3 Indeks vosprijatija korrupcii 2008. Transpjerjensi Intjernesnl [Jelektronnyj resurs] <http://www.transparencykazakhstan.org/UserFiles/file/CPI2008.pdf>
- 4 Hong, Mark. Singapur — strana, pobedivshaja korrupciju, 2000.
- 5 Kabanov K. Konceptija specializirovannogo antikorrupcionnogo organa, 2008 [Jelektronnyj resurs] <http://www.korrupt.ru/index.php?s=5&id=160>
- 6 Falaleev D. Oni poboroli korrupciju, 2007 [Jelektronnyj resurs] <http://hbr-russia.ru/upravlenie/strategiya/a9415/>
- 7 Bor'ba s korrupciej v Kazhastane [Jelektronnyj resurs] <http://www.newregion.kz/?Action=ReadDNew&N=1049>
- 8 Ugolovnyj Kodeks Respubliki Kazahstan ot 03 ijulja 2014 g.
- 9 Zakon Respubliki Kazahstan «O gosudarstvennoj sluzhbe» ot 23 ijulja 1999 g.

Сатыбалдинов Д.Д.
**Қазақстан Республикасындағы
кәмелеттік жасқа толмаған
балалар арасындағы
нашақорлықпен күрес**

Бұл мақалада жасөспірімдердің жеке тұлғалардың есірткі заттарға патологиялық тәуелділігі қарастырылған. Оларға психологиялық, биологиялық және әлеуметтік факторлар әсер ететіндігін зерттеген. Кәмелетке толғаннан кейінгі бейімделуін дәрежі қозғайтын тұлғалық өзгерістер психопатологиялық бұзылыстардың пайда болуын және барлық ағзалар мен жүйелердің жағымсыз әсерден екендігін зерттеген. Диагностика сауалнама, тексеру, туыстары мен сынақ нәтижелері сұхбат арқылы негізделгендігі қарастырылған. Емдеу Детоксикация, психотерапия және фармакотерапия тәсілдерімен емдеу кешендерін қарастырған.

Түйін сөздер: есірткі түрлері, токсикомания, марихуана, героин.

Satybaldinov D.D.
**Fighting against drug addiction
among children under the age
of majority in the Republic of
Kazakhstan**

Teenage drug addiction is pathological dependence on narcotic drugs in adolescents. It develops as a result of interaction of psychological, biological and social factors. Distinctive features of adolescent drug addiction are: the rapid emergence of psychopathological disorders, gross personal changes that prevent subsequent adaptation to adulthood and a pronounced negative effect on all organs and systems. The diagnosis is established on the basis of a survey, an examination, a conversation with relatives and test results. Treatment is complex, includes detoxification, psychotherapy and pharmacotherapy.

Key words: types of drugs, substance abuse, marijuana, heroin.

Сатыбалдинов Д.Д.
**Борьба с наркоманией среди
детей в возрасте до совершенно-
летия в Республике
Казахстан**

В данной статье рассмотрена подростковая наркомания – патологическая зависимость от наркотических препаратов у лиц подросткового возраста, которая развивается в результате взаимодействия психологических, биологических и социальных факторов. Отличительными особенностями подростковой наркомании являются: быстрое возникновение психопатологических нарушений, грубые личностные изменения, препятствующие последующей адаптации к взрослой жизни и выраженное негативное влияние на все органы и системы. Диагноз устанавливают на основании опроса, осмотра, беседы с родственниками и результатов тестов. Лечение комплексное, включает в себя детоксикацию, психотерапию и фармакотерапию.

Ключевые слова: виды наркотиков, токсикомания, марихуана, героин.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫН-
ДАҒЫ КӘМЕЛЕТТІК
ЖАСҚА ТОЛМАҒАН
БАЛАЛАР
АРАСЫНДАҒЫ
НАШАҚОРЛЫҚПЕН
КҮРЕС**

Токсикомания

Токсикомания – булармен, газдармен демалу. Токсикоманияның кейбір формалары ароматтық және басқа да заттар, мысалы тұрмыста қолданылатын ацетон, бензол арқылы таралады. Бұл ерітінділер, тазартқыштар, синтетикалық желімдер, никробояулар, дақтарды кетіретін сұйықтықтар және т.б. Үйде негізінен дезодорант-спрей, шашқа арналған лак, жиһазды тазартуға арналған сұйықтық, тырнаққа арналған лак, бензин және т.с.с. Токсикоманияның әсерінен бұлшық ет аурулары, жүріс-тұрыс бәсеңдеуі, салмақ жоғалту, бауыр мен бүйрек қызметінің бұзылуы, бас миының және жүйке жүйесінің бұзылуы, еске сақтау, ойлау қабілеттерінің әлсіреуі сияқты ауруларға, ал әрі қарай Асфиксияға (дем алудың қиындауы), естен тануға, комаға және кенеттен қайтыс болуға әкеліп соғады.

Марихуана

Марихуана – кептірілген, ұсақ туралған жапырақтың, тұқымдар мен жасыл, қоңыр немесе сұр түсті сора гүлдерінің қосындысы. Марихуана – көптеген елдерде, оның ішінде Қазақстанда көп таралған заңсыз есірткі. Марихуананың ықпалындағы адамның басы айналады, жүрісі бұзылады, үнемі күле береді және есте сақтау қабілеті төмендейді. Марихуананы шегуді кейбіреулер денсаулыққа зиян емес деп санайды. Алайда, ол денсаулыққа үлкен зиян келтіреді.

Героин

Героин – ең алдымен опий пайда болды, содан кейін одан морфин алынды, одан героин шығарылды. Героин өзінің есірткілік белсенділігімен морфийнен әлдеқайда асып түседі. Ол қыздырғаннан кейін тамырға егіледі, шегіледі, онымен демалады. 2008 жылдың 8 айы ішінде Астана қаласында героиннің дозасын асырып қолданғаннан 19 жастан 30 жасқа дейін 48 адам көз жұмған. Нашақорлардың түн ұйқылары бұзылады, артериалдық қан қысымы төмендейді, ине салу нәтижесінен тамырлары тесіледі, бауыры мен бүйректері ауырады, организмі дене және психологиялық жағынан әлсірейді, гепатит пен СПИД-ке шалдығады, ақырында өлімге әкеп соғады.

Кокаин

Кокаин – коки өсімдігінен шығарылған, негізінен ақ ұнтақ тәріздес есірткі. Кокаин ұнтағын ұсақтап мұрын арқылы тартады немесе тамырға енгізу үшін езеді. Кокаинді тек бай адамдар қолдана алады, себебі оны сатып алу үшін аптасына мың доллардан астам ақша жұмсалады. Оған тез үйреніп кетуге болады. Кокаинді қолданушылар паранойд болып келеді, олар миына қан құйылуынан, жүректің қысылуынан кенеттен өліп кетеді. Алғашқы дозадан алған жақсы әсерлерді сезіну үшін кокаинді жиі және көптеп қолдану керек болады. Есірткіні алғашқыда эйфорияны сезіну үшін енгізсе, кейін тек өзін жақсы сезініп, күйзелу немесе шаршаған жағдайын кетіру үшін қолданады. Қолданудың ақыры – сандырақтауға, дем алуының бұзылуына, есінен тануына, ақырында өлімге әкеліп соғады.

Экстази

Экстази – 1987 ж. Испанияда болған бір дискотекада «экстази» таблеткасын (метилendioксиметиламфетамин) музыкамен біріктіруден болған эффект «ашылды». Экстази қолданғаннан кейін жеңілдік сезіледі, күш-қуаты күшейеді, көңіл көтеріп, бірнеше сағат қатарымен шаршамай билеуге болады. «Экстази» 2 сағаттан 8 сағатқа дейін әрекет етеді. Алайда «Экстазиден» қайтыс болғандардың саны көп. Ол ең қауіпті есірткі құралдарының қатарына саналып, БҰҰ-ның барлық елдерінде тыйым салынған. Осы есірткіні қолданған кезде адамның ми клеткалары, бауыры, бүйрегі бұзылады, жүйкесі бұзылады, тамырлары қысылады, ақырында өлімге әкеліп соғады.

Нашақорлық

Есірткіні қолданатындардың әлеуметтік сипаты да өзгерді, бүгінгі күнге олардың қатарын орташажәнетіптіжақсықамтамасыздандырылған отбасылардың балалары толтырып отыр. Осы орайда аса қажетті шара бұл заңнаманы күшейту. Халықаралық тәжірибе бүгінгі күні есірткімен күресуде қылмыстық шараларды қатаң қолдануды талап етеді. Ұлыбритания, Бельгия, Грекия, Ирландия, Канада, Франция және басқа да елдер осы қылмыстар үшін өмір бойы бас бостандығынан айыруды белгіледі. Есірткіні сатқаны үшін өлім жазасына кесу Иран, Қытай, Сингапур, АҚШ және Тайланд заңнамаларында көрсетілген.

Президент өзінің «Қазақстан – 2030: Барлық Қазақстандықтардың әл-ауқатының артуы, қауіпсіздігі және хал-ахуалының жақсаруы» атты халыққа жолдаған жолдауында:

«Есірткіні жеткізгені және таратқаны үшін қатаң жазалау қажет. Есірткі – ерекше және өлімге әкеліп соғатын сфера және бұл жерде гуманизм принциптерін қаншалықты қолдану толғандырады. Бір жағынан – оны жеткізіп, таратушы адамның өмірі, ал басқасында – оның «көмегімен» қиылған есірткіні пайдаланушының өмірі тұр. Осыған байланысты «Қазақстан Республикасының Қылмыстық, Қылмыстық-іс жүргізу кодекстеріне және Есірткінің заңсыз айналымы аясындағы жауапкершілікті күшейту мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының әкімшілік құқықбұзушылықтары жөніндегі кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы әзірленіп, маусым айында қабылданды. Бұл заң тек аса ауыр есірткі қылмыстары үшін қылмыстық жауапкершілікке тартады, олар ҚР ҚК-нің 250, 259, 260, 262-264 және 266 баптары бойынша белгіленеді. Осылайша, жаңа заңға сәйкес келесі қылмыстық санкциялар қолданылуы мүмкін: аса ірі көлемде есірткі контрабандасы үшін – 15 жылдан 20 жылға дейін немесе өмір бойы бас бостандығынан айыруға; лауазымды тұлғаның қызметтік жағдайын пайдаланып, есірткіні сатқаны үшін – 10 жылдан 15 жылға дейін бас бостандығынан айыруға; оқу орындарында және кәмелетке толмағандардың есірткіні сатқаны үшін – 15 жылдан 20 жылға дейін немесе өмір бойы бас бостандығынан айыруға; ұйымдасқан қылмыстық топпен есірткіні сатқаны үшін – 15 жылдан 20 жылға дейін немесе өмір бойы бас бостандығынан айыруға; кәмелетке толмағандарды, екі немесе одан да көп адамдарды, сондай-ақ күш көрсетумен есірткіні пайдалануға тартқаны үшін – 7 жылдан 10 жылға дейін бас бостандығынан айыруға; есірткіні пайдалануға тартып, соның негізінде адам өліміне әкеліп соққаны үшін – 15 жылдан 20 жылға дейін немесе өмір бойы бас бостандығынан айыруға; есірткіні пайдалану үшін притондар ұйымдастырғаны үшін – 3 жылдан 7 жылға дейін, ал қызметтік жағдайын пайдаланғаны немесе ұйымдасқан топпен ұйымдастырғаны үшін 7 жылдан 12 жылға дейін. Сонымен қатар, есірткі қылмысы тікелей заңсыз табыс табумен байланысты болғандықтан, осындай қылмыстың әрбір құрамы үшін мүліктерін міндетті түрде тәркілеу енгізілген. Бүгінгі күні біздің елімізде осы есірткі мәселесі жайлы толғанбайтын адам қалмаған болар. Әсіресе, қазіргі кезде жастар мен жеткіншектер арасындағы есірткі мәселесі аса күрделі мәселе болып отыр, бұл нәубеттің әрбір үйге, әрбір сыныпқа, әрбір отбасына енуі

мүмкін – шұғыл қимылдау қажет. Статистикалық есептерде – бұл көрсеткіштер, ал адами тұрғыда – бұл тірі жандардың өмірі. Солардың әр қайсысына барлығымыз бірлесіп, педагогтар, дәрігерлер, ата-аналар және жеткіншектердің өздері де қолғабыс беруіміз керек.

Елдегі есірткімен байланысты жағдайды жақсарту бойынша ауқымды жұмысты біз барлығымыз жұмыла атқаруымыз қажет. Сонда ғана біз оңтайлы нәтижелерге қол жеткізе аламыз. Қолдау болмаған жерде бір де бір іс табысты аяқталмайды. Күш-жігерімізді біріктіріп, елдегі қоғамдық есірткі иммунитетін құруға бағыттауымыз керек. Ең бастысы – есірткі бизнесіне және нашакорлыққа қарсы бірлесе отырып, күресуіміз қажет.

Жыл сайынғы БҰҰ-ның есірткіні бақылау жөніндегі халықаралық комитетінің 2013 жылғы Дүниежүзілік есірткі туралы баяндамасында героин мен кокаин секілді дәстүрлі препараттарды қолдану төмендегенде, әлемнің кейбір жерлерінде рецепт бойынша босатылатын дәрілер шамадан тыс қолданылуда деп ескертеді, ал жаңа психологиялық белсенді заттектерді тұтыну артуда. Осыған байланысты Біріккен Ұлттар Ұйымының есірткі мен қылмыс жөнінде басқармасы бұл заттектерді өндіру, айналымға шығару мен шамадан тыс тұтынуға жол бермеу мақсатында келісілген әрекеттер қолдануға қатысуға шақырады.

Мәліметтер бойынша «занды есірткілер» және «дизайнерлік есірткілер» ретінде сатылатын жаңа психологиялық белсенді заттектер теңдессіз жылдамдықпен таралуда және қоғамдық денсаулық сақтау саласына күтпеген қиындықтар туғызуда. ЖПБЗ-ның көлемі 2009 жылдың аяғында 166-дан 2012 жылдың ортасында 251-ге дейін 50 пайызға өскен. Алғаш рет ЖПБЗ-ның көлемі халықаралық бақылаудағы (234) жалпы заттектердің көлемінен асып түсті. Себебі жаңа зиянды заттектер есірті нарығына үнемі үздіксіз шығып отырғандықтан халықаралық есірткіні бақылау жүйесі қазіргі уақытта қиындыққа тап болуда. ЖПБЗ-ның қауіптілігі заңмен тыйым салынбаған, қауіптілігі тексерілмеген және дәстүрлі препараттарға қарағанда қауіптірек болуы мүмкін. «Спайс», «мяу-мяу» және «ваннаға арналған тұз» секілді кезбе атаулар жастарды адастырып, қауіпі төмен ләззат алады деп сендіреді. Жаңа психологиялық белсенді заттектердің химиялық құрылымын бітпейтін өзгерту мүмкіндігін есепке ала отырып, жаңа құрам оны халықаралық бақылауға қою әрекетінен басып озуда.

Қазіргі таңда Қазақстанда есірткіні тарату мен тұтынуға қатысты жағдай, әсіресе балалар мен жасөспірімдер үшін шынайы қатер тудырып отыр. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің (ҚР ДСМ) наркологиялық ұйымының ресми статистикасы бойынша психологиялық белсенді заттектерді (ПБЗ) (алкоголь мен темекіден басқа) тұтынуға байланысты наркологиялық аурушандылық 2012 жылы 100 мың халыққа шаққанда 30,1-ді құрады (2011 жылы – 37,1). Кәмелеттік жасқа толмаған тұлғалар арасында (1,4) және әйелдер арасында (6,7), бұл көрсеткіш айтарлықтай төмен, дегенмен жалпы халықты алғанда жастар арасында (67,4) екі есеге жоғары. ПБЗ-ны(алкоголь мен темекіден басқа) тұтынудан туындаған психологиялық және мінез-құлықтық бұзылуымен ресми тіркелген науқастар саны ҚР бойынша 2011 жылға қарағанда 2012 жылы 2011 жылы 270,3-те 2012 жылы 100 мың халыққа шаққанда 234,01-ге төмендеген. Кәмелеттік жасқа толмаған тұлғалар (14 жасқа дейінгі балалар – 1,1; 15-17 жастағы – 61,7) мен әйелдер арасындағы (36,1) көрсеткіші айтарлықтай төмен. 18-29 жастағы жастар арасында наркологиялық патологиямен (алкоголь мен темекіге байланысты патологиядан басқа) есепте тұрған пациенттер саны осы жастағы 100 мың халыққа шаққанда 2012 жылы 314,4-ті құрады, ол жалпы халық арасында 1,3 есе көп (4-кесте). Инъекциялық есірткілерді тұтыну (ИЕТ) үлесі (29793 адам) барлық наркологиялық есепте (алкоголь мен темекіге байланысты патологиядан басқа) тұрған адамдар арасында кәмелеттік жасқа толмаған ИЕТ үлесі – 0,1%, 18-29 жастағы ИЕТ жастар үлесі – 14,0%, ИЕТ әйелдер үлесі – 7,9%. 01.01.2013 жылдың ресми статистикалық мәліметі бойынша наркологиялық қызмет ұйымдарында есепте 24,5% ИЕТ тұрған, оны бағалау көлемі (¼ бөлігі). ИЕТ-ның 89%-ын ер адамдар, 11%-ын әйел адамдар құрайды. Халық санының арақатынасына 15 жастағы және одан жоғары есірткі тұтынушылардың үлесі 0,9%-ды құрайды. Инъекциялық есірткіні тұтынушылардың ең көбі Павлодар, Қарағанды, Маңғыстау, Шығыс Қазақстан облыстарында және Алматы қаласында орын алған.

Халықаралық нашакорлықпен және заңсыз есірткі айналысымен күрес күні әлем жұртшылығының назарын жастар мен жасөспірімдерге ерекше көңіл аудару арқылы халық арасында психологиялық белсенді заттардың таралуына жол бермеуге күшті біріктіруге назар аударуға мүмкіндік береді.

Бала жасөспірім және жас кезінде физикалық, эмоционалдық, психологиялық ерекшелігімен аса назар аударуды талап етеді. Осы кезде денсаулықты сақтаудың негізгі аспектісі дер кезінде мінез-құлықтық қауіпті факторлар, олардың денсаулыққа кері әсері, өмір сапасын төмендететін аурудың дамуы; психологиялық белсенді заттектерді тұтынудан бас тартуға, қоғамда отбасының рөлін арттыруға, өзінің және жақындарының денсаулығына қатысты

жауапты қауіпсіз мінез-құлыққа тұрақты уәждемені дамыту жөнінде ақпарат беру болып табылады. Қоғамда отбасының рөлін арттыруға, ата-ана, туыстар, мектеп қоғамы, құрдастар тарапынан «тең-теңімен» қағидасы бойынша психологиялық қолдауды қамтамасыз етуге күшті біріктіруге, бұл жұмысқа тек білім беру мекемелерінің ғана емес, МСАК деңгейінде мамандарды да тартуға ықпал ету қажет.

Әдебиеттер

- 1 Уголовно-процессуальное право Республики Казахстан. Движение уголовного дела: Учебник / Под ред. д.ю.н., проф. Когомова М.Ч., к.ю.н. Касимова А.А. – Алматы: «Жеті-Жарғы». – 2013.
- 2 Зыков О.В. «Профилактика патологических форм зависимого поведения» – 2010 г.
- 3 Е.Н. Проценко «Наркотики и наркомания» – Москва. – 2006 г.
- 4 Қазақстан Республикасының қылмыстық-процестік кодексі – Алматы. – 2015 г.
- 5 Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі – Алматы. – 2016 г.

References

- 1 Uголовno-processual'noe pravo Respubliki Kazahstan. Dvizhenie uголовnogo dela: Uchebник / Pod red. d.ju.n., prof. Kogamova M.Ch., k.ju.n. Kasimova A.A. – Almaty: «Zhety-Zhargy». – 2013.
- 2 Zykov O.V. «Profilaktika patologicheskikh form zavisimogo povedenija» – 2010 g.
- 3 E.N. Procenko «Narkotiki i narkomanija» – Moskva. – 2006 g.
- 4 Kazakstan Respublikasynyn kylmystyk-procestik kodeksi – Almaty. – 2015 g.
- 5 Kazakstan Respublikasynyn kylmystyk kodeksi – Almaty. – 2016 g.

Коржумбаева Т.М.

**Некоторые аспекты
применения современных
технологий в раскрытии и
расследовании преступлений**

В статье рассматриваются современные технологии, используемые в борьбе с преступностью. Криминалистика является наиболее активным проводником достижений науки и техники. Эффективная борьба с преступностью возможна с учетом привлечения современных достижений. Современные технологии играют важную роль в раскрытии и расследовании преступлений. Использование современных технологий на первоначальном этапе расследования существенно повышают вероятность установления истины по делу.

Ключевые слова: инновационные технологии, осмотр места происшествия, борьба с преступностью, предупреждение, раскрытие и расследование преступлений.

Korzhumbaeva T.M.

**Some aspects of the application
of modern technologies in the
detection and investigation of
crimes**

The article deals with the modern technology used in the fight against crime. Forensics is the most active promoter of science and technology. An effective fight against crime with the possible involvement of modern achievements. Modern technology plays an important role in the detection and investigation of crimes. The use of modern technology in the initial stage of the investigation significantly increases the likelihood of establishing the truth in the case.

Key words: innovative technologies, examination of the scene, the fight against crime, prevention, disclosure and investigation of crimes.

Коржумбаева Т.М.

**Қылмыстарды ашу мен
тергеуде заманауи
технологияларды қолданудың
кейбір аспектілері**

Мақалада қылмыстылықпен күресте қолданылатын заманауи технологиялар қарастырылған. Криминалистика – ғылым мен техника жетістіктерінің белсенді өткізгіші болып табылады. Қылмыстылықпен тиімді күресу заманауи жетістіктерді қолдану арқылы мүмкін болады. Заманауи технологиялар қылмыстарды ашу мен тергеуде маңызды рөл атқарады. Тергеудің алғашқы кезеңінде заманауи технологияларды қолдану іс бойынша ақиқатты анықтау мүмкіндігін елеулі арттырады.

Түйін сөздер: инновациялық технологиялар, оқиға болған жерді қарау, қылмыстылықпен күрес, қылмыс, ескерту, қылмысты ашуды және тергеуді.

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ
ПРИМЕНЕНИЯ
СОВРЕМЕННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ
В РАСКРЫТИИ И
РАССЛЕДОВАНИИ
ПРЕСТУПЛЕНИЙ**

Ключевая задача правоохранительных органов – это обеспечение безопасности граждан. Наш мир не стоит на месте, и если ещё пару десятков лет назад казалось, что использование компьютерных технологий при поимке правонарушителя это что-то уникальное, то сейчас это реальная действительность. Преступления могут совершаться не только в реальном мире, но и виртуальном. Поэтому всё чаще для того, чтобы раскрыть его применяются технологические новинки. Повышение эффективности работы правоохранительных органов в сфере высоких технологий в настоящее время невозможно без интеграции в криминалистику новых инновационных технологий.

В настоящее время темпы развития и использования инновационных технологий в различных сферах деятельности человека резко возрастают. Поскольку меняющиеся под воздействием развития общества потребности требуют использования и внедрения новшеств, способствующих повышению эффективности человеческого труда. В этой связи, необходимой составляющей экономического развития является использование инноваций – обладающих высокой эффективностью новшеств, созданных посредством творческого процесса и интеллектуальной деятельности человека, на основе открытий, изобретений и рационализации новых или отличных от предшествующих объектов.

В литературе на протяжении последних лет, как научные работники, так и практики, констатируют недопустимое отставание различных видов юридической деятельности в области уголовного судопроизводства от технического прогресса. Появление информационных технологий усугубило отмеченную проблему. Особую остроту проблема приобрела в следственной деятельности. Наука криминалистика до сих пор не сумела адекватно среагировать на информационную революцию, поэтому практики отмечают не эффективность применения современных технологий как средства информационного обеспечения расследования.

Другой стороной проблемы, решение которой лежит в области совершенствования криминалистического образования, является то, что до сих пор криминалистика успешно развивает лишь традиционные формы использования специальных

знаний в виде привлечения специалиста и производства отдельных видов экспертиз. Несмотря на то, что информационные технологии предоставили принципиально новую форму использования знаний, например, в виде баз знаний (экспертных систем), последние до настоящего времени остаются совершенно не исследованными в криминалистике (можно сказать не известными).

Экспертная компьютерная система может стать способом разрешения противоречия, порожаемого стремительным развитием судебных экспертиз и выражающегося в том, что следователю, при назначении экспертных исследований, приходится использовать все возрастающие объемы неюридических знаний из области судебной медицины, судебной психиатрии, судебной психологии, а также иных классов экспертных исследований. Кроме того, практика показывает, что следователю, как лицу, возглавляющему следственно-оперативную группу, фактически невозможно качественно организовать работу каждого специалиста при производстве следственного действия по конкретному делу, поскольку он должен в полном объеме представлять себе научно-технические возможности всех тех специалистов, обладающих специальными знаниями, которых он привлек к работе по уголовному делу для сбора и фиксации доказательств. Увеличивающийся в настоящее время разрыв между экспертной деятельностью и следствием уже сегодня выражается в снижении отдачи от работы экспертных учреждений, а в ближайшее время приведет к еще большему падению эффективности применения экспертных знаний как процессуального института [1, с. 4-5].

Другой, возможно даже более важной задачей разработки экспертных систем в криминалистике, становится создание для следователя нового технико-информационного криминалистического средства, применение которого возможно непосредственно в ходе производства следственных действий. Это средство может быть представлено в виде справочной системы – базы знаний, а также систем, обеспечивающих обоснованность принятия криминалистических и процессуальных решений, включая вопросы, относящиеся к усмотрению следователя. В настоящее время, насколько нам известно, таких систем в криминалистике не существует.

Развитие информационных технологий осложняет решение задачи по связке специальных знаний со следствием. С одной стороны, они

сами относятся к специальным знаниям – в области информационных наук, с другой – они резко повышают наукоемкость аппаратных технико-криминалистических и экспертных средств, требуя все большего объема знаний от следователя в области информационных технологий. Итогом решения указанной проблемы становится передача их в компетенцию специалиста, а следователь вновь остается без криминалистических средств.

Хочется отметить что, несмотря на сложности в последние годы в нашей стране началось интенсивное внедрение и использование в общественной деятельности перспективных информационных технологий, проникающих во все сферы социально-экономической жизни.

Достижения в области наукоемких технологий используют и современные преступники для совершения преступлений, относящихся к разряду трудно раскрываемых, в том числе преступлений в сфере компьютерной информации. Так, например, интернет способствует таким видам деятельности, как террористические акты, интеллектуальные угрозы, вторжение в различные (общедоступные, частные, коммерческие и др.) сети для их нарушения или кражи и др. Уязвимость государственных, коммерческих, частных структур от подобного рода преступной деятельности объясняется тем, что критически важные объекты инфраструктуры становятся все более зависимыми от взаимосвязанных компьютерных сетей и всемирной паутины [2, с. 29].

Наиболее важным следственным действием в процессе применения информационных технологий на первоначальном этапе расследования является осмотр места происшествия. Использование на первоначальном этапе расследования данного следственного действия технических средств и криминалистических методов носит наиболее масштабный характер.

Сегодня, выезжая на осмотр места происшествия, следователь, оперативный сотрудник, специалист-криминалист имеют в своем распоряжении различные наборы инструментов и приборов широкого спектра применения, в том числе для обнаружения и закрепления вещественных и иных доказательств.

В ходе осмотра места происшествия, как свидетельствует практика, важно качественно изъять следы преступления (рук, подошвы, и т.п.), используя мобильное АРМ следователя и проверить их по системе АДИС, а также собрать ориентирующую информацию (словесное описание, вещественные доказательства и др.),

способную при проверке по информационным массивам дать положительный результат.

На месте происшествия, используя современные инструментальные и технико-криминалистические средства, в течение незначительного времени (до нескольких часов), можно составить словесный композиционный портрет с применением специализированных компьютерных программ, провести предварительное исследование вещественных доказательств или их экспресс-анализ, изготовить фотоснимки с использованием цифрового фотоаппарата и распечатать их на месте осмотра и передать органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность, или следователю для использования в расследовании по «горячим следам». Однако возможности эти используются еще недостаточно.

Причины этого весьма различные, так, например, отсутствие четко разработанной методики раскрытия и расследования подобных преступлений порождает серьезные трудности, связанные с отсутствием у следователей и оперативных сотрудников необходимого опыта и навыков применения новейших информационных технологий для обеспечения целей расследования. Кроме того, исследования, посвященные использованию научно-технических средств в судебно-следственной практике, убедительно свидетельствуют о недостаточной эффективности их применения. Объективная невозможность надлежащего использования следователями новейших достижений научно-технического прогресса, как правило, связана с острым дефицитом времени, обусловленным как количеством находящихся в производстве дел, так и множественностью, и сложностью решаемых при расследовании задач, а главное это низкая осведомленность о современных научно-технических достижениях, неумение их использовать.

Для предупреждения и пресечения деятельности преступников сотрудники правоохранительных структур должны иметь возможность своевременно реагировать на их деятельность, быстро устанавливать личность задержанных и сообщать о розыске или задержании подозреваемого лица в другие подразделения, в том числе и зарубежные правоохранительные органы.

Актуальность решения обозначенной проблемы обусловлена также расширением практики использования криминалистических учетов, преобразованных в автоматизированные информационные поисковые системы, предназначенные для получения сведений, имеющих доказательственное значение, в целях выявления,

раскрытия и расследования широкого спектра преступлений (в том числе в сфере компьютерной информации).

Применение информационных средств и компьютерной техники в раскрытии и расследовании преступлений представляет собой систему повседневной деятельности следователей, специалистов-криминалистов, сотрудников органов дознания, связанную с применением автоматизированных систем, ПЭВМ, специализированных программ. Организация этой деятельности должна основываться на четких и последовательных комплексах действий сотрудников, направленных на планирование следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий с применением компьютерных средств, и информационных компонент этих действий и мероприятий.

Применение информационных технологий и средств компьютерной техники должно быть нацелено на получение, накопление и обработку криминалистически значимой информации, из которой следует выделить криминалистические учеты, где в интегрированном виде проявляются достижения технологий обработки информации в раскрытии и расследовании преступлений, определяющие перспективу возможностей автоматизации учетов.

Необходимо стремиться к созданию систем дактилоскопического сканирования, которые будут функционировать даже на основе некачественных образцов дактилоскопических следов, и созданию математических алгоритмов сканирования, позволяющих с высокой степенью точности распознавать представляемые для ввода в систему АДИС следы и следоносители.

Понятие автоматизированного рабочего места необходимо рассматривать в двух аспектах: технологическом – как автономное, интегрированное с внешними источниками при помощи модема аппаратно-программный комплекс с набором функциональных программ, посредством которых следователь ведет предварительное расследование; в логико-аналитическом его нужно рассматривать как универсальный пакет программных продуктов, предназначенных для оптимального расследования уголовных дел.

Информационные технологии, применяемые в расследовании преступлений, необходимо рассматривать по видам частных задач для конкретного вида преступлений и следственного действия и реализуемых на их основе процессуальных и организационных форм и решений. Необходимо рассматривать вопрос информаци-

онного применения средств компьютерной техники в раскрытии и расследовании преступлений в качестве одного из направлений частной криминалистической методики, важной функцией которой будет являться исследование теоретических и практических положений, относящихся к использованию компьютерных средств, технологий и методов в раскрытии и расследовании преступлений.

В настоящее время освещение проблем функционирования автоматизированных информационно – поисковых и дактилоскопических систем в научной литературе пока еще нельзя признать достаточным. Оно в основном касалось лишь отдельных теоретических наработок математического и программного уровня, не дошедших до их практического применения в расследовании конкретных уголовных дел. Изменения системы информационных технологий влекут аналогичные корректировки и в той отрасли, которая призвана обслуживать процесс расследования преступлений.

Условно все многообразие компьютерных программных комплексов и систем, применяемых в правоохранительных органах, можно разделить на шесть типов:

- информационно-справочные системы;
- автоматизированные рабочие места и системы управления;
- экспертно-консультирующие системы;
- расчетно-аналитические системы;
- компьютерные обучающие системы;
- компьютерные системы обработки изображений [3, с. 32].

Вообще компьютеры нового поколения должны обладать четырьмя основными функциями:

- 1) решать задачи или проблемы в ситуации неполноты знаний;
- 2) собирать, хранить и использовать различные знания;
- 3) в пользовательском интерфейсе использовать естественные языки (текст, голос), изображение, графику, т.е. мультимедиа-средства;
- 4) преобразовывать задачу в эффективно работающую компьютерную программу [4, с. 49].

Говоря о современных информационных технологиях, следует обозначить одну из самых популярных технологий – мультимедиа. Несмотря на то, что до сих пор нет единого определения, раскрывающего смысл этого понятия. В литературе встречаются самые различные дефиниции, часто противоречивые. Наиболее удачным можно признать определение, сформулированное М. Кидмайером, который считает, что – это диало-

говое программное обеспечение, под управлением которого на экране компьютера достигается взаимодействие визуальных и аудиозвучных эффектов [5, с. 65].

В настоящее время мультимедиа, как инновационная технология находит все большее применение в моделировании различных процессов, в том числе при раскрытии и расследовании преступлений.

Перспективным направлением использования инновационных технологий является развитие автоматизированных баз данных, содержащих социальные и биологические свойства человека. Следы, взятые в комплексе, дают возможность установить важные для розыска данные (пол, рост, возраст, профессиональные навыки и др.), в том числе и групповую принадлежность признаков человека можно определять по следам крови, слюны, потожирового вещества, спермы и т.д., это создает возможность моделирования внешнего облика, функциональных свойств и других свойств, причем учет таких сведений уже ведется в рамках Интерпола [6, с. 137].

К сожалению, остается насущной проблемой несоблюдение требований масштабируемости и наращивания аппаратно – программных платформ АИС, а также в ряде случаев при разработке информационных систем нарушается единство атрибутивной и пространственной информационных компонент.

С точки зрения эффективного раскрытия и расследования преступлений значительно удобнее иметь дело с единым информационным пространством, а не с гетерогенными, территориально разобщенными СУБД (системами управления базами данных), так как это позволяет собрать все требуемые для анализа данные в центральной базе данных, очистить их от ошибок, привести к единым форматам и представить в удобном для пользователя виде. Немаловажным представляется и снижение стоимости устройств хранения информации. Это позволило пользователям сохранять первичные данные из транзакционных систем с высокой степенью детализации и за длительные интервалы времени (размеры современных АИС уже составляют сотни гигабайт).

Актуальной задачей до сих пор остается проблема привлечения высококвалифицированных кадров, т.е. специалистов, владеющих должным уровнем знаний и опыта общения со средствами компьютерной техники. Управлять такой сложной специальной, в том числе компьютерной, техникой должны лишь профессионалы, облада-

ющие опытом и соответствующим техническим образовательным уровнем.

Существующие сегодня автоматизированные информационные системы нуждаются в дальнейшем совершенствовании, направленном на их глобализацию и расширение доступа и количества информационных функций. Такие новшества должны быть поддержаны правовым путем и решаться с привлечением современных

программных средств и технологий. Информационно-техническая составляющая раскрытия и расследования большинства преступлений является на нынешнем этапе, на наш взгляд, наиболее приоритетной и позволит сократить временные затраты сотрудников оперативных и следственных подразделений и сроки расследования уголовных дел, а также повысить качество расследования.

Литература

- 1 Толстолуцкий В.Ю. Использование информационных технологий в раскрытии и расследовании убийств: электронное учебно-методическое пособие. – Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2012.
- 2 Дильбарханова Ж.Р. Использование инновационных технологий в преступных целях, предупреждению и борьбе с преступностью // Материалы международной научно-практической конференции «Современное уголовное законодательство: проблемы, тенденции и пути модернизации». – Алматы: Казак университеті, 2013.
- 3 Яковенко И.Н. Современное состояние и перспективы использования информационных технологий в раскрытии и расследовании преступлений: Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2005.
- 4 Федорович В.Ю. Организационные и научно-технические основы использования автоматизированных дактилоскопических систем в раскрытии и расследовании преступлений: Дис.... канд.юрид. наук. М., 2000.
- 5 Кидмайер М. Мультимедиа. – СПб., 1994.
- 6 Демина Р.Е. Проблемы криминалистической регистрации и ее использование в расследовании преступлений: Дис.... канд. юрид. наук. Саратов, 2001.

References

- 1 Tolstolutsky V.Yu. Use of information technologies in disclosure and investigation of murders: electronic educational and methodical grant. – Nizhny Novgorod: Nizhny Novgorod State University, 2012.
- 2 Dilbarkhanova Zh.R. Use of innovative technologies in criminal intents, to the prevention and fight against crime//Materials of the international scientific and practical conference «The modern criminal legislation: problems, tendencies and ways of modernization». – Almaty: Kaza k university i, 2013.
- 3 Yakovenko I.N. A current state and prospects of use of information technologies in disclosure and investigation of crimes: Dis.... edging. юрид. sciences. – M, 2005.
- 4 Fedorovich V. Yu. Organizational and scientific and technical bases of use of the automated dactyloscopic systems in disclosure and investigation of crimes: Dis.... канд.юрид. sciences. M, 2000.
- 5 Kidmayer M. Multimedia. – SPb., 1994.
- 6 Dyomina R. E. Problems of criminalistic registration and its use in investigation of crimes: Dis.... edging. юрид. sciences. Saratov, 2001.

Сатыбалдинов Д.Д.
**Особенности маркировки
следов транспортных средств**

В данной статье рассмотрены вопросы о следах транспортных средств, как материально фиксированные отображения отдельных частей транспорта (чаще всего колес), по которым можно выяснить ряд обстоятельств расследуемого дела, относящегося как к самому транспорту, так и к особенностям его использования. Предметом трасологической экспертизы, как вида практической деятельности являются те фактические данные, которые необходимо установить из поставленных перед экспертом вопросов и имеющихся объектов экспертизы. Перед экспертом-трасологом ставятся вопросы в зависимости от объектов и предмета исследования, целей и задач исследования необходимых для разрешения трасологической экспертизой.

Ключевые слова: идентификация, идентичность объектов, идентификационные исследования, экспертиза.

Satybaldinov D.D.
**Features of marking
tracks vehicles**

Traces of vehicles – is materially fixed display parts of transport (usually wheels), which you can find a number of circumstances investigated case relating both to the transport and to the peculiarities of its use. The subject of the trarological examination, as a kind of practical activity, is the factual data that must be established from the questions posed to the expert and the available objects of examination. The expert-tracologist is asked questions depending on the objects and the subject of the research, the goals and objectives of the study necessary for the resolution of the tracological examination.

Key words: identification, identification, matching objects of study, examination.

Сатыбалдинов Д.Д.
**Жолдар көлік құралдары
таңбалау ерекшеліктері**

Бұл мақалада көлік құралдарының іздері – материалдық іздердің көлік және оны пайдалану ерекшеліктеріне байланысты тергеліп жатқан істердің бірқатар жағдайларын табуға болатын көлік бөліктерін (әдетте дөңгелектерін) бекітуді білдіреді. Тәжірибенің түрі ретінде трасологияға жататын сараптамалық із мәселелердің жиынтығы және қолданыстағы нысандарға қатысты сараптаманы орнатуға келетін нақты деректер мен мәліметтер табылады. Сарапшы трасологиялық зерттеу алдына объектісі мен зерттеуді, оның мақсаттары мен трасологиялық сараптамада шешу үшін қажетті ғылыми-зерттеу мақсаттарына байланысты мәселелерді көтереді.

Түйін сөздер: сәйкестендіру, идентификациялық объектілерді сәйкестендіру, зерттеу, сараптама.

ОСОБЕННОСТИ МАРКИРОВКИ СЛЕДОВ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ

Трасологическая экспертиза представляет собой один из наиболее распространенных видов криминалистических экспертиз. Ее содержание отличается своими особенностями, которые заключаются в том, что для трасологической экспертизы характерно исследование следов-отражений для выявления внешнего строения отразившихся в них объектов.

Предметом трасологической экспертизы, как вида практической деятельности являются те фактические данные, которые необходимо установить из поставленных перед экспертом вопросов и имеющихся объектов экспертизы.

Объектами трасологической экспертизы являются следы-отражения, то есть материально-фиксированные отражения единичных объектов – предметов, людей, животных.

Объектами экспертизы транспортных средств являются:

- слепки с объемных и оттиски с поверхностных следов;
- **фотоснимки следов, изготовленные по правилам масштабной измерительной фотографии;**
- предметы со следами (одежда, обувь);
- части или детали транспортного средства (шина или шины автомобиля, осколки фарных рассеивателей, указателей поворотов, лобовых стекол, части лакокрасочного покрытия;
- человек или труп, если на теле обнаружены следы шин в виде ссадин и кровоподтеков (назначается комиссия эксперта с участием судебно-медицинского эксперта).

Перед экспертом-трассологом ставятся вопросы в зависимости от объектов и предмета исследования, целей и задач исследования необходимых для разрешения трасологической экспертизы.

Рассмотрим три основные группы вопросов, которые могут быть поставлены эксперту трассологу.

Вопросы, относящиеся к установлению групповой принадлежности транспортных средств:

- каким видом транспорта оставлены следы?
- соответствуют ли форма, размеры и взаимное расположение следов соударению автомобилей (транспортных средств) определенных типов, видов, марок?
- какова модель шины, оставившей следы на месте происшествия?

- мог ли данный вид транспорта оставить эти следы?

Вопросы, относящиеся к установлению конкретного транспортного средства: – не данным ли транспортным средством оставлены следы?

- одним и тем же или несколькими транспортными средствами оставлены следы?

- не данной ли шиной оставлены следы на месте происшествия?

Вопросы, относящиеся к установлению целого по частям: – не принадлежат ли обнаруженные на месте дорожного происшествия части деталей поломанным деталям данного транспортного средства?

- не составляли ли ранее единое целое осколки стекла, частицы краски, обнаруженные на месте происшествия и на транспортных средствах?

2. Методика производства трасологической экспертизы транспортных средств как и всякой другой криминалистической экспертизы состоит из следующих стадий:

- предварительное исследование;
- детальное исследование;
- оценка результатов исследования;
- оформление материалов экспертизы;

На стадии предварительного исследования эксперт знакомится с поступившими материалами, изучает состояние упаковки и объектов, соответствие объектов указанных в постановлении о назначении экспертизы, при необходимости фотографирует упаковку, знакомится с материалами дела, запрашивает дополнительные материалы.

Рассмотрим более подробно три последующие стадии исследования диагностической экспертизы, выясним их особенности.

Детальное исследование – это стадия более глубокого изучения объектов экспертизы.

Исследование вещественных доказательств, как правило, начинаются с осмотра и изучения следов или гипсовых слепков, изъятых с места происшествия.

При осмотре объектов экспертизы нужно придавать значение характеру следов, принимать во внимание, каким веществом образованы следы наслоения и на каком материале.

Во время осмотра следов выясняется, позитивные они или негативные, какая часть протектора, в каком объеме и с какой степенью четкости в них отражена, достаточно ли имеющегося отражения, чтобы решить поставленный вопрос. Если исследуемый слепок с объемного следа, важно выяснить, на каком материале образован след, состояние материала, глубину следа, ког-

да и каким способом изготовлен исследуемый слепок.

Когда след поступил на исследование вместе с объектом, на котором он находится, необходимо определить, где и в каком положении данный объект был на месте происшествия. В результате эксперту удастся более объективно представить себе условия, в которых образовался след шины и факторы, которые могли вызвать деформацию в отражении протектора.

Возможность определения модели шины по ее следу обуславливается тем, что каждой модели свойственны свои специфические признаки, которые отражаются в следах, поддаются фиксации и изучению. Это, прежде всего, размеры шины в целом, ширина беговой дорожки, рисунок протектора и размер отдельных его элементов.

В следе, исследуемом в натуре и по фотоснимку, в первую очередь предстоит выявить конструктивные признаки образовавшей его модели шины для последующего их сравнения со специальными справочными материалами.

Самой благоприятной ситуацией является, когда в следе достаточно четко отражена полная по ширине часть беговой дорожки. В этом случае исследование сводится к измерению ширины отражения беговой дорожки и анализу рисунка протектора, конфигурации его элементов. При этом необходимо учитывать, что ширина беговой дорожки, измеренная по следу, может быть несколько меньше фактической, в случае неполного или нечеткого отражения ее краев в поверхностном следе.

Названных двух параметров – ширины беговой дорожки и рисунка протектора чаще всего уже достаточно для того, чтобы определить модель шины, выделить ее из числа всех других, особенно когда рисунок своеобразен и не копирует другие хотя бы некоторыми своими элементами.

При неполном отражении ширины беговой дорожки, но отчетливом различении части рисунка протектора модель шины устанавливается по рисунку и размерам отдельных его элементов. Сначала сравнивается со справочными материалами та часть рисунка протектора, которая отражена в следе. Если рисунок оригинален и совпадает только с одной моделью шины, этого достаточно для вывода о модели. Если же отраженный в следе фрагмент рисунка встречается у шин нескольких моделей, для окончательного вывода необходимо сравнивать размеры тех элементов рисунка, которые отражены в следе.

Подлежащие измерению параметры выбираются с учетом характера фигур, составляющих исследуемый рисунок. Ромбовидные выступы, например, измеряются по их продольным и поперечным диагоналям, зигзагообразные по их ширине и расстоянию между вершинами смежных углов. В фигурах, имеющих четко выраженные углы, нужно измерить их угловые величины. Те же измерения делаются и на масштабных изображениях, приведенных в справочных материалах.

В процессе сравнения и при оценке результатов необходимо учитывать, что отдельные размеры могут не совпадать.

Это объясняется: – нечеткостью отражения протектора в следе и неизбежными при этом ошибками измерений; – деформацией протектора, его выступающий частей под действием нагрузки на шину; – износом протектора.

Выступы на беговой дорожке имеют в сечении форму трапеции, с меньшим основанием вверху, поэтому по мере износа протектора площадь выступов, соприкасающаяся с дорогой постепенно увеличивается, в зависимости от степени износа разница в длине и ширине может достигать 2-3 мм. При значительном износе протектора наиболее ценную информацию будут нести угловые величины фигур.

Общий вывод по результатам исследования может быть либо определенным, когда установлена одна конкретная модель шины, либо альтернативным с указанием двух или более равновероятных моделей и объяснением причин этого.

Далее рассмотрим стадию оформления материалов, исследовательская часть заключения начинается краткой характеристикой поступивших на исследование объектов, в

частности предмета, на котором находится след, или объекта содержащего результаты фиксации следа.

Затем идет описание следа вместе с данными о его виде, размерах, качестве отражения протектора. При описании рисунка протектора сосредотачивается внимание на той части, которая отражена в следе: общий вид, форма и размеры основных элементов, степень выраженности.

После выполнения сравнительного исследования требуется изложить его результаты, приводятся источники, из которых использованы справочные материалы. Перечисляются обнаружившиеся в следе признаки, которые совпадают с особенностями той или иной модели шины, дается их криминалистическая оценка. Если модель шины почему-либо не установлена или эксперт не смог прийти к категорическому выводу об одной модели, надо указать причины, обусловившие такой результат, либо назвать вероятные модели.

Вывод по экспертизе фиксируется в виде ответа на поставленный вопрос. Если при исследовании следов выявлены бросающиеся в глаза особенности шины, эксперт указывает о них в своем выводе, такие данные важны для организации розыска шины.

В качестве иллюстрации к заключению об установлении модели шины прилагаются фотоснимок общего вида объекта экспертизы и отдельно более крупным планом фото снимок следа. Помещать фотоснимок рисунка протектора из справочных материалов не всегда целесообразно, однако в отдельных случаях использование таких снимков необходимо, когда след нечетко отражает небольшую часть протектора или когда использовались другие справочные материалы.

Литература

- 1 Криминалистика / Под ред. Н.П.Образцова. – М., 1995. – 631 с.
- 2 Расследование дорожно-транспортных происшествий. – М.: РИО МВД УССР, 1989. – 240 с.
- 3 Применение современных физических методов исследования для решения поисковых задач в криминалистической практике: Учеб. пособие.-К.: УАВД, 1993.-75 с.

References

- 1 Kriminalistika / Pod red. N.P.Obrazcova. – M., 1995. – 631 s.
- 2 Rassledovanie dorozhno-transportnyh proisshествij. – M.: RIO MVD USSR, 1989. – 240 s.
- 3 Primenenie sovremennyh fizicheskikh metodov issledovaniya dlja resheniya poiskovyh zadach v kriminalisticheskoy praktike: Ucheb. posobie.-K.: UAVD, 1993.-75 s.

Акболатова М.Е.

**Организационно-правовые
меры предупреждения побегов
из мест лишения свободы**

Преступность в исправительных учреждениях представляет повышенную общественную опасность. В статье анализируются организационно-правовые меры предупреждения побегов из мест лишения свободы. Предупреждение преступлений в местах лишения свободы во многом зависит от оздоровления нравственной атмосферы, в частности, снижения агрессивного фона во всем обществе. Обосновано, что содержание воспитательного процесса должно быть подчинено воспитательным целям.

Ключевые слова: побег из мест лишения свободы, криминологическая профилактика, преступность, осужденный, предупреждение.

Akbolatova M.Y.

**Organizational and legal
measures to prevent escapes
from places of detention**

Crime in correctional facilities constitutes the increased public danger. In article organizational and legal measures of the escapes prevention from places of detention are analyzed. The prevention of crimes in places of detention in many respects depends on improvement of the moral atmosphere, in particular, decrease in an aggressive background in all society. It is proved that the content of educational process has to be subordinated to the educational purposes.

Key words: escape from places of liberty deprivation, criminological prevention, crime, convict, warning.

Акболатова М.Е.

**Бас бостандығынан айыру
орындарынан қашуды
ұйымдық-құқықтық алдын алу
шаралары**

Түзеу мекемелеріндегі қылмыстылық жоғары қоғамға қауіптілікті білдіреді. Бұл мақалада бас бостандығынан айыру орындарынан қашуды ұйымдық-құқықтық алдын алу шаралары талданған. Бас бостандығынан айыру орындарындағы қылмыстардан сақтандыру көп жағдайда құлықтылық атмосферасын сауықтыруға, оның ішінде қоғамдағы агрессиялық фонды төмендетуге тәуелді. Тәрбиелік үдерістің мазмұны тәрбиелік мақсаттарға тәуелді болуы керектігі негізделген.

Түйін сөздер: бас бостандығынан айыру орындарынан қашу, криминологиялық алдын алу, қылмыстылық, сотталған, алдын алу.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПОБЕГОВ ИЗ МЕСТ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

Одним из преступлений, совершаемых только осужденными, отбывающими наказание или лицами, находящимися в предварительном заключении является побег из мест лишения свободы, из–под ареста или из–под стражи.

Предупреждение преступлений в местах лишения свободы во многом зависит от оздоровления нравственной атмосферы, в частности, снижения агрессивного фона во всем обществе. Первостепенное значение имеет решение экономических и социальных проблем, улучшение условий труда и быта осужденных, создание цивилизованной обстановки исполнения наказания, обеспечение его максимально возможного превентивного действия.

Предупреждение понимается не только как деятельность, направленная на выявление и устранение (или нейтрализацию) отрицательных моментов, детерминирующих пенитенциарную преступность, но и на их компенсацию, замену обстоятельствами, обуславливающими нормотипическое, правомерное поведение.

Криминологическая профилактика в условиях исправительных учреждений будет означать выработку оптимальных вариантов методики воспитательной работы, оказания психологической помощи осужденным с тем, чтобы обеспечить оптимальное воздействие на их отрицательные установки и склонности, дать позитивное направление их человеческой деятельности.

Затрагивая проблему соотношения таких категорий, как предупреждение пенитенциарной преступности и социальный контроль над нею, представляется целесообразным отметить, что в научном обиходе используется и более широкое собирательное понятие – «борьба с преступностью».

Профилактика побегов складывается, с одной стороны, из своевременного выявления и устранения причин и условий, способствующих их совершению, с другой – проведения индивидуальных мероприятий в отношении конкретных осужденных, от которых, судя по их поведению в прошлом или в настоящее время, можно ожидать совершение побегов.

Выявление осужденных, замысливающих или подготавливающих совершение побега, является как бы начальным этапом

предупреждения либо пресечения любого замышляемого или подготавливаемого побега.

Своевременное выявление таких осужденных дает администрации мест лишения свободы возможность: во-первых, поставить их на учет и держать в поле зрения до тех пор, пока не приведут к успеху все необходимые мероприятия, исключающие возможность совершения ими побегов; во-вторых, обеспечить выяснение подлинного характера конкретных преступных намерений и подготовительных действий, а также степень общественной опасности замышляемого или подготавливаемого побега; в-третьих, обеспечить установление существенных особенностей личности каждого, кто замышляет или готовит побег; в-четвертых, на основе выяснения всех этих данных правильно применить те или иные оперативно-тактические, технические, психологические приемы предупреждения и пресечения побега.

Предупреждение и пресечение побегов осужденных может быть достигнуто путем воздействия на них в целях склонения к добровольному отказу от преступных намерений, в том числе путем создания обстановки, исключающей возможность осуществления ими таких намерений.

Осужденные, склонные к побегу, выявляются путем изучения личных дел, журналов учета нарушений режима, рапортов приема-сдачи дежурств, докладов начальников отрядов и других должностных лиц, данных отделов безопасности и оперативных отделов, цензуры корреспонденции, в том числе в результате личного наблюдения, а также психодиагностики. С помощью психодиагностики могут быть выявлены такие качества, как активность, агрессивность, стремление к расширению рамок личной свободы и другие качества, предрасполагающие к побегу.

Законодатель в ст. 126 Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан «Добровольные организации осужденных» допускает возможность создания и функционирования самодеятельных организаций осужденных, в числе задач которых оказание влияния на исправление осужденных; содействие администрации в поддержании дисциплины и порядка; формирование здоровых взаимоотношений среди осужденных [1]. Перечень этих проблем свидетельствует о том, что самодеятельные организации осужденных – это специализированные субъекты системы предупреждения противоправного поведения осужденных, так как участие в разрешении указанных задач является их

предназначением, ради которого они собственно и создаются.

Для современных условий характерно участие общественных организаций в процессе воспитательной работы с осужденными, в целом, и в разрешении проблем предупреждения с их стороны противоправного поведения, в частности. В их числе попечительские советы, общественные объединения, различные религиозные конфессии и т.п. Эти субъекты являются неспециализированными, поскольку противодействие противоправному поведению осужденных не есть их основная цель. Однако их деятельность, несомненно, носит общепрофилактический характер, поскольку оптимизирует воспитательную работу, материально-бытовое и медицинское обеспечение осужденных.

Воспитательная работа с осужденными проводится специализированными органами, дифференцированно с учетом вида исправительного учреждения, срока наказания, условий содержания, индивидуальных особенностей их личности и обстоятельств совершенных ими преступлений.

Содержание воспитательного процесса должно быть подчинено воспитательным целям. Исправление и перевоспитание осужденного это и сам процесс карательно-воспитательного воздействия на лиц отбывающих наказание и определенный положительный результат этого воздействия. Преодоление отрицательных качеств личности, которые привели осужденного к преступлению или способствовали его совершению, т.е. исправление осужденного – минимальная задача, которая должна быть решена при исполнении наказания.

Воспитательные возможности карательного аппарата объективно ограничены и в процессе исполнения наказания не могут выступать в качестве самостоятельных средств исправления осужденных. Они должны разумно сочетаться с сугубо воспитательными, психолого-педагогическими средствами воздействия на осужденных. В этом сочетании воспитание осужденных должно стать функциональной обязанностью и основой деятельности исправительных учреждений, а исправление – конечным результатом этой деятельности.

Другими словами, деятельность исправительных учреждений должна не сводиться только к исполнению наказания, а включать в себя и осуществление специального исправительного и воспитательного воздействия. Это воздействие, не входящее в содержание исполнения

наказания, призвано обеспечить достижение цели наказания – исправление лиц совершивших преступления.

Вместе с тем цели наказания в условиях исправительных учреждений, не могут быть достигнуты при исполнении лишения свободы без наличия превентивного значения деятельности этих учреждений.

Частная превенция в деятельности исправительных учреждений обеспечивается созданием таких условий, которые не позволили бы осужденным совершать новые преступления в период отбывания наказания.

Практическая реализация этой цели на стадии исполнения наказания представляет собой сложный процесс, включающий многообразную деятельность администрации по применению предусмотренных законом средств и методов нейтрализации преступной активности осужденных с момента прибытия их в учреждение и до освобождения.

Несмотря на трудности политического и социально-экономического характера в Республике Казахстан за последние годы исправительные учреждения проделали определенную работу по повышению эффективности профилактики преступлений. Благодаря принимаемым мерам обстановка в уголовно-исправительной системе стабилизировалась, и наметилась тенденция к сокращению уровня преступности. Однако, несмотря на имеющиеся здесь положительные результаты, проблема продолжает оставаться весьма острой. В отдельных регионах РК уровень преступности в учреждениях УИС продолжает оставаться довольно высоким. Это требует более эффективных методов борьбы с преступностью, совершенствования старых и внедрения новых форм деятельности исправительных учрежде-

ний по профилактике преступлений среди спецконтингента.

Профилактика преступлений в учреждениях УИС представляет собой целостный социальный процесс, осуществляемый всеми отделами и службами этих учреждений, состоящий в проведении мероприятий различного масштаба и различного направления. Содержанием этого процесса являются меры по совершенствованию деятельности УИС по исправлению осужденных.

Если преступление, совершенное осужденным в период отбывания наказания, связано с недостатками, имеющими место в процессе исполнения наказания, то эффективность этого процесса во многом будет определяться выбором соответствующих направлений, которые должны обеспечить устранение этих недостатков, создать условия искоренения из поведения осужденных социально опасных привычек и наклонностей, которые являлись результатом неудач в осуществлении процесса его социализации [2, с. 161].

При выборе направлений совершенствования деятельности исправительных учреждений по предупреждению преступлений среди осужденных должны учитываться следующие факторы: во-первых, криминологическая характеристика преступности в пенитенциарных учреждениях и обстоятельства ее обуславливающие; во-вторых, те особенности жизнедеятельности спецконтингента в которых осуществляется карательно-воспитательный процесс и применяются средства исправления осужденных; в- третьих, наиболее криминогенные явления и жизненные процессы, которые, по нашему мнению, значительно влияют на состояние оперативной обстановки в учреждениях уголовно-исполнительной системы.

Литература

- 1 Уголовно-исполнительный кодекс РК от 05.07.2014г.
- 2 Яковлев А.М. Теория криминологии и социальная практика. -М., 1985. – 161 с.

References

- 1 The Criminal Executive Code of the Republic of Kazakhstan as of 05.07.2014.
- 2 Yakovlev A.M. The theory of criminology and social practice. -M., 1985. – 161 p.

Шопабаев Б.А.

**Уголовно-правовые и
криминологические меры
борьбы с преступностью
мигрантов**

В данной статье мы рассматриваем уголовно-правовые и криминологические меры противодействия преступлениям, совершаемым мигрантами. Эти меры представляют собой многогранную деятельность, базирующуюся на уголовном законе, осуществляемую субъектами, обладающими полномочиями по применению уголовного закона. В настоящее время снизилась возможность применения в среде мигрантов уголовно-правовых мер предупреждения преступлений, в том числе, пропаганды уголовного законодательства, побуждения правонарушителей к добровольному отказу от завершения начатого преступления и к деятельному раскаянию.

Ключевые слова: преступность мигрантов, предупреждение преступности, профилактика преступления, уклонение от регистрации, правоохранительные органы.

Shopabayev B.A.

**Criminal and legal and
criminological measures of fight
against crime of migrants**

In this article we consider criminal and legal and criminological measures of counteraction to the crimes committed by migrants. These measures represent the many-sided activity which is based on the criminal law, carried out by the subjects possessing powers on application of the criminal law. Now possibility of application among migrants of criminal and legal measures of the prevention of crimes, including, promotion of the criminal legislation, motivation of offenders to voluntary refusal of end of the begun crime and to active repentance decreased.

Key words: crime of migrants, the prevention of crime, prevention of a crime, evasion from registration, law enforcement agencies.

Шопабаев Б.Ә.

**Криминология және
қылмыстық-құқықтағы
мигранттардың
қылмыстылығының алдын алу
шаралары**

Бұл мақалада мигранттардың қылмыстарының криминологиялық және қылмыстық-құқықтық алдын алу шаралары қарастырылады. Қылмыстық заңнамада көрсетілген бұл шаралар субъектілердің жүріс-тұрыс ережелерін реттелуінде үлкен қызмет атқарады және қылмыстық заңнаманың қолданыстағы өктемділігі көрсетілген. Қазіргі таңда қылмыстық заңнаманың насихаттауының жүргізілуі және құқық бұзушы тұлғаның басталынған қылмыстан ерікті түрде қылмыс жасаудан бас тартуы және өкінуіне байланысты мигранттардың қылмыстығымен күрес жолындағы алдын алу шараларының қолданылуы өте баяу болып табылады.

Түйін сөздер: мигранттардың қылмыстығы, қылмыстың алдын алу, қылмысқа қарсы алдын ала қолданылатын шаралар, құқық қорғау органдары регистрациядан жалтару.

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕ- СКИЕ МЕРЫ БОРЬБЫ С ПРЕСТУПНОСТЬЮ МИГРАНТОВ

Как известно, борьба с преступностью представляет собой совокупность мер экономического, политического (в том числе правового), психологического, организационного, технического характера, которые направлены на устранение (ослабление) факторов, способствующих совершению преступлений, на предупреждение, пресечение, регистрацию, раскрытие (розыск преступников) и расследование преступлений, на осуществление уголовного правосудия, исправление лиц, совершивших преступление, и контроль за их поведением после отбывания наказания, а также на возмещение отрицательных последствий преступлений [1, с. 697].

В данной статье мы рассматриваем уголовно-правовые и криминологические меры противодействия преступлениям, совершаемым мигрантами. Эти меры представляют собой многогранную деятельность, базирующуюся на уголовном законе, осуществляемую субъектами, обладающими полномочиями по применению уголовного закона.

К основаниям применения мер уголовно-правового воздействия относятся:

- совершение преступления;
- выявление реальной опасности совершения преступления (обнаружение умысла на совершение преступления, приготовления к преступлению, покушения на преступление);
- необходимость уголовно-правового предупреждения преступлений.

Уголовно-правовое воздействие, безусловно, включает в себя не только непосредственное применение норм уголовного законодательства к мигрантам, виновным в совершении преступления. Оно предполагает более широкий круг элементов, которыми признаются:

- уголовно-правовые меры предупреждения преступлений;
- уголовно-правовые меры пресечения преступлений (необходимая оборона, причинение вреда при задержании лица, совершившего преступление, привлечение к ответственности за приготовление или покушение на преступление, своевременное применение уголовно-правовых запретов с двойной превенцией);
- уголовно-правовые меры реализации ответственности.

Обращаясь к уголовно-правовым мерам предупреждения преступлений, совершаемых мигрантами, перечислим основные из них – это пропаганда уголовного законодательства, побуждение правонарушителей к добровольному отказу от завершения начатого преступления, побуждение правонарушителей к деятельному раскаянию. Также в эту группу включают содействие социальной адаптации лиц, совершивших преступления [2, с. 29].

Традиционно, до 90-х годов прошлого века, в нашей стране уголовно-правовые меры предупреждения преступлений реализовывались, прежде всего, по месту жительства граждан и по месту их работы, с помощью воздействия трудовых коллективов. Однако, для последнего десятилетия прошлого века и первых лет века нынешнего характерным стало расширение «анонимности» проживания мигрантов и распространение трудовой занятости мигрантов в теневой экономике.

Мы согласны с позицией Бабаева М.М. и Королевой М.В., что безличность и анонимность жизни «конечно, снижает эффективность различных форм социального контроля за поведением людей, затрудняет дело их повседневного воспитания и необходимой коррекции поведения, осложняет дело выявления тех случаев и ситуаций, которые требуют вмешательства общественности или государственных органов» [3, с. 15].

В части, касающейся преступников-мигрантов, обращает на себя внимание их «злостное» уклонение от регистрации. Это, вероятно, можно объяснить нежеланием указанного контингента попасть в поле зрения правоохранительных органов.

Таким образом, чем больше зарегистрировано граждан, прибывших к новому месту проживания, тем выше возможность выявления лиц, в отношении которых требуется применение уголовно-правовых мер, и напротив, если нет информации о прибывающих, меньше вероятность выявления среди них криминогенного контингента.

Затруднения в своевременном выявлении мигрантов, в отношении которых требуется применение уголовно-правовых мер, обусловлены также особенностями сферы их трудовой деятельности. К сожалению, отмечаемое в литературе отрицательное влияние разрушения или ослабления связей с трудовыми коллективами на поведение личности [4, с. 45], актуально для исследуемой категории населения.

В связи с изложенным, полагаем, для повышения эффективности применения к мигрантам уголовно-правовых мер, необходимо обеспечить:

- укрепление связей правоохранительных органов с населением с целью привлечения его к содействию в деятельности по предупреждению, выявлению и пресечению преступлений, совершаемых мигрантами;
- проведение мероприятий по совершенствованию системы учета граждан;
- более активное противодействие незаконной миграции и нелегальной трудовой занятости мигрантов.

Следующий аспект, влияющий на совершенствование уголовно-правовых мер борьбы с преступлениями мигрантов – правовое обеспечение. Мы считаем, что необходимо совершенствовать действующее законодательство, что будет выступать в качестве одной из наиболее эффективных мер в борьбе с преступностью мигрантов. Полагаем, эта необходимость является объективной, поскольку она обусловлена динамичностью процессов и явлений, связанных с противоправной деятельностью исследуемого контингента населения, что требует соответствующего отражения в правовых нормах.

Одной из основных гарантий законности реализации уголовной ответственности является правильная квалификация общественно опасных деяний. Она включает в себя точное установление признаков конкретного общественно-опасного деяния и соотнесение их с признаками конкретного состава преступления, предусмотренного в нормах Особенной части Уголовного кодекса. В данном случае совершенствование законодательства носит прямой характер.

Важнейшее практическое значение в борьбе с преступлениями мигрантов имеет профилактика этих преступлений, как разновидность деятельности, объектом которой является комплекс факторов, обуславливающих либо противодействующих совершению ими преступлений.

Предупреждение преступности – многоуровневая система мер. По уровню предупредительной деятельности профилактические меры подразделяются на меры общесоциального и специального (криминологического) характера. Известно, что общесоциальные меры не ставят своей непосредственной целью профилактику противоправного поведения, они предусматривают решение крупных социальных и экономических проблем жизнедеятельности общества, а в целом – совершенствование общественных отношений.

Специальные меры направлены конкретно на устранение, ослабление, нейтрализацию причин и условий преступности. Применительно к общесоциальным и специальным мерам профилактики выделяется в качестве особого масштаба также индивидуальная профилактика [5, с. 391]. Под индивидуальной профилактикой понимается совокупность взаимосвязанных воспитательных и иных мер воздействия, применяемых к лицу в целях предупреждения совершения им преступлений.

Одной из важнейших задач предупреждения преступности признается выявление и анализ причин и условий, способствующих совершению преступлений.

Антонян Ю.М. в перечень условий, способствующих преступности включает негативные последствия стихийной миграции [6, с. 8]. Мы разделяем данную точку зрения. Неурегулированные массовые миграционные процессы являются, на наш взгляд, одним из наиболее значимых факторов, влияющих на криминогенную ситуацию в нашей стране, особенно в регионах, несущих наибольшую миграционную нагрузку.

Неконтролируемая миграция в определенной мере создает угрозу территориальной безопасности страны, способствует усилению национализма, политического религиозного экстремизма, этносепаратизма и создает условия для возникновения конфликтов. Следовательно, деятельность по предупреждению преступлений мигрантов должна быть направлена на нейтрализацию указанных негативных факторов.

Поскольку сфера миграционных перемещений включена в механизм социальных процессов, решение проблем стихийной миграции находится на пересечении практически всех областей жизни общества, затрагивая компетенцию большинства органов государственной власти Республики Казахстан.

Мы согласны с точкой зрения Соболяникова В.В., что преступность мигрантов обусловлена всем комплексом причин и условий, которые детерминируют сохранение преступности в целом [7, с. 112].

В то же время, поскольку контингент мигрантов характеризуется такой особенностью, как территориальная подвижность, что влечет сложность объектов профилактики (детерминанты преступности, противоправная деятельность, личность), определенным криминологическим мерам предупреждения преступности исследуемой категории населения следует уде-

лять наибольшее внимание. На наш взгляд, таковыми являются:

1. Базирующийся на системе регистрационного учета систематический анализ миграционной и криминогенной обстановки, способствующий выявлению причин и условий преступности мигрантов.

2. Разработка на основе полученных в ходе анализа результатов и выводов программ и планов профилактической деятельности, их реализация.

3. Активизация использования мер индивидуальной профилактической работы с мигрантами.

4. Привлечение к работе по противодействию преступлениям мигрантов общественных объединений и граждан.

5. Непосредственное воздействие на правопорядок в местах проживания и работы мигрантов посредством проведения оперативно-профилактических мероприятий, привлечения мигрантов, нарушающих закон, к административной и уголовной ответственности.

6. Совершенствование иммиграционного контроля; выявление, выдворение незаконных мигрантов к месту прежнего проживания в порядке, предусмотренном законом.

7. Подготовка и направление предложений в органы местного самоуправления, исполнительной и законодательной власти для их учета при разработке соответствующих нормативно-правовых актов, программ и иных документов, принимаемых в целях обеспечения противодействия преступлениям, совершаемым мигрантами.

В первую очередь, в виду изложенного, отметим, что деятельность по выявлению причин и условий, детерминирующих совершение преступлений мигрантами, а также воздействие на них с целью нейтрализации этих причин и условий, невозможна без качественной и полной информации о мигрантах, и в целом обо всех категориях населения.

Достоверная, в той или иной мере полная (насколько это позволяет статистика и объективные данные из иных источников) информация необходима для планирования профилактической деятельности, проводимой среди мигрантов.

Отсутствие полной базы данных существенно затрудняет работу правоохранительных органов по розыску лиц и расследованию преступлений, совершаемых мигрантами, оперативному выявлению субъектов, требующих повышенного профилактического внимания (ранее судимые, преступники-гастролеры, незаконные

мигранты и т.д.). Это не позволяет обеспечить реализацию в полной мере в борьбе с преступлениями принципа неотвратимости ответственности, наказания.

Наряду с совершенствованием системы регистрационного учета, не менее важным в деле предупреждения преступности мигрантов является разработка программ, планов профилактической деятельности и их реализация. При этом обязательным условием является то, что подобные планы и программы должны основываться на выводах, полученных при всестороннем анализе информации об условиях и причинах противоправной деятельности мигрантов. Данное направление работы достаточно полно отражено во всех крупных исследованиях по теме предупреждения преступности этого контингента населения, в которых обоснована его необходимость и значимость.

Говоря о планировании профилактики правонарушений (в том числе преступлений) среди мигрантов, Кузьмичев В.С. отметил, что при этом не полностью учитываются основные криминогенные факторы, многие планируемые мероприятия страдают неконкретностью» [8, с. 38]. Для преступности мигрантов характерным является то, что существенно отличаются друг от друга характеристики криминальной активности мигрантов:

- в различных регионах;
- по различным видам преступлений;
- различных категорий мигрантов (внутренних и внешних);
- по половозрастным критериям мигрантов и так далее.

Представляется, что для повышения эффективности планирования, необходимо в планы (программы) включать мероприятия или разделы, направленные на решение выявленных по вышеназванным направлениям конкретных наиболее острых проблем преступности указанной категории населения.

Обращаясь к следующей группе мер – мерам индивидуальной профилактики, которые, пожалуй, можно назвать одними из наиболее действенных криминологических мер в деле предупреждения преступности мигрантов, полагаем необходимым выделить в этой связи две основные проблемы. Первая – уже отмеченная ранее сложность объектов профилактики, как тех, в отношении которых требуется осуществление социального контроля, так и тех, кому нужна социальная помощь. Вторая проблема – при решении задач индивидуальной профилактики в

отношении мигрантов встает вопрос о практической неизбежности следующего аспекта: проведение профилактической работы связано с вторжением в личную жизнь граждан.

В связи с вышеизложенным, учитывая явную недостаточность при осуществлении деятельности по предупреждению преступлений, совершаемых мигрантами, объективно необходимых законов, которые четко определяют основания применения мер профилактики, перечень мер профилактического воздействия, конкретные способы их осуществления, границы допустимого вторжения государства в сферу прав мигрантов, представляется необходимым принятие законодательных норм, регулирующих указанные вопросы в сфере предупреждения преступности мигрантов.

Поскольку ее профилактика требует специального регулирования, обусловленного территориальной подвижностью указанной категории населения и сложностью выявления объектов профилактики, перечисленные положения норм целесообразно закрепить не в общих законах, касающихся всех социальных групп населения, а в отраслевом законодательстве.

Профилактику и раскрытие преступлений невозможно осуществлять только силами правоохранительных органов, без использования потенциала населения, общественных объединений.

В Республике Казахстан существует практически неиспользованный резерв общественных организаций, которые необходимо более активно задействовать в следующих направлениях работы с мигрантами:

- оказание мигрантам материальной, юридической и психологической помощи, то есть помощи в решении тех проблем, которые при их неразрешенности создают условия, способствующие совершению преступлений;

- осуществление виктимологической профилактики среди мигрантов, особенно нелегальных, поскольку, как свидетельствуют специальные исследования, нелегальный мигрант находится не только вне контроля государства, но и фактически вне его защиты от недобросовестных работодателей и криминалитета;

- создание и развитие информационно-консультативных центров для мигрантов с целью обеспечения их сведениями о местах предпочтительного расселения и мерах государственной поддержки, оказываемой мигрантам, выезжающим в указанные регионы; создание и распространение перечней профессий, в которых осо-

бенно нуждается как Республика Казахстан в целом, так и отдельные области, а также перечней профессий, в отношении которых наблюдается переизбыток на рынке труда и т.д.

Напрямую, эта деятельность, казалось бы, не связана с противодействием преступности мигрантов, но, как наглядно показывают много-

численные исследования, именно неинформированность, неустроенность, незащищенность мигрантов является одним из факторов, обуславливающих совершение ими преступлений. Поэтому работа по устранению, нейтрализации указанных факторов имеет положительный профилактический потенциал.

Литература

- 1 Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. – М., 2004. – 800 с.
- 2 Гришанин П.Ф. Меры уголовно-правового воздействия на преступность и их реализация органами внутренних дел: Лекция. – М., 1996. – 53 с.
- 3 Бабаев М.М., Королева М.В. Преступность приезжих в столичном городе.- М., 1990. – 84 с.
- 4 Гладких В.И. Проблемы предупреждения органами внутренних дел преступности в сверхкрупном городе: Дис. ...д-ра юрид. наук. – М., 1997. – 196 с.
- 5 Криминология / Под ред. А.И. Долговой. – М., 1997. – 912 с.
- 6 Антонян Ю.М. Преступность в России: причины и перспективы / Материалы Международной научно-практической конференции. – М., 2005. – С.7-16.
- 7 Собольников В.В. Миграционная преступность: криминологический анализ и предупреждение. – Новосибирск. 2004. – 288 с.
- 8 Кузьмичев В.С. Профилактика правонарушений, совершаемых мигрантами. – М., 1992. – 51 с.

References

- 1 Criminology: The textbook / Under the editorship of Kudryavtseva V. N. and Eminova E. – M, 2004. – 800 p.
- 2 Grishanin P.F. Measures of criminal and legal impact on crime and their realization by law-enforcement bodies: Lecture. – M, 1996. – 53 p.
- 3 Babayev M. M., Korolyova M. V. Crime of visitors in the capital city. – M, 1990. – 84.
- 4 Gladkyh V. I. Prevention problems law-enforcement bodies of crime in the superlarge city: Dis.... Dr.s law. sciences. – M, 1997. – 196.
- 5 Criminology / Under the editorship of A.I. Dolgova. – M, 1997. – 912 .
- 6 Antonyan Yu.M. Crime in Russia: reasons and prospects / Materials of the International scientific and practical conference. – M, 2005. – P. 7-16.
- 7 Sobolnikov V. V. Migratory crime: criminological analysis and prevention. – Novosibirsk. 2004. – 288 p.
- 8 Kuzmichev B.C. Prevention of the offenses made by migrants. – M, 1992. – 51 p.

Даубасов С.Ш.,
Белхожаева Д.Ж.,
Байсымакова Д.С.

**Қылмыстылықпен күресудегі
халықаралық ынтымақтастық
және қылмыскерлерді ұстап
беру**

Daubasov S.Sh.,
Belhozhaeva D.Zh.,
Baisymakova D.S.

**International cooperation in
combating crime and extradition
of criminals**

Даубасов С.Ш.,
Белхожаева Д.Ж.,
Байсымакова Д.С.

**Международное
сотрудничество в борьбе
с преступностью и
выдача преступников**

Осы мақалада қылмыстылықпен күресудегі халықаралық ынтымақтастықпен және қылмыскерлерді ұстап берудің өзекті мәселелері қарастырылған. Біріншіден, халықаралық қауымдастық мүмкіндіктері мен белсенді және жан-жақты тәжірибелерді пайдалану жолдары арқылы қылмыстылықпен күресудің тиімділігін арттыру, екіншіден, қылмыстылықтың алдын-алу, қылмысты ашу және тергеу барысында шет елдердің құқық қорғау жүйесімен белсенді өзара әрекет ету сипатталған.

Түйін сөздер: шарт, конвенция, интерпол, қылмыстылық, қылмыс, ұстап беру, институт, жаза, экстрадиция, қылмыскерлерді ұстап беру.

In this article delivery of criminals is considered topical issues, the international cooperation in fight against crime also. Which enter: first, increase of efficiency of fight against crime by more active and comprehensive use of experience and opportunities of the international community and, secondly, active interaction with law-enforcement systems of foreign countries in the prevention, suppression and investigation of crimes.

Key words: contract, convention, Interpol, crime, crime, delivery, institute, punishment, extradition, delivery of criminals.

В данной статье рассматриваются актуальные вопросы, международного сотрудничества в борьбе с преступностью и выдача преступников. В которую входят: во-первых, повышение эффективности борьбы с преступностью путем более активного и всестороннего использования опыта и возможностей международного сообщества и, во-вторых, активное взаимодействие с правоохранительными системами зарубежных стран в предупреждении, пресечении и расследовании преступлений.

Ключевые слова: договор, конвенция, Интерпол, преступность, преступление, выдача, институт, наказание, экстрадиция, выдача преступников.

ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚПЕН КҮРЕСУДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ҚЫЛМЫСҚЕРЛЕРДІ ҰСТАП БЕРУ

Қылмыс жасаған тұлғаларды ұстап беру бойынша көп жақты халықаралық-құқықтық механизмдерге халықаралық ұйымдар мен көп жақты халықаралық шарттар аясындағы ынтымақтастықты жатқызуға болады. Бүгінгі таңда Қазақстан қылмыс жасаған тұлғаларды ұстап беру аясындағы көп жақты халықаралық ынтымақтастықты Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы (Интерпол) және ТМД елдерінің 2002 жылғы азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек және құқықтық қатынастар туралы Кишинев конвенциясы шеңберінде жүзеге асыруда.

Мемлекет аумағынан тыс іздестіру әрекеттерін жүзеге асыруда, яғни халықаралық іздестіруде 1923 жылы құрылған Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының [1, 16 б.] алатын орны ерекше. Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының қызметі туралы бізбен жоғарыда айтылған болатын. Бұл ұйым өзінің жүйелі құрылысына, құқықтық негізіне және техникалық қамтамасыз етілуіне қарай, халықаралық полициялық ынтымақтастықты тиімді басқарады. Ұйымның мүшелері мемлекет емес, арнайы полициялық органдар болып табылады [2, 14 б.]. Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының қысқаша тарихына тоқталсақ, 1889 жылы Халықаралық қылмыстық құқық одағының құрылтай отырысы болған. Оның қатысушылары халықаралық аренада болып жатқан халықаралық қылмыстылықпен күресуде әрбір елдің полициялық қызметін бір орталыққа шоғырландыруға шақырды.

1905 жылы герман тіліндегі елдердің криминалистерінің халықаралық конференциясында халықаралық қылмыстылыққа қарсы күресу үшін полициялық қызметті біріктіруге қадам жасалынды. Криминалистер Гамбургте өздерінің 10-шы халықаралық ассамблеясында қарар қабылдады, халықаралық қылмыстылық туралы мәліметті алмастыру үшін барлық елде полициялық орталық бюросын ұйымдастыру қажет, – деген қорытындыға келген.

Халықаралық қылмыстылықпен күресу мәселелері ұқсас халықаралық конференцияларда және конгресстерде кеңінен талқыланылды: 1905 ж. (Буэнес-Айресте); 1909 ж. (Мадридте); 1910 ж. (Буэнес-Айресте); 1912 ж. (Сан-Паулода, Берлинде); 1913 ж. (Вашингтонда). Онда халықаралық қылмыстылықпен

күресу үшін халықаралық полиция ұйымын құру мәселесі қозғалынылған.

Криминалдық полицияның 1914 ж. 14-20 сәуір аралығында Монакода өткен бірінші Халықаралық конгрессіне Франция, Италия, Ресей, Австрия және Ұлыбритания елдерінің қылмыстық полицияларының өкілдері қатысты. Конгресс қылмыстарды экстрадициялау және қамау рәсімдерін жүйелендіру мәселесін талқылады. Қорытындысында Монако үкіметіне Парижде халықаралық қылмысты идентификациялаудың бірегей халықаралық бюросын ұйымдастыру және төл құжаттың бірегей стандартын дайындау бойынша халықаралық комиссияны құру жүктелінді. Бірақ-та, Монакода қабылданылған барлық қарарлар бірінші дүниежүзілік соғыстың басталуының нәтижесінде қараусыз қалды.

Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін Халықаралық полиция ұйымының қажеттілігі арта түсті. Бұл халықаралық қылмыстың кең етек алуымен, осы қылмыстардың салдарынан материалдың шығындардың көбеюімен байланысты болды. Бір елдің құққорғау органдарының жеке халықаралық қылмыстылықпен күресуге күші жетпейтін бола бастады. Осыған орай, 1923 жылы 3-6 қыркүйек аралығында Венада Халықаралық полициялық конгресс болды. Конгресстің ерекшелігі, осы жерде Халықаралық полиция комиссиясы құрылды. Яғни, 1923 жылдың 6 қыркүйегінен бастап Интерполдың қалыптасуы басталады. Тек, 1956 жылға дейін бұл ұйым Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясы деп аталынып келген.

Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясы 1924 ж. өзінің даму бағытын белгілейтін қарарын қабылдады. Мысалы, халықаралық қылмыстылық бойынша мәліметті жинайтын мәліметтік бөлімді құру, қылмыс жасаған тұлғаларды халықаралық іздестіру жүйесін дайындау мәселелері көзделген.

1926 ж. 17-20 қыркүйек аралығында Берлинде өткен халықаралық қылмыстық полиция конгрессінің тақырыбы экстрадиция мәселесіне арналды. Бірақ-та, конгресс өткеннен кейін 4-жылдан кейін экстрадицияны жүзеге асырудың негізгі қағидалары жасалынған болатын. Бұл жерде айта кеткен жөн, Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясының даму тарихының қараңғы кезеңдеріде болған, яғни герман нацистері өздерінің қылмыстық ойларын жүзеге асыру мақсатында осы ұйымның архивын белсенді түрде пайдаланған. 1940 жылдан бастап екінші дүниежүзілік соғыс аяқталғанға дейін комиссия қызметін неміс қауіпсіздік

қызметі басқарған. Екінші дүниежүзілік соғыс аяқталғаннан кейін батыс елдерінің полициялық ведомстваларының басшылары Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясын қайта құру бағытында шаралар қабылдай бастады. Соғыстан кейін Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясының конгрессін өткізуді Бельгия мемлекетінің Әділет министрлігінің бас инспекторы Ф. Луваж өз мойнына алған.

1946 ж. 3-5 маусым аралығында Брюсселде әлемнің 17 елінің полициялық ведомствасының өкілдері Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясының қызметін қайта құру мақсатында жиналды. Конгресс қатысушылары бірегей Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясын қайта жандандыру пікірінде болған, сонымен қатар, 19 ел Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясына өздерінің қатысуын бекітті. Комиссия 1923 жылғы ескі Жарғымен қоса Уақытша ережені қабылдаған. Осы кезеңнің ерекшелігі, бір мезетте Жарғы да, Уақытша ереже де әрекет етті. Жарғы комиссияның құрылтай құжаты ретінде табылғанымен, классикалық халықаралық құқықтың көзқарасы бойынша Жарғы құрылтай актісінің ұғымына сай келмеген [1, 14-18 б.].

Комиссияның 24-ші сессиясының қатысушылары 1956 ж. Стамбулде Жарғының жаңа жобасын дайындау туралы шешім қабылдады. 1956 ж. Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясының Бас ассамблеясының 25-ші сессиясында Венада ұйымның Жарғысы қабылданылып, Жарғының 1-бабына сәйкес, Халықаралық қылмыстық полиция комиссиясы деп аталатын ұйымның аты өзгертілінді, яғни Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы (Интерпол) деп аталынылды [1, 143 б.].

Сонымен, Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының тарихына үңіле отырып, Интерполды құрудың инициаторлары мемлекеттер емес, әлемдегі елдердің полициялық қызметінің ұлттық үкіметтік емес ұйымдары екендігіне көз жеткіземіз. Осыған орай, Интерпол – полиция емес, қылмыстылықпен күресудегі мүдделі елдердің қылмыстық полиция ведомствасын біріктіретін халықаралық ұйым.

80-90 жылдары Интерполға мүше-мемлекеттердің қатары өсті. 1990 ж. Интерполға КСРО-ғы мүше болып енді, бүгінде Ресей Федерациясы КСРО-ның құқыққабылдаушысы болып табылады. Ал, 1991-1996 жылдары Интерполға мүше болып Армения, Қырғызстан, Латвия, Литва, Молдава, Өзбекстан, Эстония, Украина қабылданылды.

Қылмыстылықпен халықаралық деңгейінде күресетін Интерполға Қазақстан өз тәуелсіздігін алғаннан кейін, 1992 жылы Халықаралық қылмыстық полиция ұйымына Қазақстанның енуі туралы мәселе көтерілген, яғни осы жылы Сенегалдың астанасы Дакареде болған 61-ші Бас Ассамблеясында тең құқылы мүше болып қабылданылды [3, 47 б.]. Осы ұйым шеңберінде қылмыс жасаған тұлғаларға халықаралық іздеу салып, ұсталған тұлғаларды іздеу салған мемлекеттерге экстрадициялауда Интерполдың Ұлттық Орталық Бюроларының маңызы аса зор.

ҰОБ – қылмыстылықпен күресу бойынша мемлекеттердің халықаралық ынтымақтастығының орталығы және орнындағы Интерполдың тұрақты әрекет ететін органы. Сондай-ақ, бір мезетте ол осы мемлекеттің қылмыстылықпен күресу үшін құзіреттілікті иемденетін полициялық орган болып табылады. Осындай және осыған ұқсас орган бірде бір халықаралық ұйымда жоқтың қасы. Халықаралық полициялық ынтымақтастықтың пункті ретінде ҰОБ-сы өзі орналасқан елінің сот, прокуратура, кеден органдарымен, ал, халықаралық деңгейде – өзге елдегі ҰОБ-мен және Бас секретариатпен іскерлік байланыста болады. Бас секретариаттың және өзге елдердің ҰОБ-ның өтініштері мен талаптары сол елдің СІМ-не немесе өзгеде мемлекеттік ведомстваларына емес, тікелей сол елдің ҰОБ-ның басшысына келіп түседі. ҰОБ-ның басшысы кідіртпей, бұйрық тәртібімен өзіне бағынышты қызметкерлеріне белгіленген мерзімде өтінішті орындауын тапсырады. Осы нәтижеге ҰОБ-сы өз қызметінің оперативтігі мен жоғары тиімділігімен қол жеткізеді. Осындай Ұлттық Орталық Бюро Қазақстанда да қызмет етеді.

Интерполдың жарғысына және ҚР Үкіметінің 1993 жылғы 20 шілдедегі «Халықаралық қылмыстық полиция ұйымына (Интерполға) Қазақстан Республикасының енуіне байланысты шаралар туралы» №629 қаулысына сәйкес, ҚР ПІМ-нің жүйесінде Қазақстан Республикасының Ұлттық Орталық Бюросы құрылды. ҰОБ-сы ҚР ПІМ-нің құрамына кіреді, құрамында екі бөлімнен: мәліметтік-техникалық және халықаралық іздестіруді қамтамасыз ету бөлімдерінен тұрады.

Қазақстан Республикасының ПІМ-нің жүйесіндегі 1993 жылғы 27 сәуірдегі ҚР ПІМ-нің №320 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасындағы Интерполдың Ұлттық Орталық Бюросы туралы Ереженің негізінде Қазақстан Республикасының ҰОБ-сы әрекет етеді.

Қазақстан Республикасының ҰОБ-сы – қылмыстылықпен күресуге бағытталған Қазақ-

стан Республикасы құққорғау және өзге де мемлекеттік органдарының Интерполға мүше-шетелдік мемлекеттерінің құқық қорғау органдарымен және Интерполдың Бас хатшысымен ынтымақтастық органы болып табылатын және бас басқару мәртебесін иемденетін Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігінің орталық аппаратының құрамына кіретін криминалдық полиция бөлімшесі. Интерполдың ҰОБ-сы құқық қорғау органдарымен тікелей байланыс жасау үшін өмір сүреді деуге болады. Бүгінгі таңда Қазақстан әлемнің 40 астам елдерімен байланыс орнатқан, яғни осы елдердің полициясымен тікелей жұмыс істелген.

ҰОБ-ның басты мақсаты: қылмыстық қылмыс туралы мәліметтермен тиімді халықаралық алмасуын қамтамасыз ету; Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына сәйкес шетелдік мемлекеттердің халықаралық құқық қорғау органдарының өтінішін орындауға көмек көрсету; қатысушысы Қазақстан Республикасы болып табылатын қылмыстылықпен күресу мәселесі бойынша халықаралық шарттардың орындалуын қадағалау. Интерполдың ҰОБ-сы тек қылмыстық қылмыстармен күресу аясында ғана өз қызметін жүзеге асырады (ал, саяси, әскери, діншілдік және нәсілдік қылмыстар қамтылмайды).

Қылмыс жасаған тұлғаларды ұстап беру немесе экстрадициялауда Ұлттық Орталық Бюроның негізгі атқаратын рөлі төмендегідей: Қазақстан Республикасының Бас Прокуратурасы Интерполдың Қазақстандағы Ұлттық Орталық бюросына осы ұйымның желісі бойынша белгілі бір тұлғаға іздеу салу немесе оны ұстап беру туралы тапсырыс береді. Ұлттық Орталық Бюро іздеу салынатын немесе ұстап берілетін тұлғаның болжамды түрде қай мемлекетте орналасуы мүмкін екеніне қарай сол мемлекеттегі Интерполдың Ұлттық Орталық Бюросына қажетті тұлғаны іздеп тауып, ұстап беру туралы хабар жібереді. Егер шет мемлекеттердің Ұлттық Орталық Бюроларының бірінен іздеу салынған тұлғаның табылғандығы туралы хабар келсе, Қазақстандық Ұлттық Орталық Бюро оған аталған тұлғаны қамауға алу және экстрадициялау туралы туралы Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы дайындаған қажетті құқықтық құжаттардың көшірмесін (қамауға алу туралы қаулының көрмесі, ұстап беру туралы өтініш және басқа да құжаттар) береді. Ал, ұстап беру туралы тапсырманың түп нұсқасын Бас Прокуратура дипломатиялық каналдар бойынша сұрау

жіберілген мемлекеттің тиісті әділет немесе прокуратура органына жібереді.

Жоғарыда айтып кеткендей, қылмыс жасаған тұлғаларды тұтқынға алу және ұстап беру мәселесі Қазақстан Республикасының Бас Прокуратурасының құзіреттілігіне жататындығы бәрімізге белгілі, осыған байланысты экстрадициялауға жататын тұлғаны тұтқынға алу және ұстап беру туралы өтініші ПМ-інің тергеу органына немесе Қазақстан Республикасы Прокуратурасының тергеу және анықтама үшін қадағалау Басқармасына бағытталынады.

Республика прокуратурасының тергеу және анықтама үшін қадағалау Басқармасының тапсырмасы бойынша осы елдегі Интерполдың ҰОБ-сы іздестірілген тұлғаның болуы мүмкін елдің Интерполының ҰОБ-сы арқылы немесе Интерполдың Бас секретариаты арқылы халықаралық іздестіруді ұйымдастырады.

Интерпол желісі бойынша қылмыскерлерді ұстап берудің халықаралық – құқықтық механизмі өте ыңғайлы болып табылады. Өйткені ұстап беру процедурасы салыстырмалы түрде қарағанда тез жүреді және Интерполға 180-нен аса мемлекет мүше екенін ескерсек, оның тиімді механизм екеніне көзіміз жетеді. Алайда, Интерпол желісі бойынша кез келген тұлғалар экстрадициялана бермейді. Мысалы, осыған дейін айтып кеткеніміздей, бұл ұйым саяси сипаты бар істерді, сондай-ақ әскери, діни, нәсілдік тұрғыдағы тұлғаларды ұстап беру жөніндегі істерді қарастырмайды.

Экстрадициялау үшін қойылатын басты талаптардың бірі – жасалған қылмыс екі тараптың да (яғни, сұраушы және сұраушы тараптар) заңнамасы бойынша қылмыстық іс-әрекет ретінде танылуға тиіс. Мұны теорияда «екі жақты инкриминация (Айып тағу) қағидасы» деп атайтынын бірнеше рет тілге тиек еткен болғанбыз.

Қылмыстылықтың шекерасы жоқ, қылмыс интернационалды және транснационалды деуге болады. Егер біздер өз шекерамызды қорғасақ, егеменділікке барсақ, ал қылмыскерлер осы шекераны сақтамайды, және осы жерде Интерпол – халықаралық қылмыстылықпен күресудің жалғыз ғана механизмі болып табылады деуге әбден болады.

Қазақстан Республикасының қылмыс жасаған тұлғаларды ұстап беру бойынша көп жақты халықаралық-құқықтық ынтымақтастықтың тағы бір нысанын Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының шеңберіндегі экстрадициялық мәселелерді шешу қызметтері құрайды. Бүгінгі

таңда қылмыстылықпен күресу аясындағы ТМД-на мүше-мемлекеттердің келісім-шарттарын екі топқа бөліп қарастыруға болады. Біріншісі, жалпы механизм деп аталады, яғни экстрадиция мәселесінің Достастық шегінде жүзеге асырылуы, яғни 2002 жылғы Кишинев конвенциясы шегінде жүзеге асырады.

Екіншісі – бұл ведомствалық механизм. Қылмыстылықпен күресудің басты бағытын әртүрлі мемлекеттердің құқық қорғау органдарының өзара әрекеті бейнелейді. Бұл жерде ТМД мемлекеттері Бас прокурорларының Үйлестіру Кеңесінің қызметін айтуға болады. Бас прокурорлардың Үйлестіру Кеңесі 1995 жылы 7 желтоқсанда құрылып, өз қызметін Үйлестіру Кеңесі Ережесінің негізінде жүзеге асыруда. Бас прокурорлардың Үйлестіру Кеңесінің мақсаты 1-бапқа сәйкес, «... қылмыстылықпен күресу саласында ТМД-на мүше-мемлекеттердің прокуратура органдарының ынтымақтастығын нығайту...».

Өз кезегінде Л.Ю. Галенская, ұстап беруге жататын тұлғаны іздестіру ісінде мүдделі мемлекетке құқықтық көмек көрсету, біріншіден, дипломатиялық жолмен және екіншіден, өз елінде іздестіру және анықтау өкілеттілігін иемденетін органдар арасындағы байланыс арқылы жүзеге асырылу мүмкіндігін атап көрсеткен [4, 8-10 б.].

Осы көзқарас халықаралық ынтымақтастықты кеңейту мақсатында кеңінен қолдау табуда.

Жұмыстың осы бөлігінде қарастыруды талап ететін тағы бір мәселе – бұл Еуропа Кеңесі аясында 1957 жылы қабылданған және экстрадиция аясындағы халықаралық құқықтың атақты кайнар көздерінің бірі ретінде танылған ұстап беру туралы Еуропа Конвенциясына Қазақстанның қосылу қажеттілігі. Қазақстан бұл конвенцияға бүгінгі таңда, ең алдымен, осы жалпы еуропалық аймақтық ұйымның мүшесі болып табылмағандықтан қатыспайды. Біздің еліміз бұл ұйымға мүше боп ену мәселесі жайлы онымен 1995 жылдан бастап ресми келіс сөздер жүргізіп келеді. Қазіргі уақытқа дейін оңды жауап алған жоқ. Дегенмен де, республикамыз өзіне бақылаушы мәртебесін беруді белсенді түрде танытуда, өйткені бұл құқықтық жағдай оған болашақта осы ұйымның толық құқықты мүшесі болуға мүмкіндік береді. Ал, Еуропа Кеңесінің өзі, сірә, Қазақстанның толық мүшелігі туралы мәселені қарастыруға болмайды деген пікірді ұстанатын көрінеді. Логикаға сүйенсек мұндай позиция 1989 жылы Еуропа Кеңесі – парламенттік ассамблеясының Консультативті

(кеңес беруші) органымен оның Орталық және Шығыс Еуропа мемлекеттерін, оларды ұйымның толық құқылы мүшелігіне қабылдағанға дейін, білдіру үшін құрылған арнайы шақырылған ел мәртебесін де жоққа шығаруға тиіс.

Еуропа Кеңесінің ресми көз қарасы бойынша Қазақстанға, ұйымның өз жалғасын қайта қарастыру жөніндегі арнайы комитетімен ұсынылған, ассоциацияланған – мүше мәртебесін беру қалыптасқан жағдайдан шығуға мүмкіндік берер еді. Еуропа Кеңесінің өз позициясына сүйенсек, бұл мәртебе Республикаға ұйыммен қажетті байланыстар орнатуға мүмкіндік береді. Мәселен, мұндай мәртебе кезінде Қазақстанның көптеген маңызды жалпы еуропалық Конвенцияларға, соның ішінде ұстап беру туралы Еуропа Конвенциясына қосылуы Еуропа Кеңесі тарапынан қолдау табатын болады. Осылайша, ұйымның толық құқылы мүшесі болмағанның өзінде Қазақстан осы халықаралық шартқа қосыла алар еді. Алайда, қазіргі уақытта да Республикаға бақылаушы немесе ассоциацияланған мүше мәртебесін бергенге дейін де, бұл мәселені шешу негізінен Еуропа кеңесінің өзіне байланысты. Ұйымның жоғарғы органы ретіндегі Министрлер кабинеті ғана парламенттік ассамблеяның ұсынысы бойынша Еуропа Кеңесіне мүше болып табылмайтын сол бір немесе өзге мемлекетті конвенцияға қосылуға шақыруға уәкілетті. Бұл, сондай-ақ, Еуропа кеңесінің 44 мүше – мемлекетінің Қазақстанда ұстап беру туралы шарттың толық құқылы мүшесі ретінде қабылдап, өздеріне одан туындайтын тиісті халықаралық-құқықтық міндеттемелерді алуға дайын екендігіне келісімін де ескерген маңызды екенін білдіреді.

Қалай болғанда да, 1957 жылғы ұстап беру туралы Еуропа Конвенциясы мен 1975 жылғы және 1978 жылғы оның қосымша Хаттамаларына мүше болу тілегі Республиканың өзінен, сондай-ақ, қазіргі уақытта Еуропа Кеңесінің мүшелері болып табылатын КСРО құрамындағы бұрынғы 9 одақтық республикаларды (Ресей, Литва, Латвия, Эстония, Украина, Молдова, Грузия, Армения, Азербайжан) тарта алатын оның саяси ерік-жігерінен туындау керек. Ерекше қолдауға Қазақстан Ресей тарапынан ие болар еді. Өйткені, оның ресми өкілі ретінде бүгінгі таңда он көрнекті еуропалық қайраткерлерден тұратын және Еуропа Кеңесіне мүше елдердің мемлекет және үкімет басшыларының тапсырысы бойынша ұйымды жаңа міндеттер мен оның кеңейтілген құрамына қайта бейімдеу үшін Министрлер Комитетімен 1997 жылдың қазан айы

ында құрылған даналар Комитетінің мүшесі болып табылады.

Сонымен, жоғарыда айтылған мәселелерді қорытындылай келе, Қазақстанның халықаралық қылмыстылықпен күресудегі ынтымақтастығының екі түрге бөлуге болады:

1) шарттық-құқықтық (яғни, осы жұмыстың жоғарғы бөлімінде айтылғандай Қазақстан Республикасының қылмыс жасаған тұлғаларды ұстап беру туралы екі жақты шарттарды жасасуы);

2) конвенциялық механизм (яғни, халықаралық ұйымдар аясындағы институциялық механизмі және арнайы келісімдерді жасасу жолдары).

Осындай ынтымақтастық процессінде мемлекет халықаралық құқықбұзушылықты саралаудың теориялық және тәжірибелік мәселелерін келіседі, халықаралық қылмыстылықтың алдын алу және жою шараларын белгілейді, жеке қылмыстарға және қылмыс жасаған тұлғаларға өз юрисдикциясын белгілейді, жазаның қайталанбауын қамтамасыз етеді, қылмыстық істер бойынша құқықтық көмекті жүзеге асырады.

Түйіндей келе, Қазақстанның халықаралық қылмыстылықпен күресудегі ынтымақтастығының төмендегідей негізгі нысандарын бөліп көрсетуге болады:

мемлекеттер арасында жасалынған арнайы келісімдерге қатысты қылмыстық алдын алу және бұлтартпау;

қылмыстық қудалау үшін өзге мемлекетке немесе халықаралық органға қылмыскерді ұстап беру;

өзге мемлекетте сот әділдігін жүзеге асыру кезінде өз мемлекетінің азаматының құқықтары мен бостандығын қорғау;

қылмыстылықтың себебі мен өзге де мәселелерін бірігіп анықтау, сонымен қатар, полициялық және өзге органдардың жұмысының тәжірибесімен алмасу;

өзге мемлекетке материалдық-техникалық көмек көрсету, оперативтік, құқықтық мағлұматтармен алмасу және т.б.

Қазақстан Республикасының халықаралық қылмыстылықпен күресудегі осы жоғарыда аталған нысандарға бөлу халықаралық қылмыстылықпен күресудегі қылмыс жасаған тұлғаларды ұстап беру мәселесінің күрделілігімен және мүдделі мемлекеттің егемендігіне тікелей қол сұғатындығымен байланысты болып отыр. Экстрадициялық рәсім өте күрделі, уақыты бойынша ұзақ прогресс, яғни, бірнеше мемлекеттердің мүддесіне қол сұғылатындығымен айқындалынады.

Әдебиеттер

- 1 Овчинский В.С. Интерпол (в вопросах и ответах). – М.: ИНФРА-М, 2001. – 320 с.
- 2 Токсанбаев А.Б. Особенности правового статуса Интерпола как межправительственной организации // Предупреждение преступности, 2002. – №1. – С. 14-17.
- 3 Айтуарова А.Б. Использование возможностей Национального центрального бюро Интерпола в раскрытии и расследовании международных уголовных преступлений, носящих международный характер. Диссертация к.ю.н. – Караганда, 2001. – 110 с.
- 4 Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью.- М.: Издательство «Международные отношения», 1972. – 167 с.

References

- 1 Ovchinsky V.S. Interpol (in questions and answers). – M.: INFRA-M, 2001. – 320 p.
- 2 Toksanbayev A.B. Features of legal status of the Interpol as intergovernmental organization//Prevention of crime, 2002. – No. 1. – P. 14-17.
- 3 Aytuarova A.B. Use of opportunities of National central bureau of the Interpol in disclosure and investigation of the international criminal offenses having the international character. The thesis Cand.Jur.Sci. – Karaganda, 2001. – 110 p.
- 4 Galenskaya L.N. International fight against crime. – M.: International Relations publishing house, 1972. – 167 p.

Акболатова М.Е.

**Применение наказания
за побег из мест лишения
свободы как мера
предупреждения**

В статье анализируются вопросы применения наказания за побег из мест лишения свободы, как мера предупреждения. При осуществлении правосудия по уголовным делам устанавливается возможность возложения на лицо, обвиняемое в совершении преступления, обязанности понести уголовную ответственность в целях защиты субъективных прав, свобод и законных интересов. Раскрыты признаки характеризующие правосудие, как форму осуществления судебной власти.

Ключевые слова: побег из мест лишения свободы, закон, наказание, ответственность, предупреждение.

Akbolatova M.Y.

**The use of punishment for escape
from places of deprivation of
liberty as a measure of warning**

The article analyzes the application of punishment for escape from places of deprivation of liberty, as a measure of warning. When administering justice in criminal cases, it is possible to impose on a person accused of a crime the responsibility to incur criminal liability in order to protect subjective rights, freedoms and legitimate interests. The signs characterizing justice as a form of implementation of judicial authority are opened.

Key words: escape from places of deprivation of liberty, law, punishment, responsibility, warning.

Акболатова М.Е.

**Бас бостандығынан айыру
орындарынан қашу үшін жаза
қолдану қылмысты алдын алу
ретінде**

Бұл мақалада бас бостандығынан айыру орындарынан қашу үшін жаза қолдану қылмысты алдын алу ретінде қарастырылады. Сот төрелігін жүзеге асыру кезінде қылмыстық істер бойынша субъективтік құқықтарын, бостандықтарын және заңды мүдделерін қорғау мақсатында қылмыс жасағаны үшін айыпталушы адам қылмыстық жауапкершілікке тартылуы міндетті. Сот билігін жүзеге асырудың нысаны ретінде сот төрелігін сипаттайтын белгілер ашылған.

Түйін сөздер: бас бостандығынан айыру орындарынан қашу, заң, жаза, жауапкершілік, алдын-алу.

ПРИМЕНЕНИЕ НАКАЗАНИЯ ЗА ПОБЕГ ИЗ МЕСТ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ КАК МЕРА ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ

В Республике Казахстан в условиях происходящих динамичных общественно-политических и социально-экономических преобразований, прежде всего, был взят курс на формирование демократического правового государства, присоединение к международным конвенциям о защите прав и основных свобод человека, которые и обусловили необходимость реформирования судебной системы Казахстана в ряд наиболее актуальных задач государственного устройства. Прежде всего, это связано с той ролью, которую играет суд в процессе становления демократического правового государства. Судебной власти принадлежит ведущая роль в утверждении законности, соблюдении принципа верховенства права, именно она призвана наиболее полно и эффективно защитить конституционные права и свободы человека и гражданина.

Реформирование в Республике Казахстан государственно-политических и правовых институтов свидетельствует о том, что продолжается поиск оптимальной модели государственного устройства, укрепление основ правового государства. Важным звеном в реформе правовых институтов является реформа уголовного судопроизводства, которая должна соответствовать требованиям времени, адекватному противодействию преступности, защите прав и законных интересов граждан, общества и государства.

Правосудие как форму осуществления судебной власти характеризует три группы признаков: организационно-правовые, правоприменительные и процессуальные. Как организационно-правовая форма осуществления судебной власти правосудие на основе права императивно-диспозитивным путем обеспечивает упорядочивание общественных отношений. В основе правосудия как правоприменительной деятельности лежит категория справедливости, которая воплощается тремя составляющими судебного решения: обоснованность, законность и назначение справедливых мер юридической ответственности.

Необходимо отметить, что правосудие осуществляется в процессуальном порядке, включающем в себя стадию изучения фактических обстоятельств судебного дела, стадию их правовой оценки и стадию вынесения судебного акта применения нормы материального права. Правосудие осуществляется по

уголовным делам, по гражданским делам, по конституционным делам и по административным делам [1, с. 22-24].

В Республике Казахстан в основном соблюдается требование Конвенции о лишении человека свободы лишь в порядке, установленном законом.

Наказание является элементом системы юридической ответственности и может быть определено как санкционированное ограничение (ущемление) субъективного права лица, признанного виновным в совершении правонарушения. В качестве признаков наказания следует выделить: правоограничительный характер; санкционированный характер; принудительный характер. Правоограничительный характер наказания означает, что это правовое средство имеет своей целью кару, то есть осознанное волевое причинение вреда со стороны государства, выражающееся в осуществлении определенных изъятий из субъективных прав, которые образуют правовой статус лица.

Санкционированность наказания предполагает, что в формально-юридическом смысле не является наказанием правоограничение, не закрепленное в качестве такового действующим законодательством. Так, не рассматриваются в качестве наказания правоограничивающие мероприятия, отнесенные законодателем к мерам обеспечительного характера. В частности, при вынесении оправдательного приговора период, проведенный лицом в изоляторе временного содержания, не считается наказанием в виде лишения свободы. Также не относятся к наказаниям правоограничения производного характера, наступление которых обусловлено фактом наказания. Примером подобного правоограничения является закрепленное на конституционном уровне лишение избирательных прав, действующее в отношении лиц, отбывающих наказание по приговору суда.

Принудительный характер наказания означает, что его реализация осуществляется государством вопреки воле лица, которому наказание адресовано.

Наказание и юридическая ответственность – тесно связанные, но не тождественные категории. Наказание характеризует юридическую ответственность, однако юридическая ответственность не сводится к наказанию. Разграничение позитивной (перспективной) и негативной (ретроспективной) ответственности означает, что наказание следует рассматривать как системный

элемент ретроспективной ответственности.

Предпосылкой и условием назначения наказания является факт признания лица ответственным (виновным) в совершении правонарушения, то есть факт осуждения. Кроме того, наказание и юридическая ответственность отличаются по целевым установкам и функциональным направлениям. К примеру, одной из функций юридической ответственности является правосоставление (реституция). К наказанию эта функция не относится. В юридико-техническом плане соотношение ответственности и наказания представляет собой взаимосвязь процесса и результата. В таком понимании наказание есть конечный результат процесса реализации ретроспективной юридической ответственности. Также следует иметь в виду, что наказание – это факультативный элемент юридической ответственности. Существуют результативные формы ответственности, не являющиеся наказательными (предупреждение; нуллификация договора в случае признания его фиктивным и др.). Кроме того, в реальности далеко не всегда процесс реализации юридической ответственности завершается наказательной фазой (истечение срока давности, недоказанность вины и др.). Наконец, существуют субъекты, в отношении которых наказание не применяется в силу наличия у них юридического иммунитета (главы государств, дипломаты и др.). Можно сделать вывод о том, что не существует наказания без ответственности, вместе с тем не все виды ответственности имеют своим конечным результатом наказание.

Говоря о соотношении наказания и юридической ответственности, необходимо исходить из двух точек зрения: 1) наказание есть центральный элемент юридической ответственности; 2) наказание, представляя собой самостоятельную конструкцию, есть завершающая фаза юридической ответственности, ее факультативный элемент.

Если руководствоваться первой точкой зрения, получившей наибольшее распространение у представителей уголовного права, наказание и ответственность связаны неразрывно. Если рассматривать наказание как факультативный элемент юридической ответственности, то, прежде всего, следует отказаться от принципа неотвратимости наказания, заменив его принципом неотвратимости юридической ответственности. В таком понимании «юридическая ответственность и наказание соотносятся как общее и частное. Ответственность, будучи более широким

понятием, предшествует во времени наказанию, представляющему собой форму ее (ответственности) реализации».

Анализируя цели наказания, следует отметить, что в действующем уголовном законодательстве Республики Казахстан закреплена норма в соответствии с которой «наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также исправления осужденного и предупреждения совершения новых уголовных правонарушений как осужденным, так и другими лицами. Наказание не имеет своей целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства» (ч. 2 ст. 39 УК РК).

Таким образом, законодатель выделяет три основные цели наказания:

восстановление социальной справедливости; 2) исправление осужденного; 3) предупреждение совершения новых преступлений. При назначении наказания суд не может руководствоваться исключительно какой-то одной целью наказания, к примеру, целью исправления осужденного, а должен принять во внимание и другие цели наказания. Только в аспекте совокупных целей возможно определить, насколько справедливым и обоснованным явилось назначенное виновному наказание» [2, с. 124].

Говоря о профилактической функции наказания и обусловленной этой функцией цели «предупреждения совершения новых преступлений», необходимо, прежде всего, уточнить, в отношении какой категории лиц реализуется данная целевая установка. В истории множество свидетельств того, что негативный опыт понесенного наказания не препятствовал совершению новых правонарушений как самим осужденным, так и теми, кто должен был воспринять чужое наказание в качестве предупреждения для себя.

С учетом гуманистической направленности юридической ответственности и наказания государство и общество вынуждены сосуществовать с теми, чья деятельность носит асоциальный характер. Однако такое сосуществование, для того чтобы не перерасти в конфликтное, должно основываться на сепарации законопослушных граждан и граждан с перерожденным правосознанием. В отношении последних, наказание используется в качестве средства временной (пожизненной) изоляции от общества, для которого они представляют реальную угрозу.

Посредством пенитенциарной политики, права и их реализации государство устанавли-

вает и обеспечивает в структуре государства и общества изолирующую осужденных пенитенциарную систему исполняющих уголовные наказания учреждений и органов государства, общность сотрудников и персонала, осужденных и арестованных, правовую и социальную сферу их жизнедеятельности и правоприменения (правоохраны и правозащиты) как основного способа обеспечения правопорядка, безопасности осужденных, сотрудников, общества и государства.

Уголовное законодательство Республики Казахстан обладает широким диапазоном мер наказания, однако за побег из места лишения свободы применяется только лишение свободы. Изучение судебной практики РК показало, что при назначении наказания за побег суды используют, в основном, правило частичного сложения наказаний, несмотря на то, что закон предусматривает в первую очередь правило полного сложения. Не оспаривая данную практику частичного сложения наказаний, считаем более приемлемым при назначении наказания по совокупности приговоров вообще и по делам о побеге, в частности, применение правила полного сложения наказаний, так как в этом случае назначенное наказание полнее отвечало бы цели общего предупреждения, характеру совершенного лицом общественно опасного деяния и степени общественной опасности самого лица, совершившего побег.

Правило частичного сложения наказаний должно применяться в случае невозможности применения правила полного сложения наказаний, т.е. когда при полном сложении наказаний окончательное наказание будет превышать максимальный срок, установленный для данного вида наказаний. Если же после полного сложения наказаний окончательное наказание получается в пределах максимального срока, предусмотренного для данного вида наказания, более обоснованно применение правила полного сложения наказаний.

Таким образом, изложенное позволяет сделать вывод о том, что объективная и своевременная оценка следственными и судебными органами поведения лица, совершившего побег из мест лишения свободы напрямую оказывает влияние на эффективность последующего за этим наказания. Данное обстоятельство в значительной мере влияет на авторитет уголовного закона, формируется убеждение в его справедливости и неотвратимости.

Литература

- 1 Богданов Е.В. Правосудие как деятельность по управлению конфликтом // Право и демократия: Сб. науч. тр. / Отв. ред. В.Н. Бибило. – Минск: БГУ, 2001. – Вып. 11. – С.23-24.
- 2 Дурманов Н.Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. -М., 1955.- 254с.

References

- 1 Bogdanov E.V. Justice as an activity to manage conflict // Right and Democracy: Sat. Sci. Tr. / Ans. Ed. V.N. Bibilo. – Minsk: BSU, 2001. – Issue. 11. – P. 23-24.
- 2 Durmanov N.D. Stages of the commission of a crime under Soviet criminal law. -M., 1955.- 254 p.

Даубасова С.Ш.,
Турашбекова Д.А.

**Дактилоскопияның түсінігі
және оның қылмысты ашу мен
тергеудегі маңызы**

Аталған мақалада дактилоскопияның түсінігі және оның қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу және тергеудегі маңызыдылығы қарастырылған. Криминалистер қылмыстарды ашу барысында тәжірибеде және ғылымдағы орын алған жетістіктерді пайдалана отырып, қылмыстылықпен күресудің жаңашыл құралдары мен тәсілдерін жасайды. Қылмыстарды тергеуде тергеу әрекеттерінің бірі ретінде дактилоскопиялық сараптаманың орны ерекше. Тәжірибедегі орын алған теориялық ақтаңдақтар қылмысты тергеу барысындағы кемшіліктерге әкеп соқтырады, нәтижесінде нақты қылмыстық істер бойынша тергеу әрекеттерінің сапасыздығына әкеледі. Сондықтан, қылмыстық істер бойынша тағайындалған дактилоскопиялық сараптама қорытындысының маңызы зор.

Түйін сөздер: дактилоскопия, дерматоглифика, дактилоскопия негіздері, дактилоскопиялық техника, технология, дактилоскопиялық идентификация, дактилоскопиялық диагностика, дактилоскопиялық тіркеу, дактилоскопиялық сараптама.

Daubasova S.Sh.,
Turashbekov D.A.

**The concept of dactyloscopy
and its value in a disclosure and
investigation of crimes**

In this article concepts of dactyloscopy and its roles in disclosure and investigation of crimes are considered. Using achievements of sciences, studying and generalizing positive practice of disclosure of crimes, criminalists create new, more perfect methods and ways to deal with crimes. In appropriate investigation of crimes dactyloscopic examination has main importance among various investigative actions. The theoretical gaps taking place in practice lead to different violations, mistakes at her carrying out that, finally, affect on the general result of the investigation of concrete criminal case. The results of dactyloscopic examination have sometimes if not decisive, then, undoubtedly, essential value.

Key words: dactyloscopy, dermatoglyphics, bases of dactyloscopy, dactyloscopic equipment, technology, dactyloscopic identification, dactyloscopic diagnostics, dactyloscopic account, dactyloscopic examination.

Даубасова С.Ш.,
Турашбекова Д.А.

**Понятие дактилоскопии и его
значение в раскрытии и
расследовании преступлений**

В данной статье рассматривается понятия дактилоскопии и ее роли в раскрытии и расследовании преступлений. Используя достижения наук, изучая и обобщая положительную практику раскрытия преступлений, криминалисты, создают новые, более совершенные методы и средства борьбы с преступностью. В деле надлежащего расследования преступлений среди различных следственных действий важное значение имеет дактилоскопическая экспертиза. На практике имеющие место теоретические пробелы приводят к различного рода нарушениям, ошибкам при ее проведении, что, в конечном итоге, не проходит бесследно для общего результата следствия по конкретному уголовному делу. Результаты дактилоскопической экспертизы имеют подчас если не решающее, то, несомненно, существенное значение.

Ключевые слова: дактилоскопия, дерматоглифика, основы дактилоскопии, дактилоскопическая техника, технология, дактилоскопическая идентификация, дактилоскопическая диагностика, дактилоскопический учет, дактилоскопическая экспертиза.

ДАКТИЛОСКОПИЯ- НЫҢ ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫ АШУ МЕН ТЕРГЕУДЕГІ МАҢЫЗЫ

Саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын зерттеудің қазіргі тарихы ХІХ ғасырдан бастау алады, себебі сол кезде оларды адамды идентификациялау үшін пайдалануға болатындығы туралы бірінші рет болжам жасалған болатын.

Алғашқы күндерден бастап саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын зерттеудің басты бағыты болып тұлғаны анықтау болып табылды. Бұл дактилоскопиялық идентификацияның әлеуметтік рөлімен түсіндіріледі. Бұл зерттеулер ең алдымен идентификациялық қағидаларды қалыптастыру мен оларды дамыту мақсатын көздеді.

Саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын зерттеу ХІХ ғ. соңы мен ХХ ғ. соттық медицина мен криминалистика аясында жүргізілді және дактилоскопия атауын алды. Алғаш рет бұл атау дәрігер және публицист Ф. Латцина тарапынан 1894 ж. ұсынылған болатын [1, 37 б.].

Дактилоскопия және дерматоглифика – екі ғылыми бағыт, осылардың аясында саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысы толық әрі жан-жақты зерттеледі.

Кез келген ғылым белгілі бір уақытта жүйелендіруді қажет етеді. Жүйелендіру – ғылым дамуының міндетті сатысы. Біздің ойымызша, дактилоскопия ғылымын жүйелендіретін кез келді.

Р.С. Белкиннің ойынша, жүйелендірудің жалпы жағдайлары болып келесілер табылады: зерттеліп отырған ғылым тұтастығы; әр жүйе жоғары тұрған жүйенің кіші элементі болып табылады; жүйеде міндетті түрде жүйе құраушы қатынастар белгіленуі тиіс; жүйенің құрылысы көлденең, тік немесе аралас болуы мүмкін [2, 94 б.].

Қазіргі таңға дейін жүйелендірудің элементтері тек қана монографиялық және диссертациялық зерттеулерді жүйелендіруден көрініс тапты. Қазіргі монографиялар мен диссертацияларды дактилоскопияның тек жеке элементтері қарастырылады. Бұл ереже дұрыс жазғанда, себебі тек тар зерттеулердің нәтижесінде ғана мәселені толығымен зерттеуге мүмкіндік береді.

Дактилоскопия салаларының жүйесі АҚШ ФБР 1899 ж. дайындаған Саусақ іздері ғылымы. Классификация және пайдалану – атты еңбегінде жақсы зерттелген. Негізгілер ретінде келесілер көрсетілген: тері өрнектерінің түрлері және

түсіндірмесі; тері өрнектерінің классификациясы; файлдарға бөлу және дактилоскопиялық картотекамен жұмыс; саусақ іздерін алу; қол іздері және олармен жұмыс; сарапшының қорытындысы және оны сотқа беру.

Дактилоскопия жүйесі туралы ең толық мәліметті бізге – «Дактилоскопиялық технологиялар» еңбегі береді. Онда келесі бағыттар орын алған:

- дактилоскопия тарихы мен дамуы (The history and development of fingerprinting, авт – John Berry and David Stoney),

- көрінбейтін саусақ іздерінің идентификациясы (Identification of latent

- көрінбейтін саусақ іздерінің химиялық құрамы (Chemistry of latent fingerprints, авт – Robert Ramotowski),

- көрінбейтін саусақ іздерін анықтау тәсілдері (Methods of latent fingerprint development, авт – H Lee and R Gaensslen)

- нингидрин және оның аналогтары бойынша саусақ іздерін анықтау (Fingerprint development by ninhydrin and its analogues, авт – Joseph Almog),

- фотолюминисцентстік қол іздерін анықтау (Fingerprint detection with photoluminescent nanoparticles, авт – Roland Menzel),

- көрінбейтін саусақ іздерін анықтау үшін күміс негізіндегі физикалық анықтау құралдарының құрамы (Composition of silver physical developers for latent print development, авт – Antonio Cantu),

- дактилоскопиялық өңдеу және идентификациялаудың автоматтандырылған жүйесі (Automated fingerprint identification and imaging systems, авт – Anil Jain and Sharath Pankanti),

- дактилоскопиялық жекешілікті анықтау (Measurement of fingerprint individuality, авт – David Stoney),

- дактилоскопиялық зерттеу (The expert fingerprint witness, авт – Robert Hazen and Clarence Phillips)

Отандық әдебиетшілерден дактилоскопия мәселесін толық әрі жан-жақты зерттеуді жүзеге асырған В.Е. Корноухов бастаған топ жүзеге асырды. Монография үш бөліктен тұрады: 1. Дактилоскопиялық зерттеулер теориясының негізі; 2. Дактилоскопиялық зерттеу әдістерінің негізі; 3. Медико-биологиялық зерттеулердің жағдайы мен перспективалары [3, 109 б.].

90 ж. Ресейде тағы екі еңбек жарық көрді. В.В. Яровенко және А.Н. Чистикин өз еңбектерінде алғаш рет дактилоскопиялық зерттеулерді қылмыстық тергеп-тексерудегі рөлін ашты.

Олар өздері көптеген зерттеулер жүргізді. Алайда жүйелендіру мәселесі қарастырылмады.

2000 ж. саусақ іздерінің толығымен криминалистік зерттелуіне арналған алғаш монография жарық көрді. Басты акцент саусақ іздерін зерттеудің теориялық және тәжірибелік мәселелеріне жасалған.

Дактилоскопияның басқа мәселелері бұл сұрақтарға қатысты көлемде ғана қозғалған. Жоғарыда айтылғанның негізінде дактилоскопияны жүйелендіру уәжді болып көрінеді.

Дактилоскопияның қазіргі жағдайын зерттеу оның алты жеке жүйелік элементін көрсетеді, олар: дактилоскопия негіздері; дактилоскопиялық техника мен технология; дактилоскопиялық идентификация; дактилоскопиялық диагностика; дактилоскопиялық тіркеу; дактилоскопиялық сараптама.

Осылайша, дактилоскопия жүйесі біріңғай технологиялық процесті қамтамасыз етеді, ал ол өз алдына тұлғаны анықтауды жүзеге асырады.

Қылмыстық іс бойынша дәлелдеуді жүзеге асыру барысында дактилоскопиялық толық технологиялық процестен біз оның ең маңызды элементін – дактилоскопиялық зерттеудің тұлғаны анықтау технологиясын айрықша атап өтеміз. Барлық басқа элементтер болса аталған мәселені шешуге әсер етеді. Сәйкесінше, дактилоскопиялық иерархияның шыңында дактилоскопиялық идентификация орын алады.

Әрине, қылмысты тергеу, тексеру және оның алдын алу барысында саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын зерттеу арқылы өзге де мәселелер қарастырылуы мүмкін, сондай-ақ оларды реттеу технологиясы дактилоскопияның барлық элементтерін қамтымауы мүмкін. Алайда, жүйені дәлелдеу барысында зерттеуші барынша толық ғылыми-тәжірибелік білімдерге сүйенуі қажет. Тек осы ретте ғана жүйе толық болады [4].

Қазіргі уақытта дактилоскопиялық зерттеулер арқылы әр түрлі бағыттағы бірнеше мәселелер реттеледі: саусақтарының ұшындағы тері өрнектерінің құрылысы арқылы тұлғаны анықтау және дерматоглифика арқылы оның қасиеттерін айқындау; қол іздерін алу мен оларды анықтауға бағытталған техникалық әдістер мен тәсілдер жиынтығы және дактилоскопиялық тіркеудің дамуы; дактилоскопиялық тіркеу мәселелерін құқықтық реттеу және т.б. Аталған мәселелердің әр алуандылығы мен кеңдігі қазіргі заман дактилоскопиясын криминалистиканың кешенді жеке саласы ретінде қарастыруға, ал жүйелік көзқарасқа байланысты оны толығы-

мен криминалистика техникасына жатқызуға болады.

Аталғанның негізінде қазіргі заман дактилоскопиясына келесі анықтамалар беруге болады: дактилоскопия – саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын зерттеу арқылы тұлғаны анықтауға бағытталған криминалистикалық техниканың бір саласы. Бұл анықтама қазіргі уақыттағы бұл саладағы білімдер мен оның даму тенденциясын қанағаттандырады [5, 65 б.].

Аталған анықтаманы әдебиеттердегі анықтамамен салыстырсақ:

1968 жылы жарық көрген «Криминалистическая экспертиза. Трасология» еңбегінде келесі анықтама берілген: «Дактилоскопия – саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын зерттеу арқылы тұлғаны анықтап, тіркеу мен қылмыскерді ұстауға бағытталған криминалистика саласы».

Мұнда саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын зерттеу ең алдымен қылмыскерді ұстауға бағытталғаны анық, себебі бұл сол кез талаптарына сай келді. Бізде мұндай бағыт аталмаған. Бұл аталмыш айырмашылықтар дактилоскопия ғылымының даму тенденцияларын ашып көрсетеді.

Р.С. Белкин 1997 ж. келесі анықтама берді: «Дактилоскопия – криминалистикалық тіркеу үшін оқиға жеріндегі саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын анықтау, тіркеу және зерттеуге бағытталған трасология ғылымының бір саласы» [6, 676.].

Біздің ойымызша, бұл анықтамада тек трасологиялық мүдделер орын алып, оның көптеген өзге де қасиеттері ескерілмеген. Р.С. Белкин криминалистикалық технологияның бұл түрінің даму тенденцияларын ескеруді жөн көрмеген секілді.

«Соттық сараптама энциклопедиясында» дактилоскопияға «криминалистикалық тіркеу үшін оқиға жеріндегі саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын анықтау, тіркеу және зерттеудің ғылыми негіздері анықталған криминалистика технологиясы» анықтамасы берілген. Басқа да көптеген анықтамалардағыдай секілді, мұнда да дактилоскопияның диагностикалық қасиеттері көрініс таппаған.

Қазіргі таңда дактилоскопияда тұлғаны анықтау оқиға жеріндегі іздер бойынша емес, саусақ іздері арқылы жиі жүзеге асады. Сонымен, біздің анықтамада саусақтардың ұшындағы тері өрнектерінің құрылысының диагностикалық мәні; дактилоскопия трасология емес, криминалистика саласы екені; дактилоскопияның жеке

салаларын анықтағанда қолданылатын көптеген әдіс, тәсіл және мақсаттарының жоқтығы айқындалған.

Қазіргі уақыттағы дактилоскопияның даму қарқыны мен бұл саланың алдағы 5-10 жылда даму тенденциясын ескере отырып, болашақта мәйіттің саусақтарының ұшындағы тері өрнектерінің құрылысы арқылы тұлғаның жеке басын бір сағатта анықтауға мүкіндік туатынын айтуға болады. Және тек егер бұл тұлға есепте тұрмаса ғана ол туралы қосалқы мәліметтер қажет етіледі. Бұл жағдай дактилоскопиялық зерттеулерден гөрі оның дене құрылысы, айрықша белгілері туралы мәліметтер тарату әлде қайда тиімдірек болады.

Трасологиялық мәні бар адамның іздері төмендегіше бөлінеді: қол іздері; аяқ іздері; аяқ киім іздері; тіс іздері; киім іздері; қанның іздері.

Қол іздері басқа іздерге қарағанда жиі кездесіп, қылмыстарды ашу мен тергеу барысында көп қолданылады. Қолдың алақан жағының беті мен табан беттерінде папиллярлы сызықтар орналасқан. Қысқа ара қашықтарда папиллярлы сызықтар түзу болып, ал ара қашықтығы ұзарғанда олар иіліп күрделі өрнекті құрайды. Папиллярды сызықтар ешқашан да бірімен-бірі киылыспайды. Бірақ олар косылып, айырылады және әр түрлі өрнектерді құрастырады. Папиллярлы сызықтар мен қатар, қол саусақ іздерінде басқа да алақан бетіндегі терінің рельефтік белгілері бейнеленеді, оларға флексорлық (бүгілу) сызықтары, әжім қыртыстары және түйнектер (поры) жатады. Флексорлық сызықтар суреттің ең ірі элементі. Олар алақанның бетін әр жерден кесіп өтіп, қол саусақтарының бүгілу жерлерін белгілейді. Қысқа қыртыс әжімдер алақанның әр жерлерінде кездесіп, терінің рельефінің тұрақты элементіне жатпайды. Бұлардың пайда болуы және болмауы терінің, жұсақтылығымен немесе созымдылығымен байланысты. Түйнектер – бұл папиллярлық сызықтың үстінде орналасқан майда тесіктер және олар тері бездерінің көздерімен байланысты [7, 8 б.].

Криминалистика ең басты назарын папиллярлы сызықтармен құрылатын рельефке, әсіресе саусақтардың тырнақ тұсындағы өрнектерге аударады. Папиллярлық өрнектерді зерттеуге дактилоскопия, яғни трасологияның бір тарауы арналған. Дактилоскопия грек тілінен аударғанда «дактиле» – саусақ, «скопо» – латын тілінде қарау деген мағынаны білдіреді.

Дактилоскопия бірнеше түрі бар. Олар: тірі тұлғалардың, мәйіттердің қол мен саусақ-

тарының тері қабатының зақымдалуы немесе қирауы кезінде және тері қабатының өзгеріссіз қалуы [8, 54 б.].

Дактилоскопиялау мәйіттердің және тірі тұлғалардың саусақтардың таңбасының үлгілерін алу және алақан жазықтарының таңбасын алу үшін: дактотіркеу бойынша оның дактокартасын қарау арқылы тұлғаны криминалистикалық сәйкестендіру; нақты оқиға болған орнынан алынған қол іздерін алып тастау үшін; ашылмаған қылмыстар бойынша қол іздерін тексеру үшін.

Саусақтардың таңбасын алу ҚР ҚПК-не сәйкес жүзеге асырылады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасалынған тұлғаларға қатысты дактотіркеуді жүзеге асыруда егер дактотіркеулік сараптама адамды күдікті деп танығанға дейін немесе айыпталушы ретінде жауапқа тартқанға дейін жүргізілген болса, тергеуші оны сараптама тағайындау туралы қаулымен, сарапшының қорытындысымен таныстыруға және оның ҚР ҚПК-нің талаптарына сәйкес, аталған құқықтары мен міндеттерін түсіндіруге міндетті [10].

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Конституциясының 17 және 18-баптарына сәйкес күдіктіге, айыпталушыға, жәбірленушіге дактотіркеулік сараптама жүргізу кезінде қинау, зорлық-зомбылық, өзге де қатал немесе адамның ар-намысын қорлайтын әрекеттер, сондай-ақ өзінің ерікті келісімінсіз медициналық, ғылыми немесе басқа тәжірибелер жасалмайтынын түсіндіру қажет [10]. Ал оның жеке басы мен отбасының құпиясын сарапшы және сараптаманы тағайындаған тергеуші қамтамасыз ететін болады.

Процестің жоғарыда көрсетілген қатысушыларын сараптама тағайындау туралы қаулымен таныстыру жөніндегі қылмыстық процестің заңының талаптарын орындамау сарапшы қорытындысының дәлелдемелік маңызының жойылуына әкеп соқтырады.

Дактилоскопиялық сараптамалық зерттеу жүргізу барысында қолданатын, объектілерді зерттеуге бағытталынған әдістер, тәсілдер және ғылыми-техникалық құрал-жабдықтардың жүйесі. Әдістеме – техникалық ғылым, жаратылыстану ғылымдарынан алынған дактотіркеулік сараптамасына бейімделінген әдістер жиынтығынан тұрады. Олар ғылыми негізделінген, апробациядан өткен, оларды қолдану нәтижелері сотөндірісінің барлық субъектілеріне көрнекі, түсінікті, ар-ожданына,

қасиеттеріне қол сұқпайтын, моральды-этика нормаларына қайшы келмеуі керек [11, 52 б.].

Тірі тұлғаларды дактотіркеу тәртібі: Қолды жылы суда мұқият сабындап жуып, оны құрғатып сүрту. Көлемі 10 x 15 см таза шыны (қағаз парағы) үстіне типографиялық бояулардың жұқа қабатын жаю, саусақпен жаю кезінде шыны таза күйінде сақталуы керек. Тырнаққа арналған саусақ бөліктеріне белдікшенің көмегімен немесе тікелей шыны өндірісінен бояу жағу дактокарта бланкінде саусақ іздеріне сәйкес жерлерде тырнақ фалангаларын қолайсыз жағдайдан ыңғайлы жағдайға дейін домалату.

Іздер анық, толық және қатаң қатарда орналасуы тиіс. Бұдан басқа, дактокартаның төменгі бөлігінде әрбір қолдың төрт саусағының саусақ таңбалары және бөлек үлкен саусақтары таңбаланады.

Бақылау үшін қажет болатын негізгі бақайшық сүйегілерді саусақ таңбаларының дайындау кезінде қолдың саусақтарының орташа және негізгі бөлігіндегі папиллярлық өрнектер көрініс табуы керек. Дактокарта бланкісінің сыртқы бетінде алақанның таңбасы жасалады.

Саусақ іздері алынып жатқан тұлғаның дактокартасында: Т.А.Ө., туған күні мен жері, уақыты және дактокартаны толтырған адам туралы деректер көрсетіледі. Дактокартада дактотіркеулік автоматтандырылған жүйесі үшін қылмыстық бейімділігі (пәтер ұры, нашакор және т.б.), егер бұрын сотталған болса, ҚР ҚК сотталғаны бойынша баптары жазылады. Қолдағы бояуды тампонмен, суланған бензинмен, скипидармен және өзге де еріткішпен, ал тәжірибеде кір жуатын ұнтақпен немесе сабынмен кетіреді.

Дактилоскопиялау алдында, мүмкіндігінше, өрнектің қандай учаскелері ізде қалғанын білген жөн. Ол әрқашан мүмкін болмайды, сондықтан қалған жағдайларда дактокарта толық көлемде дайындалады.

Мәйіттерді дактотіркеу келесі мақсаттарда жүргізіледі: мәйіттің жеке басын анықтау; оқиға орнындағы іздермен салыстыру үшін; ашылмаған қылмыстар бойынша қол іздерін тексеру.

Мәйіттерді бірден қайтыс болған соң дактотіркеулік сараптама жұмысты жеңілдетеді және келесі негіздер бойынша жүзеге асырылады: мәйіт қолдарын суық сумен жуып, жалқылату үшін жылы сумен шайып, құрғатып сүртіп, майсыздандыру үшін еріткішпен сүртеді; бояуды белдікшемен жағады; дактокартадан ке-

сіп алынған төртбұрышты бланктарға әрбір саусақты домалатады; дактокарта бланкінің тиісті орындарына саусақ іздерімен қағаз беттерін жабыстырады.

Дактилоскопияны жеңілдету үшін қағаз бетін арнаулы сіріңке қорабшасына немесе арнаулы қасық түрінде құйылған пішінге, не жай ғана саусақ арасына орналастырады.

Егер адам бұрын қылмыстық жауаптылыққа тартылмаса және оның дактокартасы массивта болмаса, мәйттің дактокартасы жасалған болса, ол дактилотіркеу бойынша жасалған тексеріс арқылы табылмайды. Бұл жағдайда оның іздерін тұрғылықты жері бойынша алып, оның белгілі бір үй-жайда болуын анықтау мүмкіндігі жоққа шығарылмайды.

Әдебиеттер

- 1 Шляхов А.Р. Классификация судебной экспертизы. – М.: Юрист, 1988. – 150 с.
- 2 Российская Е.Р., Усов А.И. Судебная компьютерно – техническая экспертиза. – М.: Юрист, 2010. – 302 с.
- 3 Орлов Ю.К. Незаконное ношение, хранение, изготовление или сбыт оружия или взрывчатых веществ. – М.: Юрид. лит., 1970. – 140 с.
- 4 Қазақстан Республикасындағы сот-сараптама қызметі туралы Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 20 қаңтардағы № 240-IV Заңы //www.adilet.gov.kz/ru
- 5 Аубакиров А.Ф., Гинзбург А.Я. Значение экспертизы в расследовании преступлений – Караганда: Академия МВД РК, 1991 – 199 с.
- 6 Нұрмашев Ү.Ө. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу құқығы. – Алматы: Жеті – жарғы, 2008. – 368 б.
- 7 Петрова А.Н. Противодействие расследованию, криминалистические и иные меры его преодоления: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Волгоград., 2000. – 24 с.
- 8 Соловьев А.Б. Процессуальные, психологические и тактические основы допроса на предварительном следствии. – М.: Наука, 2002 – 192 с.
- 9 Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі. – Алматы: Норма-К, 2015.– 368 б .
- 10 Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы: Юрист, 2016. – 96 б.
- 11 Аубакирова А.Ф. Криминалистика: криминалистическая техника. – Алматы: Аркаим, 2002. – 532 с.

References

- 1 Shlyakhov A.R. Classification of forensics. – M.: Yurist, 1988. – 150 p.
- 2 Rossiyskaya E.R., Usov A.I. Forensic computer – technical expertise. – M.: Jurist, 2010. – 302 p.
- 3 Orlov Yu.K. Illegal carrying, storage, manufacturing or sale of weapons or explosives. – M.: Yurid.lit, 1970. – 140 p.
- 4 Kazakhstan Respublikasyndagy sot-saraptama kyzmeti turaly Kazakhstan Respublikasynyn 2010 zhylygy 20 kantardagy number 240-IV Zany //www.adilet.gov.kz/ru
- 5 Aubakirov A.F., Ginsburg A.Ya. The value of expertise in the investigation of crimes – Karaganda Academy of MIA of RK, 1991 – 199 p.
- 6 Nurmashev Y.O. Kazakhstan Respublikasynyn Kymysttyk is zhurgizu kukygy. – Almaty Zheti – Zhargy, 2008. – 368 b.
- 7 Petrova A. Opposition to the investigation, forensic and other measures to overcome it: Avtoref.dis.kand. jurid. Sciences. – Volgograd, 2000. – 24 p.
- 8 Solovyov A.B. Procedural, psychological and tactical bases of interrogation during the preliminary investigation. – M.: Nauka, 2002 – 192 p.
- 9 Kazakhstan Respublikasynyn Kymysttyk-protsestik kodeksi. – Almaty: Norma-K, 2015. – 368 b.
- 10 Kazakhstan Respublikasynyn Konstitutsiyasy. – Almaty: Yurist, 2016 – 96 b.
- 11 Aubakirova A.F. Forensic science: forensic equipment. – Almaty: Arkaim, 2002. – 532 p.

Избасова А.Б.

**Обзор уголовных
законодательств зарубежных
стран регулирующих
отношения по охране
окружающей среды**

Повышенное внимание к вопросам экологической безопасности общества объясняется тем, что безответственное и потребительское отношение к природе ставит человечество на грань экологической катастрофы. Во всех развитых странах мира постоянно совершенствуется механизм восстановления нанесенного экологического ущерба. Особую роль в сдерживании злостных эконарушителей может сыграть политика, которая строится на интеграции социальных и правовых средств борьбы. В статье проанализированы уголовные законодательства зарубежных стран, представлены основные направления охраны окружающей среды.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2574/ГФ4 «Проблемы противодействия экологическим правонарушениям в условиях глобализации (уголовно-правовые, процессуальные, криминологические и криминалистические аспекты)».

Ключевые слова: экологические правонарушения, окружающая среда, природные богатства, экологические интересы, промышленные отходы.

Izbassova A.B.

**The review of criminal
legislations of the foreign
countries governing the relations
on environmental protection**

Special attention to questions of ecological safety of society is explained by the fact that the irresponsible and consumer relation to the nature puts mankind on a side of an environmental disaster. In all developed countries of the world the mechanism of restoration of the caused ecological damage is constantly improved. The policy which is formed on integration of social and legal means of fight can play a special role in control of malicious ecoviolators. In article criminal legislations of foreign countries are analysed, the main directions of protection of the environment are presented.

The article is executed within the scientific research №2574/GF4 «Problems of counteraction to ecological offenses in the conditions of globalization (criminal-legal, procedural, criminological and criminalistic aspects)».

Key words: ecological offenses, environment, natural wealth, ecological interests, industrial wastes.

Избасова А.Б.

**Қоршаған ортаны қорғауға
қатысты қатынастарды
реттейтін шет елдердің
қылмыстық заңнамасына шолу**

Қоғамның экологиялық қауіпсіздік туралы сұрақтарға жоғары деңгейде назар аударуы табиғатты жауапсыз және тек тұтыну тұрғысынан пайдалану бүкіл адамзатты экологиялық апат жағдайына душар ететіндігімен түсіндіріледі. Бүкіл дамыған мемлекеттерде келтірілген экологиялық залалдың орнын толтыру тетіктері тұрақты түрде жетілдіріліп келеді. Қаскөй экобұзушыларды ұстап тұруда күрестің әлеуметтік және құқықтық құралдарының үйлесуіне негізделген саясат елеулі маңызға ие. Мақалада шет елдердің қылмыстық заңнамалары талданып, қоршаған ортаны қорғаудың негізгі бағыттары көрсетілген.

Мақала №2574/МҚ4 «Жаһандану жағдайында экологиялық құқық бұзушылықтарға қарсы тұрудың мәселелері (қылмыстық-құқықтық, процессуалдық, криминологиялық және криминалистік аспектілері)» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: экологиялық құқық бұзушылықтар, қоршаған орта, табиғат байлықтары, экологиялық мүдде, өндіріс қалдықтары.

**ОБЗОР УГОЛОВНЫХ
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВ
ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН
РЕГУЛИРУЮЩИХ
ОТНОШЕНИЯ
ПО ОХРАНЕ
ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ**

Прежде чем проведем анализ уголовных законодательств различных стран и сравним с казахстанским, отметим, что на сегодня международное сообщество осознает значение охраны окружающей среды и приняты международно-правовые нормативные акты. Например, на недопустимость загрязнения окружающей среды указывается в Венской декларации и Программе действий, принятыми Всемирной конференцией по правам человека в 1993 г. Конференция ООН по окружающей среде и развитию в Декларации от 14 июня 1992 г., установила, что для достижения устойчивого развития защита окружающей среды должна составлять неотъемлемую часть процесса развития и не может рассматриваться в отрыве от него (ст.ст.1,3,7). Ответственность за сохранность планеты и её окружающей среды на все государства возложила также Всемирная хартия природы, принятая 37-й сессией Генеральной Ассамблеи ООН. К числу основных международных документов по охране окружающей среды относится также Декларация по окружающей среде и развитию, принятая Конференцией ООН в Рио-де-Жанейро 14 июня 1992 года [1].

Все государства, подчеркивается в Декларации, обладают правом использовать свои природные богатства, проводить собственную политику по вопросам окружающей среды, но при этом они должны нести ответственность перед другими государствами за деятельность на своей территории, наносящую ущерб окружающей среде в других странах, информировать их о потенциально возможных и совершившихся техногенных и природных катастрофах, наращивать эффективность природоохранного законодательства, содействовать недопущению на территории других государств деятельности, в результате которой может быть нанесен серьезный ущерб окружающей среде или здоровью людей. Нельзя не отметить, что международное сотрудничество в данной сфере отношений в значительной мере способствовало сближению государств на основе выработанных международно-правовых норм, национального уголовного законодательства, призванного защищать окружающую среду. Однако, некоторые страны не соблюдают международные нормы и различия между уголовными законодательствами, охраняющими окружающую природную среду, обусловле-

ны отличиями в самих механизмах привлечения к уголовной ответственности в разных странах, не одинаковым уровнем развития национальной экономики, и как следствие, неодинаковым развитием законодательства, стоящего на защите окружающей среды.

На наш взгляд, особый интерес к изучению особенностей привлечения к уголовной ответственности за нарушения общественных отношений в сфере охраны окружающей природной среды вызывает законодательство таких экономически развитых стран, как США, Япония, Германия, Франция, Великобритания. Этими государствами, как свидетельствует проведенное исследование, накоплен большой опыт нормативно-правового регулирования вопросов, связанных с обеспечением охраны окружающей природной среды. Объясняется это, прежде всего, тем, что в рассматриваемых странах высокоразвитая промышленность, транспорт, сельское хозяйство, энергетика. В свою очередь, именно это и выступает главным фактором негативного воздействия на состояние окружающей природной среды. Поэтому уже в 60-х гг. состояние окружающей природной среды в этих странах оценивалось негативно, как крайне кризисное.

Анализируя особенности национальных законодательств в области охраны окружающей природной среды, мы акцентируем внимание на характеристике посягательств на рассматриваемые общественные отношения, за которые предусмотрена уголовная ответственность. Вопросы, возникающие при определении перечня таких деяний в мировой законодательной практике регламентированы по-разному, что объясняется различием традиций как в уголовном праве государств в целом, так и специфическими проявлениями этих традиций при выработке конкретных уголовно-правовых норм, направленных на защиту отношений в сфере охраны окружающей природной среды. В отдельных странах законы принимались на национальном уровне. К примеру, Закон Великобритании «О щелочном и других видах производства» (1863 г.), который предусматривал регулирование охраны атмосферного воздуха от загрязнения химическими предприятиями, или примером может служить Закон Франции, регулировавший размещение промышленных предприятий с учетом их экологической опасности (1917 г.). Первым нормативно-правовым документом в вопросах охраны окружающей природной среды Нидерландов стал Закон о зловредности (1875 г.), который и

сейчас является основой природоохранной политики региональных властей. Такая форма исков, как устранение зловредности, помех, связанных с загрязнением воздуха или вод, или нарушением владения, применялись судами еще в средние века [1; 2].

При анализе источников действующего права зарубежных стран в вопросах обеспечения охраны окружающей природной среды можно сделать вывод, что наряду с национальными законами и подзаконными актами, в круг источников права входят также правила, решения и директивы Европейского союза. Для государств-членов Европейского Союза характерным является законодательное, а в отдельных случаях конституционное закрепление таких составляющих как:

- основных положений (принципов), закрепляющих приоритет экологических интересов граждан;
- права граждан на благоприятную (здоровую) окружающую (природную) среду;
- экологических обязанностей граждан;
- возможности защиты экологических прав путем обжалования решений и действий в области охраны окружающей природной среды в судебном порядке.

Современное законодательство в вопросах охраны окружающей природной среды страны начали формировать преимущественно с принятия комплексных законов. Механизм правового регулирования включает требования к испытаниям токсических веществ, их производству, хранению, транспортированию, использованию и удалению. Принятие во многих государствах специальных законов о хранении, использовании и удалении отходов предопределено огромными масштабами производства опасных промышленных отходов, а также причинением реального и потенциального вреда окружающей среде при неправомерном обращении с ними. К числу таких нормативно-правовых документов можно отнести Закон об удалении отходов (Япония, 1971 г.), Закон о хранении ядовитых отходов (Великобритания, 1972 г.), Закон об избежании и удалении отходов (ФРГ, 1972 г.), Закон о сбросах в океан (США, 1972 г.), Закон о сохранении и переработке сырьевых ресурсов (США, 1976 г.), Закон о национальной политике США в области охраны окружающей среды, который возложил на Президента США обязанность подготовки и предоставления ежегодного доклада о качестве окружающей среды. Подобные законы были приняты и в ряде других государств.

Ради справедливости следует признать, что законодательное регулирование вопросов, связанных с охраной окружающей природной среды в отдельных странах довольно детально отражено на законодательном уровне. Вместе с тем, есть и особенности правового регулирования отношений в данной сфере. В Нидерландах, к примеру, органам исполнительной власти предоставлены широкие полномочия развивать и детализировать в своих постановлениях общие положения законов. Однако, необходимо отметить, что соблюдение практически любой экологической нормы можно обеспечить с помощью уголовных санкций. В Нидерландах также действует наиболее развитая в Европе нормативная структура охраны почвы и подземных вод. В этой связи важное значение имеет закон о защите почвы Soil Protection Act, принятый в соответствии с директивой 80/86 «О защите подземных вод» (EU Directive 80/68 on Protection of Groundwater). На базе этого закона в 1987 г. впервые принят «Голландский список» (Dutch list), в который в 1994 г. были внесены изменения. Данный список содержит строгие стандарты допустимости загрязнения окружающей природной среды.

Закон об экологических преступлениях относится к числу наиболее важных правовых документов, обеспечивающих охрану экологической безопасности с помощью норм уголовного права. Закон предусматривает такие санкции, как тюремное заключение, штрафы, временное закрытие предприятий или введение временного контроля администратора, а также опубликование судебного решения. Помимо этого могут быть приняты меры по восстановлению первоначальной ситуации, устранение нанесенного окружающей среде ущерба и конфискация доходов, полученных в результате уголовно-наказуемого деяния. Для борьбы и расследования таких преступлений в Нидерландах, согласно национальному природоохранному плану, принятому в 1989 г. была создана региональная правоохранительная группа. Полиция Нидерландов в структуре общей службы имеет отдел особых законов, одним из направлений деятельности которого является контроль за соблюдением экологического законодательства.

В Соединенных Штатах Америки на защите интересов окружающей среды стоит девять федеральных законов. Кроме того, в пятидесяти штатах есть свои законы, а также действуют нормативные документы по охране окружающей среды на уровне города и округа. Так, в 1976 г. был принят Закон о консервации и восстановле-

нии ресурсов, который обеспечивает все то, что связано с вредными отходами, регламентирует деятельность производителей таких отходов, перевозчиков, собственников и тех, кто ответствен за их хранение, должное обращение и захоронение. Производители и перевозчики должны придерживаться определенных стандартов при обращении с этими отходами и заполнять специальные формы, которые позволяют проследить за движением отходов от места их выработки до места переработки, хранения и уничтожения. Жесткому контролю при этом подвергаются владельцы и операторы, связанные с этими предприятиями, которые обязаны осуществлять свою деятельность с учетом требований и разрешений, которые определяют их работы, включая меры по уничтожению отходов при несчастном случае. Приказы, предписывающие определенные действия в соответствии с нормами Закона о консервации и восстановлении ресурсов, устанавливают строгий порядок мер, которые компания обязана выполнить. Такие же требования предъявляются и к предприятиям и заводам по производству ядерного оружия, принадлежащих Правительству США.

Полагаем, что еще одним из наиболее важных законов США в сфере защиты окружающей природной среды от загрязнения является Закон о контроле над токсическими веществами. Основной целью данного Закона является предотвращение производства или импорта новых химических веществ, которые наносят вред окружающей среде. Особым средством контроля за безопасным удалением опасных отходов является документ, определяемый как манифест опасных отходов. Данный документ заполняется производителем и обеспечивает взаимный контроль за движением опасных отходов. Следует отметить, что к опасным отходам, производство которых в Соединенных Штатах Америки растет наиболее быстрыми темпами, относят соли, кислоты, токсические металлы (ртуть, мышьяк), самовоспламеняющиеся вещества (растворители и др.), синтетические химикаты (ядохимикаты, фенолы и др.), взрывчатые вещества (метан и др.), инфекционные вещества (отходы медицинских учреждений и др.), а также радиоактивные отходы.

Нельзя не отметить и такой Закон США как Закон о суперфонде (О принятии всеобъемлющих мер по охране окружающей среды, выплате компенсаций и ответственности – 1980 г.). Целью данного Закона являлось урегулирование отношений по выявлению и расчистке забро-

шенных и неконтролируемых свалок отходов [3].

Специальное федеральное Агентство по охране окружающей среды призвано следить за неукоснительным соблюдением законов в данной сфере. Именно на нем лежит основная забота об экологии. Федеральное Агентство по охране окружающей среды устанавливает национальные стандарты для загрязнителей воздуха, даёт разрешение на производство химикатов или их импорт и т.п. Именно это Агентство, ежегодно возбуждает и передает в суд несколько сот уголовных дел.

В Германии охрана окружающей природной среды осуществляется законодательными актами, как на общегосударственном уровне, так и на уровне земель. Все предприятия ФРГ обязаны принимать предписанные федеральными и земельными законами надлежащие меры по защите окружающей среды. Борьба с экологическими преступлениями является целью каждого, кому может быть причинен ущерб. Строго отлаженный внутренний контроль на предприятиях всех отраслей промышленности помогает свести до минимума действия, могущие причинить вред окружающей среде. В случае, если предписания нарушены, между лицом, допустившим их нарушение и государством возникают уголовно-

правовые отношения. В Уголовный кодекс ФРГ в 1980 г. были внесены изменения. Так, Законом от 28 марта 1980 г. обобщены важнейшие уголовно-правовые нормы экологического права в разделе 28, при одновременном расширении уголовно-правовой защиты окружающей среды (§§ 321-330). Экологические преступления были особо выделены из хозяйственных преступлений. Что касается мер государственного принуждения, то в основном при привлечении к уголовной ответственности назначается наказание в виде денежных штрафов, а если назначается лишение свободы, то, как правило, такое наказание отбывается условно.

Уголовная ответственность за экологические преступления имеется и в других законах, наряду с экологическими преступлениями, включенными в Уголовный кодекс ФРГ. К примеру, в полицейской уголовной статистике регистрируются преступления, включенные в закон о соответствии продовольственных товаров требованиям гигиены и качества, в закон о лекарствах и в закон о производстве винных изделий, закон об охране природы животных, а также в закон о защите растений. Таким образом, обязанность привлекать к ответственности лежит не только на полицейских, но и на других государственных органах.

Литература

- 1 Архив новостей: [Электрон. ресурс]. - 2015. - URL: <http://mgorod.kz/nitem/v-zko-ao-intergaz-centralnaya-aziya-oshtrafovali-za-vybros-gaza-pri-vzryve-gazoprovoda/> (дата обращения: 10.09.2015.).
- 2 Умирбаева З.А. Уголовно-правовые проблемы борьбы с экологическими преступлениями. / Кыргызско-Российский Славянский университет, Кыргызская государственная юридическая академия при Правительстве Кыргызской Республики. – Бишкек, 2012. – 29 с.
- 3 Международное публичное право: сборник документов. – Т.2. - М., 1996. – 524 с.

References

- 1 Arkhiv novostey: [Elektron. resurs]. - 2015. - URL: <http://mgorod.kz/nitem/v-zko-ao-intergaz-centralnaya-aziya-oshtrafovali-za-vybros-gaza-pri-vzryve-gazoprovoda/> (data obrashcheniya: 10.09.2015.).
- 2 Umirbayeva Z. A. Ugolovno-pravovyye problemy borby s ekologicheskimi prestupleniyami. / Kyrgyzsko-Rossiyskiy Slavyanskiy universitet. Kyrgyzskaya gosudarstvennaya yuridicheskaya akademiya pri Pravitelstve Kyrgyzskoy Respubliki. – Bishkek. 2012. – 29 s.
- 3 Mezhdunarodnoye publichnoye pravo: sbornik dokumentov. – T.2. - M.. 1996. – 524 s.

Базилова А.А., Албакова К.С.

**Преступный рецидив
несовершеннолетних и его
предупреждение**

Автором рассмотрены причины совершения преступления среди несовершеннолетних, преступный рецидив. Также рассмотрены меры предупреждения и пресечения преступлений среди несовершеннолетних, предупреждение преступности в зарубежных странах, их меры по борьбе и пресечению. Рассмотрен вопрос о принятии конкретных мер по борьбе с преступностью среди несовершеннолетних.

Ключевые слова: рецидив, преступление, несовершеннолетние, подростки, предупреждение, пресечение.

Bazilova A.A., Albakova K.S.
**Criminal recidivism of juvenile
and its prevention**

The author examines the causes of committing crimes among minors, criminal recidivism. Also, consider measures to prevent and suppress crimes among minors, the prevention of crime in foreign countries, their measures to combat and suppress. The question on the adoption of specific measures to combat juvenile delinquency is described.

Key words: relapse, crime, minors, adolescents, prevention, suppression.

Базилова А.А., Албакова К.С.
**Кәмелетке толмағандардың
қылмыстылығының алдын алу
және олардың қайталануы**

Авторлар кәмелетке толмағандардың қылмыстылығының және олардың қайталану себептерін қарастырады. Сондай-ақ, кәмелетке толмағандардың арасындағы қылмыстардың алдын алу және жолын кесу жөніндегі шаралар мен шет елдерде осы қылмыстар жөніндегі тәжірбиені қарастырып өткен.

Түйін сөздер: рецидив, қылмыс, кәмелетке толмағандар, жасөспірімдер, алдын алу, жолын кесу.

ПРЕСТУПНЫЙ РЕЦИДИВ НЕСОВЕР- ШЕННОЛЕТНИХ И ЕГО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ

Актуальность данной темы в том, что вопросы предупреждения преступности остаются значимой задачей нашего государства. Возрастает рост рецидива преступности среди несовершеннолетних. В связи с этим необходимо разработать меры и методы борьбы с преступностью, необходимо не допустить роста рецидива преступлений среди несовершеннолетних.

Слово «рецидив» латинского происхождения и в переводе означает «возвращающийся», «повторяющийся».

Согласно ч. 1 ст. 14 Уголовного кодекса Республики Казахстан, вступившем в силу от 1 января 2015 года, рецидивом преступлений признается совершение лицом тяжкого преступления, если ранее это лицо осуждалось к лишению свободы за совершение тяжкого преступления. Также в ч. 3 ст. 14 УК РК судимости за преступления, совершенные лицом в возрасте до восемнадцати лет, а также судимости, снятые или погашенные в порядке, установленном настоящим Кодексом, не учитываются при признании рецидива преступлений и опасного рецидива преступлений [1]. То есть существенными признаками понятия рецидива, изложенного в уголовном законе, являются: совершеннолетний возраст лица при совершении первого преступления, умышленная форма вины предыдущего и последующего преступлений и судимость за предыдущее преступление.

Следовательно, рецидива преступлений среди несовершеннолетних не существует.

Так автором Яковлевым А.М. не считают обязательным признаком рецидива наличие судимости у виновного перед совершением им повторного преступления. Виттенберг Г.В. предлагают считать рецидивом и тех лиц, которые совершили повторные преступления после применения к ним мер общественного воздействия за совершенные преступления. Высказана точка зрения, согласно которой для наличия рецидива необходимо, чтобы перед совершением повторного преступления виновный полностью или частично отбыл наказание за предыдущее преступление (Гальперин И.М.). Высказывалось также мнение, что несовершеннолетие виновного исключает возможность считать совершенные им преступления рецидивом (Ткачевский Ю.М.).

Многие авторы считают, что рецидивная преступность сложнейшая и болезненная социальная проблема. Надо вспомнить и о том, что преступник формируется с раннего возраста.

Подростковый возраст – один из самых сложных периодов развития личности. Этот период практически определяет дальнейшую судьбу каждого человека, так как именно в подростковом возрасте преимущественно происходит завершение формирования характера и становления личности при активном влиянии социальной среды, ближайшего окружения и общества в целом.

Проблема преступности несовершеннолетних остается в Казахстане весьма острой, не подлежит сомнению. По данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, ежегодно выявляются около восьми тысяч несовершеннолетних, совершивших преступления, из них почти половина привлекается к уголовной ответственности. За последние восемь лет по республике в Центры временной изоляции, адаптации и реабилитации несовершеннолетних помещены за безнадзорность и беспризорность более 70 тысяч несовершеннолетних, из них 10796 оформлены в детские дома и школы-интернаты [2].

Анализ структуры преступности несовершеннолетних, по нашим данным, показывает, что подростками совершается в основном кражи (около 60-80% от общего количества преступлений несовершеннолетних), грабеж (9-10%), хулиганство (4-5%), разбои (около 2%), изнасилование (около 1%), убийство (около 1%), причинение тяжкого вреда здоровью (около 1,5%) [4].

Особенностью ответственности несовершеннолетних за совершённое ими преступление является возможность её реализации или с освобождением от уголовной ответственности и применением принудительных мер воспитательного воздействия (ст. 83 УК РК), или с привлечением к уголовной ответственности. Принцип гуманизма уголовного законодательства РК реализован в отношении несовершеннолетних и в том, что лица, достигшие 14-ти лет, подлежат ответственности только за определенный перечень преступлений, предусмотренный частью второй статьи 15 УК РК. Однако освобождение несовершеннолетнего лица в прошлом от уголовной ответственности ввиду не достижения им возраста, с которого наступает ответственность, по амнистии, вследствие обстоятельства, указан-

ного в части 3 статьи 15 УК или по другим, не реабилитирующим основаниям, уже не позволяет признать его впервые совершившим преступление при новом привлечении к уголовной ответственности. В данном случае лицо не будет считаться, впервые совершившим преступление, но и новое преступление не будет признаваться рецидивом, так как лицо не имеет судимости. В соответствии с пунктом 4 статьи 13 УК снятые или погашенные судимости в порядке, установленном Уголовным кодексом, не учитываются при признании рецидива.

Многие авторы настаивают на определении рецидива не наличием судимости за ранее совершенное преступление или факта отбытия части наказания, а наличием обвинительного приговора суда за ранее совершенное преступление, даже если он еще не вступил в законную силу (разумеется, рецидива не будет, если приговор за первое преступление был отменен).

Л.П. Наташев указывает, что в истории советского правосудия факт осуждения (состоявшегося приговора) или отбытия ранее наказания (вполне или отчасти, а также при условном осуждении) признавался обязательным признаком рецидива [3, с. 103].

Необходимо учитывать установленный уголовным законом порог уголовной ответственности. Для наиболее опасных преступлений эта граница с 14, а за другие преступления с 16. Таким образом, не все новые преступные действия, совершенные несовершеннолетними, будут признаны рецидивными преступлениями. Интервал между совершением предыдущего и нового преступления несовершеннолетних гораздо меньше, чем у взрослых преступников. Средний интервал между первым и вторым преступлением у подростков составляет 2 года, тогда как для взрослых около 3 лет.

Рецидив несовершеннолетних характеризуется более высокой интенсивностью. А.С. Михлиным было установлено, что чем меньше начинается преступная деятельность, тем она устойчивее и длительнее [5, с. 25]. Если для взрослых в рецидиве преступлений характерен, как правило, переход к совершению менее тяжких преступлений, то несовершеннолетние преступники, наоборот, при совершении рецидивного преступления совершают более тяжкие деяния.

Аморальное поведение среди казахстанских подростков во многом может быть вызвано падением уровня воспитательной работы в общеобразовательных учреждениях и деградаций мо-

рально-этических норм в семьях. Плюс к этому, не стоит забывать социально-экономические проблемы, нерешенность вопроса занятости граждан особенно молодежи.

В связи с этим в Республике Казахстан создаются комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав, осуществляющих профилактическую работу с несовершеннолетними. В настоящее время в Казахстане осуществляют работу 214 комиссий. В их числе 14 комиссий областного уровня, 39- городского, 161- районного.

Прогрессивное обеспечение прав и свобод в Республике Казахстан является то, что на сегодняшний день РК ратифицирована Конвенция о правах ребенка, принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи ООН от 20.09.1989.

Конвенция ООН о правах ребёнка – международный правовой документ, определяющий права детей в государствах-участниках. Конвенция о правах ребёнка является первым и основным международно-правовым документом обязательного характера, посвящённым широкому спектру прав ребёнка. Документ состоит из 54 статей, детализирующих индивидуальные права лиц в возрасте от рождения до 18 лет (если согласно применимым законам совершеннолетие не наступает ранее) на полное развитие своих возможностей в условиях, свободных от голода и нужды, жестокости, эксплуатации и других форм злоупотреблений. Участниками Конвенции о правах ребёнка являются Святой Престол, Палестина и все страны-члены ООН, кроме США.

Одним из руководящих принципов ООН для предупреждения преступности несовершеннолетних является «обеспечение уровня жизни, гарантирующего физическое, умственное, духовное, нравственное, социальное развитие». К другим элементам общесоциальной профилактики Эль-Риядские принципы относят доступ несовершеннолетних к общеобразовательной системе и культурным ценностям, обеспечение содержательного досуга и отдыха. Во многих странах мира социальная реабилитация несовершеннолетних правонарушителей осуществляется в рамках программ примирения жертвы и правонарушителя (Victim-Offender Reconciliation Programs), также известных как программы посредничества (Victim-Offender Mediation Programs). Они включают в себя организацию встреч правонарушителя и жертвы лицом к лицу. Помощь опытного ведущего позволяет пройти этим встречам конструктивно. В условиях подобных встреч правонарушитель

обнаруживает конкретные, человеческие последствия своих действий, учится принимать на себя ответственность за них. Жертвы (которые обычно игнорируются уголовным правосудием) получают возможность выговорить свой страх или гнев, что необходимо для исцеления их душевной жизни от последствий травмы или шока, причиненного преступлением. Правонарушители отвечают за совершенное ими, заключая примирительный договор с жертвой, в котором обязуются возместить ущерб преступления. Подобные договоры направлены на восстановление чувства справедливости; обычно они содержат обязательства выплачивать деньги и/или сделать какую-то работу для жертвы, участвовать в общественных работах.

В настоящее время существует около 300 подобных программ в США и Канаде, около 500 в Англии, Германии, Скандинавии, Польше, Чешской республике, Австралии и Новой Зеландии. Статистика по программам примирения всей Северной Америки (которые развиваются с 1974 года) показывает, что около 2/3 случаев всей массы преступлений, по которым примирение допускается местными законами, разбирается на встречах между жертвой и правонарушителем; около 95% встреч приводит к подписанию примирительного договора; около 90% соглашений о возмещении ущерба выполняются в течение 1 года. Для сравнения следует добавить, что действительный процент выплат, назначаемых судами Северной Америки реституций обычно не превышает 30%.

В январе 2009 года в Республике Татарстан был принят закон «Об общественных воспитателях». Он предусматривает создание института общественных воспитателей, основной задачей которых является помощь несовершеннолетним, находящимся в социально опасном положении или в трудной жизненной ситуации. В том числе, участие в осуществлении мер по защите и восстановлению прав и законных интересов несовершеннолетних, проведение индивидуальной профилактической работы.

Рецидив преступлений сегодня, одна из тех проблем, которые подлежат более конкретному и тщательному, изучению, так как существует несоответствие наказаний за рецидив преступления, есть переплетение рецидива с неоднократностью. Необходимо уделить внимание и мерам социальной адаптации, так как часто именно ее хватает преступникам. Причин и условий рецидива не мало, однако основной из них остается – отношение общества к рецидиву и лицам, име-

ющим судимость. Все это вместе взятое необходимо учитывать в будущих правовых нормах уголовного законодательства и результат напрямую будет зависеть от того какое внимание будет уделено этим вопросам.

Преступность несовершеннолетних при значительных масштабах распространена и требует

решительных, энергичных и целенаправленных мер по ее предупреждению. Задача состоит прежде всего в снижении уровня преступности несовершеннолетних, недопущении разлагающего влияния несовершеннолетних преступников на других подростков и пополнения ими рядов взрослых преступников – рецидивистов.

Литература

- 1 Уголовный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.12.2016 г.)
- 2 Интернет источник: newzz.kz, mvd.kz
- 3 Натасhev Л.П. Эффективность исполнения лишения свободы и предупреждение рецидивной преступности // Советское государство и право.
- 4 Интернет источник: <http://group-global.org/ru>
- 5 Михлин А.С. Множественность преступлений в уголовном законе.

References

- 1 The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan (as amended as of 22/12/2016)
- 2 Internet resource: newzz.kz, mvd.kz
- 3 Natashev L.P. The effectiveness of the execution of detention and prevention of recidivism // the Soviet state and the right.
- 4 Internet resource: <http://group-global.org/ru>
- 5 Mihlin A.S. Plurality of crimes in criminal law.

Бисенғали А.
**Криминологическая
характеристика лиц,
совершивших организацию
незаконной миграции**

Вопрос противодействия незаконной миграции является одним из наиболее актуальных в современной науке уголовного права. Исследование данного вопроса невозможно без комплексного исследования личности преступника, совершающего организацию незаконной миграции. В данной статье автор рассматривает особенности личностных характеристик указанной группы преступников.

Ключевые слова: преступность, мигрант, миграция, преступление, незаконная миграция.

Bissengali L.
**Criminological characteristics
of persons, who committed the
organization of illegal migration**

The issue of combating illegal migration is one of the most urgent in modern science criminal law. The study of this issue is impossible without a comprehensive study of the identity of the perpetrator who organizes illegal migration. In this article, the author considers the characteristics of personal characteristics of this group of criminals.

Key words: crime, migrant, migration, crime, illegal migration.

Бисенғали А.
**Заңсыз көші-қон ұйымының
қылмыскерлер тұлғалардың
криминологиялық сипаттамасы**

Заңсыз көші-қонға қарсы күрес сұрақ қылмыстық құқық қазіргі ғылымның ең өзекті бірі болып табылады. Осы мәселені зерттеу заңсыз көші-қон ұйымдастыруды жасағаны, құқық бұзушының кешенді зерттеусіз мүмкін емес. Бұл мақалада, автор айтып кеткен қылмыскерлердің белгілі бір жеке сипаттамаларын қарап отыр.

Түйін сөздер: қылмыс, мигрант, көші-қон, қылмыс, заңсыз көші-қон.

**КРИМИНОЛОГИ-
ЧЕСКАЯ
ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЦ,
СОВЕРШИВШИХ
ОРГАНИЗАЦИЮ
НЕЗАКОННОЙ
МИГРАЦИИ**

Понятие личности преступника в теории криминологии тесно связано с общесоциологическим понятием человеческой личности. В последнем личность рассматривается прежде всего как социальная сущность человека, которая находит свое проявление в положении отдельного индивида в системе социальных отношений.

Изучение личности с позиций каждой науки, прежде всего общественных наук, подчинено целям и задачам, стоящим перед ними в различные периоды истории. В криминологии определение понятия «личность» базируется на определениях с позиции социологии, поскольку сфера изучения этой науки охватывает общественные отношения, способствующие формированию антиобщественных взглядов и убеждений у конкретного человека.

Юридические науки: уголовное право, уголовный процесс, уголовно-исполнительное право — также содержат понятие личности, поскольку в сферу изучения этих наук входит деятельность лица, совершившего общественно-опасное деяние. Значительную часть мигрантов-преступников составляют приезжие из сельских районов страны, имеющие незаконченное или среднее образование, безработные или частично занятые в непроизводственных сферах, не требующих особой трудовой квалификации.

По демографическим признакам из группы мигрантов-преступников необходимо выделить лиц казахской национальности мужского пола, поскольку во внутренних миграционных перемещениях больший удельный вес принадлежит мужскому населению страны коренной национальности. На формирование возрастной структуры иногородних граждан из других областей Республики Казахстан, совершивших преступления в г. Алматы, в определенной мере оказывает влияние различный режим воспроизводства. Уровни рождаемости в разных этнических группах населения республики существенно различаются.

В криминологии, как отмечают некоторые авторы, сравнительные исследования возрастного фактора связывают не только с полом, но и с общеобразовательным уровнем и с характером совершенных преступлений [1, с. 36].

В структуре преступлений, совершенных в г. Алматы приезжими из других областей Республики Казахстан, преобладают преступления корыстной и корыстно-насильной направленности. Среди мигрантов этой группы, совершивших преступления в г. Алматы, если рассматривать ее по социальному составу, безработные составили 80 %. В то же время отметим, что социально-экономические условия являются важными, но не единственными в формировании преступного поведения личности - на него оказывают влияние и тончайшие глубинные и сугубо интимные переживания, которые даже далеко не всегда охватываются сознанием [2, с. 38].

Для преступлений, совершаемых иногородними гражданами республики, характерен низкий уровень преступного профессионализма, примитивные способы их совершения. Среди мигрантов-преступников определенным уровнем криминального профессионализма и организованности выделяются группы мошенников, карманных воров и сбытчиков наркотических средств. Во многом это обусловлено тем обстоятельством, что специфика криминальной деятельности указанных выше групп определяет, во-первых, групповой характер совершения преступления, во-вторых, предполагает в некоторых случаях наличие высшего образования и определенного интеллектуального уровня.

Отметим, что если в начале 90-х годов состав подобных групп в основном формировался по признаку землячества, то в настоящее время в состав выявленных преступных групп зачастую входят как постоянные жители городов, так и приезжие, а также выходцы из разных областей республики в составе групп, состоящих из мигрантов.

По характеру формирования преступные группы можно разделить на следующие подгруппы:

- сформировавшиеся вне пределов городов, цель приезда носит криминальный характер;
- группы, члены которых объединились для совершения преступлений после приезда в г. Алматы.

В некоторых случаях члены подобных групп, ранее не судимые, начинают подражать традициям и манере поведения представителей уголовной среды. Это выражается в сборе денежных средств в «общак», в следовании некоторым «понятиям», неформальным законам уголовного мира, в знании и употреблении жаргонов.

Следует отметить, что в общей численности выявленных лиц, совершивших преступления в

целом по республике, подавляющее большинство преступлений совершается лицами мужского пола, число женщин в совершении преступлений незначительно. Различное соотношение представителей полов обусловлено не только физиологическими особенностями мужчин и женщин, но и спецификой выполняемых женщинами социальных ролей.

Такое соотношение аналогично и для мигрантов-преступников: в структуре преступлений, совершаемых мигрантами-женщинами, преобладают кражи, обман потребителей, хулиганство и преступления, связанные с незаконным оборотом наркотических средств.

Низкий уровень жизни, безработица, недостаток рабочих мест, низкая оплата труда, дискриминация на работе, жестокое обращение, патриархальные нравы в обществе и недостаток социальной поддержки - все это в целом заставляет женщин мигрировать и нередко вступать на опасный путь преступлений и правонарушений.

Переходный постсоветский период от плановой к рыночной экономике породил беспрецедентное для советской действительности явление: миллионы людей, потеряв впервые за многие годы рабочие места, столкнулись с конкуренцией на рынке труда. Безработица - это новое для стран СНГ явление. Исследования показали, что женщины в гораздо большей степени, чем мужчины, оказались, обездоленными в результате экономических и социальных трансформаций в бывших коммунистических странах. Как правило, уровень безработицы среди женщин выше, чем среди мужчин; женщины чаще работают там, где заработная плата ниже (получают 70-80 % от той суммы, которую получают мужчины); женщины нередко подвергаются дискриминации при приеме на работу, при распределении должностей, повышении по службе, увольнении и распределении заработной платы.

Анализ соотношения женщин и мужчин в трудовой миграции показал, что среди женщин процент «инициативных» мигрантов несколько выше, чем среди мужчин.

В условиях остро стоящей в республике проблемы занятости населения перспективы найти работу по специальности в городах у женщин незначительны.

В то же время, как справедливо отмечает Т. Климова, условия труда женщин, занятых в общественном производстве, на протяжении последнего десятилетия практически не улучшаются. Неустроенность социально-бытовых условий работающих женщин, недостаточное

развитие инфраструктуры в городах отнимает у них время, которое необходимо им на воспитание детей, на повышение своего профессионального и образовательного уровня [3, с. 56].

Стоит отметить, что в Казахстане, несмотря на разработанную и принятую Концепцию государственной политики улучшения положения женщин, как отмечает И.В. Корзун, тоже не уделяется должного внимания этой проблеме: «У нас до сих пор не сформирован национальный механизм для решения их проблем, нет закона о равных возможностях, практически отсутствует судебная практика защиты конституционных прав женщин в случаях их дискриминации по признаку пола» [4, с. 37].

Все виды насилия, в том числе экономическое, особенно в сельской местности, приводят к распаду семьи, утрате различных социальных связей. В итоге многие женщины вынуждены мигрировать в поисках заработков и нового места жительства.

Возрастающую тревогу в республике вызывает распространение торговли женщинами с целью их незаконной эксплуатации, осуществляемой в виде мошеннического (обманного) найма в качестве рабочей силы, в том числе и вывоз для занятия проституцией.

Следует согласиться с Б.Г. Тугельбаевой в том, что маргинальность женщин-мигрантов, обуславливающая их продажу и сексуальную эксплуатацию, – это социальный конструкт, отражающий общую тендерную асимметрию в экономической, социальной сферах (низкий экономический и социальный статус женщин, неравноправное положение в семье, сдвиг в сторону низкооплачиваемых секторов занятости) и связанный с неэффективностью современной модели международной миграции [5, с. 318].

Рассматривая проблемы социальной адаптации приезжих из других областей республики, а в особенности из сельских районов, необходимо особо отметить, что при переезде их в город происходит столкновение между старым, привычным и новым, непривычным образом жизни, сопровождающееся ломкой ранее сложившегося стереотипа. Если перемены в условиях жизни человека не соответствуют установившемуся у него стереотипу, он испытывает немалые затруднения, усталость, огорчение, отчаяние и другие негативные чувства. И наоборот, соответствие образа жизни, занятий сложившемуся стереотипу приносит чувство легкости, бодрости и т. д. [6, с. 716].

Переезд бывших сельчан в город сопровождается, помимо ломки привычного уклада жиз-

ни, проблемами адаптации к новым условиям жизни в условиях повышения психологических нагрузок, ускорения ритма жизни и иных особенностей городского образа жизни, что в итоге отражается на их дальнейшем поведении.

Неорганизованные миграции значительно ухудшают имущественное положение мигрирующего населения, в отличие от организованных переселений, вызванных производственной необходимостью, при которых мигранту в большинстве случаев предоставляется жилье, гарантированная работа и соответственно заработная плата.

В пункте вселения для неорганизованных мигрантов остро стоят вопросы трудоустройства, поиска жилья и т. д. Это зачастую приводит к неразрешимым противоречиям, проблемам и конфликтным ситуациям, стимулирующим рост уровня криминализации общества в целом. Внешние факторы социальной среды взаимодействуют с характеристиками самих вынужденных мигрантов. Почти все они находятся в психологическом состоянии стресса [7, с. 37].

Перечисленные выше негативные явления социально-экономического порядка нередко приводят в различной степени социально дезадаптированных неустроенных людей на путь совершения преступлений. Для более глубокого познания мотивационных поступков личности мигранта, в том числе и криминального поведения, следует обратиться к проблеме идеологизации общества. Выходцы из сельских районов страны коренной национальности в большей мере являются носителями самобытной духовной и материальной культуры народа, положительных и отрицательных сторон кыргызского менталитета, который был исторически сформирован под влиянием ислама, кочевого образа жизни и аульной общины.

Идеологизация населения в условиях обретения Казахстаном суверенитета, на наш взгляд, может стать залогом успешного преодоления социально-экономических трудностей, проведения демократических реформ, направленных на обновление казахстанского общества, его консолидации.

Особую тревогу сейчас вызывает тот факт, что в республике подавляющее большинство лиц из числа иногородних молодых людей, совершивших преступления в городах, ранее не были судимы, т.е. происходит широкая криминализация общества. Это позволяет нам констатировать тот факт, что на формирование дальнейшего криминального поведения будущего

преступника оказало негативное воздействие ближайшее бытовое окружение до его приезда в город.

Второй группой по значимости криминологического изучения из всего контингента мигрантов, совершивших преступления в городах Казахстана, являются граждане стран СНГ. Это обусловлено тем, что в настоящее время в городах отмечаются немалый приток жителей стран СНГ и увеличение количества совершенных ими преступлений.

Цель приезда указанной группы мигрантов в большинстве случаев формально определяется поиском работы. В структуре преступлений, совершаемых этой категорией мигрантов, как уже подчеркивалось, значительный удельный вес занимают кражи, преступления, связанные с незаконным оборотом наркотических средств, корыстные и корыстно-насильственные преступления.

В большинстве случаев, как показывает практический опыт выявления и расследования совершенных ими преступлений, эту группу мигрантов-преступников отличает определенная степень криминального профессионализма: предварительная подготовка к совершению преступлений, маскировка следов преступления, оружия и орудий, конспирация и налаженная система оповещения и предупреждения соучастников.

Так, на протяжении ряда последних лет достаточно широкое распространение получило сокрытие наркотических средств, при незаконной транспортировке в желудке лиц, следующих транзитом через города Кыргызстана и Казахстана, - это так называемые живые контейнеры. «Лидируют» в таком способе доставке наркотиков граждане Таджикистана.

Необходимо отметить, что подобный способ перевозки наркотических средств, как показывает практический опыт, совершенствуется с каждым годом. В последнее время наркодельцами используется синтетическая упаковка для наркотиков, которая в течение длительного времени не подвергается разрушительному действию желудочного сока. Стремясь максимально обезопасить нелегальный груз наркотических средств от возможной проверки со стороны правоохранительных органов, организаторы подобных преступлений зачастую привлекают к перевозке женщин разного возраста, иногда даже преклонного.

Особенностью подобных преступлений, учитывая большую стоимость партий перевозимых

наркотиков в денежном эквиваленте на черном рынке, является их групповой характер. Это соответственно повышает степень общественной опасности такого деяния. Совершение преступлений в группе с учетом специфики ролей каждого ее участника распространено также при совершении краж чужого имущества, совершении мошеннических действий, а также грабежей. Большая часть участников преступлений стандартно объясняет свое участие в них отсутствием перспектив найти работу на месте постоянного проживания, бедственным материальным положением и единственной возможностью заработать подобным образом.

Перечисленные обстоятельства совершения преступлений этой группой мигрантов позволяют отнести значительную их часть к лицам, чей приезд в города был обусловлен криминальными целями, то есть налицо криминальная миграция. Для приезжих из сельских районов, пограничных с республикой государств обстоятельства формирования преступного поведения во многом схожи с подобными обстоятельствами и для внутренних мигрантов Казахстана.

Экономические трудности после распада СССР характерны для большинства бывших советских республик. В то же время имеются и отличительные черты, характеризующие кризисные явления в этих странах. К их числу следует отнести: высокую плотность населения, переизбыток трудовых ресурсов, сохраняющийся плановый характер управления экономикой (например, в Узбекистане), политическую нестабильность.

При прогнозировании перспектив роста преступлений, совершаемых гражданами стран СНГ на территории Республики Казахстан, следует отметить, что дальнейшее ухудшение экономического положения в большинстве стран, в первую очередь это относится к государствам Центральной Азии, повлечет за собой увеличение потока неконтролируемой миграции в республику, следствием чего следует ожидать и увеличение количества совершаемых данной группой мигрантов преступлений.

В структуре этих преступлений ожидается дальнейшее увеличение числа преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств. Во многом это обусловлено принимаемыми со стороны руководства движения «Талибан» мерами по уничтожению посевов опийного мака на территории Афганистана после установления запрета на его возделывание и употребление наркотических средств населе-

нием. Сокращение объемов незаконной доставки наркотиков из этой страны может привести к увеличению посевов опийного мака и других видов наркотикосодержащих растений в соседних центральноазиатских государствах и Казахстане, увеличению сети подпольных лабораторий по их переработке и объема транзитного потока наркотических средств через территорию республики.

При этом можно прогнозировать снижение цен на наркотики в связи с уменьшением дорожных расходов, затрачиваемых на их незаконную доставку.

Рассматривая состав группы мигрантов-преступников по социально-демографическим признакам, надо отметить, что большую часть их составляют лица мужского пола в возрасте 18-36 лет. Мужчины в большинстве своем имеют среднее, среднее специальное или незаконченное среднее образование. По социальному составу большую часть лиц мужского пола составляют безработные холостые люди. Возраст женщин данной группы мигрантов в среднем составляет 27-45 лет, хотя на территории города сотрудниками милиции за незаконное приобретение, хранение и перевозку наркотических средств в крупном размере задерживались и более молодые женщины. Подавляющая часть из них – многодетные матери, имеющие на иждивении трех и более несовершеннолетних детей, безработные и занимающиеся ведением домашнего хозяйства.

По характеру антисоциальной направленности большинство лиц указанной группы мигрантов обоего пола следует отнести к группе преступников с негативно-пренебрежительным отношением к ценности человеческой личности.

Отмечая наиболее криминально активные группы мигрантов, совершающие преступления в г. Алматы, по признаку гражданства, следует выделить граждан Республики Казахстан, граждан стран СНГ, граждан дальнего зарубежья, граждан стран, не входящих в СНГ, а также лиц без гражданства.

Указанные группы мигрантов всегда должны быть в поле зрения участковых инспекторов районных отделений внутренних дел. В отношении этих криминальных мигрантов следует выработать наиболее действенные организационно-правовые меры предупреждения преступлений, более конкретной и адресной сделать индивидуальную профилактику.

Отметим, что длительность проживания лица в данной местности имеет большое зна-

чение при изучении преступности мигрантов в целом. Представляется возможным выделить четыре периода длительности проживания:

лицо проживало в данной местности менее двух лет;

срок проживания - от двух до пяти лет;

срок проживания - от пяти до десяти лет;

срок проживания свыше десяти лет.

Среди первой группы мигрантов особенно высока доля участия в разовых конфликтах. Это объясняется тем, что первоначальная адаптация мигрантов (иностранцев - граждан из стран СНГ) к условиям Казахстана еще не завершилась, и непривычные для них житейские ситуации и бытовые трудности все еще имеют место.

Во второй группе доля участников разовых конфликтов, в том числе и правонарушений (преступлений), сокращается почти в 3 раза по сравнению с мигрантами первой группы. Лица проживающие в республике более длительное время, уже прошли необходимую адаптацию. Однако следует отметить, что при этом одновременно происходит рост число мигрантов, которые становятся участниками длительных криминальных конфликтов.

Микросреда мигранта, его жилищные условия, уровень материальной обеспеченности, относительно неполная включенность в сеть разносторонних устойчивых связей – все это продолжает отличаться от характеристик микросреды постоянных жителей, препятствует налаживанию социально полноценного образа жизни [50, с.168].

Это характеризует и мигрантов третьей группы.

Представителей четвертой группы, проживших свыше десяти лет среди местного населения, можно считать практически местными.

Что касается мигрантов-граждан из стран СНГ, проживающих в Республике Казахстан, которые входят в конфликт с законом, то причины совершения ими противоправных деяний совпадают с вышеназванными.

Как отмечает отечественный ученый А. Сейтешев, «одним из серьезнейших просчетов при проведении реформы в Казахстане в последнем десятилетии была объявленная так называемая деидеологизация общества. Обществом в большинстве своем, руководством страны, средствами массовой информации была отвергнута коммунистическая идея. Взамен общественные институты не предложили никакой другой идеологии... стали активно насаждаться, чуждые идеологии наживы, крайнего индивидуализма, национализма» [8, с. 36].

За короткий период времени была потеряна духовность народа, которая включала в себя доброту, гуманное мировоззрение и подвижничество, общинность, т.е. положительные отличительные особенности казахского менталитета.

Желание заработать деньги, мечта о «красивой жизни», возможность вести «привлекательный» образ жизни, помноженные на нежелание преодолевать жизненные сложности, отсутствие целеустремленности, твердых моральных принципов, эгоизм формируют в некоторых случаях преступное поведение морально не сложившейся личности.

Таким образом, личность мигранта характеризуется в основном признаками, присущими личностям других категорий преступников. От-

личие же их заключается в отсутствии постоянного места жительства и работы, в принадлежности к гражданству других государств либо в отсутствии гражданства.

Следует отметить, что правильно поставленная учетно-регистрационная работа органов милиции, таможни, пограничных органов будет способствовать более полному учету потоков миграций, а также поможет определять группы мигрантов, в том числе мигрантов-преступников.

В этом случае нахождение их (мигрантов) на территории нашего государства позволит проводить профилактическую работу по предупреждению различных правонарушений с их стороны, в том числе предотвращать преступную деятельность силами органов внутренних дел.

Литература

- 1 Джекебаев У.К. Преступность как криминологическая проблема. – Алматы, 1974. – 128 с.
- 2 Корзун И.В. Преступность среди женщин в Казахстане. – Алматы: Жеті жарғы, 1998. – 192 с.
- 3 Климова Т. Социальные проблемы демографических процессов. – Алматы: Ғылым, 1997. – 156 с.
- 4 Корзун И.В. Преступность среди женщин в Казахстане. – Алматы: Жеті жарғы, 1998. – 192 с.
- 5 Тугельбаева Б.Г. Проблемы предупреждения преступного насилия в отношении женщин. – Бишкек: Изд-во КРСУ, 2003. – 376 с.
- 6 Криминология: Учеб. пособие / Под ред. проф. А. И. Долговой. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 2001. – 784 с.
- 7 Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 46 / С.Б. Алимов, Г.В. Антонов-Романовский, Л.А. Волошина. – М.: Юрид. лит., 1988. – 168 с.
- 8 Сейтешев А. Национальный характер образования и его становление // Мысль. – 2000. – № 5. – 67 с.

References

- 1 Jeckebayev U.K. Crime as a criminological problem. - Almaty, 1974. - 128 pp.
- 2 Korzun I.V. Crime among women in Kazakhstan. - Алматы: Жеті жарғы, 1998. - 192 with.
- 3 Klimova T. Social problems of demographic processes. - Almaty: Light, 1997. - 156 p.
- 4 Korzun I.V. Crime among women in Kazakhstan. - Алматы: Жеті жарғы, 1998. - 192 with.
- 5 Tugelbayeva B.G. Problems of preventing criminal violence against women. - Bishkek: Publishing house of the KRSU, 2003. - 376 p.
- 6 Criminology: Textbook. Allowance / Ed. Prof. A. I. Dolgovoy. - Moscow: INFRA-M-NORM, 2001. - 784 p.
- 7 Issues of combating crime. Issue. 46 / S.B. Alimov, G.V. Antonov-Romanovsky, L.A. Voloshin. - M.: Jurid. Lit., 1988. - 168 p.
- 8 Seiteshev A. The national character of education and its formation // Thought. - 2000. - No. 5. - 67 p.

Даубасова С.Ш.,
Турашбекова Д.А.
**Дактилоскопиялық
сараптаманың қортындысын
бағалау**

Криминалистиканың негізгі мақсаты қылмыстық құқық бұзушылықтармен күресуде құқыққорғау органдарының қызметін ғылыми қамтамасыз ету болып табылады. Айта кеткен жөн, алдынала тергеу нәтижесінде тез және толық қылмыстарды ашуға қол жеткізіледі. Криминалистер қылмыстарды ашу барысында тәжірибеде және ғылымдағы орын алған жетістіктерді пайдалана отырып, қылмыстылықпен күресудің жаңашыл құралдары мен тәсілдерін жасайды. Қылмыстарды тергеуде тергеу әрекеттерінің бірі ретінде дактилоскопиялық сараптаманың орны ерекше. Тәжірибедегі орын алған теориялық ақтаңдақтар қылмысты тергеу барысындағы кемшіліктерге әкеп соқтырады, нәтижесінде нақты қылмыстық істер бойынша тергеу әрекеттерінің сапасыздығына әкеледі. Сондықтан, қылмыстық істер бойынша тағайындалған дактилоскопиялық сараптама қорытындысының маңызы зор.

Түйін сөздер: құқық бұзушылық, қылмыс, сараптама, идентификациялау, дактилоскопиялық сараптама, қорытынды.

Daubasova S.Sh.,
Turashbekova D.A.
**Assessment of the conclusion of
dactyloscopic examination**

Main objective of criminalistics is scientific ensuring practical activities of law enforcement agencies on fight against crime. It is necessary to say that prompt and full disclosure of crimes is reached during preliminary investigation. Using achievements of sciences, studying and generalizing positive practice of disclosure of crimes, criminalists create new, more perfect methods and ways to deal with crimes. In appropriate investigation of crimes dactyloscopic examination has main importance among various investigative actions. The theoretical gaps taking place in practice lead to different violations, mistakes at her carrying out that, finally, affect on the general result of the investigation of concrete criminal case. The results of dactyloscopic examination have sometimes if not decisive, then, undoubtedly, essential value.

Key words: offense, crime, examination, identification, dactyloscopic examination, conclusion.

Даубасова С.Ш.,
Турашбекова Д.А.
**Оценка заключения
дактилоскопической
экспертизы**

Основной целью криминалистики является научное обеспечение практической деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью. Нужно сказать, что быстрое и полное раскрытие преступлений достигается в ходе предварительного расследования. Используя достижения наук, изучая и обобщая положительную практику раскрытия преступлений, криминалисты, создают новые, более совершенные методы и средства борьбы с преступностью. В деле надлежащего расследования преступлений среди различных следственных действий важное значение имеет дактилоскопическая экспертиза. На практике имеющие место теоретические пробелы приводят к различного рода нарушениям, ошибкам при ее проведении, что, в конечном итоге, не проходит бесследно для общего результата следствия по конкретному уголовному делу. Результаты дактилоскопической экспертизы имеют подчас если не решающее, то, несомненно, существенное значение.

Ключевые слова: правонарушение, преступление, экспертиза, идентификация, дактилоскопическая экспертиза, заключение.

ДАКТИЛОСКОПИЯЛЫҚ САРАПТАМАНЫҢ ҚОРТЫНДЫСЫН БАҒАЛАУ

Қылмыстық істер бойынша тағайындалған дактилоскопиялық сараптамалар Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің талаптарына сәйкес дәлелдемелер болып табылады [1].

Қылмыстық іс бойынша дәлелдемелер – заңды түрде алынған, олардың негізінде анықтау органы, анықтаушы, тергеуші, прокурор, сот Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексте айқындалған тәртіппен Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде көзделген іс-әрекеттің бар екенін немесе жоқ екенін, күдіктінің, айыпталушының немесе сотталушының бұл әрекетті жасағанын немесе жасамағанын, оның кінәлілігін не кінәсіздігін, сондай-ақ істі дұрыс шешу үшін маңызы бар өзге де мән-жайларды анықтайтын нақты деректер болып табылады [1].

Сарапшының қорытындысы – Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодекстің талаптарына сәйкес ресімделген, сот-сараптамалық зерттеудің барысы мен нәтижелері көрсетілетін құжат. Сарапшының ауызша түсіндірмелері ол бұрын берген қорытындыны түсіндіру бөлігінде ғана дәлелдемелер болып табылады. Сарапшының қорытындысы қылмыстық процесті жүргізетін орган үшін міндетті болып табылмайды, алайда оның қорытындымен келіспеуі уәжді болуға тиіс [2, 93 б.].

Тергеуші сараптама тағайындау туралы шешім қабылдау үшін сараптаманың нақты түрін, сараптама жүргізу процесінде шешуді қажет ететін мәселелер ауқымын анықтауы, ғылыми зерттеу жүргізілетін объектілер мен үлгілерді іріктеуі, сараптамалық мекемені анықтауы немесе сараптама жүргізу тапсырылатын сарапшыны таңдауы тиіс [3, 89 б.].

Тергеуші ҚР ҚПК-нің 272-бабының талаптарына сәйкес сараптама тағайындау туралы қаулы шығарады, ол төмендегідей үш бөліктен тұрады: 1) кіріспе; 2) сипаттама; 3) қорытынды [1].

Кіріспе бөлікте: белгіленген сараптаманың аты; қаулының шығарылған уақыты мен орны; қаулыны кімнің және қандай қылмыстық іс бойынша жасағаны көрсетіледі.

Сипаттама бөлікте: іс бойынша арнаулы ғылыми білімді талап ететін мән-жайлар; сараптама тағайындаудың негіздері мазмұндалады.

Қорытынды бөлікте: сараптама жүргізудің кімге тапсырылатыны; сарапшы шешетін мәселелер; табылған және алынған орны, уақыты және мән-жайлары көрсетіліп, сарапшының қарауына берілетін объектілер мен материалдардың тізбесі; істегі сарапшылар негізге алатын деректер.

Тергеушінің сараптама тағайындау туралы қаулысын ол жолданатын және олардың құзіретіне кіретін органдар немесе адамдар орындауға міндетті.

Қылмыстық іс бойынша берілген сарапшы қорытындысында көзделген тәртіппен куәландырылған, сарапшының қорытындысын көрнекілейтін материалдар (фотокестелер, схемалар, графиктер, кестелер және басқа да материалдар) қорытындыға қоса беріледі және оның құрамдас бөлігі болып табылады. Сондай-ақ қорытындыға зерттеуден кейін қалған объектілер, оның ішінде үлгілер қоса берілуге тиіс.

Мысалыға, Істің мән-жайы: Алматы қаласы Бостандық ауданы ІІБ аға тергеушісі Е.Д. Асановпен ҚР ҚК 188-бабындағы қылмыстың белгілері бар, ұрлық фактісі бойынша 27 қараша 2015 жылы қозғалған № 4758 қылмыстық іс тергеліп жатыр. Оқиға орнын қарау кезінде қол саусақ іздері алынған. 15 қаңтар 2017 жылы Алматы қаласы ІІБ-ның тергеушілерімен ҚР ҚК 188-б. бойынша қылмыс жасады деп күдік келтірілген 1976 ж.т., Н.С.Иванов ұсталды [4].

Сарапшыға берілді: Оқиға орнынан табылған қол саусақ іздері бар дактилоскопиялық пакет, фотосуреттермен бірге. 1976 ж.т. Н.С. Иванов қол және алақан іздері (оттиск) [4].

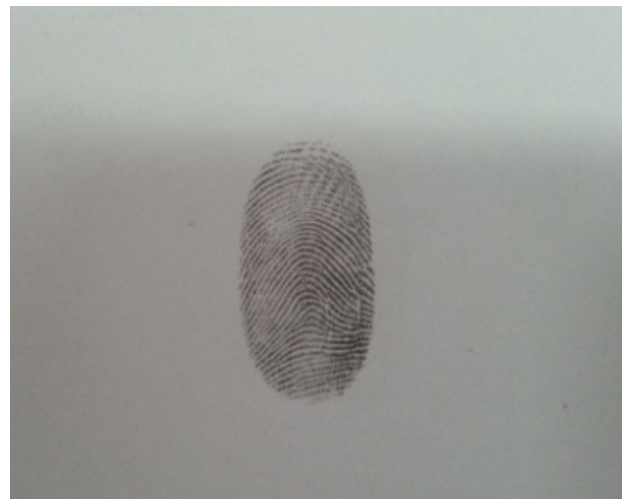
Сарапшыға сұрақ қойылды: Оқиға орнын қарау кезінде алынған дактилоскопиялық пакеттегі қол саусақ іздері идентификациялауға жарамды ма? Оқиға орнын қарау кезінде алынған қол саусақ іздері 1976 ж.т. Н.С. Иванов қалдырды ма?

Дактилоскопиялық зерттеуге: дактилоскопиялық пленкалар өлшемі 155 x 110 мм болатын ақ түсті қағаз пакетпен оралып берілді. Пакеттің үш жағы бүгілген, жапсырылған, домалық мөрмен басылған. Пакеттің беткі жағында түсіндірме жазуы бар: «Оқиға болған Көктем 1, 9/8 мекен-жайын қарау кезінде алынған қол іздері бар дактопленканың 1 бөлігі». Сондай-ақ, осы бетте 6 қолтаңба бар. Пакеттің артқы бетінде 5 қолтаңба бар. Пакетті ашу кезінде одан өлшемі 40 x 33 мм 1 ашық дактопленканың бөлігі алынды.

Зерттеу мынадай әдіс бойынша жүзеге асырылды: «1. Қол саусақ іздерін оны қалдырған

тұлғамен идентификациялауға жарамдылығын анықтау. 2. Адамды оқиға орнынан табылған қол саусақ іздерімен идентификациялау».

Дактилоскопиялық пленканың беті жарық көзінің әртүрлі бұрышымен визуалды түрде зерттелді. Өлшемі 40 x 33 мм болатын дактопленкадағы ізде өрнектің центрі, дистальді, базисті аймақтар көрініс тапқан. Мысалы, «1 сурет» Өрнектің типі – қарапайым доға көрсетілген.

1 сурет – Өрнектің типі – қарапайым доға

Ізді дактилоскопиялық лупамен зерттеу кезінде одан папиллярлы сызықтың басы, аяғы, айыр, жіңішке сызық, аралшық, сызықтың қосылуы және аралшықпен жалғасқан айыр түріндегі папиллярлы өрнектің жеке белгілерін көрсететін, папиллярлы сызықтың формасы, өлшемі осы ізге тиесілі жекеше, тұрақты белгілер кешені, осы ізді тұлғаны идентификациялауға жарамды деп мойындауға жеткілікті.

Ізді дактилоскопиялық лупамен зерттеу кезінде одан папиллярлы сызықтың басы, аяғы, айыр, жіңішке сызық, ілмек, сызықтың бірігуі және нүкте түріндегі папиллярлы өрнектің жеке белгілерін көрсететін, папиллярлы сызықтың формасы, өлшемі осы ізге тиесілі жекеше, тұрақты белгілер кешені, осы ізді тұлғаны идентификациялауға жарамды деп мойындауға жеткілікті.

Әр қылмысты тергеудің өзінше ерекшеліктері бар. Осыған байланысты жеке бір істі тергегенде қолданылатын техникалық және тактикалық тәсілдер мен әдістер тергеліп жатқан қылмыстың ерекшеліктеріне бейімделеді.

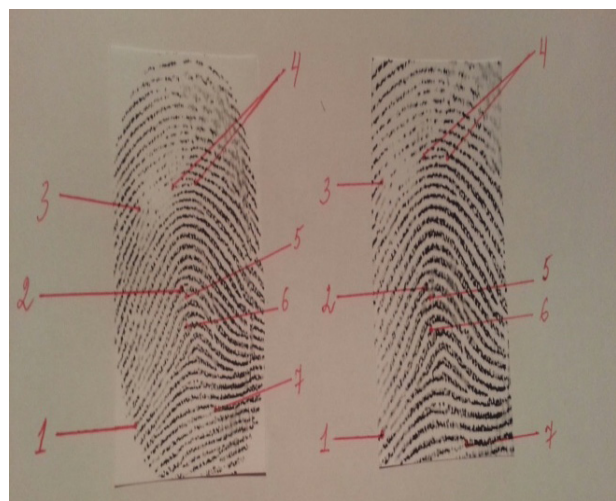
Сондықтан техникалық тәсілдер, әр тергеу әрекеттерінің техникалық әдістері осы ерекшелікке байланысты қолданылады және осы қылмысты ашуға, іс бойынша дәлелденетін барлық мәселелерді шешуге бағытталады.

Қай қылмысты болса да тез арада ашып, оны толық тергеу үшін оны криминалистикалық тұрғыдан талдап, оған криминалистикалық сипаттама беру керек.

Н.С. Иванов азаматтың қол іздері дактилоскопиялық картаға қара түсті бояумен алынып, тиісті тәртіппен орналасқан, бақылау бедерлерімен бекітіледі. Алақан іздері дактилоскопиялық картаның артқы бетінде орналасқан.

Қол іздердің сапасы қанағаттандырарлық, барлық саусақ және алақандағы папиллярлы өрнектер нақты бейнеленгендіктен, оларды салыстырмалы идентификациялық зерттеуге жарамды деп тануға негіз бар [4].

Дактилоскопиялық пленкалар зерттеуге келген бірінші объектіні зерттеу нәтижесі келесіде. Мысалы, «2 сурет» Өлшемі 40 x 33 мм, 1 ашық дактопленкадағы із бойынша саусақ ізін сәйкестендіру нәтижесіндегі жеке белгілері көрсетілген.

- 1 – папиллярлық сызықтың басталу; 2 – ілмек;
- 3 – папиллярлық сызықтың аяғы; 4 – аралшық;
- 5 – папиллярлық жіңішке сызық; 6 – нүкте;
- 7 – папиллярлық сызықтың бірігуі.

2 сурет – Саусақ ізін сәйкестендіру нәтижесіндегі жеке белгілері

Дактилоскопиялық пленкалар зерттеуге келген бірінші объектіні зерттеу нәтижесі бойынша келесідей жеке белгілері анықталды:

1. Папиллярлық сызықтың басталу – ағымдағы әрбір папиллярлы сызық басқа көрші сызықтармен қиылыспайтын басы болады. Папиллярлы сызықтың дактилоскопиялық классификациясы бойынша кем дегенде 2 мм болуы керек.

2. Ілмек – басқа сызықпен қосылмайтын, қысқа 2 мм-ден аспайтын сызықтың айырылуы.

3. Папиллярлық сызықтың соңы – ағымдағы әрбір папиллярлы сызық басқа көрші сызықтармен қиылыспайтын соңы немесе аяғы болады.

4. Аралшық – бір сызықтың айырылып олар қайтадан бірігуі, нәтижесінде доғал немесе тұйықтықтың 5 мм-ден аспайтын пайда болуы.

5. Папиллярлық жіңішке сызық – папиллярлы сызықтардың арасында жатқан жұқа сызық.

6. Нүкте – ең қысқа папиллярлы сызық, оның ұзындығы енінен 1,5 еседен артпау керек.

7. Папиллярлық сызықтың бірігуі – екі дербес папиллярлы сызықтар қосылып, бірігіп бір сызықпен жалғасады. Папиллярлық сызықтың бірігуінің бір түрі ретінде екі дербес сызық бірігіп әрі қарай жалғаспауын жатқыза аламыз. Бірігетін әрбір сызықтың ұзындығы 2 мм – ден асуы керек [5, 72 б.].

Мұндай талдауда осы тергеп отырған қылмыс әдеттегідей қандай әдістермен жасалады, қылмыскерлер қылмыстың ізін жасыру үшін қандай әрекеттер қолданып және осыған байланысты айналада қандай іздер қалуға тиісті екені көрсетіліп белгіленеді. Криминалистикалық сипаттамада қылмыскердің мінез-құлқы және басқа типологиялық қасиеттері баяндалады, жәбірленушінің қарсылық әрекеттері және осыған байланысты қылмыс жасалған жерде қалатын іздер белгіленіп көрсетіледі.

Зерттеу нәтижесі бойынша келесідей қорытынды береді. Оқиға орнынан Көктем 1, 9/8 мекен-жайын қарау кезінде алынған қол саусақ іздерін де көрініс тапқан белгілермен Н.С.Иванов азаматтың дактокартаға алынған қол іздерін салыстыру әдісімен салыстырмалы зерттеу кезінде анықталды: Өлшемі 40 x 33 мм болатын дактопленкадағы ізбен Н.С.Иванов азаматтың атына толтырылған дактокартадағы оң қол сұқ саусақтың сәйкестігі [4].

Сәйкестік анықталды: папиллярлы өрнектің типі және түрі бойынша; папиллярлы сызық ағының бағыты мен тіктігі бойынша; папиллярлы өрнек детальдарының барлығымен, формасы, өлшемі және өзара орналасуы (жеке белгілері) бойынша.

Сонымен, жүргізілген зерттеу нәтижелері мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді:

оқиға орнын Көктем 1, 9/8 мекен-жайын қарау кезінде алынған, өлшемі 40 х 33 мм болатын дактопленкадағы қол саусақ іздері тұлғаны идентификациялауға жарамды; өлшемі 40 х 33 мм дактилоскопиялық пленкаға көшіріп алынған із Н.С.Иванов азаматтың оң қол сұқ саусағының ізі.

Қорытындыны рәсімдеу кезінде «PC Pentium-5» компьютері, «HP Laserjet 1200 series» лазерлі принтері, «Canon 350D» сандық фотоаппараты, «Microsoft Word 2000» мәтіндік редактор қолданылды. Өлшемдер сызғыштың көмегімен жүргізілді.

Дактилоскопиялық зерттеудің қорытынды: Оқиға орнын Көктем 1, 9/8 мекен-жайын қарау

кезінде алынған, өлшемі 40 х 33 мм болатын дактопленкадағы қол саусақ іздері тұлғаны идентификациялауға жарамды. Өлшемі 40 х 33 мм дактилоскопиялық пленкаға көшіріп алынған із Н.С.Иванов азаматтың оң қол сұқ саусағының ізі [4].

Жоғарыда көрсетілген мысалға сәйкес, дактилоскопиялық сараптамамалық зерттеу кезінде формальді логиканың заңдылықтары мен категориялары, анализ, синтез, индукция мен дедукциялық ой-тұжырымдары қолданылады. Зерттеу жан-жақты, толық, ғылыми негізделген болуы қажет және сараптаманың жетілген әдістері пайдаланылады.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасының қылмыстық процесуалдық кодексі 04 шілде 2015 ж / www. adilet. kz.
- 2 Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений. –Харьков: Харьков. юрид. института, 2006. – 128 с.
- 3 Қаракөберов Қ.Д. Сот медицинасы. Алматы: Жеті жарғы, 2012 ж. – 480 б.
- 4 Архивные заключения Алматинского отделения ЦСЭ МЮ РК
- 5 Шляхов А.Р. Классификация судебной экспертизы. – М.: Юристъ, 1988. – 150 с.

References

- 1 Kazahstan Respublikasynynkylmystyk procesualdyk kodeksi 04 shilde 2015 zh / www. adilet. kz.
- 2 Kolesnichenko A.N. Obshie polozhenija metodiki rassledovaniya ot del'nyh vidov prestuplenij. – Har'kov: Har'kov.jurid. instituta, 2006. – 128 s.
- 3 Karakoberov K.D. Sot medicinasyny. Almaty: Zheti zhargy, 2012 zh. – 480 b.
- 4 Arhivnye zakljuchenija Almatinskogo otdelenija CSJe MJu RK
- 5 Shljahov A.R. Klassifikacija sudebnojeksper tizy. – M.: Jurist, 1988. – 150 s.

Базилова А.А.,
Джумагалиева Д.Р.,
Пердебай Ә.С.,
Примашева С.Н.

**Қылмыстық саясат пен
қылмыстық құқықтың
арақатынасы**

Bazilova A.A.,
Dzhumagaliyeva D.R.,
Perdebai A.S.,
Primasheva S.N.

**A parity of the criminal policy
and criminal law**

Базилова А.А.,
Джумагалиева Д.Р.,
Пердебай А.С.,
Примашева С.Н.

**Соотношение уголовной
политики и уголовного права**

Мақалада қылмыстық саясаттың эволюциялық көрінісін аңғаруға болады, оның полинормативтік негізі айрықша талқыланған. Сонымен қатар қылмыстық саясаттың кешенді қамсыздандыру қажеттілігі айтылған, түрлі нормалар маңыздылығы мен заңдарда көзделмеген сипаты, моральдық және этикалық күрес қылмыс негізін құрайтыны талқыланады. Қылмыстық-құқықтық тыйым салу әлеуметтік қатынастарды нормативтік тұрғыдан реттеудегі соңғы және уақытша шара ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: саясат, құқық, тыйым, қылмыс, ара қатынас.

In article considered evolution of representations about the criminal policy is traced, its polynormative base is underlined. Necessity of complex maintenance of a criminal policy, importance of various norms under law character, making a basis of moral counteraction of criminality is besides, marked. The criminal-legal interdiction is considered as extreme and a provisional measure of standard regulation of public relations.

Key words: a policy, right, an interdiction, a crime, a parity.

В статье прослеживается эволюция представлений об уголовной политике, подчёркивается её полинормативная основа. Кроме того, отмечается необходимость комплексного обеспечения уголовной политики, важность различных норм внеправового характера, составляющих основу морально-нравственного противодействия преступности. Уголовно-правовой запрет рассматривается в качестве крайней и временной меры нормативного регулирования общественных отношений.

Ключевые слова: политика, право, запрет, преступление, соотношение.

ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТ ПЕН ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ АРАҚАТЫНАСЫ

Отандық ғылымда қылмыстық саясат мәселелеріне айтарлықтай көңіл бөлінді, өйткені ол Қазақстан Республикасының саясатының өркендеуінің көрінісі ретінде айқындалады. Қылмыстық саясатқа деген қызығушылық саясаттық процестердің мазмұнына байланысты бірде күшейсе, бірде әлсіреді.

«Саясат» термині философия, әлеуметтану, саясаттану ғылымдарына тікелей қатысты. Саясатты- мүдделер қақтығысы жасайды. Түпкілікті мақсаттар, билікке құлшыныс, түрлі мүдделер әрқашан саяси процестердің қозғаушысы болып отырғандығы белгілі. Бұл жерде, мемлекет саяси қатынастар мен саяси үдерістердің басым құқықты қатысушысы бола отырып, саясаттың негізгі мәні мен бағытын айқындайды. Жалпы саясат- мемлекет тағдырын шешуге қатысты саяси сипаттағы әрекеттердің жиынтығы десек, мемлекеттің қылмыстық саясатты ізгілендіру сипатында жасап отырғандығы мемлекеттің қылмыстық саясаттағы бағыты десек, онда қылмыстық саясат дегеніміз қылмысқа қарсы күресте оны жою мен жолын кесуге бағытталған әрекеттердің жиынтығы деген түсінікті ұсынамыз [1, 5 б.].

Қылмыстық саясатты құқықтық құралы ретінде қылмыстық заң- қылмысты жойып жіберуде немесе қылмыстылыққа тосқауыл қоюда шексіз мүмкіндікке ие емес. Қазіргі уақытта қылмысты жоюды қылмыс жасаған тұлғаға қылмыстық жауаптылықты белгілеу арқылы тек қана қылмыстық кодекстің көмегімен ғана жүзеге асырудың мүмкін еместігіне ешкім күмән келтірмейді [1, 8 б.].

Азаматтық-құқықтық жүйе негізінде құрылған қылмыстық құқықтық догмалар (Рим заңының негізінде) сол кездегі қылмыстарға, оның себептері мен онымен күресу шараларына дәрменсіз болған кезде қылмыстық саясат туралы тарихи көрініс қалыптасты.

Қылмыстық саясат қылмысқа қарсы күресті ұйымдастырумен қатар, сол кездің өзінде, қазіргі уақытта криминалогия орындайтын тапсырмаларды орындады. Қылмыстық саясатқа аса қызығушылық таныту кезеңдері одан толық бас тарту кезеңдерімен алмасып отырды. Кейіннен, қылмыстық саясат теориясы қылмыстық-құқықтық циклдің жалпы теориялық және методологиялық базасы ретінде өзінің мәнін

сақтады. Қазіргі заманғы еліміздегі қылмыстық саясат үшін методологиялық түрде қылмыстық құқық нормалары қылмыспен күресетін басқа да заңнамалық актілер сияқты тиісті қылмыстық-саясаттық міндеттері болуы керектігі туралы тезис өте маңызды.

Қылмыстық саясат – қоғамдық қатынастарды құқықтық тұрғыда реттейді, тәртіпке келтіреді. Қылмыстық саясат өз субъектілерінің қызметі және құралдары арқылы адамды тәрбиелейді, бұрын сотталған адамды дұрыс құқықтық бағытқа салады. Құқықтық сипаттағы қоғамдық қатынастарды мемлекет жасайды және осы қатынастар барысында туындаған мүдделер қақтығысында төрешілік функцияны мемлекеттің өзі атқарады және құқықтық-қоғамдық қатынастар билеушінің нұсқауымен емес, ерікті негіздегі еркін білдірген адамдардың қарама-қарсы мүдделерінің негізінде пайда болады және өмір сүреді. Негізі, қоғамның қылмыстылыққа деген көзқарасын одан ары дамыту мемлекеттен емес, қоғамның өзінен күтіледі. Себебі бүгінгі күні қылмыстылық мәселенің мазмұны жөнінде де, саны тұрғысынан да ауқымды сипатқа ие болып отыр [2, 15 б.]. Сондықтан да мемлекеттің қатысуынсыз қоғамдық қатынастар өз бетімен реттелмейді және «мүдде» ұғымы да өмір сүрмейді.

Қазіргі қылмыстық саясат қылмыстық-құқықтық саясатқа қарағанда мазмұны бойынша әлдеқайда кеңірек. Қылмыстық саясат қылмыстық, қылмыстық–процестік, қылмыстық-атқару құқық салаларына методологиялық рөл атқарады. Іс жүзінде, бұл тезис ережелерін сақтамау келісілмеген антикриминалдық бағыттың негізгі кодификациялық актілерін (ҚР ҚК, ҚПК) қабылдауға әкеліп соғады және қылмыстық заңнамаға енгізлетін жүйесіз (ұйымдастырушылық және қаржылық бағдарсыз) өзгертулер барлық құқық қорғау органдарына өзінің теріс септігін тигізеді.

Қылмыстық саясатты қазіргі заманда зерттеудің өзектілігі ескерту және қылмыспен күрес тек қана қылмыстық заңнамалық актілерде ғана көрініс таппайды (материалдық, іс жүргізу және атқарушылық). Біздің ойымызша, қылмыстық саясат полинормативтік негізді құрайды. Ішкі мемлекеттік саясаттың бір бөлігі ретінде саяси нұсқаулардың, құқық нормалары, мораль, діни нормалар, әдет, және корпоративтік нормалар негізінде құрылуы және жүзеге асырылуы тиіс. Еліміз үшін қылмыстық саясатты анықтаушы ретінде базалық нормативтік құндылықтар, оның ішінде салт-дәстүр мораль

нормалары және дін орын алады. Осы арқылы ұлттық бейімділік қалыптасады.

Сондай-ақ, демократиялық мемлекетте жеке тұлға мүддесінің басымдық жариялауына қарамастан, мемлекет қоғамның басқа да элементтерімен, үкімет ұсынған қауіпсіздікті көздей отырып ерікті негізде жеке тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарының қандай да бір бөлігін шектеу арқылы қауіпсіздік қамтамасыз етіп отырғанын есте ұстаған жөн, бірақ шектен шығып кетпеуі міндетті.

Қылмыстық саясаттың кешенді қамтамасыз ету қажеттілігін белгілей отырып, құқықтық аспектіден тыс әр түрлі іс шаралардың маңыздылығын ұмытпау керек, олар қылмыстылыққа қарсы ізетті адагершілік негізді қалайды. Бұл маңыздылық қылмыстылықтың алдын алу және қылмыскерлердің қоғамға қайта қабылдану сатыларында ерекше байқалады. Қазіргі таңдағы қылмыстық саясаттың теориясы мен тәжірибесін сипаттай отырып, қылмыстық-құқықтық және ұйымдастырушылық шаралар мемлекеттік антикриминалдық идеологияға негізделіп, өзге әлеуметтік реттеуші шаралар қоғамға қауіпті құбылысқа әсерін тигізе алмағанда ғана мәжбүрлі түрде қолданатын шара болу керек екендігін атап өту қажет.

Қылмыстық-құқықтық тыйым салу қоғамдық қатынастың нормативті түрде реттелуінің соңғы және уақытша шарасы ретінде қарастырылады. Оның жүзеге асу мерзімі- криминализациялау мен декриминализациялау аралығы болып табылады. Әрине, бұл қағида қылмыстық-құқықтық тыйым салулар жүйесіндегі барлық нормаларға қолдана бермейді, алайда осыған жетуді көздегінді жөн деп санаймыз.

Тыйым салудың тиімді әсеріне қол жеткізу үшін қоғамға қауіпті әрекеттердің барлық түріне арнайы бағдарлама жасақтау ұсынылады. Бұл бағдарламалар қоғамға қауіпті мінез-құлыққа негативті көзқарас қалыптастырып, болашақта оны декриминализациялау мүмкіндігіне жол ашатын құқықтық емес шаралар жиынтығын қамтуға тиіс. Осындай шаралар қатарына мәдениеттілікті, құқықтық сананы жоғарлататын, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы қылмыстық қудалау органдарына дұрыс қоғамдық көзқарас қалыптастыру кіреді.

Жоғарыда айтылған «қылмыстық-құқықтық тыйым салудың» арнайы бағдарламалары: криминалдық қоғамдық құбылыстарға саналы түрде негативті қарым-қатынас қалыптастырып, әр түрлі нормаларда сондай қылықтарға сыни, жағымсыз көз қарасты жүйелеп, крими-

нализацияланған әрекеттерді ғылыми тұрғыдан зерттеп, оның болашақта декриминализациялану мүмкіндіктерін қарастырып, қылмыстарды әшкерелеп, ашу дәрежесін жоғарлату, қылмыс үшін жауаптылыққа тартылу міндеттілігі, қылмыстылық мінез-құлықтың қаншалықты тиімсіз екені қамтуы тиіс.

Мемлекет жағдайы жақсарған сайын криминализация деңгейі төмендендеп, декриминализация едәуір жоғарлай түспек. Қазіргі таңда қоғамға қауіпті әрекеттердің көлемі мен мазмұны мемлекеттегі қылмыстылық жағдайға байланысты тиімді қылмыстық-саяси стратегия мәнін анықтайды. Ал заңнамаға өзгеріс келесі жағдайларда ғана енгізіледі: 1) бұл өзгерістерді жүзеге асыруға әлеуметтік қажеттілік туындау керек (мысалы, қауіпті әрекеттердің жаңа түрлерімен күрес қиындықтары айқындалса); 2) дау тудырған жағдайды құқықтық тәсілмен реттеу мүмкіндігі бар екендігі туралы сарапшының бағасы берілсе (шамадан тыс құқықтық тыйым салулар немесе олардың негізсіз қайтарылуы қылмыстылықпен күресті теріске шығарып, ел арасында құқықтық нигилизм тудырады); 3) қолданыстағы құқық шегінде пайда болған даулы жағдайды шешу мүмкінсіздігі [3, 26 б.]. Алайда аталған осы үш шарттың орындалуы да қылмыстылықпен күрестің құқықтық реттелуіне кепіл болмайды.

Қоғамдағы әлеуметтік құбылыстардың пайда болуы заманауи қылмыстық заңнамада оларды реттейтін сапалы қылмыстық құқықтық нормаларды қажет етеді. Бірақ заң шығару процесіне объективті сапалы түрде болжаулы ақпарат қажет, бұл ақпараттарды қалыптастыру мен жинау қазіргі жағдайда қамтамасыз етуге болады. Әрине, заң шығарушы қылмыстық құқықтық тыйым салуды алып тастау немесе енгізу алдында криминализация және декриминализация, пенализация және депенализация салдарын болжауы тиіс. Осы қылмыстық-құқықтық болжау қылмыстық саясаттын пайдасын анықтауға, қойылатын міндеттерді тұжырымдауға, ішінен бастыларын анықтауға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы қылмыстық саясат кезеңі бір топ қағидалар, саяси және қылмыстық-саяси нұсқаулықтар, мемлекетпен азаматтар бірігіп жүзеге асыратын қылмыстылықпен күрес және қоғаммен азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған бағдарламалар жүйесін білдіреді [4, 32 б.].

Азаматтардың құқықтары мен мүдделерінің басымдылығы жарияланған демократиялық мемлекет болуына қарамастан, Қазақстан Республикасында азаматтардың құқықтық қорғалуы әлі де төмен деңгейде. Азаматтардың алдында мемлекет әлеуметтік міндеттерін орындауынан халықтың қылмыстылықпен күреске қатысу деңгейі айтарлықтай төмендеуде.

Елдегі қылмыстық құқықтық жағдайды бағалау және оның Қазақстан Республикасындағы қылмыстық саясаттың қалыптасуына әсер етуі дәстүрлі статистикалық көрсеткіштердің жеткілікті түрде сенімді емес екендігін көрсетеді. Бұл ең алдымен ұрлыққа, кәмелетке томағандардың қылмыстылығына, ұйымдасқан қылмыстылықпен сыбайлас жемқорлыққа қатысты. Қолданыстағы қылмыстық заңнамаға тұрақты өзгертулермен толықтырулардың енгізілу есебінен және құқық қорғау органдары құрылымының өзгеруінен қылмыстылықтың статистикалық көрсеткіштері өсуде. Бұл қылмыстылықты бағалауға және онымен күресу үшін басқа әдістерді қолдануды талап ететіндігін білдіреді.

Қазіргі заманғы қоғамдық пікір елдегі қылмыстық жағдайын өте қауырт ретінде бағалайды – қылмыстық қауіптің адамдардың өміріне де мүлкіне де жоғарғы деңгейі бақыланады. Алайда, ресми тіркелген қылмыстар туралы деректерге қарамастан, әлеуметтік сауалнамаларға байланысты адам өмірі мен меншікке қарсы қылмыстар, ал кейбір жағдайларда қоғамдық және ұлттық қауіпсіздікке қарсы қылмыстар қауіпі әлде қайда жоғары болып қалуда. Халық арасындағы қылмыстық қауырт жағдайының пайда болу факторы ретінде бұқаралық ақпарат құралдарынан алынатын қылмыстылық туралы мәлеметті жатқызуға болады. Адамдар өз құқықтарына шынайы түрде қол сұғылу қауіпінен ғана емес сондай-ақ қандай да бір қылмыстың жәбірленушісі болудан қорқады.

Бұл жағдай халықтың мемлекет тарапынан қылмыстық қуғын-сүргіннің күшейтуін күтуіне әкеледі. Алайда, қазіргі заманғы Қазақстан Республикасы қылмыстық саясаты шын мәнінде түбегейлі-либералдық ретінде сипаттауға болады. Қоғам, заман талабына сай әрдайым қылмыстық заңнама қылмыстық-саяси болмыстар, жаңашылдықтар көрініс тапқан кезде елеулі өзгерістер мен толықтыруларды мұқтаж етеді.

Әдебиеттер

- 1 Тлепбергенов О.Н. Қазақстан Республикасының қылмыстан сақтандыру саясаты. Монография.- Алматы: АҚ-Шағыл, 2003 ж., 201 б.
- 2 Нарикбаев Т. Ұлтаралық қылмыстылық бүкіл әлем қауіпсіздігіне қауіп // Қылмыстың алдын алу.- 2006 ж.- №3 (15). – 16 б.
- 3 Алексеев А.И., Овчинский В.С., Побегайло Э.Ф. Ресей қылмыстық саясаты: дағдарыспен күрес. –Мәскеу: Норма, 2006 ж.
- 4 Бородин С.В. Қылмыстық саясаттың негізгі бағыттары мен оны жүзеге асырудың нысаны (ұйымдастырушылық аспект).- Мәскеу: Наука, 1994 ж.

References

- 1 Tlepbergenov O.N. Preventive policy of criminality of the Republic of Kazakhstan. Monography.- Almaty: JSC-Shagyl, 2003, 201 p.
- 2 Narykbayev T. Transnational criminality as a threat to the security of the whole world // Prevention of criminality.- 2006, №3 (15).- 16 p.
- 3 Alekseev A.I., Ovchinsky V.S., Pobegailo E.F. Russian criminal policy: overcoming the crisis.- Moscow: Norma, 2006.
- 4 Borodin S.V. The main directions of the criminal policy and its forms of realization (the organizational aspect) .- Moscow: Nauka, 1994.

Duzbayeva S.B.,
Dzhansarayeva R.Y.
**Characteristics of causes of
crimes by minors**

The main causes of juvenile delinquency rooted in the sphere of the formation of personality in the family, school, work and leisure activities; juveniles have aborted their own belief systems, attitudes, values, increased dependence of the behavior from the opinions and assessments of friends, emotions, failure to critically analyze their actions and behavior of others.

Key words: juvenile crime, crime prevention, juvenile justice.

Дүзбаева С.Б.,
Джансараева Р.Е.
**Кәмелетке толмағандармен
қылмыстарды жасау
себептерінің сипаттамасы**

Кәмелетке толмағандардың қылмыстылығының негізгі себептері тұлғаның отбасында, мектепте, еңбек және бос уақыт қызметінде тұлғаның қалыптастыру саласында; кәмелетке толмағандарда өзіндік көзқарастар жүйесінің, құндылықтардың қалыптаспауы, мінез-құлықтың достардың көзқарастары мен бағаларынан жоғарғы тәуелділігі, қызбалық, өзінің әрекеттері мен басқа адамдардың тәртібін сыни талдау қабілетсіздігіне негізделеді.

Түйін сөздер: кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылық, кәмелетке толмаған қылмыскердің тұлғасы.

Дузбаева С.Б.,
Джансараева Р.Е.
**Характеристика причин
совершения преступлений
несовершеннолетними**

Основные причины преступности несовершеннолетних коренятся в сфере формирования личности в семье, школе, трудовой и досуговой деятельности; несформированность у несовершеннолетних собственной системы взглядов, позиций, ценностей, повышенная зависимость поведения от мнения и оценок друзей, эмоциональность, неспособность критически анализировать свои поступки и поведения других людей.

Ключевые слова: преступность среди несовершеннолетних, профилактика преступности, ювенальная юстиция.

CHARACTERISTICS OF CAUSES OF CRIMES BY MINORS

Each State has an interest in ensuring that every child, every teenager has grown a real man and a worthy citizen of their country.

Juvenile delinquency refers to the global problems of our time, in which settled the interest of the entire international community. This is due to the decisive role of the younger generation in ensuring the viability of the society and its development. Even the most democratic and economically developed States are characterized by the rise in juvenile crime. This proves the impossibility of solving the problem of juvenile crime only by national means and requires the combined efforts of the entire society, and gives rise to the emergence and development of standards and norms to address this problem [1].

One of the reasons lies in the psychological features of the teenager. At this critical moment of development they wish to feel their importance, are seeking to be freed from control by the adults. They wish prove their independence and adulthood, teenager starts to imitate external manifestations-smoking, use of alcohol, adult ways of spending leisure time [2].

The cause of juvenile criminal behavior is criminological motivation type of criminal behavior with a specific desire for self-assertion society, which later turns into audacity, brutal candor, disregard for morality and ethics, leading to gang rape and hooliganism, the desire to gain credibility, their disability to discern criminal methods from non-criminal – most of which are associated with open disregard of the danger, the risk, the use of force, as well as causing harm and murder of hooliganism.

Often, having no success in academics, sports, social life, or being brought up in the unfortunate family, teenager starts to get acquainted with the street life, where, as a rule, have their own laws.

Many crimes are committed by adolescents to assert themselves. Violating the law, minor believes that by doing so it can show their strength.

It is not uncommon to commit crimes out of curiosity. Having tried once, feeling impunity, teen can no longer stay. Over time, the crimes become more violent, often deliberate.

The spiritual life of teenagers is deformed as a result of penetration into their midst the standards of everyday behavior is not compatible with the traditional value systems of our society through the media,

personal contacts. Cultivated power, cruelty, drugs as «norm» life of the younger generation.

According to the teachers TV is dangerous for teenagers. There is a relationship of violence on the screen with the rise of juvenile crime, television imposes as examples for others to follow the cult of violence, cruelty, coarseness of drugs: what they see on TV, they seek to bring to life. Not less harm than broadcast TV violence, computer games affect to the mental development of minors, bringing up a penchant for cruelty.

The President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev mentioned: «I'm against divorce, it is necessary to educate the youth in the spirit of family values, the evils of divorce, because they primarily affects children» [3].

Parents became less to deal with children in an effort to shift their educational functions on school, street, media. It has been noted that a joint family watching television replaces communication parents with children. If parents just could not rebuild their relationships with their children, then this situation quietly will create a conflict situation, which not only affects the formation of personality characteristics of children, but also gives rise to the need for replacement of their communication from a family connection to a non-family contact [4].

Dysfunctional families are the source of juvenile delinquency. Violence thrives in such families, particularly children.

The concept of family tribulation include: breach of family structure, the disadvantaged position of its members. It should be borne in mind that the appearance of the family step-father and step-mother is not always, and the more positive, solves the problem of «completeness» of the family, deficiencies and distortions of pedagogical knowledge of parents, lack of parenting skills, violation of emotional and psychological community family, etc.

In the family of the offenders often present incoherence and inconsistency in the actions of parents for the upbringing of their children.

Numerous studies have confirmed the same special harmfulness of family scandals and scenes that injure the soul of the child from the first years of his life.

It is revealed, that in the conditions of the duality of hypocrisy senior particularly intense alienation mechanism works and negative sights of the child and the adolescent, stereotypes of their immoral and illegal behavior will develop. From the message of the President to nation of Kazakhstan «Strategy Kazakhstan-2050», Astana, 2012 year: «We need to

show and create new heroes of our time- those who would have guided our young people».

It is at an early age in the family instilled the basic moral requirements, rules of conduct and propriety. And therefore all further process of education (at school, at work, in public organizations, etc.) already has a certain moral framework enshrined in the nature of a human family. Therefore defects of family upbringing is one of the main causes of crimes and other offences of minors.

Adults for the growing person are a kind of «psychological centre». It is known that in those cases where the «psychological centre» in the face of mother, father or another substitute their faces does not perform the duties assigned to it by nature and society functions, the child will feel a sense of anxiety, uncertainty and his vulnerability. It forms his personal opposition to the position of environmental protection, lack of understanding of it. A child even starts to expect a threat from society.

Currently, the most difficult situation in society of children and teenagers who are not protected against the negative impact of a dysfunctional family, as a result of which the proportion of children and adolescents receive an example of immoral lifestyle, deformed in its development by purchasing the negative personal qualities.

One of the reasons for the commission of offences among adolescents is unfair, harsh treatment of adult with them family members. The teenagers, who are constantly exposed to the family of such treatment is the belief that rudeness is a norm of relations between people. They are easy to fall into a state of anger, with their anger often pours on more weak: younger age, old, sick people and animals. Often unfair treatment to teenager causes a desperate desire for revenge at any cost to the abuser and leads to the Commission of a crime.

It should be noted that in families where violence is the favorite tool of exposure, children's anger against parents maintained on the whole life.

As President of the RK N. Nazarbayev in Astana at the Forum of the transformation of JSC «Samruk-Kazyna» on October 6, in 2014 said: «We should remember that in addition to the daily tasks of the current period our generation have a great responsibility towards future generations: the responsibility of fathers and mothers and grandfathers and grandmothers to their children and grandchildren».

So what is due and what affects one or other criminal activities of juvenile offenders. The main reason affecting the behavior of minors is a so-called habitat, the closest circle of the teenager. It can be

like family, a place of learning and close friends. Criminological research shows that the choice of leisure activities, most often caused not by personal desires, it caused under the pressure of the choice of most closest circle, or the example of a family environment. Not always it is a legitimate choice. False representation about the leisure, as idleness and intoxication, entail disastrous consequences.

Experience shows that up to 90% of cases of juvenile crime cases led by a crime determinants, i.e. the driving force from the outside.

To eliminate the crime of adolescents, first of all, we must start with yourself. We, the parents of these teens, should inculcate human values, help to ensure that our impressionable age children were not left to themselves.

References

- 1 Shakhbanov H.M. The main causes of juvenile delinquency at the present stage of development of Russian society <http://vestnik.uapa.ru/ru-ru/issue/2013/02/27/>
- 2 Juvenile delinquency is a problem of society / <http://pravstat.prokuror.kz/rus/sub/news/podrostkovaya-prestupnost-problema-obshchestva>
- 3 Message from the President to the nation «Strategy «Kazakhstan-2050»: a new political course of the established state», Astana, 2012.
- 4 Bakayev A. System of juvenile delinquency prevention.- M., 2004.
- 5 Juvenile Delinquency Prevention.-Almaty: Dyke-press, 2007.

Базилова А.А., Жапар Т.Н.,
Өтеген С.М., Тасжанов М.Ғ.

**Кәмелетке толмағандардың
қылмыстық жауаптылығы**

Мақалада Қазақстан Республикасы заңнамасындағы кәмелетке толмағандарды қорғау мәселесі кешенді қарастырылған. Сонынмен қатар мақалада құқықтың әр түрлі саласындағы кәмелетке толмағандардың құқықтық мәртебесін анықтаудың әр алуандығына, қоғамның дамуының әр кезеңінде кәмелетке толмағандарды қылмыстық-құқықтық қорғаудың біркелкі еместігіне, жаңа қылмыстық заңның осы саладағы бірқатар мәселелерді шешімсіз қалдырғанына назар аудардық.

Түйін сөздер: қылмыс, қылмыскер, құқық, сот, кәмелетке толмағандар, заң, жауаптылық.

Bazilova A.A., Zhapar T.N.,
Otegen S.M., Taszhanov M.G.

Criminal responsibility of minors

The article comprehensively provides for the issue of the protection of minors in the legislation of the Republic of Kazakhstan: determine the diversity of legal status of minors in various legal field, the unevenness of the criminal-law protection of minors at every stage of the development of society and in this area drew attention to a number of questions remaining without a solution in the new criminal law.

Key words: crime, criminal, law, court, minors, law, responsibility.

Базилова А.А., Жапар Т.Н.,
Утеген С.М., Тасжанов М.Г.

**Уголовная ответственность
несовершеннолетних**

В статье комплексно рассматривается проблемы защиты несовершеннолетних в законодательном уровне Республики Казахстан. Также в данной статье рассматриваются проблемы определения правового статуса несовершеннолетних в различных правовых сферах, неравномерность уголовно-правовой охраны несовершеннолетних на каждом этапе развития общества и также были обращены внимание на ряд вопросов оставшегося без решения в новом уголовном законе.

Ключевые слова: преступление, преступник, право, суд, несовершеннолетние, закон, ответственность.

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҒЫ

Қазіргі кезде қылмыстардың жастармен жасалу көптеп байқалуда, атқарылып жатқан шараларға қарамастан қылмыстардың қайталануы, солардың ішінеде ауыр және өте ауыр түрлерінің жасалуы, қылмыскерлердің қылмыстық іс әрекеттер жасауға ұйымдаса отырып ақыл тоқтатпаған кәмлетке толмаған жасөспірімдерді қатыстыру қазіргі таңда өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Мұның бірқатар себептері бар, оларға жасөспірімдердің жеке бас сипаттарының күрделенуі сияқты әлеуметтік құбылыспен байланысты болып отырған аталған жас категориясына жататын тұлғалардың қылмысы туралы істер бойынша барлық міндеттерді дұрыс орындау үшін құқық қорғаушы органдар тарапынан көбірек күш салу қажеттілігін де жатқызу қажет.

Қоғамда әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістердің ірі көлемді және жылдам процестері жүріп жатқан қазіргі уақытта әсіресе, дүниетанымы әлі толық қалыптаспаған, құндылықтар жүйесі тұрақсыз жастар үшін қиын болып отыр. Жасөспірімнің адамгершілік пен құқық туралы түсінігі оның жас ерекшелігіне байланысты вербалдық деңгейде – ол жете түсінуге, оның мінез-құлқының автоматты реттегішіне айналуға жеткен жоқ.

Қазіргі уақытта жасөспірімдерге, жастарға деген көзқарас әсіресе құқық бұзушылықтың алдын алу, оны туғызатын себептер мен шарттарды жою тұрғысында өте күшейтілуі тиіс. Өйткені, қылмыс дегеніміз – әлеуметтік дерт, ал кәмлетке толмаған жасөспірімдердің қылмыстылығы – өте үлкен дерт, жасөспірімдер қылмыс жасап отырған кезде мұндай құбылысқа төзуге болмайды.

Республика бойынша жалпы әрбір 15-ші ауыр қылмысты, әрбір 20-шы кісі өлтіруді, әрбір 16-шы денсаулыққа ауыз зиян келтіруді, әрбір 8-ші қарақшылықты, әрбір 5-ші тонауды және әрбір 13-ші ұрлықты кәмелетке толмағандар жасайды. Жыл сайын ішкі істер органдарында әртүрлі құқық бұзушылығы үшін 100 мыңға жуық кәмелетке толмаған жасөспірімдер жеткізіледі, олардың 9 мыңнан астамы немесе жеткізілгендердің жалпы санының 9,4%-ы панасыз және қадағалаусыз қалған балалар [1].

Кәмелетке толмағандардың қылмысымен күрес біздің қоғамдағы қылмыспен күрес міндеттерінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қылмыстың алдын алу, оған жібермеу, ескерту жөніндегі шаралардың одан әрі күшейтілумен қатар, бұл міндеттің орындалуы әрбір жасалған қылмыс үшін әділ жазадан құтылмаушылықты қамтамасыз етуді де қамтиды.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстары туралы істерді тергеу және сот талқылауы кезіндегі бірінші әрі негізгісі – процесті кәмелетке толмаған құқық бұзушының өзіне тәрбиелік әсер етуге, оны адал еңбекпен өмір сүруге оралтуға көмектесетіндей етіп жүргізу және істі солай шешу.

Сонымен бірге, кәмелетке толмағандар қылмысы туралы істер бойынша сот процестері өзге де табансыз, аумалы мінезді жасөспірімдерге нақты ескертуретінде ықпал етуі, жұртшылықтың назары мен күш-жігерін жасөспірімдер қылмыстылығымен күреске жұмылдыруы, оларды қылмыс жасауға итермелейтін себептер мен шарттарды жоюға әрекет етуі тиіс [3].

Кәмелетке толмағандармен жасалатын қылмыстарды талдау, қылмыстардың негізгі бөлігі есірткі заттарының заңсыз айналымымен байланысты екенін көрсетті, пайыздық ара салмақта шамамен 35% халық денсаулығына және имандылығына қарсы бағытта, 29% меншікке қарсы (тонау, ұрлық, айдап әкету), 14% жеке адамға қарсы (денсаулыққа ауыр зиян келтіру, жас балаларды азғындату), 7% отбасыға және кәмелетке толмағандарға қарсы (кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу бойынша міндеттерін орындамау), 7% сот төрелігіне және жазаны орындау тәртібіне қарсы (көрінеу жалған айғақ беру), 7% адам мен азаматтың конституциялық және өзге де құқықтарына қарсы (тұрғын үйге қол сұқпаушылық) қылмыстар құрайды [2].

Біздің елімізде барлық қоғамға қауіпті іс-әрекет жасаған адам қылмыстық заң бойынша жауаптылыққа тартылуы тиіс. Қылмыстық заңда еліміздегі демократиялық, гуманизмдік, заңдылық қағидаларға сәйкес кәмелетке толмағандарға қылмыстық жаза тағайындау барысында елеулі ерекшеліктер бар. Бұндай жаза тағайындауда кәмелетке толмағандық мән-жайды ескере отырып, сотталатын адамның қаншалықты өзгеріп жаза өтеуге байланысты түзелетіндігін ескеру қажет.

Кәмелетке толмағандардың психологиясын ескере отырып, оған қылмыстық жауаптылықтың ерекше жағдайларын белгілеу қылмыстық

жазаның мақсаттарына жетудің бірден бір оңтайлы жолы болып саналады. Сондықтан да кәмелетке жасы толмағандарға қылмыстық заң жаза болып табылмайтын тәрбиелік сипаттағы мәжбүрлеу шараларын кеңінен қолдануды белгілеген.

Кәмелетке толмағандар ісін жүргізу тәртібі, кәмелетке толмағандардың жас және әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктеріне байланысты осы категориядағы істерді жүргізудің өзгешілігі мәселелерін Кеңестік кезеңнің өзінде Г.М. Миньковский, К.К. Сперанский, В. Рыбальская, Л. Голубева, А. Лиеде, т.б. ғалым-заңгерлер зерттеді. Бұл мәселелермен Қазақстанда К. Бегалиев, С.А. Шапинова және басқа ғалымдар айналысты, негізінен олардың жұмыстарында жасөспірімдер қылмыстылығымен күрес проблемаларын зерттеуге, оның алдын алуға, кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі мен оларды жазалау мәселелеріне көп көңіл бөлінді. Қазіргі уақытта мемлекеттегі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер салдарынан туындаған жасөспірімдер қылмыстылығының жоғары деңгейге жетуі панасыз балалар санының өсуі мәселелері көкейтесті мәнге ие болып отыр, мұндай өткір сұрақтар бұқаралық ақпарат құралдарында талқылануда.

Кәмелетке толмағандардың жас шегін анықтай отырып, заң шығарушы барлық жағдайларды ескереді, дегенмен шешуші маңызды кәмелетке толмағандардың жасына сәйкес келетін психологиялық ерекшеліктерге, әрекетінің қоғамдық қауіпті екендігін сезіну қабілетінің дәрежесіне береді. Кәмелетке толмағандардың көбісіне типтік болып келетін нақты жасқа жеткен, оның интелекті мен еркінің даму ерекшеліктері ескеріледі [3].

Жалпы қазіргі таңдағы мемлекетіміздің қылмыстық және қылмыстық іс жіргізу заңнамасы кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау мәселесін толық реттейді. Бірақ тәжірибе көрсеткендей, кәмелетке толмағандармен жұмыс істеуге тартылған мамандардың (тергеушілердің, т.б.) халықаралық құжаттар саласында, сондай-ақ ҚР қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасының білімінде кемшіліктер анықталды. Кәмелетке толмағандардың қылмыстық істерін сапалы тергеу үшін тек заңи білім ғана аз: педагогика, психология саласында білім қажет.

Жасөспірімдер қылмыстылығын жөну үшін сот және тергеу органдарының іс-қызметі ғана емес, сонымен бірге ең бастысы ұйымдастыру, алдын алу, тәрбиелеу және т.б. шараларын жүргізу керек.

Әдебиеттер

- 1 Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауаптылығы // <http://uko.sud.kz/kaz/news/kmeletke-tolmagandardyn-kylmystyk-zhauaptylygy>
- 2 Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауапкершілігі // <http://akm.prokuror.kz/kaz/baspasoz/makalalar/kmeletke-tolmagandardyn-kylmystyk-zhauapkershiligi>
- 3 Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауаптылығы // <http://group-global.org/kk/publication/5436-kazakstan-respublikasynda-kmeletke-tolmagandardyn-kylmystyk-zhauaptylygy>

References

- 1 Criminal liability of minors // <http://uko.sud.kz/kaz/news/kmeletke-tolmagandardyn-kylmystyk-zhauaptylygy>
- 2 Criminal liability of minors // <http://akm.prokuror.kz/kaz/baspasoz/makalalar/kmeletke-tolmagandardyn-kylmystyk-zhauapkershiligi>
- 3 Criminal liability of juveniles in the Republic of Kazakhstan // <http://group-global.org/kk/publication/5436-kazakstan-respublikasynda-kmeletke-tolmagandardyn-kylmystyk-zhauaptylygy>

Набиев А.
**О социально-экономических
основах появления незаконной
миграции в Республике
Казахстан**

Эффективная деятельность правоохранительных органов играет ведущую роль в системе мер противодействия незаконной миграции. В данной статье автор рассматривает вопросы совершенствования правоохранительной деятельности в данной сфере. Автором проведено комплексное исследование данного вопроса в целом.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, преступность, мигрант, миграция, преступление.

Nabiev A.
**About social-economic bases
of occurring illegal migration in
Republic of Kazakhstan**

Effective activity of law enforcement bodies plays a leading role in the system of measures to combat illegal migration. In this article, the author considers issues of improving law enforcement in this area. The author conducted a comprehensive study of this issue as a whole.

Key words: law enforcement, crime, migrant, migration, crime.

Набиев А.
**Қазақстан Республикасындағы
заңсыз көші-қонның пайда
болуының әлеуметтік-
экономикалық негіздері туралы**

Тиімді құқық қорғау қызметі заңсыз көші-қонға қарсы іс-шаралар жүйесінде жетекші рөл атқарады. Бұл мақалада автор осы саладағы құқық қорғау қызметін жетілдірудің мәселелерін қарастырған. Автор аталған мәселеге қатысты кешенді зерттеу жүргізген.

Түйін сөздер: құқық қорғау қызметі, қылмыс, мигрант, көші-қон, қылмыс.

**О СОЦИАЛЬНО-ЭКО-
НОМИЧЕСКИХ
ОСНОВАХ ПОЯВЛЕНИЯ
НЕЗАКОННОЙ
МИГРАЦИИ
В РЕСПУБЛИКЕ
КАЗАХСТАН**

С момента обретения независимости Республикой Казахстан вынужденные мигранты расселились по всей ее территории. Наибольшему давлению вынужденной миграцией подверглись крупные города – Алматы, Астана, Шымкент и другие.

Для нашего региона характерны четыре категории мигрантов: вынужденные, иммигранты из стран дальнего и ближнего зарубежья; мигранты – военные; особая мигрирующая группа – цыгане.

Все более серьезной проблемой становится нелегальная иммиграция из стран дальнего зарубежья (Азия и Африка) и СНГ. Появление иммигрантов из стран дальнего и ближнего зарубежья стало новым в начале 90-х г. в период изменения геополитического положения, процесса демократизации и «прозрачности» внешних границ Казахстана со странами ближнего зарубежья. Среди нелегальных мигрантов из этих стран можно выделить две основные категории: пытающихся незаконно въехать по разным причинам на территорию региона и остающихся в крае незаконно, в связи с тем, что истек срок их пребывания здесь.

Вторая категория иммигрантов представлена бывшими студентами из развивающихся стран Азии и Африки, которые не желают возвращаться на родину по политическим, экономическим или социально-демографическим причинам.

С увеличением притока иностранцев из стран дальнего зарубежья возникли проблемы обеспечения безопасности иностранцев и рост числа преступлений, совершенных некоторыми из них. Ежегодно иностранные граждане совершают в регионе до 200 преступлений. В основном они связаны с нарушением режима регистрации и пребывания.

Одной из проблем является регулирование пребывающих в РК иностранных граждан. Отсутствует современное законодательство, которое бы подробно регулировало порядок их пребывания.

Однако выявление иностранных граждан, незаконно пребывающих на территории региона, в большинстве случаев не эффективно. Как правило, с задержанного взыскивается штраф, размер которого в несколько раз ниже стоимости визы, оформленной через туристическую фирму.

Актуальна проблема обеспечения безопасности иммигрантов иностранцев. Однако доля иммигрантов в общем количестве иммигрирующих потоков является наименьшей и существенного влияния на социально-экономическую и криминогенную ситуацию в регионе не оказывает. Мигранты-военные — одна из характерных категорий мигрантов. В массовом количестве они появились после распада СССР и последовавшим вслед за ним выводом войск из Восточной Европы и Закавказья.

Многие офицеры, уволившиеся из армии или попавшие под сокращение штатов после передислокации, часто нуждаются в жилье, трудоустройстве, переобучении и т. д., что является дополнительной нагрузкой для социальной инфраструктуры. Поскольку мигранты-военные отдельно не фиксируются органами статистики и миграционной службы, поэтому нельзя контролировать направление миграции, процесс адаптации в регионе, и, тем более, установить их количество не представляется возможным без социологического исследования.

Миграция военных отрицательно влияет на социально-экономическое положение региона, поскольку многие вопросы обустройства и обеспечения работой членов их семей, снабжение продуктами питания и необходимыми услугами становится заботой прежде всего администрации городов и районов, в которых дислоцированы части.

Особая категория мигрантов — это цыгане. Доля цыган незначительна, но количество мигрантов подсчитать весьма затруднительно, т. к. в силу своего образа жизни (постоянные переезды, странствия, ведение бездомного существования) цыгане постоянно кочуют из одного района в другой, из республики в республику. Среди лиц, ведущих такой кочевой образ жизни, много преступников, поскольку не работая и не имея постоянного дохода, они вынуждены добывать его преступным путем. Среди них много также скрывающихся преступников, неплательщиков алиментов, лиц, уклоняющихся от призыва в армию, алкоголиков, наркоманов, больных венерическими заболеваниями. Поэтому такая категория мигрантов представляет повышенную угрозу как безопасности, так и здоровью коренного населения.

Следует выделить еще одну категорию граждан, которые под видом беженцев прибывают в регион с целью совершения экономических преступлений. Они, имея при себе крупные суммы денег, покупают квартиры, приватизируют

предприятия. При этом они пользуются поддержкой этнических преступных группировок. Прикрываясь вновь созданными фирмами, такие лица начинают заниматься преступной деятельностью и со временем вливаются в организованные преступные группы.

Следует признать, что коренное население продолжает проявлять этническую терпимость, лояльность, гуманизм. В их среде отсутствуют экстремизм, шовинистические настроения.

Особое внимание необходимо уделить и такой сугубо специфической особенности преступности, как транспортная. Все основные транспортные артерии региона являются источниками повышенной напряженности.

В последнее десятилетие ощутимо растет такой вид преступления, как изготовление или сбыт поддельных денег или ценных бумаг. Фальшивомонетчики, используя современную технику и технологии, обеспечивают массовый выпуск фальсификантов всех номиналов.

Серьезной проблемой остается невозможность задержания преступников, которые укрываются вне территории региона: практически невозможно «получить» разыскиваемого из некоторых стран ближнего зарубежья из-за правового вакуума. В связи с этим правоохранительные органы края вынуждены самостоятельно решать эту проблему.

Исходя из вышеизложенного, необходимо, как нам представляется, сделать следующие выводы:

- неконтролируемый рост вынужденных мигрантов повлек за собой не только ослабление инфраструктуры региона, но и увеличил социальную напряженность, рост безработицы, межнациональные конфликты;
- на криминальную ситуацию наравне с миграцией оказывают влияние кризисные явления в экономике и финансовой сфере, социально-экономическая нестабильность и последствия этнорегиональных конфликтов;
- выделяется четыре вида вынужденных мигрантов;
- мигранты активно способствуют росту преступности.

Особую озабоченность вызывают такие виды преступной деятельности, как фальшивомонетничество, незаконный оборот наркотических средств, огнестрельного оружия, похищение людей и терроризм.

Несмотря на то, что в мире в разные периоды времени сотни тысяч людей изгонялись из обжитых мест по причине их принадлежности к той

или иной расе, национальности, религии, определенному социальному классу, либо вследствие политических убеждений, а также в случаях политических репрессий, войн и погромов, этой проблеме не уделялось должного внимания.

О влиянии различных факторов на преступность неоднократно указывалось в исследованиях известных криминологов. Так, Бабаев М.М. выделил группу из десяти наиболее значимых факторов, таких, как рождаемость, миграция, отношение доходов к прожиточному уровню, прирост отношения доходов к прожиточному уровню, коэффициент неплатежей, уровень официальной безработицы, уровень скрытой безработицы, индекс физического объема промышленной продукции, прирост несовершеннолетних [1, с. 126].

Миграция как фактор социально-экономического и политического развития общества все больше заставляет обращать на себя внимание не только теоретиков, но и представителей исполнительной и законодательной власти, а также криминологов, так как является одним из факторов, детерминирующих преступность.

Пока же анализ миграционной ситуации и управления миграционными процессами показывает, что наука еще не ответила ни на вопросы концептуального характера, касающиеся миграционной политики, ни на практические требования борьбы с преступностью мигрантов.

На характер изменения миграционных процессов в Республике Казахстан оказывают влияние как общие для постсоветского пространства причины, так и региональные факторы. Общие для постсоветского пространства причины, обусловившие современные миграционные потоки, в науке уже известны. Наиболее удачно сформулированы они Зайончковской Ж.А., которая подразделяет их на следующие группы:

1. Распад СССР и сопровождавшая его дестабилизация социальной обстановки: подъем национализма, этнические конфликты, гражданские войны, боязнь потерять гражданство страны происхождения, ущемление в правах.

2. Экономический кризис и связанные с ним падение производства, удорожание жизни, инфляция, появление безработицы.

3. Развитие рыночных отношений, приватизация, рост частного предпринимательства, расширение коммерции, рынка недвижимости.

4. Формирование новой дифференциации постсоветского пространства: различия между новыми государствами-республиками бывшего СССР в отношении политических систем, ско-

рости и характера протекания экономических реформ, спада производства, уровня жизни, социальной нестабильности и этнической терпимости.

5. Либерализация и демократизация жизни, расширение прав и свобод граждан, переход к политике «открытых дверей» и изменение правовых подходов к миграциям [2, с. 56].

Английский экономист Т. Мальтус утверждал, что причины миграционных процессов исходят из того, что рост народонаселения происходит в геометрической прогрессии, а рост жизненных средств в связи с законом убывающего плодородия почвы – в арифметической прогрессии. Это, по его мнению, приводит к превышению численности населения над объемом жизненных благ [3, с. 56]. Однако эти тенденции протекают в различных регионах разновременно и, следовательно, избыточное население районов оказывает чрезмерное давление на менее заселенные.

Как видим, Ж. А. Зайончковской и Т. Мальтусом выделены похожие причины.

В.В. Покшишевский подразделял факторы (причины) миграции на «негативные» и «позитивные», силы «выталкивания» и силы «притяжения», при этом отмечал, что главным в механизме возникновения миграции являются, несомненно, силы «притяжения», которые и обуславливают стремление переселенцев улучшить условия своей жизни на новом месте [4, с. 96].

Следует признать, что теоретически «негативные» факторы миграции, или силы «выталкивания», также обуславливают желание мигранта улучшить условия существования, но в отличие от «позитивных» сил имеют другую мотивационную структуру, так как в основе возникновения миграционного поведения лежит не желание человека или группы людей изменить место проживания, а объективная необходимость такого поступка.

И если проводить анализ внутренней мотивационной структуры миграционных потоков постсоветского периода, то можно прийти к выводу, что преобладающую роль здесь имела экономическая целесообразность и на формирование миграционных потоков в большей степени влияли факторы «притяжения». Вместе с тем такой подход нельзя рассматривать как полностью положительный, поскольку сильная централизация управления экономическими, социальными и демографическими процессами в советский период привела к господству одностороннего подхода к миграции как феномену, полностью

зависящему от территориальных сдвигов в размещении материальных элементов производительных сил.

В этих условиях осуществлялись массовые переброски миллионов людей на большие расстояния, насильственная депортация целых народов без учёта исторических, культурных, этнических и иных особенностей их расселения, что отрицательно сказалось на развитии всех наций бывшего Союза, состоянии демографической, социальной, экономической и криминогенной обстановки во многих регионах.

Исследования же мотивационной структуры миграционных потоков последних 12 лет свидетельствуют о расширении влияния «негативных» факторов, которые как раз и заключаются в развитии сил «выталкивания».

В.А. Берзин причины миграционных процессов подразделяет на следующие виды:

- политические, обусловленные серьезными противоречиями, возникшими в сфере политического переустройства общества;
- этнокультурные, обусловленные резко возросшей напряженностью в межнациональных отношениях;
- экономические, связанные с серьезным кризисом, сопровождающим переход к новым экономическим отношениям [5, с. 150].

Вместе с тем, как свидетельствуют результаты проведенного нами исследования, перечень причин, влияющих на рост миграционных потоков и их криминального воздействия, гораздо шире. По нашему мнению, к факторам, обуславливающим вынужденную миграцию, следует относить:

- гражданские столкновения, массовые беспорядки, сопровождающиеся причинением тяжкого и средней тяжести вреда здоровью, независимо от причин их возникновения;
- преследование по национальному, расовому, религиозному, политическому и другим мотивам, независимо от форм дискриминации политических и гражданских прав;
- изменение политической ситуации или политического устройства, ставящее отдельных людей или социальные группы (к таковым можно отнести военнослужащих, специалистов, работающих в национальных округах, и т. д.) в положение, которое не позволяет им реализовать в полной мере свои конституционные права;
- экологические катастрофы, сопровождающиеся причинением или угрозой причинения вреда жизни и здоровью граждан.

К причинам, а, как нам представляется, они

являются одними из основных, относятся суверенизация бывших республик, разжигание национализма и гражданских войн, реформирование политической системы в стране, экономические факторы, правовой вакуум на территории постсоветского пространства. Как представляется, необходимо учитывать и политические составляющие причинного комплекса миграции, поскольку распад, например, СССР, явился как бы толчком к национальному сепаратизму в национальных регионах и росту вынужденной миграции. И это не случайно, поскольку исторический опыт свидетельствует, что распад империй всегда сопровождается политическим, религиозным, этническим размежеванием некогда целого социального организма [6, с. 400].

Весь перечисленный комплекс причин тесно связан между собой, поскольку причинность как ядро детерминации в общенаучном плане означает такую связь, в которой одно явление или процесс при определённых условиях порождает, воспроизводит, продуцирует другое.

Связь между миграцией и преступностью двусторонняя. С одной стороны, эти детерминанты усугубляют миграцию, а их нейтрализация может способствовать уменьшению миграционных потоков и снижению криминальных явлений в обществе. С другой стороны, рост криминальных явлений в обществе обостряет причины и мешает развитию в России общественных отношений. Отсюда следует, что, во-первых, уменьшить и ограничить криминальную активность мигрантов можно только одновременно снижая уровень детерминант, ее порождающих, и, во-вторых, решению этих проблем будет способствовать предупреждение криминальных явлений в обществе, вызванных вынужденной миграцией.

Исторический опыт человеческой цивилизации убедительно свидетельствует о воздействии межнациональных отношений на состояние криминогенной обстановки. «В ряде регионов России, как и в бывших республиках Союза, ощущается гипертрофирование национальной идеи, ее трансформация в национализм и сепаратизм... Это с неизбежностью приводит к росту конфронтационности массового сознания, национальному обособлению и разобщенности, к усилению напряженности в межнациональных отношениях» [7].

Как идеология, политика и социальная практика направлены на проповедь национальной исключительности и превосходства, разжигание ксенофобии и национальной вражды, так и наци-

онализм обладает исключительным потенциалом разрушения, способным нагнетать социальную напряженность в обществе, разжигать конфликты различного масштаба (Югославия, конфликты в бывших союзных республиках, в том числе события 1986 г. в г. Алма-Ате, Чеченская Республика). Именно национализм обладает способностью спровоцировать к объединению представителей одной национальности, над которыми якобы нависла реальная угроза. Ученые давно подметили многократно усиливающуюся реакцию людей, если происходит воздействие на их национальные чувства. Так, Г. Лебон писал: «Общность чувств, идей, верований и интересов, созданная медленными наследственными накоплениями, придает психическому складу народа большое сходство и большую прочность, обеспечивая ему в то же время громадную силу» [8].

Национализм не только спланирует представителей одного народа, но и одновременно формирует образ врага по отношению к представителям других наций или народов, провоцируя ответную реакцию. Этим и был вызван огромный миграционный поток.

Это, в свою очередь, вызвало действие таких факторов, как:

- формирование долговременных очагов социальной напряженности и противоборства, способных легко перейти в стадию открытого конфликта с активным применением форм насилия, что увеличивает потоки миграции;
- углубление влияния этноклановых и иных корпоративных групп на развитие конфликта и использование его деструктивных, насильственных форм в своих корыстных целях;
- усиление миграции населения, нарастание волны беженцев, что влечет за собой тяжелые социальные и экономические последствия и создает новые очаги напряженности в других регионах, местах населения беженцев;
- широкомасштабное распространение криминальных процессов;
- обострение этноцентристских и религиозных ортодоксальных течений [8].

Криминологическая безопасность — новое понятие, необходимость его введения впервые специально обосновали М.М. Бабаев и В.А. Плешаков. Ими было предложено рассматривать криминологическую безопасность как объективное состояние защищенности жизненно важных и иных существенных интересов личности, общества и государства от преступных посягательств и угроз таких посягательств, порождаемых различного рода криминогенными фактора-

ми (явлениями и процессами), а также осознание людьми, независимо от их статуса, такой своей защищенности [7, с. 542].

При характеристике критериев криминологической безопасности миграционных процессов следует говорить:

- о криминологической безопасности миграции как социального явления, требующего вмешательства государственных органов для защиты прав и свобод вынужденных мигрантов, с учетом решения всех социальных проблем.

Тем самым будет действовать два основных принципа обеспечения криминологической безопасности миграции — защита прав и свобод граждан и упреждающее влияние на причины и условия, способствующие преступным проявлениям, обуславливающие возникновение угрозы преступных посягательств среди мигрантов;

- следует рассматривать связь «миграция — преступность».

- о эффективном функционировании государственной системы предупреждения преступлений, совершаемых мигрантами;

- взаимная ответственность граждан, общества и государства за состояние обеспечения криминологической безопасности;

- непрерывное профилактическое воздействие на субъекты криминального и предкриминального поведения и образа жизни;

- об обеспечении в борьбе с преступностью приоритета мер профилактики, предотвращения и пресечения преступных посягательств в целях недопущения самих преступлений либо наступления вредных последствий их совершения [8, с. 158].

Согласно ст.22 Закона РК «О правовом положении иностранцев» закреплено, что иностранцу запрещается въезд в Республику Казахстан:

- 1) в интересах обеспечения национальной безопасности, охраны общественного порядка и здоровья населения;

- 2) если его действия направлены на насильственное изменение конституционного строя;

- 3) если он выступает против суверенитета и независимости Республики Казахстан, призывает к нарушению единства и целостности ее территории;

- 4) если он разжигает межнациональную и религиозную вражду;

- 5) если это необходимо для защиты прав и законных интересов граждан Республики Казахстан и других лиц;

- 6) если он принадлежит к террористическим или экстремистским организациям, был осужден

за террористическую или экстремистскую деятельность либо в случае признания судом в его действиях особо опасного рецидива;

7) если им не исполнено взыскание за совершение уголовного или административного правонарушения, наложенное на него в период предыдущего пребывания в Республике Казахстан;

8) если в период предыдущего пребывания в Республике Казахстан им не представлена декларация по индивидуальному подоходному налогу в случае, когда представление такой декларации предусмотрено законодательством Республики Казахстан;

9) если он не представил подтверждение о наличии средств, необходимых для пребывания и выезда из Республики Казахстан, в порядке, определяемом Правительством Республики Казахстан, за исключением этнических казахов, лиц, родившихся или ранее состоявших в гражданстве Республики Казахстан или Казахской Советской Социалистической Республики, и членов их семей;

10) если при обращении с ходатайством о въезде он сообщил о себе ложные сведения или не представил необходимые документы в срок, установленный законодательством Республики Казахстан;

11) при наличии у него заболеваний, являющихся противопоказанием для въезда в Республику Казахстан.

Иностранцам, ранее выдворенным из Республики Казахстан, запрещается въезд в Республику Казахстан в течение пяти лет со дня вынесения решения о выдворении.

Не рассматриваются заявления принимающих лиц о приглашении в Республику Казахстан иностранцев, если в течение одного года до подачи такого заявления принимающие лица были привлечены к ответственности за непринятие мер по своевременной регистрации иммигрантов, оформлению документов на право их пребывания в Республике Казахстан, передвижения по территории страны и обеспечению выезда из

Республики Казахстан по истечении определенного срока пребывания.

При въезде в Республику Казахстан иностранцам выдаются миграционные карточки в порядке, предусмотренном Правительством Республики Казахстан.

Визы на въезд или соответствующие им другие документы выдаются дипломатическими представительствами и консульскими учреждениями Республики Казахстан или в отдельных случаях специально уполномоченными на то представителями Республики Казахстан.

Основаниями для выдачи виз являются приглашения принимающих лиц или разрешение уполномоченных на то государственных органов Республики Казахстан, если иное не предусмотрено международными договорами Республики Казахстан [9].

В целом процесс обеспечения криминологической безопасности включает широкий комплекс мер: профилактику, раскрытие и расследование преступлений, наказание, исправление и перевоспитание преступников, виктимологическую защиту и работу с потерпевшим, и т. п.

Вместе с тем здесь смысловой акцент с объекта «нападения» (преступность) переносится на объект защиты (личность, общество, государство), т. е. на те ценности, которым собственно и должна быть гарантирована криминологическая безопасность.

Именно этот тезис явился основанием для его использования при раскрытии проблем безопасности процессов миграции, так как следует учитывать не только криминальный вклад миграции в региональную преступность, но и исследовать:

- уровень правовой защищенности вынужденных и незаконных мигрантов, в том числе защите их прав и свобод;
- уровень их социальной обеспеченности;
- уровень социальной напряженности, вызванный массовыми потоками вынужденных мигрантов, и т. п.

Литература

- 1 Бабаев М.М., Плешаков В.А. Теоретические и прикладные проблемы обеспечения криминологической безопасности / Сб. Уголовная политика и проблемы безопасности. – М., 1998. – 568 с.
- 2 Методология и методы изучения миграционных процессов. Междисциплинарное учебное пособие / Под ред. Ж. Зайончковской, И. Молодиковой, В.Мукомеля. – М., 2007. – 370 с.
- 3 Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения. – СПб., 1868. – 356 с.
- 4 Покшишевский В.В. Население и география. – М., 1978. – 315 с.

- 5 Берзин В.А. Криминологическая характеристика и профилактика преступности мигрантов в условиях сверхкрупного города (на материалах города Москвы): Дис. ...канд. юрид. наук. – М., 1999. – 186 с.
- 6 Гордон Л. А., Клопов Э. Б. Социальные эффекты и структура безработицы в России // Социологические исследования. — 2000. — № 1.
- 7 Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность. – М.: Рос. право, Юрид. лит., 1992. – 431 с.
- 8 Лебон Г. Психология народов и масс. — СПб., 1995. – 311 с.
- 9 Закон Республики Казахстан «О правовом положении иностранцев» от 19 июня 1995 года.

References

- 1 Babaev M.M., Pleshakov V.A. Theoretical and applied problems of ensuring criminological security / Sat. Criminal policy and security issues. - M., 1998. - 568 p.
- 2 Methodology and methods of studying migration processes. Interdisciplinary textbook / Ed. J. Zayonchkovsky, I. Molodikova, V. Mukomelya. - M., 2007. - 370 p.
- 3 Malthus T. Experience of the law of population. - St. Petersburg, 1868. - 356 p.
- 4 Pokshishevsky V.V. Population and geography. - M., 1978. - 315 p.
- 5 Berzin V.A. Criminological characteristics and prevention of crime of migrants in the conditions of a super-large city (on materials of the city of Moscow): Dis kand. ... cand. Jurid. Sciences. - M., 1999. - 186 p.
- 6 Gordon L.A., Klopov E.B. Social effects and the structure of unemployment in Russia // Sociological research. – 2000. – No. 1.
- 7 Karpets I.I. Crime: illusions and reality. - Moscow: Ros. Right, jurid. Lit., 1992. - 431 p.
- 8 Lebon G. The psychology of peoples and the masses. - St. Petersburg, 1995. - 311 p.
- 9 The Law of the Republic of Kazakhstan «On the Legal Status of Aliens» of June 19, 1995.

Adanbekova Z.N., Omarova A.B.

Legal nature of the state procurement contract

The article is devoted to the complex research of the legal nature of the state procurement contract. Analyzed the concept and legal features of the state procurement contract as the main legal instrument of regulating social relations in the sphere of state procurement. Based on the analysis of the legal nature of the state procurement contract, as well as consideration of jurists' interpretations of nature of the sales contract establishes that the state procurement contract is a type of sales contract and legal regulations on the sales contract are applicable to the state procurement contract. The author concludes that the state procurement contract is poorly understood and requires further research.

Key words: state procurement, state procurement contract, sales contract, state, customer, consensual, onerous contract.

Аданбекова З.Н., Омарова А.Б.

Мемлекеттік сатып алулар туралы шарттың құқықтық табиғаты

Мақала мемлекеттік сатып алу шартының құқықтық табиғатын кешенді зерттеуге арналады. Мемлекеттік сатып алуларды жүзеге асыру саласында туындайтын қоғамдық қатынастарды реттеудің негізгі құқықтық құралы ретінде мемлекеттік сатып алу туралы шарттың түсінігі мен құқықтық ерекшеліктері талданған. Мемлекеттік сатып алу шартының құқықтық табиғатын талдау мен құқықтанушылардың сатып алу-сату шартының табиғатына бағытталған түсіндірмелерінің негізінде мемлекеттік сатып алу шарты сатып алу-сату шартының бір түрі болып табылатындығы және сатып алу-сату шартына қолданылатын жалпы ережелер мемлекеттік сатып алу шартына да қолданылатыны анықталды. Мемлекеттік сатып алу шартының консенсуалдылығы, өтемелілігі мен өзаралылығы атала отырып, автор бұл шарттың толық зерттелінбеген және әрі қарай зерттеуді қажет етеді деген қорытындыға келеді.

Түйін сөздер: мемлекеттік сатып алу, мемлекеттік сатып алу туралы шарт, сатып алу-сату шарты, мемлекет, тапсырыс беруші, консенсуальдылық, өтеулі шарт.

Аданбекова З.Н., Омарова А.Б.

Правовая природа договора о государственных закупках

Статья посвящена комплексному исследованию правовой природы договора о государственных закупках. Проанализированы понятие и правовые особенности договора о государственных закупках как основной правовой инструмент регулирования общественных отношений в сфере осуществления государственных закупок. На основании анализа правового характера договора о государственных закупках, а также рассмотрения толкований правоведов природы договора купли-продажи устанавливается, что договор о государственных закупках является разновидностью договора купли-продажи и нормы законодательства о договоре купли-продажи применимы к договору о государственных закупках. Выделяя консенсуальность, возмездность и взаимность договора о государственных закупках, автор приходит к выводу что данный договор мало изучен и требует дальнейших исследований.

Ключевые слова: государственные закупки, договор о государственных закупках, договор купли-продажи, государство, заказчик, консенсуальность, возмездный договор.

LEGAL NATURE OF THE STATE PROCUREMENT CONTRACT

In recent years, functions of the state greatly expanded, especially in industrialized countries. A powerful lever of state influence on the economy is a system of state orders, procurement of products, works and services for public use.

Since government procurement occupy a significant place in the expensive part of the budget of most developed countries, they are an effective tool for managing the economy.

Special legal act regulating relations in the field of state procurement, the Law of RK «On state procurements» (hereinafter – the Law) defines state procurement as the acquisition of customers for a fee of goods, works and services in accordance with the Law and the civil legislation of the Republic of Kazakhstan [1]. That is, in fact, state procurement is – buying and selling of goods, works and services between the buyer – the state and the seller. The state procurement of goods, works and services may include the purchase of medicines, car insurance, renovation of premises, building state institutions, etc. Actually, the state procurement market covers virtually all spheres, and the state acts as the buyer in this market.

An important legal instrument of the state procurement regulation is a state procurement contract. According to the Law of Kazakhstan, the state procurement contract is – a civil contract concluded through the web portal of state procurement between the customer and supplier, certified by digital signature. The provided definition does not explain the legal nature of the mentioned contract fully.

The word «procurement» in the dictionary of business terms is defined as the purchase of goods in bulk, in large quantities in the external and domestic markets. A Dictionary of Economics and Mathematics understands by «procurement» customer's acquisition of goods (works and services) because of contracts [2].

Based on the concepts of the term procurement and definitions of the essence of the state procurement contract, it is possible to determine that the contract is a kind of civil contract, namely the sales contract. Therefore, to fully understand the legal nature of the state procurement contract it is necessary to disassemble the contract of sale.

Purchase and sale is one of the most important institutions of civil law. We know the history of legal regulation of this contract

totals almost four thousand years [3, p. 74]. The passing centuries have been a kind of natural selection of rules for the sale. Random, unfortunate situation with time then selected, giving way to a more reasonable and quality, raise the level of legal technology. Legal rules governing the initially only the sale, gradually have become a kind of common assumptions for other civil transactions. This sale and purchase Institute have had a great influence on the formation of the contractual rights of all legal systems: the historical aspect of it has grown almost all the general part of the law of obligations. In turn, the general provisions of contract law were almost entirely distributed to the relations between the purchase and sale [4, p. 38].

The concept of sales contract occurred in ancient Rome. Existed in Roman law view of the sales contracts allows us to consider them from three points of view:

- As the basis of legal origin;
- Itself as a legal relationship arising from this base;
- A form that takes the appropriate legal relationship [5, p. 4].

It said the multi-valued representation of the contract was so precise and specific that only with certain minor modifications practically implemented in the Civil Code of the Republic of Kazakhstan and in the civil codes of other countries.

In the Soviet and post-Soviet literature, the concept of the sales contract was very consistently developed by many authors, especially well known O.S. Joffe. Recognizing the sales contract as an agreement between two or more persons of the occurrence, cessation or change in civil relations, O.S. Joffe at the same time noted that «contract sometimes refers to itself under the agreement the obligation arising out of such relationships, and in some cases the term refers to a document that secures the occurrence of an act of commitment to the will of all the parties» [6, p. 9].

In contemporary sources, namely Professor G.A. Zhailin, notes that «the purchase and sale agreement (or sales contract) is a kind of contractual relationship, mediating onerous transfer substantially all of the property (except for property withdrawn from civil turnover) from one subject to another. Moreover, the current civil law provides a number of its varieties. Introduction to the Civil Code of RK norms providing features of certain varieties of the sales contract, due to differences in the spheres of public life, where the treaty applies [6, p. 11].

Braginsky notes that the sales contract is a two-way, since each of the parties to the contract (buyer

and seller) performs duties in favor of the other side and is considered a debtor on the other hand that is required to make in her favor, and at the same time its creditor that that it is entitled to demand from it. Moreover, in the sales contract takes place two opposing obligations, equally significant and important: the seller's obligation to transfer goods to the buyer and the buyer's obligation to pay the purchase price – are mutually dependent on each other and are in principle economically equivalent [7, p. 310].

Parties of the sales contract are a seller and a buyer. A seller is an individual or any legal entity, as well as a customer – any individual or legal entity, including a business entity [8, p. 256].

According to Clause 1, Article 406 of the Civil Code of RK: «According to the agreement of purchase and sale (the seller) undertakes to transfer the property (goods) in property, economic management or operational control of the other party – the buyer, and the buyer is obliged to accept it (property) and pay him a sum of money (price)» [9].

Therefore, after analyzing the above, it can be said that the state procurement contract is a kind of sales contract and generates a relationship of obligation between the parties. According to the state procurement contract, supplier (seller) undertakes to transfer the goods, to provide service, to do the work, and the customer (buyer) undertakes to accept the goods, services, work and pay him a sum of money (price). This formulation allows complete coverage of the possible number of participants. In addition to individuals and legal entities, state and the administrative-territorial units are involved as the main subjects of the state procurement contract and, accordingly, the parties of the contract on state procurement referred as the customer and the supplier.

When the buyer is a state-owned enterprise, government enterprise or public institution, the property comes into their economic management, operational management. At the same time, the right of ownership arises either for the state or for the administrative-territorial unit, depending on whether it is Republican or municipal enterprise.

Let us consider some of the essential legal characteristics of this contract.

The contract on state procurement is consensual because it is considered concluded from the moment when they reached the agreement on all essential terms of the contract, which must be installed directly between the parties.

Contract on State Procurement is a compensatory contract. The transfer of goods, services, works require transmission instead of the pur-

chase price. Moreover, the purchase price is not, in some cases the economic equivalent of the goods, the conditions in this respect consists in the fact that the contract does not manifest traits enslaving transaction, and does not violate mandatory rules on pricing.

Subjective rights and obligations of the parties, which are directed oppositely, allow to characterize the agreement on state procurement as a mutual agreement. It is about the rights and responsibilities that reflect the essence of this contract. Auxiliary scope of rights and responsibilities can be a departure from reciprocity.

Contract on State Procurement has some differences from other civil contracts. For example:

- from a deed of gift, it differs by exchanging of goods, services or works for a certain amount of money, whereas deed of gift provides uncompensated expropriation of property;
- unlike the contract of barter is that the contract of barter is not money acts as a counter-meeting, and other goods (things).

Unlike a rent contract is as follows. The main content of the rental contract is the obligation of the debtor to perform periodic payments to pensioners who transferred the property to the debtor in certain

property. The total amount of these payments, as opposed to the price in the contract on the state purchases, usually cannot be determined, regardless of the value of the transferred property, and payments can be made either in cash or in kind.

In conclusion, according to the contract on state procurement, supplier (seller) undertakes to transfer the goods to be of service, to do the work, and the customer (buyer) undertakes to accept the goods, services, work and pay him a sum of money (price). According to the legal nature, as well as many other instruments in civil circulation, the contract has the legal characteristics of a consensual, compensatory character, reciprocity. The main distinguishing features of the obligations arising out of the state procurement contract are:

- The contracting parties – the customer (the state) and the supplier (natural and legal persons);
- Obligations of the parties under the agreement comply with the rights belonging to them;
- Subject of the contract is the actions of the parties on a paid transfer of ownership of goods, services and works in favor of another.

Significant to note, that state procurement contract is less researched and needs further scientific analysis.

References

- 1 The Law of RK «On state procurements» // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34050877
- 2 Explanatory Dictionary // <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/806810>
- 3 Vakhnin I.G. Wholesale contracts of sale and delivery of goods. Resources, information, procurement, competition, 2010.
- 4 Luntz L.A. Foreign buying and selling (conflict issues) – M., 2012.
- 5 Novitsky I.B., Peretersky I.S. Roman private law: Textbook – M., 2006.
- 6 Zhailin G.A. Civil Law. The special part. Textbook. Volume 2 – Almaty, 2014.
- 7 Braginsky M.I., Vitryansky V.V. Contract Law: General – M., 2007.
- 8 Belenkov R. Civil law .CH.2 – M.: PRIOR 2008.
- 9 The Civil Code of the Republic of Kazakhstan (Special Part) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013880

Мейркулова Г.Д.,
Ордаева А.Ж., Абдрасилова Б.К

**Террористік, экстремистік
ұйымдардың қылмыстық
қызметінің қылмыстық
құқықтық сипаттамасы**

Meirkulova G.D.,
Ordaeva A.Zh., Abdrassilova B.K.

**Criminal and legal characteristic
of criminal activity of terrorist,
extremist organizations**

Мейркулова Г.Д.,
Ордаева А.Ж., Абдрасилова Б.К

**Уголовно-правовая
характеристика преступной
деятельности
террористических,
экстремистских организации**

Аталған мақалада Қазақстан Республикасындағы терроризммен күрестің қылмыстық-құқықтық аспектілері туралы айтылған. Террористік бағыттағы қылмыстармен күрес аясындағы халықаралық, сондай-ақ қазақстандық нормативтік құқықтық базаны талдау жүзеге асырылған. Терроризмнің криминологиялық сипаттамасы ашылған. Сонымен қатар, терроризмнің пайда болуына, жандануына және таралуына ықпал ететін себептілік кешені мен факторлар зерттелген.

Түйін сөзер: терроризм, қағидалар, айқындау, терроризмді қаржыландыру, сақтандыру, террористік ұйымдар.

In this article it is told about criminal and legal aspects of fight against terrorism in the Republic of Kazakhstan. The analysis of both the international, and Kazakhstan regulatory legal base in the field of fight against crimes of a terrorist orientation is carried out. The criminological characteristic of terrorism reveals. And also the causal complex and factors promoting emergence, activization and distribution of terrorism is investigated.

Key words: terrorism, principles, identification, terrorism financing, prevention, terrorist organizations.

В данной статье говорится об уголовно-правовых аспектах борьбы с терроризмом в Республике Казахстан. Осуществляется анализ как международной, так и казахстанской нормативной правовой базы в области борьбы с преступлениями террористической направленности. Раскрывается криминологическая характеристика терроризма. А также исследуется причинный комплекс и факторы способствующие возникновению, активизации и распространению терроризма.

Ключевые слова: терроризм, принципы, выявление, финансирование терроризма, предупреждение, террористические организации.

**ТЕРРОРИСТІК,
ЭКСТРЕМИСТІК
ҰЙЫМДАРДЫҢ
ҚЫЛМЫСТЫҚ
ҚЫЗМЕТІНІҢ
ҚЫЛМЫСТЫҚ
ҚҰҚЫҚТЫҚ СИПАТТА-
МАСЫ**

Қоғам өміріндегі проблемаларды шешуде концепциялық негіздерді анықтайтын құқықтық ғылымдардың маңызы ерекше, сонымен қатар тәжірибелік тұрғыда да оның өзіндік орны бар.

Мемлекетіміз тәуелсіздігін алып, бұрынғы қалыптасқан қоғамдық құбылыстар түбегейлі өзгеруі және жаңа қоғамдық қатынастарға көшуінде туындаған қоғамдағы әр түрлі күрделі жағдайлар, қарапайым халықтың өмірі үнемі ауысып жатқан экономикалық дағдарыс, әр түрлі саясат терроризммен, террористік ұйымдардың пайда болуына әкелді.

Бүгінгі таңдағы халықаралық деңгейде ұйымдасқан террористік экстремистік ұйымдардан келетін қауіп-қатер мен зардаптың туындауына әкеліп отырғаны бүкіл халыққа мәлім.

Терроризммен, террористік ұйымдардан қоғамға келетін қауіптілікті анықтағанда, алдымен, ауырлық дәрежесі әртүрлі тіркелген қылмыстық іс-әрекеттердің жалпы санындағы оның үлестік салмағы анықталады [1, 17 б.].

Терроризм, қылмысты зерттеу кезінде террористік топтың құрылып қылмыстық әрекеттерін жүзеге асырғыны жөніндегі қылмыстылықтың категориясына тән қылмыстарды зерделегенде туындайтын проблемаларды ескере отырып, терроризмді жүзеге асырғаны үшін тіркелген қылмыстардың құрылымы мен динамикасын, күй жайын талдауды қажет етеді.

Жалпы террористік ұйымдардың әрекеттері жөнінде, қылмыстылықтың статистикалық және эмпирикалық материалдарды пайдалана отырып, терроризмнің қылмысын жүзеге асыру жөніндегі қылмыстылықтың туындауын анықтауда, қылмысты талдаудың негізгі мақсаты қылмыстың сапалық және сандық сипаттамасы мен оның диалектикалық байланыстылығын анықтауда ең негізгісі қылмыстық істер мен басқа да материалдарды салыстыра отырып зерделенген [2, 107 б.].

Қазақстан Республикасы ҚК 255-2 бабы бойынша, 256-1, 2 бөлімі анықталды Яғни, Терроризмді насихаттау немесе терроризм актісін жасауға жария түрде шақыру, сол сияқты көрсетілген материалдарды тарату мақсатында дайындау, сақтау немесе тарату немесе осы аталмыш баптың екінші бөлігінде көрсетілгендей адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып не қоғамдық бірлестіктің лидері жасаған бұқаралық

ақпарат құралдарында немесе ақпараттық-коммуникациялық желілерді пайдалана отырып жасау яғни құқық бұзушылықтың объектісі қоғамдық қауіпсіздік болып танылса, нақты объектісі, Терроризмді насихаттау немесе терроризм актісін жасауға жария түрде шақыру, құқық бұзушылық тікелей қасақанылық әрекетімен жасалады, сонымен қатар қылмыс құрамы материалды немесе келте болуы мүмкін, себебі экстремистік әрекеттерді насихаттау үшін материалдарды дайындау бірақ, экстремистік пиғылдағы материалдар таратылмаған жағдайда қылмыс құрамы келте болуы да мүмкін және қылмыс қашанда әрекет арқылы жүзеге асырылады, сонымен субъектісі арнаулы немесе кәмелет жасқа толған тұлға болады [3, 51 б.].

Бірақ, егер Террористік немесе экстремистік даярлықтан өту бірнеше рет жасалуы мен қайталануы ҚК Ерекше бөлімінің нақтылы баптарында мән-жайды дәрежелейтін ретінде көзделген болса, мәселен Террористік немесе экстремистік даярлықтан өту кезінде, адамдарды бопсалау, ұйымға келуге тарту, қорқыту арқылы жасалса, онда олар жазаны ауырлататын мән-жайлар ретінде емес, қылмысты дәрежелейтін белгі ретінде ескеріледі.

Террористік немесе экстремистік даярлықтан өту қылмыстық жауаптылық өзінің мазмұны бойынша әлеуметтік, нысаны бойынша номативтік қызметтерді атқарады және қоғамдағы қатынастарды реттеу мақсатында жүзеге асырылады [4, 87 б.].

Террористік немесе экстремистік даярлықтан өту, даярлықты жүзеге асырған, ұйымдастырған немесе қаржыландырған басқада адамдарды анықтауға ықпал етсе, ол туралы ақпарат берген жағдайда Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 260 баптың қылмыс құрамының барлық белгілері бар, әрекетті жасаған адамға қылмыстық заңда қарастырылған қылмыстық жауаптылыққа тартылады.

Сонымен қатар ҚР Қылмыстық кодексінің 260 бап Террористік немесе экстремистік даярлықтан өту, әрекет арқылы объективтік белгілері белсенді әрекет арқылы дайындық лагерлерінде, немесе оған басшылық ету арқылы жүзеге асырылған уақыттан бастап құқық бұзушылық болып есептеледі [5, 62 б.].

Террористік немесе экстремистік даярлықтан өтуге, адамдар тартқан, адамдарды даярлауға тікелей ұйымдастарған іс-әрекеттер жүзеге асырылса; адам өзінің қызметтік жағдайын пайдаланып террористік немесе экстремистік даярлықтан өтуге не оған басшысы бола отырып

қылмыстық іс-әрекетке барған сәттен бастап көмек көрсеткен сәттен басталады,

Террористік немесе экстремистік даярлықтан өтуге басшылық оның қызметіне қатысқаны үшін қылмыстық жауаптылықтың басталу сәті болып, қылмыс құрамының белгілерін құрайтын әрекет танылады.

Қазақстан Республикасының шегінен тыс-қары жерде, оқып-үйренуші үшін көрнеу белгілі террористік немесе экстремистік қылмыс жасаудың машықтары мен дағдыларын үйретуге бағытталған даярлықтан өту немесе Қазақстан Республикасының аумағында Терроризмді жүзеге асыру және оған басшылық ету және оның қызметіне қатысу терроризмді жүзеге асыру бойынша қылмысы тіркелгенімен, террористік топ мүшесінің кінәсін сараптау қиын, сондықтанда Терроризмді жүзеге асыру және оған басшылық ету және терроризмнің нақты көрінісін көрсету мүмкіндігі төмен.

Сонымен қатар Террористік немесе экстремистік даярлықтан өткені үшін Қылмыстық кодексте жауаптылық қарастырылған, яғни, террористік немесе экстремистік даярлықтан өту немесе өткізуге дайындағаны және оған басшылық ету және оның қызметіне қатысқаны террористі ұйымның мүшесі адамның қылмысының жағымсыз салдарын өтеу міндеті жүктелгендігін білдіреді, қылмыстық әрекет қылмыстың себебі болса, қылмыстық жауаптылық салдары болады [3, 78 б.].

Заңда көрсетілген қылмыстық әрекеттері үшін қылмыстық жауаптылыққа тарту Қазақстан Республикасы атынан құқыққорғау органдарының құзыретіне берілген яғни, ұйымды ҚР Қылмыстық кодексінің 260-бап Террористік немесе экстремистік даярлықтан өткен «террористік», деп тану туралы өтінішті сотқа Қазақстан Республикасының Бас прокуроры, облыстық прокуратура және оларға теңестірілген прокуратуралар, ПД оның ішінде Терроризм сепаратизм террористік пен күрес басқармасының құзыреттері арқылы танылады.

Бірақ, егер қылмыстың яғни, Террористік немесе экстремистік даярлықтан өткен бірнеше рет қайталануымен ҚК Ерекше бөлімінің нақтылы баптарында мән-жайды дәрежелейтін ретінде көзделген болса, мәселен террористік немесе экстремистік даярлықтан өту кезінде, адамдарды бопсалау, ұйымға келуге тарту, қорқыту арқылы жасалса, онда олар жазаны ауырлататын мән-жайлар ретінде емес, қылмысты дәрежелейтін белгі ретінде ескеріледі [2, 141 б.].

Қылмыстық жауаптылық өзінің мазмұны бойынша әлеуметтік, нысаны бойынша нормативтік қызметтерді атқарады және қоғамдағы қатынастарды реттеу мақсатында жүзеге асырылады [4, 73 б.].

Террористік немесе экстремистік даярлықтан өткені үшін, қылмыстық жауаптылық деп қылмыс құрамының барлық белгілері бар әрекетті жасаған адамға мемлекеттік органдармен қолданылатын қылмыстық заңда қарастырылған қылмыстық құқықтық сипаттамасы, мәжбүрлеу шаралар түріндегі жағымсыз салдарды өтеу міндетін жүктеуді түсіну керек.

Басқа да заңдарда берілген мемлекеттік органдардың Терроризмді жүзеге асыру және оған басшылық ету және оның қызметіне қатысқанын анықтау және оның жолын кесу жөніндегі құзіреті, террористік ұйымдарды және терроризмді жүзеге асырғаны үшін жауаптылыққа тартылған адамдарды және сот террористік немесе террористік ұйым деп танылған ұйымдарды арнайы есепке алу ісін жүргізеді [3, 94 б.].

Террористік немесе экстремистік даярлықтан өтуге және оған басшылық ету және оның қызметіне қатысқан қылмыскердің қылмысын, себебін анықтау Мемлекетімізде терроризмнің таралуы ғылыми-заң әдебиеттері жеткіліксіздігі, дегенмен аталмыш қылмыстың әр түрлі қоғамдағы (саяси, экономикалық және т.б.) жағдайларға байланысты қарқынды түрде өсіп-көбейіп таралып отырғаны белгілі.

Соңғы жылдарда ТМД мемлекеттерінің ішкі саясатының тұрақсыздануын көздеген шет елдің сепаратистері терроризммен, террористік және ислам фундаменталистері әсіресе ваххабистерді айдап салуға күш салып отырғанын жасырмау керек [4, 51 б.].

Қандайда бір нақты мемлекеттің ішкі – сыртқы саясатын бағыт-бағдарын өзгертуге күш салып, мемлекетаралық қатынастар мен халықаралық терроризм арандатушылықтың бар екенін жасырмау керек. Мемлекеттің мүддесіне байланысты кейбір батыс елдері террористік ұйымның қолдауын пайдаланады бұл жағдай Батыс ғалымдары мен құқыққорғау органдары, үкімет өкілдерін қатты алаңдатып отыр. Дегенмен, терроризм әліде болса бір қатар мемлекеттің саяси құралы ретінде пайдаланып ішкі және сыртқы саясатында қандайда тікелей немесе жанама ықпалы бар екенін мойындау керек [3, 19 б.].

Кейбір терророристік ұйымдар үшін ол өте қолайлы және басқада мемлекеттердегі

жақтастарының көмегіне немесе мемлекетке мәлім болғанмен терроризмді жүзеге асыру және іс-әрекетіне шарасыздық танытқан сыңайлы, яғни, бұл террористік ұйыммен күресуде алдын алауда ұлттық халықаралық деңгейде қылмыстылықтың алдын алуда нәтижелі болмай отыр. Сондықтанда бұл орайда жалпы терроризм мен экстремистік пиғылдағы арнайы машықтану лагерлерінде сабақ алуды немесе басқада құқық бұзушылық қаупін алдын алуда ұлттық нормативтік заңдарды халықаралық деңгейдегі заңдармен сәйкестендіру қажеттілігі туындап отыр.

ҚР Қылмыстық кодексінің 260 бап Террористік немесе экстремистік даярлықтан өту Террористік іс-әрекеттер – террористік сипаттағы қылмыстарды жасауға бағытталған және төменде аталған әрекеттердің кез-келгенін қамтитын іс-әрекет;

- терроризм идеологиясын тарату;
- террористік акцияларды ұйымдастыру, жою, спарлау, дайындау және жасау;
- террористік акцияларды жасауға айдап салу, террористік мақсатта зорлық-зомбылық жасауға шақыру;
- террористік акцияларды жасау мақсатымен әскерлендірілген заңсыз құрылымды немесе қылмыстық ұйымдарды құру, сондай-ақ оларға қатысу;
- террористік акцияларға террористерді тарту, қаруландыру немесе пайдалану, сондай-ақ оларды террористік дағдыларға үйрету;- террористік ұйымдарды немесе террористерді қаржыландыру;
- террористік әрекетті дайындау мен жасауға жәрдемдесу.

Қазақстан Республикасының шегінен тыс қары жерде, оқып-үйренуші үшін көрнеу белгілі террористік немесе экстремистік қылмыс жасаудың машықтары мен дағдыларын үйретуге бағытталған даярлықтан өту немесе оған басшылық және оның қызметіне қатысу жөніндегі қылмыстарға қылмыстық жауаптылыққа тартуда, мемлекеттің өкілеттік органдары арқылы қылмыс жасаған қылмыстық жазалар түріндегі ауыртпалықтар мен бас бостандығы мен басқада мүмкіндіктерінен айыруларды өтеуі мен міндетін жүктеу құқығын өз тарапына алып, ал келесі жағы, құқық бұзушы осы ауыртпалықтар мен мүмкіндіктерді айыруларды өтеу міндеттей отырып, қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу және еңбекпен түзеу құқықтық қатынастарды түзейді [5, 43 б.].

Әдебиеттер

- 1 Н.Ә. Назарбаев Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы «Стратегия «Қазақстан-2050» дамушы мемлекеттің жаңа саяси бағыты» 14 желтоқсан 2012 ж. www.akorda.kz
- 2 Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі. (№ 226-V 3 шілде 2014ж. Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі баптарымен, № 167-1 16 шілде 1997ж. Қазақстан Республикасы қылмыстық кодексінің баптарына салыстырмалы кестемен) – Алматы: НОРМА-К. – 2014 – 240 б.
- 3 Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі Алматы. Юрист- 2015. 204 б. (2014ж. 7 қараша № 248-V
- 4 Дарменов А.Д. Криминологические аспекты борьбы с экстремизмом в Республике Казахстан: автореф. ... канд. юрид. наук. – Алматы, 2006.
- 5 Токсанбаев А.Б. Интерпол международный терроризм 2000.

References

- 1 Nazarbayev N.A. President of the Republic of Kazakhstan, The address of the «Strategy» Kazakhstan-2050 «new political course of the country and» December 14, 2012. www.akorda.kz
- 2 Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. (2014, July 3, No. 226-V. Articles of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, № 167-1 July 16, 1997. Comparative table of the provisions of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan) – Kazakhstan: Norma-K. 2014 – 240 b.
- 3 Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, Almaty. Yurist- 2015. 204 p. (2014. November 7, No. 248-V
- 4 Darkened AD Criminology icescape aspects barbs extremism Republic Kazakhstan: attired. ... Candia. jurid. Sciences. – Almaty, 2006.
- 5 Toksanbayeva AB, Interpal international terrorism in 2000.

Жубанова К.Х., Омарова Ш.Б.

**Возможности и технологии
использования метода Case
Study в обучении студентов**

Статья посвящена вопросам применения инновационных технологий такие как «Case Study», стимулирующих активность студентов и их взаимоотношения, групповую работу, способствующих развитию основных навыков.

Этот метод используется чтобы повысить способности студентов по обработке данных и их аналитические способности, чтобы повысить интерес к изучению различных тем и обстоятельств, по их выбору и поощряет активное обучение.

Ключевые слова: обучение, мотивация, возможности, инновация, работа в команде и развитие.

Zhubanova K.Kh., Omarova Sh.B.

**The possibilities and technologies
of using the method of Case
Study in teaching students**

The article is devoted to the Case Study method as one of the innovative teaching technologies that allows encouraging students' active learning and providing an opportunity for the development of key skills such as communication, group working and problem solving.

This method stimulates active obtaining of knowledge, skills for processing and analyzing information increases the students' interest of the topic and therefore their desire to learn variety of situations.

Key words: to teach, encourage, opportunity, innovative, group working, development.

Жубанова К.Х., Омарова Ш.Б.

**Студенттерді оқытуда Case
Study пайдаланудың мүмкіндігі
мен технологиясы**

Мақала студенттерінің оқудың белсенділігінің ынталандыруға және қарым-қатынас, топтық жұмыс, проблемаларды шешу сияқты негізгі дағдыларды дамытуға мүмкіндік беретін «Case Study» инновациялық технологиясына арналады.

Бұл әдіс студенттердің ақпаратты өңдеу және талдау дағдыларын меңгеруге, әртүрлі өздері қалаған тақырыптар мен жағдаяттарды оқуға қызығушылығын арттыруға, белсенді білім алуға ынталандырады.

Түйін сөздер: оқыту, ынталандыру, мүмкіндік, инновациялық, топтық жұмыс, дамыту.

**ВОЗМОЖНОСТИ И
ТЕХНОЛОГИИ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
МЕТОДА CASE STUDY
В ОБУЧЕНИИ
СТУДЕНТОВ**

Метод Case Study наиболее широко используется в обучении экономике и бизнес наукам. Родиной метода Case Study являются Соединенные Штаты Америки, а более точнее – Школа бизнеса Гарвардского университета. На ранней стадии своего возникновения этот метод широко применялся на курсах обучения аспирантов по программе MBA. Впервые он был применен в 1924 году. «Культурологической основой появления и развития кейс метода явился принцип «прецедента» или «случая». Этот метод изучения экономики был предложен в Гарвардском университете в Америке и в последнее время нашел широкое распространение в изучении медицины, юриспруденции, математики и других наук. В России применять кейс метод в обучении стали в 80-х гг., сначала в МГУ, а затем в академических и отраслевых институтах, позднее – на специальных курсах подготовки и переподготовки. «Кейс метод позволяет демонстрировать академическую теорию с точки зрения реальных событий... Он позволяет заинтересовать студентов в изучении предмета, способствует активному усвоению знаний и навыков сбора, обработки и анализа информации, характеризующей различные ситуации» [1].

«Хороший «кейс», как правило, учит искать нетривиальные подходы, поскольку не имеет единственно правильного решения. В реальном бизнесе есть пять или шесть способов решить проблему. И хотя для каждой ситуации существует классическое решение, это вовсе не значит, что именно оно будет оптимальным. Можно принять хорошее решение, а его результаты приведут к плохим последствиям. Можно принять решение, которое все вокруг считают неудачным, но именно оно приведет вас к нужным результатам» [3]. Метод Case Study способствует развитию различных практических навыков. Они могут быть описаны одной фразой – творческое решение проблемы и формирование умения анализа ситуации и принятия решения.

Метод Case Study развивает следующие навыки:

1. Аналитические навыки.

К ним можно отнести: умение отличать данные от информации, классифицировать, выделять существенную и несущественную информацию, анализировать, представлять и добывать ее, находить пропуски информации и уметь восстанавливать их. Мыслить ясно и логично. Особенно это важно, когда информация не высокого качества.

2. Практические навыки.

Пониженный по сравнению с реальной ситуацией уровень сложности проблемы, представленной в кейсе, способствует формированию на практике навыков использования экономической теории, методов и принципов.

3. Творческие навыки.

Одной логикой, как правило, CASE ситуацию не решить. Очень важны творческие навыки в генерации альтернативных решений, которые нельзя найти логическим путем.

4. Коммуникативные навыки.

Среди них можно выделить такие как: умение вести дискуссию, убеждать окружающих. Использовать наглядный материал и другие медиа – средства, кооперироваться в группы, защищать собственную точку зрения, убеждать оппонентов, составлять краткий, убедительный отчет.

5. Социальные навыки.

В ходе обсуждения CASE вырабатываются определенные социальные навыки: оценка поведения людей, умение слушать, поддерживать в дискуссии или аргументировать противоположное мнение, контролировать себя и т.д.

6. Самоанализ.

Несогласие в дискуссии способствует осознанию и анализу мнения других и своего собственного. Возникающие моральные и этические проблемы требуют формирования социальных навыков их решения».

Выделяют следующие основные этапы создания CASEов: определение целей, критериальный подбор ситуации, подбор необходимых источников информации, подготовка первичного материала в CASE, экспертиза, подготовка методических материалов по его использованию

Отличительной особенностью метода Case Study является создание проблемной ситуации на основе фактов из реальной жизни.

«Метод Case Study иллюстрирует реальную жизнь. в момент: хороший CASE и определенная методика его использования в учебном процессе...CASE – не просто правдивое описание событий, а единый информационный комплекс, позволяющей понять ситуацию. Кроме того, он должен включать набор вопросов, подталкивающих к решению поставленной проблемы. Хороший CASE должен удовлетворять следующим требованиям:

- соответствовать четко поставленной цели создания
- иметь соответствующий уровень трудности
- иллюстрировать несколько аспектов экономической жизни

- не устаревать слишком быстро
- иметь национальную окраску
- быть актуальным на сегодняшний день
- иллюстрировать типичные ситуации в бизнесе
- развивать аналитическое мышление
- провоцировать дискуссию
- иметь несколько решений

Некоторые ученые считают, что кейсы бывают «мертвые» и «живые». К «мертвым» кейсам можно отнести кейсы, в которых содержится вся необходимая для анализа информация. Чтобы «оживить» кейс, необходимо построить его так, чтобы спровоцировать учащихся на поиск дополнительной информации для анализа. Это позволяет кейсу развиваться и оставаться актуальным длительное время

Технология работы с кейсом в учебном процессе включает в себя следующие этапы:

1) индивидуальная самостоятельная работа обучаемых с материалами кейса (идентификация проблемы, формулирование ключевых альтернатив, предложение решения или рекомендуемого действия);

2) работа в малых группах по согласованию видения ключевой проблемы и ее решений;

3) презентация и экспертиза результатов малых групп на общей дискуссии (в рамках учебной группы).

При обучении на основе кейсов «можно использовать как минимум 6 форматов дискуссии:

1. «Учитель-студент: Перекрестный допрос.

Дискуссия между преподавателем и вами. Ваше высказывание, позиция или рекомендация будет рассматриваться посредством ряда вопросов. Тщательному исследованию подвергнется логика ваших утверждений, поэтому будьте предельно внимательны.

2. Учитель-студент: Гипотетический формат.

Сходен с предыдущим, но есть одно отличие: учитель будет излагать гипотетическую ситуацию, которая выходит за рамки вашей позиции или рекомендации. Вас попросят оценить эту гипотетическую ситуацию. Во время дискуссии вы должны быть открыты для возможной необходимости видоизменить свою позицию.

3. Студент-студент: Конфронтация и/или кооперация.

В данном формате дискуссия ведется между студентами. Возникает как сотрудничество, так и конфронтация. Например, одноклассник может оспорить вашу позицию, предоставив новую информацию. Вы или другой студент будете пытаться «отразить вызов». Дух кооперации и позитивной конфронтации позволит вам нау-

читься большому (в отличие от индивидуальных усилий).

4. Студент-студент: «Играть роль».

Учитель может попросить вас принять на себя определенную роль и взаимодействовать в ней с другими одноклассниками.

5. Учитель-класс: «Безмолвный» формат.

Преподаватель может поднять вопрос, который первоначально направлен отдельному лицу, а потом и всему классу (так как никто не может ответить)».

Возможности использования Case в обучении

Любой CASE дает возможность преподавателю использовать его на различных этапах образовательного процесса: на стадии обучения, на стадии проверки результатов обучения.

«В последнее время все более популярным становится использование CASEов не только на стадии обучения студентов, но и при проверке результатов обучения на экзаменах. Студенты получают CASEы перед экзаменом, они должны проанализировать его и принести экзаменатору отчет с ответами на поставленные в нем вопросы. Конечно, можно предложить студентам CASE и прямо на экзамене, но тогда он должен быть достаточно коротким и простым, для того чтобы уложиться в ограниченные временные рамки.

Использование CASEов в процессе обучения обычно основывается на двух методах. Первый из них носит название традиционного Гарвардского метода – открытая дискуссия. Альтернативным методом является метод, связанный с индивидуальным или групповым опросом, в ходе которого студенты делают формальную устную оценку ситуации и предлагают анализ представленного CASEа, свои решения и рекомендации. Этот метод облегчает преподавателю осуществление контроля, хотя, и позволяет некоторым студентам минимизировать их учебные усилия (каждый студент опрашивается один два

раза за занятие). Метод развивает у студентов коммуникативные навыки, учит их четко выражать свои мысли. Однако этот метод менее динамичен, чем Гарвардский метод. В открытой дискуссии организация и контроль участников более сложен.

В свободной дискуссии преподаватель обычно задает в начале вопрос: «Как вы думаете, какая здесь основная проблема?» Затем он руководит дискуссией, выслушивая аргументы, за и против и объяснения к ним, и контролирует процесс дискуссии, но не ее содержание, ожидая в конце письменного анализа CASE от отдельного участника или групп. Этот отчет сдается или в конце дискуссии, или по истечении некоторого времени, что позволяет студентам более тщательно проанализировать всю информацию, полученную в ходе дискуссии» [2].

Case имеют ряд сходств с задачами или упражнениями, однако они имеют и ряд принципиальных отличительных особенностей: помогают студентам приобрести целый ряд практических навыков, учат решать сложные не структурированные проблемы.

«На первый взгляд, задача походит на CASE, в котором описана некоторая вымышленная ситуация, однако цели использования задач и CASEов в обучении различны. Задачи обеспечивают материал, дающий студентам возможность изучения и применения отдельных теорий, методов и принципов. Обучение с помощью CASEов помогают студентам приобрести широкий набор разнообразных навыков. Задачи имеют одно решение и один путь, приводящий к этому решению. CASE-ы имеют много решений и множество альтернативных путей, приводящих к нему. Основная функция CASE метода учить студентов решать сложные не структурированные проблемы, которые невозможно решить аналитическим способом» [2].

Литература

- 1 Маргелашвили Е. О месте кейса в российской бизнес-школе. // Обучение за рубежом. – №10, – 2000.
- 2 Смолянинова О. Г. Дидактические возможности метода Case Study в обучении студентов. // Обучение за рубежом. – №6, – 2001.
- 3 Давыденко В. Чем кейс отличается от чемоданчика? – М., 2001.

References

- 1 Margelashvili E. O meste kejsa v rossijskoj biznes-shkole. // Obuchenie za rubezhom. – №10, – 2000.
- 2 Smoljaninova O. G. Didakticheskie vozmozhnosti metoda Case Study v obuchenii studentov. // Obuchenie za rubezhom. – №6, – 2001.
- 3 Davydenko V. Chem kejs otlichaetsja ot chemodanchika? – M., 2001.

Шанкереев Б., Байсалов А.,
Мирзадинова К., Бердибаева А.

**Қоғамдық жұмыстарға тарту
түріндегі қылмыстық жазаны
тағайындаудың кейбір
мәселелері**

Мақалада автор Қазақстан Республикасының Қылмыстық заңнамасындағы қоғамдық жұмыстарға тарту түріндегі қылмыстық жазаны тағайындаумен байланысты отандық және шет елдік ғалымдардың зерттеулеріне талдау жасап, аталған мәселе бойынша өзінің дербес пікірін білдіреді. Аталған жаза түрін тағайындау кезінде сот тәжірибесіне, КССР Жоғарғы Сот Пленумының Қаулысына, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысын талдау жасай отырып, автор аталған жазаны тағайындау барысында ескерілуге жататын жағдайларды ұсынған. Сонымен қатар, мақалада қоғамдық жұмыстарға тарту түріндегі қылмыстық жазаны тағайындау кезінде назарға алнуы тиіс сотталған тұлғаның тұлғалығын сипаттайтын жағдайлар қарастырылған. Мақала соңында автор жазаға тартылған тұлғаның түзелуіне міндетті жұмыстардың түрі мен сипатын таңдау оның қалауына сәйкес келуі қажет екендігіне қатысты өзіндік пікірін білдіреді.

Түйін сөздер: жаза, қоғамдық жұмыстар, қылмыскердің жеке тұлғасы.

Shankereev B., Baisalov A.,
Mirzadanova K., Berdybaeva A.

**Some issues of the appointment
of criminal punishment in the
form of involvement in public
works**

Analyzing the research of domestic and foreign scientists on this issue, the author expresses his dissenting opinion in connection with the appointment of criminal punishment in the form of involvement in public works in the Criminal Law of the Republic of Kazakhstan. Investigating the jurisprudence, the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of the USSR, the regulatory decision of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, when appointing this type of punishment, the author suggests, when appointing the punishment, to take into account the circumstances characterizing the person of the convicted person. In addition, when assigning criminal punishment in the form of involvement in public works, it should be noted that the article provides for a case characterizing the identity of the convicted person. At the end of the article, the author will express his opinion regarding the fact that in order to correct a person brought to punishment, the types and nature of compulsory works must correspond to his choice.

Key words: punishment, public works, criminal personality.

Шанкереев Б., Байсалов А.,
Мирзадинова К., Бердибаева А.

**Некоторые вопросы
назначения уголовного
наказания в виде привлечение
к общественным работам**

Анализируя исследования отечественных и зарубежных ученых по данному вопросу, в статье автор выражает свое особое мнение, связанные с назначением уголовного наказания в виде привлечения к общественным работам в Уголовном законодательстве Республики Казахстан. Исследуя судебную практику, Постановление Пленума Верховного Суда СССР, нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан, при назначении данного вида наказания, автор предлагает при назначении указанного наказания учесть обстоятельства характеризующие личность осужденного. Кроме того, при назначении уголовного наказания в виде привлечения к общественным работам, следует обратить внимание на то, что в статье предусмотрен случай характеризующий личность осужденного лица. В конце статьи автор выразит свое мнение касательно того, что для исправления лица, привлеченного к наказанию, виды и характер обязательных работ должны соответствовать его выбору.

Ключевые слова: наказание, общественные работы, личность преступника.

¹Алматы қаласы Бостандық аудандық соты, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

² Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

³Алматы қаласы Әуезов ауданы прокуратурасы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

*E-mail: Baysalov.aly.1977@gmail.com

**ҚОҒАМДЫҚ
ЖҰМЫСТАРҒА
ТАРТУ ТҮРІНДЕГІ
ҚЫЛМЫСТЫҚ
ЖАЗАНЫ
ТАҒАЙЫНДАУДЫҢ
КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ**

ҚР Қылмыстық Кодексінің қоғамдық жұмыстар түріндегі жаза туралы Ережесі Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 467-бабындағы нормаларға [1] сәйкес, ал Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару Кодексінің қоғамдық жұмыстар түрінде жаза туралы ережелерді осы Кодекстің 177-бабындағы нормаларға [2] сәйкес қолданысқа енгізілді.

Жазаны тағайындау, оның ішінде қоғамдық жұмыстарды тағайындау кезінде ерекше көңілді қылмыскердің тұлғасына бөлу қажет. 1997 жылғы ҚР ҚК-де [3], 2014 жылғы ҚР ҚК-де бұрынғы ҚазССР ҚК [4] сияқты қылмыскердің жеке тұлғасын зерттеу шегін белгілемейді.

Қылмыскердің жеке тұлғасын тереңнен жеткіліксіз зерттелуі жазалау шарасының дұрыс таңдалмауына ықпал етеді және оның алдында тұрған мақсаттың жетуіне ықпал етпейді.

Сот тәжірибесін талдау көрсеткендей, соттарда қылмыскердің жеке тұлғасы өте нашар зерттеледі, кінәлінің бұрынғы жүріс-тұрысы, оның тұрмыстық салты, жұмыста әріптестерімен өзара қарым-қатынастары анықталмайды. Көптеген жағдайларда, соттар осы мәселеде іске өндірістік сипаттаманы қосудымен шектейді, ол, негізінде әділетті болмайды. Бірқатар жағдайларда сот айыпкердің бұрынғы сотталғандығы, оның тұрмыс салты, құқыққа қарсы әрекеттер жасау бейімділігі туралы деректер негізінде оған қоғамдық жұмыстар тағайындайды.

КССР Жоғарғы Соттың Пленумы және ҚР Жоғарғы Соты соттарға бірнеше рет жеке тұлғаны зерттеу мәселесі бойынша басшылық ететін түсіндірме берген.

Атап айтқанда, 29 маусымдағы 1979 жылғы КССР Жоғарғы Сот Пленумының №3 Қаулысында (26 сәуір 1984 жылғы Пленумның №7 Қаулысымен енгізген өзгертулермен) «Соттардың жаза тағайындаудың жалпы бастауларын қолдану практикасы туралы» [5] «соттар жазаның түрі мен мөлшерін белгілеу үшін олардың елеулі мағынасын ескере отырып, қылмыскердің жеке тұлғасы туралы деректерді жанжақты, толық және әділ зерттеулері керек. Сонымен қатар, қылмыскердің еңбекке, оқуға, қоғамдық борышқа қатынасын, өндірісте және тұрмыста мінез-құлық, еңбекке қабілеттілігін, денсаулық жағдайын, отбасы жағдайын,

сотталғандық туралы мәліметтерді анықтау қажет» деп көрсетілген.

«Қылмыстық жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 25 маусымдағы № 4 нормативтік қаулысының 3 тармағында [6] «Соттар сотталушының жеке басына қатысты мәліметтердің жазаның түрі мен мөлшерін белгілеу үшін елеулі мәні бар екенін назарға ала отырып, оларды жан-жақты, толық және объективті түрде зерттеуге тиіс. Атап айтқанда, сотталушының денсаулығын, еңбекке қабілеттілігін, еңбекке, білімге көзқарасын, соттылығы және отбасылық жағдайы туралы мәліметтерді анықтау қажет. Соттар жаза тағайындаған кезде ҚР ҚК-нің 52-бабының үшінші бөлігіне сәйкес тағайындалған жазаның сотталушының отбасының және оның асырауындағы адамдардың тұрмыс жағдайына ықпалын ескерулері қажет» деп көрсетілген.

ҚР ҚК 81-бабының 1-бөлігіне сәйкес қоғамдық жұмыстар кәмелетке толмаған тұлғаларға да тағайындалады [1].

«Кәмелетке толмаған адамдардың қылмыстары және оларды қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасауға тарту жөніндегі істер бойынша сот практикасы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2002 жылғы 11 сәуір N 6 нормативтік қаулысының 3-тармағында [7] кәмелетке толмаған адамды қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы және оған жаза тағайындау туралы мәселелерді дұрыс шешу үшін ҚІЖК-нің 117 және 481-баптарында көрсетілген мән-жайлардың елеулі маңызы бар. Сондай-ақ, кәмелетке толмағанның иланушылығы, ашушандығы, тәуелділігі, сөзуарлыққа, бастамашылыққа, қиялға бейімділігі сияқты жеке басының өзіндік қасиеттерін анықтап алу қажет. Бұл мақсатта кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеп отырған адамдардан және басқа да адамдардан жауап алып, оның денсаулығына және санасының дамуына қатысты ресми құжаттарды сұратып, сондай-ақ оның жеке басының құжаттарын (күнделіктер, жазбалар,

хаттар, аудиожазбалар және т.б.) зерттеген жөн деп белгіленген.

Жоғарыда айтылғанды жинақтай отырып, қоғамдық жұмыстарды тағайындау кезінде сотталған тұлғаның тұлғалығын сипаттайтын келесі жағдаяттарға назар аудару керек деген қорытынды шығаруға болады:

- 1) қылмыскердің еңбекке қатынасы;
 - 2) еңбекке қабілеттілігі;
 - 3) жаза кесілген тұлғаның денсаулық жағдайы;
 - 4) жаза кесілген тұлғаның отбасы жағдайы;
 - 5) қылмыскердің оқуға қарым-қатынасы;
 - 6) қылмыскердің қоғамдық борышына қарым-қатынасы;
 - 7) сотталған тұлғаның өндірісте және тұрмыстағы жүріс-тұрысы (отбасында оның жағымсыз мінез-құлқын растайтын фактілердің болуы немесе болмауы (маскүнемдік, отбасы мүшелеріне қатыгездік жасау, балалардың тәрбиесіне жағымсыз әсер ету және т.б.);
 - 8) қылмыскер отбасында асыраушы болып табыла ма;
 - 9) сотталған тұлғаның сотталғандығы туралы мәліметтер;
 - 10) оның асырауында кәмелетке толмаған балалар, қарт ата-аналардың болуы;
 - 11) кәмелетке толмаған қылмыскердің өмірі мен тәрбиесінің жағдайы, сондай-ақ оның психикалық дамуының деңгейі және тұлғалардың жасы бойынша үлкендердің әсері.
- Қылмыскердің тұлғасын кәмелетке толмаған, сондай-ақ 18 жастан жоғары деп сипаттайтын кейбір жағдаяттарды қарайық.
- Солай, мысалы, қылмыскердің еңбекке қарым-қатынасы. Бұл қарым-қатынас жұмыс жасау қалауының болуында және болмауында байқалады.
- Біздің ойымызша, жазаға тартылған тұлғаның түзелуіне міндетті жұмыстардың түрі мен сипатын таңдау оның қалауына сәйкес келуі керек. Жаза кесілген тұлғаның қалауына сәйкес келмейтін еңбектің түзету әсері жеңіл-желпі болады.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі / Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ//<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 2 Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі / Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 234-V ҚРЗ// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 3 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі / Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 шілдедегі N 167 Кодексі// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>

- 4 Уголовный кодекс Казахской ССР. Утвержден Законом Казахской ССР от 22 июля 1959 года// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 5 Постановление №3 Пленума Верховного Суда СССР от 29 июня 1979 г. «О практике применения судами общих начал назначения наказания»//http://www.advocat-rus.ru/postanovlenie_plenuma_verhovnogo_sud
- 6 «Қылмыстық жаза тағайындаудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 25 маусымдағы № 4 нормативтік қаулысы// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 7 «Кәмелетке толмаған адамдардың қылмыстары және оларды қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасауға тарту жөніндегі істер бойынша сот практикасы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2002 жылғы 11 сәуір N 6 нормативтік қаулысы//<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>

References

- 1 The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan / Code of the Republic of Kazakhstan of July 3, 2014 No. 226-V ZRK. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 2 The Criminal Executive Code of the Republic of Kazakhstan / Code of the Republic of Kazakhstan of July 5, 2014 No. 234-V ZRK. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 3 The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan / Code of the Republic of Kazakhstan of 16 July 1997 N 167.// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 4 The Criminal Code of the Kazakh SSR. Approved by the Law of the Kazakh SSR of July 22, 1959. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 5 Resolution No. 3 of the Plenum of the Supreme Court of the CCP of June 29, 1979 «On the Practice of Application by the Courts of General Principles on the Purpose of Punishment» //http://www.advocatrus.ru/postanovlenie_plenuma_verho
- 6 «On some issues of the appointment of criminal punishment» Regulatory Resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan of June 25, 2015 No. 4 // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>
- 7 «On judicial practice in cases of crimes of minors and on their involvement in criminal and other antisocial activities» Regulatory Decree of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan of April 11, 2002 No. 6 //<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234>

Керимбаева Ж.М.
**Об организационных мерах
предупреждения
компьютерной преступности**

Проблема защиты компьютерной информации и информационных систем, компьютерной преступности, профилактики компьютерной преступности в век развития информационных электронных технологий, сети Интернет являются одними из актуальных во всех странах мира. Развитие технологий с одной стороны укрепило индустриальное общество, а с другой стороны привело к появлению новых источников опасности граждан, организаций и государства. В статье анализируются вопросы предупреждения компьютерной преступности.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2576/ГФ4 «Уголовная политика Республики Казахстан в сфере обеспечения информационной безопасности и противодействия компьютерной преступности».

Ключевые слова: информация, информационные системы, профилактика, информационные технологии, технические меры, организационные меры, правовые меры.

Kerymbayeva Zh.M.
**About organizational measures
of prevention of computer crime**

The problem of protection a computer information and information systems, computer crime, prevention of computer crime in a century of development of information electronic technologies, the Internet are one of relevant issues worldwide. Development of technologies on the one hand strengthened industrial society, and on the other hand led to emergence of new sources of danger of citizens, the organizations and the states. In article questions of prevention of computer crime are analyzed.

The article is executed within scientific research №2576/GF4 «The criminal policy of the Republic of Kazakhstan in the sphere of information security ensuring and counteraction to computer crimes».

Key words: information, information systems, prevention, information technologies, technical measures, organizational measures, legal measures.

Керимбаева Ж.М.
**Компьютерлік
қылмыстылықтан
сақтандырудың
ұйымдастырушылық шаралары
туралы**

Ақпараттық электрондық технологиялар, Интернет желілерінің дамуы ғасырында компьютерлік ақпаратты және ақпараттық желілерді қорғау, компьютерлік қылмыстылық, компьютерлік қылмыстылықтың алдын алу мәселелері бүкіл дүние жүзі елдерінің өзекті мәселелерінің қатарында. Технологиялардың дамуы бір жағынан индустриалды қоғамды нығайтса, екінші жағынан азаматтарға, ұйымдарға және мемлекетке төнетін жаңа қатер көздерінің пайда болуына әкелді. Мақалада компьютерлік қылмыстылықтан сақтандыру сұрақтары талданған.

Мақала №2576/МҚ4 «Ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және компьютерлік қылмыстылыққа қарсы тұру аясындағы Қазақстан Республикасының қылмыстық саясаты» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: ақпарат, ақпараттық желілер, алдын алу, ақпараттық технологиялар, техникалық шаралар, ұйымдастырушылық шаралар, құқықтық шаралар.

ОБ ОРГАНИЗАЦИОН- НЫХ МЕРАХ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ КОМПЬЮТЕРНОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Компьютерная преступность в настоящее время представляет собой динамичное и сложное социально-общественное явление, которая характеризуется значительными масштабами, латентностью обусловленное множеством факторов.

В системе общепреventивных мер, предупреждающих компьютерную преступность, первоочередными рассматриваются возможности самозащиты гражданами, организациями своих прав и интересов в информационной сфере. В частности, в качестве одной из таких мер самозащиты может рассматриваться коммерческая тайна.

Всем уже давно известно, что неразглашение внутренней информации совсем безрезультатно. Нужно применять меры, главным элементом которых является охрана компьютеров, принадлежащих компаниям, от незаконного копирования и кражи данных.

Требуется вводить программы, с помощью которых будет осуществляться мониторинг всех действий, проводимых на компьютерах сотрудников фирмы. Необходимо отслеживать все движения корпоративной информации, их копирование и вывод на материальные носители. Таким образом, службы безопасности компаний имеют возможность незамедлительно реагировать и предотвращать любые незаконные действия, связанные с копированием информации.

Дефект в работе и поломка компьютерных систем могут повлечь за собой тяжелые последствия, вопросы компьютерной безопасности становятся наиболее актуальными на нынешний день. Известно множество способов, нацеленных на предупреждение преступления. Необходимо наиболее рационально применять всевозможные подходы к сохранению тайной информации с целью сохранения информационной целостности организации.

К техническим мерам можно отнести защиту от незаконного доступа к системе, резервирование особо важных компьютерных подсистем, созданию вычислительных сетей с возможностью перераспределения ресурсов в случае расстройства работоспособности отдельных частей, установку сигнализации и многое другое.

К организационным мерам отнесем защиту вычислитель-

ного центра, детальный подбор персонала, наличие плана восстановления работоспособности центра после нарушения деятельности, универсальности средств защиты от всех пользователей (включая высшее руководство), возложение ответственности на лиц, которые должны обеспечить безопасность центра и т. д.

К правовым мерам можно отнести разработку норм, подразумевающие ответственность за компьютерные преступления, охрану авторских прав программистов, улучшение уголовного и гражданского законодательства, а также судопроизводства. К правовым мерам также можно отнести аспекты общественного контроля за разработчиками компьютерных систем и принятие международных договоров об их ограничениях, если они воздействуют или могут повлиять на военные, экономические и социальные аспекты жизни государств, заключающих соглашение.

Поскольку абсолютной защиты компьютерной информации не существует, значительное место в предупреждении компьютерной информации должно принадлежать мерам технического и организационного характера.

Основное внимание в борьбе с преступлениями в сфере компьютерной информации необходимо отводить политико-организационным, организационно-административным и организационно-администраторским мерам. Однако все меры предупреждения компьютерных преступлений будут эффективными только тогда, когда они будут использоваться все вместе, т. е. комплексно.

Общеизвестным фактом является то, что неразглашение внутренней информации совсем неэффективно. Следует использовать меры, основной составляющей из которых выступает защита компьютеров, принадлежащих компаниям, от незаконного копирования и вывода данных.

В качестве профилактических мер нужно внедрять программные обеспечения, производящие мониторинг всех действий, осуществляемых на ПК сотрудников фирмы. При этом нужно отслеживать самые разные движения корпоративных данных, их копирование и вывод на внешние материальные носители. Службы безопасности компаний имеют возможность быстро и безотлагательно реагировать и предотвращать любые незаконные действия, связанные с копированием информации и ее распространением за пределы данной компании.

Наблюдаемые ошибки в работе и выход из строя компьютерных систем приводят к тяже-

лым последствиям, вопросы компьютерной безопасности становятся наиболее актуальными и проблематичными на сегодняшний день. Существуют множество мер, направленных на предупреждение киберпреступления. Следовательно нужно эффективно пользоваться всевозможными подходами к сохранению секретной информации для сохранения информационной целостности и безопасности организации.

К таковым защитным и техническим мерам относятся защита от незаконного и нелегального доступа к системе, резервирование особо важных компьютерных подсистем, организацию вычислительных сетей с возможностью перераспределения ресурсов в случае нарушения работоспособности отдельных звеньев, установку сигнализации и многое другое [1, с. 403].

К числу организационных мер следует отнести охрану вычислительного центра, тщательный подбор персонала, наличие плана восстановления работоспособности центра после выхода его из строя, универсальность средств защиты от всех пользователей (включая высшее руководство), возложение ответственности на лиц, которые должны обеспечить безопасность центра и много другое.

Правовые меры включают в себя разработку норм, устанавливающих ответственность за компьютерные уголовные правонарушения, защиту авторских прав программистов, совершенствование уголовного и гражданского законодательства, а также процесса судопроизводства, а также сюда также вопросы общественного контроля за разработчиками компьютерных систем и принятие международных договоров об их ограничениях, если они влияют или могут повлиять на военные, экономические и социальные аспекты жизни стран, заключающих соглашение [2, с. 22].

Залог успеха предотвращения компьютерной преступности заключается в реализации всех выше перечисленных способов и методов защиты информации и программных средств. Данные меры позволят решить проблему несанкционированного доступа к информации подпадающую в разряд секретной и помешают злоумышленнику завладеть чужими конфиденциальными реквизитами и нелегальному виду деятельности.

Таким образом, из общепреventивных мер, направленных на предупреждение компьютерной преступности первоочередными, являются меры, которые предпринимает сам обладатель компьютерной информации. В этом смысле,

одной из современных превентивных мер само-
защиты является коммерческая тайна, позволя-
ющая более широко использовать возможности

самозащиты физическими и юридическим ли-
цами своих прав в области, касающейся защиты
интересов физических и юридических лиц.

Литература

- 1 Россинская Е.Р., Усов А.И. Судебная компьютерно-техническая экспертиза. - М.: Право и закон, 2001. – 322 с.
- 2 Савельева И.В. Правовая охрана программного обеспечения ЭВМ // Право и информатика. - М.: МГУ, 1990. – 106 с.

References

- 1 Rossinskaja E.R., Usov A.I. Sudebnaja komp'juterno-tehnicheskaja `ekspertiza. - M.: Pravo i zakon, 2001. – 322 s.
- 2 Savel'eva I.V. Pravovaja ohrana programmnogo obespechenija `EVM // Pravo i informatika. - M.: MGU, 1990. – 106 s.

Жаманкенова А.Ж.
**О криминалистической
характеристике экологических
правонарушений**

Одним из условий успешного предупреждения, раскрытия и расследования преступлений является криминалистическое обеспечение следственной деятельности. Многообразие уголовных дел в сфере экологии, сложность их раскрытия и расследования обуславливают необходимость модернизации научного потенциала криминалистики. Статья посвящена криминалистической характеристике экологических правонарушений.

Статья выполнена в рамках научного исследования №2574/ГФ4 «Проблемы противодействия экологическим правонарушениям в условиях глобализации (уголовно-правовые, процессуальные, криминологические и криминалистические аспекты)».

Ключевые слова: экологическое уголовное правонарушение, криминалистическое обеспечение, преступник, классификация.

Zhamankenova A.Zh.
**About a criminalistic
characteristic of ecological
offenses**

One of conditions of successful crimes prevention, disclosure and investigation is criminalistic ensuring of investigative activity. Variety of criminal cases in the sphere of ecology, complexity of their disclosure and investigation cause need of modernization of criminalistics` scientific potential. Article is devoted to the criminalistic characteristic of ecological offenses.

The article is executed within the scientific research №2574/GF4 «Problems of counteraction to ecological offenses in the conditions of globalization (criminal-legal, procedural, criminological and criminalistic aspects)».

Key words: ecological criminal offense, criminalistic providing, criminal, classification.

Жаманкенова А.Ж.
**Экологиялық құқық
бұзушылықтардың
криминалистік сипаттамасы
туралы**

Қылмыстардан табысты сақтандыру, оларды ашу және тергеудің шарттарының бірі болып тергеу қызметін криминалистік қамтамасыз ету табылады. Экология саласындағы қылмыстық істердің әртүрлілігі, оларды ашу және тергеу күрделілігі криминалистиканың ғылыми әлеуетін жетілдіру қажеттілігін туындатады. Мақала экологиялық құқық бұзушылықтардың криминалистік сипаттамасына арналған.

Мақала №2574/МҚ4 «Жаһандану жағдайында экологиялық құқық бұзушылықтарға қарсы тұрудың мәселелері (қылмыстық-құқықтық, процессуалдық, криминологиялық және криминалистік аспектілері)» ғылыми зерттеуі аясында орындалған.

Түйін сөздер: экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық, криминалистік қамтамасыз ету, қылмыскер, жүйелеу.

**О КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ
ХАРАКТЕРИСТИКЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ
ПРАВОНАРУШЕНИЙ**

Обстоятельства расследования экологических преступлений осложняются тем, что сотрудники правоохранительных органов не имеют информации о криминалистической характеристике преступлений, недооценивают общих криминалистических рекомендаций о срочности обнаружения и изъятия материальных следов, документов, необходимых для следственного и экспертного исследования, кроме того следует отметить, что в литературе мало информации об экологических правонарушениях и методикерасследования, практически незначительна по сравнению с другими видами преступлений должное криминалистическое обеспечение.

В содержание понятия «криминалистическое обеспечение» входят информация о криминалистически значимых признаках преступного деяния – информация о преступнике, способах совершения, следах и т.д., а также криминалистические рекомендации по проведению всего процесса расследования, включая применение научно-технических средств. При собирании информации про экологические правонарушения следует учитывать насколько они разнообразны, специфичны. Экологические правонарушения, как виновные противоправные деяния, нарушающие природоохранительное законодательство и причиняющее вред окружающей средеи здоровью человека еезагрязнением, порчей, уничтожением, повреждение, нерациональным использованием природных ресурсов, разрушением естественных экологических системотличаются от иных правонарушенийисключительно сложными предметами преступного посягательства. С точки зрения естественных наук (химии, биологии) составляющие экологические системы Земного шара - это миллионы видов, подвидов органического и неорганического разнообразия. С точки зрения законодательной техники все биоразнообразиерационально обобщено и представлено в Кодексе РК об административных правонарушенияхви УК РК. Учет компонентов природной среды - окружающая среда, природный объект, естественная экологическая система, природный ландшафт, природный комплекс, природно-антропогенный объект и т.д. требует комплексного исследования криминалистически значимой информации имеющей значение для раскрытия и расследования экологических преступлений,

и нужны конкретизированные по содержанию специальные познания, необходимые для собирания и исследования доказательственной информации. Например, при массовой гибели рыбы установление причины ее гибели требует познаний в области ихтиологии, птиц - в области орнитологии, падеж скотины - установление причины требует специальных знаний в области ветеринарии и т.д. Совершенно иной подход при таких экологических правонарушениях, как захламление и загрязнение земель или несоблюдение экологических требований при складировании, сжигании, переработки, захоронении промышленных и бытовых отходов. Изложенное свидетельствует о необходимости с криминалистической точки зрения классификации этих правонарушений.

Классифицировать преступления означает распределение их на отдельные группы по специфическим признакам, существенным с криминалистической точки зрения, которые отличают отдельные группы от других. В свою очередь каждая группа может быть разделена на подгруппы, которые характеризуются меньшим объемом, но большей однородностью содержания. Цель подобной классификации определяется задачами криминалистической науки, главное из которых заключается в разработке средств, приемов и методов расследования преступлений [1].

Проанализировав, ряд научных мнений и правовых коллизий утративших силу и действующих в настоящее время нормативно-правовых актов, и исходя из целей разработки методик раскрытия, расследования экологических преступлений, следует резюмировать тот факт, что в классификации экологических правонарушений прежде всего должно быть отражение основных элементов криминалистической характеристики, а именно, личностные особенности лиц, совершающих эти деяния и способы их действий, но отметив, что эти элементы и основания всех выше названных классификаций идентичны, но различны по своему содержанию и преследуются разные цели. Как представляется, чтобы дать более менее адекватную криминалистическую характеристику целесообразно по-видимому дать следующую классификацию экологических преступлений:

1) В первую группу объединить такие преступления, как нарушение экологических требований к хозяйственной или иной деятельности (ст. 324); нарушение ветеринарных правил или правил, установленных для борьбы с болезнями и вредителями растений (ст. 327); загрязнение, за-

сорение или истощение вод (ст. 328); загрязнение атмосферы (ст. 329); загрязнение морской среды (ст. 330); порча земли (ст. 332); непринятие мер по ликвидации последствий экологического загрязнения (ст. 343); нарушение законодательства о континентальном шельфе Республики Казахстан и исключительной экономической зоне Республики Казахстан (ст. 331).

2) Во вторую группу включить нарушение экологических требований при обращении экологически потенциально опасными химическими или биологическими веществами (ст. 325); нарушение экологических требований при обращении с микробиологическими или другими биологическими агентами или токсинами (ст. 326).

3) В третью группу включить незаконную добычу рыбных ресурсов, других водных животных или растений (ст. 335); нарушение правил охраны рыбных запасов (ст. 336); незаконную охоту (ст. 337); незаконную порубку, уничтожение или повреждение деревьев и кустарников (ст. 340); уничтожение или повреждение лесов (ст. 341); нарушение режима особо охраняемых природных территорий (ст. 342).

4) Последняя группа объединяет такие преступления, как нарушение правил охраны и использования недр (ст. 333); самовольное пользование недрами (ст. 334); нарушение правил охраны животного мира (ст. 338); незаконное обращение с редкими и находящимися под угрозой исчезновения, а также запрещенными к пользованию видами растений или животных, их частями или дериватами (ст. 339).

Перейдем к анализу криминалистической характеристики этих групп преступлений.

Обобщая все вышесказанное, можно дать следующее определение - криминалистическая характеристика - продукт научного анализа и обобщения эмпирического материала, включающая в себя описание закономерности, связей, компонентов, отношений, характерных для процесса подготовки, совершения и сокрытия преступления и деятельности относительно его расследования, на основании которых определяется методика расследования отдельных видов (групп) преступлений, в частности, в сфере экологии.

Относительно криминалистической характеристики последних, на наш взгляд, целесообразно выделить пять основных ее элементов: способ совершения преступления; личностные особенности преступника; обстановку преступления; предмет преступного посягательства; следовую

картину преступления. На основе проведенной нами криминалистической классификации сразу же отметим, что элемент «предмет преступного посягательства» присутствует только в преступлениях 3-4 групп.

Рассмотрим личностные особенности лиц, совершающих экологическое преступление. Вне всяких сомнений криминалистический портрет по ряду социально-демографических признаков таких лиц существенно отличается от иных категорий преступников- убийц, насильников, грабителей и пр.

«Под личностью преступника с экологической направленностью, - по мнению Р. С. Дмитриевского, - понимается лицо, совершившее преступление, в котором проявилась его антиобщественная сущность, выражающая совокупность социально значимых свойств криминогенного характера, которые в сочетании с внешними условиями и обстоятельствами привели к совершению экологического преступления». В приведенном определении, полагаем, отражена взаимосвязь между социологическим и криминалистически-правовым содержанием личности преступника.

Криминалистическая характеристика личности, совершающей преступления в сфере эко-

логии, включает такие социально-демографические признаки, как пол, возраст, образование, род общественной деятельности, семейное положение; уголовно-правовые признаки: характер и тяжесть совершившего экологическое преступление, соучастие, степень организованности преступной группы, если оно было совершено в соучастии; нравственные качества: взгляды, интересы, ценностные ориентации и т.п.; психологические компоненты личности: самосознание личности, или система управления; направленность, или избирательное отношение человека к действительности; возможность и способность, обеспечивающие успех деятельности; характер, или стиль поведения (морально-волевые качества).

Указанные признаки проявляются в экологических преступлениях в зависимости от индивидуальных особенностей каждого человека. Таким образом, они представляют сложную, многогранную и динамичную систему, управляющую поведением личности, в том числе и в анализируемой нами сфере, они находятся в тесной взаимозависимости, поэтому речь идет не об их простой сумме, а о сложной совокупности, образующей в целом личность преступника.

Литература

- 1 Криминалистика. Учебник. /под редакцией А.Г. Филиппова и А.Ф. Волынского. - М.:Спарк, 2010. - 543 с.
- 2 Криминалистика: учебник / Ред. Б.М. Нургалиев. - Караганды: Болашак-Баспа, 2009. - 813 с.
- 3 Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая и Особенная части). – Алматы: ЮРИСТ, 2014. – 352 с.

References

- 1 Kriminalistika. Uchebnik. /pod redakciej A.G. Filippova i A.F. Volynskogo. - M.:Spark, 2010. - 543 s.
- 2 Kriminalistika: uchebnik /Red. B.M. Nurgaliev. - Karagandy: Bolashak-Baspa, 2009. - 813 s.
- 3 Grazhdanskij kodeks Respubliki Kazahstan (Obshhaja i Osobennaja chasti). – Almaty: JuRIST, 2014. – 352 s.

Kerimbayeva Zh.M.,
Yergali A.M., Malikova Sh.B.

**Some problems of defining a
concept of illegal business**

In article problems of defining a concept of illegal business are considered. Signs of business activity are opened. Differentiation of lawful business activity from the offenses made in the sphere of business for which provided civil, administrative and criminal liability is carried out.

Key words: business, illegal business, initiative, independence, enterprise risk.

Керимбаева Ж.М.,
Ерғали А.М., Маликова Ш.Б.

**Заңсыз кәсіпкерлік ұғымын
анықтаудың кейбір мәселелері**

Мақалада заңсыз кәсіпкерлік ұғымын анықтаудың кейбір мәселелері қарастырылған. Кәсіпкерлік қызметтің белгілері ашылған. Заңды кәсіпкерлік қызметті кәсіпкерлік аясында жасалғаны үшін азаматтық-құқықтық, әкімшілік және қылмыстық жауаптылық көзделген құқық бұзушылықтардан ажырату жүргізілген.

Түйін сөздер: кәсіпкерлік, заңсыз кәсіпкерлік, ынталылық, дербестік, кәсіпкерлік тәуекел.

Керимбаева Ж.М.,
Ерғали А.М., Маликова Ш.Б.

**Некоторые проблемы
определения понятия
незаконное
предпринимательство**

В статье рассматриваются проблемы определения понятия незаконное предпринимательство. Раскрыты признаки предпринимательской деятельности. Проведено разграничение законной предпринимательской деятельности от правонарушений, совершаемых в сфере предпринимательства, за которые предусмотрена гражданско-правовая, административная и уголовная ответственность.

Ключевые слова: предпринимательство, незаконное предпринимательство, инициативность, самостоятельность, предпринимательский риск.

SOME PROBLEMS OF DEFINING A CONCEPT OF ILLEGAL BUSINESS

To open a concept of illegal business it is necessary to establish at first that is understood as a lawful entrepreneurial activity.

According to Art. 10 of the Civil Code of the Republic of Kazakhstan business is initiative activity of citizens and legal entities, irrespective to ownership form, directed to receiving net income by satisfaction of demand for goods (works, services), based on a private ownership (private business) or on the right of economic maintaining the state enterprise (the state business) and carried on behalf, for risk and under material responsibility of the businessman [1].

Based on this definition, it is possible to allocate the signs of an entrepreneurial activity provided by the legislation:

Initiative. The businessman on the initiative will organize own issue, own business, at the same time it is not exposed and cannot be exposed to any coercion. It does not mean that the businessman in general is free from state regulation. However, the state provides freedom and inviolability of activity of the businessman, it is a guarantor of non-interference of public authorities and other subjects of civil circulation. Thus, the initiative as a sign of an entrepreneurial activity is understood as legally fixed possibility of strong-willed commission of lawful, legal significant actions.

Independence. This sign consists in conducting activity at discretion, on its own behalf and under the material responsibility. This concept includes also market independence assuming independence of the businessman from plans, directives and other similar relations. Independence as a sign of an entrepreneurial activity can be defined how legally provided opportunity to carry out activity on its own behalf irrespective to subjects of civil circulation.

Business risk. The businessman carries out activity at own risk. The businessman independently creates potential and real danger for receiving profit, occurrence of another – negative result. Authors of work «Business in the Republic of Kazakhstan» K.O. Okayev, N.T. Smagulova, E.B. Biketova and others understand under business risk «probability (threat) of loss by the businessman of a part of the resources, revenue of the income or emergence of additional expenses as a result of certain actions» [2, p. 41]. Therefore, the business risk can be defined as understanding of possible negative consequences – an activity result in the form of non receipt of possible benefits,

the income and the suffered damage when there is no fault of the subject.

Orientation on receiving profit. Here the main objective of an entrepreneurial activity is assumed. If receiving profit is not a main objective of activity of subjects, then this activity cannot be considered as enterprise. Receiving profit, income from an entrepreneurial activity should be distinguished from receiving remuneration in connection with labor relations. What kind of independent and initiative was not the performed work, receiving the salary does not cause the worker as the businessman. The businessman is an independent subject of civil circulation, irrespective of others; its activity is directed to obtaining the personal income.

Whether it is possible to claim that the listed signs characterize exclusively lawful entrepreneurial activity? For this purpose it is necessary to establish whether the illegal entrepreneurial activity possesses these signs.

In our opinion, illegal business possesses an initiative sign since initiative assumes commission of active, strong-willed action. However if initiative as a sign of lawful business assumes a possibility of commission of strong-willed and lawful action, then illegal business is shown in implementation of the entrepreneurial activity with violation the general principles and a procedure of the entrepreneurial activity (for example, the business which is carried out with violation of licensing conditions).

Such signs as receiving profit as a main objective of activity and implementation of this activity on the own risk are also characteristics of illegal business.

By consideration of the independence sign it is necessary to consider that the entrepreneurial activity is carried out on behalf of the businessman registered in the order established by the law, such activity on behalf of other person is not allowed. Implementation of the entrepreneurial activity without registration if these acts caused large damage to the citizen, to the organization or the state or are accompanied by commercialization in a large size it will be qualified as illegal business.

On the basis of the above it is possible to draw conclusions that illegal business is characterized by the same signs as lawful business, but has manifestations negative, punishable by the law.

When studying a concept of illegal business it is necessary to consider a legal status of a lawful entrepreneurial activity, types and a form of its manifestation.

Depending on form of ownership the entrepreneurial activity is distinguished on the state and private business. Private business is understood

as the initiative activity directed to obtaining the income, based on property of subjects of private business and which is carried out on behalf of subjects of private business for their risk and under their material responsibility [3].

Subjects of private business are natural and non-state legal entities (Art. 1 of the Law of the Republic of Kazakhstan of January 31, 2006 No. 124-III «About private business») [3]. Thus, depending on subjects the law defined such types of private business as individual business and private business of legal entities.

An initiative activity of natural persons directed to obtaining the income, based on property of natural persons and carried out on behalf of natural persons, for their risk and under their material responsibility is understood as individual business [3]. It is necessary to specify that natural persons according to article 12 of CC are understood as citizens of Kazakhstan and other states, and also stateless persons.

For engaging in business the natural person has to have legal capacity and dispositive capability (the Art. 13, 17 of CC of the RK). The engaging in business by the natural persons deprived of this right by a court decision is prohibited.

The state registration of the natural persons who are carrying out private business without formation of legal entity has attendance character and consists in registration as the individual entrepreneur in territorial taxing authority in the place of his residence [4]. Individual entrepreneurs are obliged to undergo the procedure of the state registration in cases:

- 1) uses on a constant basis of work of hired workers;
- 2) if the size of cumulative revenue of private business exceeds the tax-free size of cumulative revenue established for natural persons by the legislation.

The registration of the individual entrepreneur according to the Law of the Republic of Kazakhstan «About private business» is carried out by registering body no later than the next working day after providing necessary documents. If the statement for the state registration of the individual entrepreneur does not contain term, then the certificate on the state registration is granted is termless.

Individual entrepreneurship is carried out in the form of personal (one natural person) and cooperative (group of natural persons (individual entrepreneurs) businesses).

The legislation provided the following forms of cooperative business:

- 1) business of spouses – is carried out on the basis of the common matrimonial property of spouses;

2) family business – is carried out on the basis of the common community property of peasant farm or a common property on the privatized dwelling;

3) ordinary partnership – is carried out on the basis of common shared property.

Private business of legal entities is carried out by non-state legal entities. The legal status of legal entities is regulated by chapter 2 of section 1 of the General part of the Civil code of the Republic of Kazakhstan. The concept of the legal entity contains in Art. 33 of CC of RK. It is as follow: «the organization which has the isolated property on the basis of an ownership right, economic maintaining or operational management and answers with this property for the obligations, can get and carry out on its own behalf the property and personal non-property rights and duties, to be a claimant and the defendant in court» [1].

The civil legislation distinguishes two types of legal entities:

- the commercial organization pursuing commercialization as a main objective of the activity
- the non-profit organization which does not pursue commercialization as a main objective and does not distribute gained net income between participants.

Forms of creation of the commercial organizations: state enterprise, economic association, joint stock company, production cooperative. Non-profit organizations are created in the form of institutions, public association, a joint stock company, consumer cooperative, public fund, religious association and in other forms provided by laws. Such organization can be engaged in an entrepreneurial activity only according to the authorized purposes.

All legal entities created in the territory of RK, irrespective of the creations purposes, the carried-out activity, the list of participants are subject to the state registration. Branches and representative offices of legal entities located in the territory of RK are subject to informational registration and are not legal entities.

The order of the state registration of legal entities is regulated by the Law of the Republic of Kazakhstan of April 17, 1995 No. 2198 «About the state registration of legal entities and informational registration of branches and representative offices» and Rules of the state registration of legal entities and informational registration of the branches and representative offices approved by the order of Committee of registration service Ministries of Justice of the Republic of Kazakhstan of April 23, 1999 No. 66 [5, p. 54, 63].

The state registration of legal entities is carried out by judicial authorities. For registration of legal

entity the application in a form established by the Ministry of Justice of RK is submitted to registering body, and the constituent documents in the Kazakh and Russian languages submitted in duplicate are attached. For registration of the legal entity which is carried out bank and insurance (an exception – insurance mediation) activity, is required also permission of National Bank of Kazakhstan to its opening, and for informational registration of branches and representative offices of banks, fears and the reinsurance organizations the consent of National Bank to their opening is necessary.

Registration of legal entities with foreign participation and informational registration of their branches and representative offices requires submission of additional documents:

- foreign legal entities provide an statement from the trade register, or other document confirming the status of the legal entity by the legislation of the country with the notarized translation on Kazakh and Russian;
- foreign natural persons – a photocopy of the passport or other identification paper of the natural person with the notarized translation on Kazakh and Russian.

The terms of state registration are determined: for small business entities – no later than three working days from the date of necessary documents submission; for other legal entities – no later than ten working days from the date of necessary documents submission.

The state registration includes:

- conformity check of the constituent and other documents provided on the state registration to acts of the Republic of Kazakhstan;
- issue of the certificate on the state registration of the established sample;
- assignment of registration number;
- entering of information about legal entities in the Register.

It is considered registered the legal entity from the moment of commission of the specified actions. Respectively, the entrepreneurial activity which is carried out up to this point admits illegal.

In this case T. Ustinova's opinion that «illegal it is necessary to consider also such entrepreneurial activity which is conducted during the appeal of the decision on refusal in registration in court, and also continuation of an entrepreneurial activity contrary to the judgment about cancellation of the state registration of the enterprise (businessman)» is true [6, p. 25].

At registration of businessmen as V.V. Root notes, the state pursues several aims:

- the state control over maintaining an entrepreneurial activity, observance by economic entities of the bans and restrictions provided by the law in public concerns;

- effective carrying out of taxation, fight against practice of concealment and tax avoidance;

- a possibility of providing to all participants of a property turn the information about businessmen for protection interests of possible contractors;

- obtaining by the state data of the statistical account for implementation of measures of economy regulation [7, p. 21].

Implementation of separate types of an entrepreneurial activity, except registration, requires existence of the license. The license is the permission given by the appropriate public authority for a certain term by which certain requirements and indispensable conditions for execution at implementation of this activity are established.

Licensing is carried out by the state for achievement of the objectives of a homeland security, law and order, protection of life, health of citizens, and also the environment. Some types of the entrepreneurial activity for which licensing is obligatory can only carry out the commercial organizations as exclusive (the organization of exchange trade) or they admit not compatible to other kinds of activity (bank activity). There are kinds of activity on which the monopoly of the state enterprises (production and trade in arms) is established; only legal entities can carry out some types of the entrepreneurial activity. The exhaustive list of the licensed types and subspecies of activity and an order of their licensing are defined by the Law of the Republic of Kazakhstan of May 16, 2014 No. 202-V «About permissions and notices» [8].

Conditions and order of issue of licenses and annexes to the license is regulated by standards of chapter 5 of the Law of the Republic of Kazakhstan «About permissions and notices». The license and the annex to the license are given by the licensor no later than fifteen working days, and in the sphere of use of atomic energy, the financial sphere and activity connected with concentration of financial resources, education, oil and gas are issued no later than thirty working days from the date of submission of the statement with the relevant documents.

In the issue of licenses and annexes to the license it can be refused cases if:

- occupation by a kind of activity is prohibited by laws of the Republic of Kazakhstan for this category of subjects;

- all documents demanded according to the Law «About Permissions and Notices» are not provided;

- the license fee for the right of occupation is not brought by separate kinds of activity;

- at discrepancy of the applicant to qualification requirements;

- concerning the applicant there is a court verdict which took legal effect prohibiting to it to be engaged in separate kinds of activity (Art. 32 of the Law of the Republic of Kazakhstan «About permissions and notices»).

Let us pass to consideration a concept of the state business. The Civil code of the Republic of Kazakhstan divides the state entrepreneurs founded on the right of economic maintaining and the enterprise, founded on the right of operational management. On behalf of the state the entrepreneurial activity, according to Art. 10 of CC of RK, is carried out by the state enterprises to which the property is transferred on the right of economic maintaining. The enterprises founded on the right of operational management are called the state enterprises. The legal status of the state enterprises is regulated by the Civil code of RK [1], the Law of the Republic of Kazakhstan of March 1, 2011 No. 413-IV «About a state-owned property».

Thus, on the basis of the carried-out analysis it is necessary to differentiate a lawful entrepreneurial activity from the offenses made in the sphere of business for which a civil, administrative and criminal responsibility is provided.

Administrative responsibility for illegal business is provided by the Code of Administrative Offences of June 5, 2014 article 153 and is understood as occupation by the prohibited types of an entrepreneurial activity if this act caused large damage to the citizen, to the organization or the state or is accompanied by commercialization in a large size or production, storage, transportation or sale of excise goods in considerable sizes if these actions do not contain signs of penal act.

Criminal responsibility is provided according to Art. 214 of Criminal Code of the Republic of Kazakhstan «Illegal business violates the rules of occupation established by the law an entrepreneurial activity, employees to providing and protection of interests of society in general, creates a possibility of obtaining the uncontrollable income, causing damage and commission of financial, tax and other offenses and crimes» [9, p. 118]. In our opinion, this definition precisely indicates public danger and negative consequences of commission of illegal business.

Illegal business is characterized by implementation of an entrepreneurial activity with violations of the conditions and an order of

realization of such activity determined by laws of the Republic of Kazakhstan. For occurrence of a criminal responsibility according to Art. 214 of CC, the specified actions have to cause large damage to the citizen, the organization or state or have to be accompanied by commercialization in a large size or production, storage or sale of excise goods in considerable sizes.

Along with it, illegal business is characterized by initiative of the businessman at implementation of such activity and systematic receiving profit at implementation of an illegal entrepreneurial activity.

On the basis of the above it is possible to draw a conclusion that illegal business is an entrepreneurial

activity which is carried out with violation of the rules established by the law and an order of occupation by an entrepreneurial activity, involves large damage to citizens, the organizations and the state, or it is accompanied by commercialization in a large size. Thereby illegal business is committed out of the sphere of control of the state and has to be punishable.

Thus, we opened the maintenance of the main signs of lawful and illegal business, and it is established that business in the Republic of Kazakhstan is divided into private and state business, subjects of business and their legal status are defined.

References

- 1 Civil Code of the Republic of Kazakstan (General Part) adopted by the Supreme Council of the Republic of Kazakhstan 27 december 1994. // Statements of Supreme Council of the Republic of Kazakhstan. –1994. – № 23 – 24 (appliances) // Legislation – legal guide 06.05.2015. Press House «YuRIST». – 354 p.
- 2 Okaev K.O., Smagulova N.T. Predprinimatelstvo v Respublike Kazahstan. – Almaty, 1999. – 140 s.
- 3 The Law of the Republic of Kazakstan on 31 january 2006. №124-III. About private business // Legislation – legal guide 01.01.2015. Press House «YuRIST». – 38 p.
- 4 The Law of the Republic of Kazakstan on 17 april 1995. № 2198. About state registration of legal entities and informational registration of branches and representative offices // Statements of Supreme Council of the Republic of Kazakhstan. – 1995. // Legislation – legal guide 01.01.2015. Press House «YuRIST». – 21 p.
- 5 Entrepreneurship in the Republic of Kazakstan. Compilation of the regulations. – Almaty: Lawyer, 2006. – 243 p.
- 6 Ustinova T. Ugolovnaya otvetstvennost za nezakonnoe predprinimatelstvo // Ugolovnoe pravo. – 1999. – № 1. – S. 25 – 31.
- 7 Root V.V. Ugolovno-pravovye i kriminologicheskie problemy borby s vosprepyatstvovaniem zakonnoy predprinimatelskoy deyatelnosti: dis....kand. yurid. nauk: 12.00.08. – Astana, 2003. – 169 s.
- 8 The Law of the Republic of Kazakstan on 16 may 2014. № 202- V «About permissions and notices» 05.05.2015. // IPS Adilet. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000202.html>
- 9 Ugolovnoe pravo Rossii: uchebno-metodicheskoe posobie / pod red. V.I. Kolosovoy, L.K. Malahova. – N.Novgorod, 1993. – 320 s.

Кундакова М.Ж.

**Миграциялық
қылмыстылықтың алдын
алудағы іс-шараның бірі
ретіндегі тұлғаларды
мемлекеттің шегінен тысқары
жерге шығарып жіберу
түріндегі қылмыстық жазаның
шетелдік заңдар бойынша
сипаттамасы**

Kundakova M.Zh.

**Characterization of criminal
punishment in the form of
foreign legislation in the form
of expulsion from the state of
persons, as one of the types of
preventive measures for the
prevention of migration crime**

Кундакова М.Ж.

**Характеристика
по зарубежному
законодательству уголовного
наказания в виде выдворение
за пределы государства лиц,
как одного из видов профилак-
тических мер
по предупреждению
миграционной преступности**

Мақалада 2014 жылдан бастап Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде орын алған жаңа қылмыстық жазаның бір түрі шетел азаматтарын немесе азаматтығы жоқ тұлғаларды ел аумағынан шығарып жіберуді қарастырған. Сонымен қатар автор алыс және жақын шетел заңдары бойынша аталған жаза түріне талдау жүргізген. Автор мақаласын қорытындылай келе, елден шығару түріндегі қылмыстық жаза әр елдің қылмыстық заңдарына сәйкес әртүрлі негіздер бойынша, әртүрлі талаптармен қолданылатындығына назар аударған.

Түйін сөздер: қылмыстық жаза, шетелдік, азаматтығы жоқ тұлға, босқын.

The article provides for a new type of criminal punishment – the expulsion of foreign citizens or stateless persons on the territory of the country, which has taken place in the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan since 2014. According to the laws of near and far abroad, the author also carried out an analysis of this type of punishment. Summarizing the article, the author drew attention to the fact that, in accordance with the criminal legislation of each country, criminal punishment in the form of deportation from the country is applied with different requirements.

Key words: criminal punishment, foreigner, stateless person, refugee.

Статья предусматривает новый вид уголовного наказания – выдворение иностранных граждан или лиц без гражданства на территории страны, имеющее место в Уголовном кодексе Республики Казахстан с 2014 года. По законам ближнего и дальнего зарубежья, автором также был проведен анализ указанному виду наказания. Подводя итоги статьи, автор обратил внимание, что в соответствии с уголовным законодательством каждой страны, уголовное наказание в виде выдворения из страны, применяются с различными требованиями.

Ключевые слова: уголовное наказание, иностранец, лицо без гражданства, беженец.

**МИГРАЦИЯЛЫҚ
ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚТЫҢ
АЛДЫН АЛУДАҒЫ
ІС-ШАРАНЫҢ БІРІ
РЕТІНДЕГІ ТҰЛҒАЛАРДЫ
МЕМЛЕКЕТТІҢ ШЕГІНЕН
ТЫСҚАРЫ ЖЕРГЕ
ШЫҒАРЫП ЖІБЕРУ
ТҮРІНДЕГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ
ЖАЗАНЫҢ ШЕТЕЛДІК
ЗАҢДАР БОЙЫНША
СИПАТТАМАСЫ**

Кәзіргі таңда дүниежүзі бойынша орын алып отырған жаһандану процессінің, саяси жағдайдың нәтижесі ретінде Еуропа елдеріндегі миграциялық күйзелісті байқауға болады. Осы миграциялық күйзелістің бір көрнісі ретінде сол мигранттар тарапынан жасалатын түрлі қылмыстық құқықбұзшылықтардың өсуін айтуға болады. Еуропа елдері миграциялық қылмыстылықпен күресудің жолдарын іздестіруде. Соның бір жолы ретінде қылмыстық заңнамаларына қылмыс жасаған шетел азаматтарын немесе азаматтығы жоқ тұлғаларды ел аумағынан шығарып жіберу түріндегі қылмыстық жаза немесе қылмыстық мәжбүрлеу шараларын енгізген. Біздің заңшығарушыларда аталған шара түрін қылмыстық заң деңгейінде 2014 жылдан бастап қарастыра бастады [1].

Ал кейбір елдерде, атап айтсақ АҚШ-да шетелдік азаматтар қылмыстық жазаға тартылған жағдайда, оларды елден шығару арнайы заңдармен реттелген. АҚШ 1996 жылы «Заңсыз иммиграция реформасы және иммигранттардың жауапкершілігі туралы» («Illegal Immigration Reform and Immigrant Responsibility Act of 1996») арнайы Заң қабылданған болатын, оған сәйкес АҚШ аумағында заңды түрде тұрып жатқан кез келген шетелдік тұлға, егер ол ауырлататын мән-жаймен ауыр қылмыс жасағаны үшін сотталған болса, онда оған елге қайта келуге тыйым салына отырып, елден депортациялануға жатады [2].

Ал Еуропа елдерінің ішінде Италия, Португалия, Греция сияқты елдерде шетелдіктерді елден шығару түріндегі жаза заңсыз есірткі айналымымен күрес туралы заңдарында заңсыз есірткі айналымымен байланысты қылмыстар үшін қарастырылған [2].

Ал кейбір елдерде елден шығару жазаның бір түрі ретінде қылмыстық заңдарында тікелей көрсетілген (Азербайжан, Албания, Андorra, Бангладеш, Венгрия, Венесуэла, Восточный Тимор, Вьетнам, Доминиканская Республика, КНР, Колумбия, Коста-Рика, Куба, Латвия, Мадагаскар, Оман, Перу, Сальвадор, Словакия, Франция) [2], ал кейбір елдердің қылмыстық заңдарында қауіпсіз шарасы ретінде қарастырылған (Федерация Боснии и Герцеговины, Греция, Македония, Никарагуа, Республика Сербская, Румыния, Сан-Марино, Сербия, Хорватия) [2], сондай-ақ кейбір елдердің қылмыстық заңдарымен өзге қылмыстық құқықтық шара ретінде қарастырылған (Бруней, Испания, Турция, Эфиопия) [2]. Елден шығаруды жазаның бір

түрі ретінде қарастырған елдерде ол қосымша жаза түрінде қарастырылған. Тек ҚХР мен Вьетнам елдерінде ол жеке немес қосымша жаза ретінде қолданылуы мүмкін, ал Коста-Риканың қылмыстық заңы бойынша негізгі жаза ретінде қарастырылған [2]. Бұл жерден байқайтынымыз, әр елде аталған жаза түріне жазалар жүйесінде әртүрлі орын берілген.

Елден шығару жазасы кеңестік қылмыстық заңдарында қолданылған болатын, атап айтқанда 1922 жылғы РСФСР Қылмыстық кодексінің 32-бабының а) тармақшасында РСФСР шегінен белгілі бір мерзімге немесе мерзімсіз қуылу қарастырылған болатын [3]. Ал 1959 жылғы ҚазССР Қылмыстық кодексі [4] бұл жаза түрін қарастырмады.

Бұрынғы Кеңес одағына кірген мемлекеттердің ішінде мұндай қылмыстық жаза түрі Әзербайжан Республикасының [5], Латвия Республикасының [6] және 2014 жылдан бастап Қазақстан Республикасының [1] қылмыстық заңнамаларында қарастырылған болатын. Эстония Республикасының Қылмыстық заңында [7] аялған жаза түрі бұрын қолданылған болатын, кейінгі өзгерістерге сәйкес ол жаза түрі жазалар жүйесінен алынып тасталған болатын. Ал көршілес Ресей Федерациясында аталған санкция түрін қылмыстық заңдарына енгізу мәселесі әлі қарастырылуда.

Әрине аталған қылмыстық жаза түрін қолдану тәртібі әр елде әртүрлі. Көп жағдайда бұл жаза түрі тағайындалатын мерзімімен, кейбір жағдайларда қолданылатын субъектілерімен ерекшеленеді. Аталған жаза негізгі жаза түрін, көп жағдайда бас бостандығынан айыру жазасын өтеп болғаннан кейін ғана қолданылады.

Әзербайжан Республикасының Қылмыстық кодексінің 52-бабында аталған қылмыстық жаза түрі қарастырылған. Оған сәйкес елден мәжбүрлі шығару қолданудың екі түрлі жағдай қарастырылған. Бірінші жағдайда егер шетелдік азамат немесе азаматтығы жоқ тұлға бір жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айыру жазасына сотталған болса, онда негізгі жаза өтелгеннен кейін барып аталған жаза қолданылады. Екінші жағдайда егер шетелдік азамат немесе азаматтығы жоқ тұлға бір жылдан аспайтын мерзімге бас бостандығынан айыру жазасына немесе бас бостандығынан айырумен байланысты емес жазаларға сотталған болса, осы Кодекстің 58.3.-бабындағы мән-жайларды ескере отырып аталған жаза тағайындалуы мүмкін. Бұл мән-жайларға жатады: жасалаған қылмыстың сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесі, кінәлінің жеке басы, жазаны жеңілдететін және ауыр-

лататын мән-жайлар, тағайындалған жазаның сотталғанның түзелуіне ықпал етуі, отбасының өмір сүру жағдайлары [5].

Испанияның қылмыстық заңы бойынша аталған жаза түрі алты жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру жазасына балама реінде пайдаланылады және алты жылдан асатын мерзімнің $\frac{3}{4}$ бөлігін өтеген кезде тағайындалуы мүмкін [8].

Ал Албанияның Қылмыстық кодексінің 42-бабы бойынша егер сот тұлғаны елдің аумағында әріқарай болуы мүмкін емес деп тапса. Ол тұлға елден қуылуға жатады [9].

Біркатар елдерде бұл жаза тағайындау мерзімі бойынша ерекшеленеді.

Венгрия, Сербия, Францияның қылмыстық заңдары бойынша елден мәжбүрлі түрде шығару мерзімі белгілі мерзімге және мерзімсіз болып бөлінеді [2].

Венгрияның қылмыстық заңы бойынша мерзімсіз елден мәжбүрлі шығару жасалған қылмысының сипатымен кінәлінің байланыстарына қарай қылмыс жасаған тұлғаның елде болуы қоғамдық қауіпсіздікке елеулі қауіп тудырса қолданылады. Венгрия, Македония, Сербия Республикасының Қылмыстық кодекстері бойынша елден шығарудың мерзімі 1 жылдан 10 жылға дейін [2].

Сонымен қатар елден шығарудың мерзімін анықтаған кезде қамауда ұсталған мерзім ескерілмейді.

Ал жоғарыда қарастырылған Әзербайжан Республикасының [5], Албанияның [9], Латвияның [6] қылмыстық заңдарында елден мәжбүрлі шығарудың мерзімі қарастырылмаған.

Бұл жазаны қолданудағы маңызды талаптардың бірі ол жаза түрінің кімдерге қатысты қолданылатындығында. Көп жағдайда бұл жаза түрі шетелдік тұлғаларға және азаматтығы жоқ тұлғаларға ғана қатысты қолданылды.

Тек кейбір елдердің қылмыстық заңдарында өз елінің азаматтарын елден шығару қарастырылған, атап айтқанда Перудің Қылмыстық кодексінде өзінің азаматтарын экспатриациялау және шетелдіктерді елден қуу мүмкіндігі көрсетілген [2].

Сонымен қатар аталған жаза түрі мемлекетке қарсы опасыздық жасау, үкіметті тақтан тайдыру және т.б. мемлекетке қарсы қылмыстар үшін қолданылады (мысалы, АҚШ-та [2], Перуда [2] және т.б. елдерде)

Кейбір елдердің қылмыстық заңдарында шетелдіктерді елден шығаруға болмайтын жағдайлар қарастырылған.

Венгрияның Қылмыстық кодексінде ондай жағдай біреу ғана, ол босқын мәртебесін ал-

ған тұлғаларға қатысты елден шығару қолданылмайды [2].

Әзербайжан Республикасының Қылмыстық кодексінде ондай жағдайлар бірнешеу. Атап айтқанда Әзербайжан Республикасының Қылмыстық кодексінің 52-бабына сәйкес Әзербайжан Республикасының шегінен мәжбүрлі шығару келесідей тұлғаларға қатысты қолданылмайды:

1) үкім заңды күшіне енген сәтте Әзербайжан Республикасының аумағында бес жыл тұрған тұлғаға;

2) үкім заңды күшіне енген сәтте Әзербайжан Республикасының азаматымен (азаматшасымен) некеде тұрған тұлғаға;

3) Әзербайжан Республикасында туылған тұлғаға;

4) ата-анасының біреуі Әзербайжан Республикасының азаматы (азаматшасы) болса;

5) Әзербайжан Республикасында саяси басыпана алған болса немесе босқын мәртебесін иеленсе;

6) қамқорлығында Әзербайжан Республикасының азаматы болып табылатын кәмелетке толмаған бала, әрекетке қабілеті жоқ тұлға немесе I-топтағы мүгедек болса;

7) елден шығарылғаннан кейін барған елінде олар азапталуы немесе қудалануы мүмкін деуге жеткілікті негіздер болса немесе оларды мәжбүрлі шығару ұлттық қауіпсіздікті қаматамасыз ету мүдделеріне қайшы келетін болса [5].

Ал Латвия Республикасының Қылмыстық кодексі бойынша егер сот істегі мән-жайларды және кінәлінің жеке басын ескере отырып, шетелдік тұлғаның Латвия Республикасында болуға жол берілмейді деп таныса ғана, ол елден шығарылады [6].

Сонымен қорытындылай келе, елден шығару түріндегі қылмыстық жаза әр елдің қылмыстық заңдарына сәйкес әртүрлі негіздер бойынша, әртүрлі талаптармен қолданылады.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі//Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ.//http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226/k14226_.htm
- 2 Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть. Монография. Под общ. и науч. ред. д.ю.н., профессора, заслуженного деятеля науки РФ С.П. Щербы. – М., 2009. – 448с. //<http://bookish.link/sravnitelnoe-pravovedenie-kniga/vyidvorenje-predelyi-stranyi-deportatsiya-31919.html>
- 3 Уголовный кодекс РСФСР редакции 1922 года. Общая часть (Ст. 1-56) //<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241523&subID=100096269,100096271,100096277,100096310#text>
- 4 Уголовный кодекс Казахской ССР Утвержден Законом Казахской ССР от 22 июля 1959 года//http://adilet.zan.kz/rus/docs/K590002000_
- 5 Уголовный кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 года № 787-IQ) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 31.05.2016 г.// http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353&doc_id2=30420353#pos=402;-4&pos2=450;20
- 6 Уголовный кодекс Латвийской Республики// crimpravo.ru/codecs/latvii/2.doc
- 7 Уголовный кодекс Эстонии (2001, с изменениями от 2002) // <http://www.legislationline.org/en/documents/section/criminal-codes>
- 8 Уголовный кодекс Испании//<http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-ispanii/22/>
- 9 Уголовный кодекс Албании// <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-albanii/>

References

- 1 The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan / Code of the Republic of Kazakhstan of July 3, 2014 No. 226-V ZRK. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>
- 2 Dodonov V.N. Comparative criminal law. A common part. Monograph. Under the Society. And scientific. Ed. Doctor of Law, Professor, Honored Scientist of the Russian Federation S.P. Screws. – M., 2009. – 448 pp. // <http://bookish.link/sravnitelnoe-pravovedenie-kniga/vyidvorenje-predelyi-stranyi-deportatsiya-31919.html>
- 3 The Criminal Code of the RSFSR in 1922. The general part (Articles 1 – 56) //<http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241523&subID=100096269,100096271,100096277,100096310#text>
- 4 The Criminal Code of the Kazakh SSR Is Approved by the Law of the Kazakh SSR of July 22, 1959 // http://adilet.zan.kz/rus/docs/K590002000_
- 5 The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan (approved by the Law of the Republic of Azerbaijan of December 30, 1999 No. 787-IQ) (as amended on May 31, 2016 // http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353&doc_id2=30420353#pos=402;-4&pos2=450;20
- 6 Criminal Code of the Republic of Latvia // crimpravo.ru/codecs/latvii/2.doc
- 7 The Criminal Code of Estonia (2001, as amended from 2002) // <http://www.legislationline.org/en/documents/section/criminal-codes>
- 8 The Spanish Penal Code // <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-ispanii/22/>
- 9 The Criminal Code of Albania // <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-albanii/>

Tynysbek A., Yergali A.M.,
Malikova Sh.B.

**Some problems of defining a
concept of a stage of crime
commission**

In article problems of defining a concept of a stage of crime commission is considered. Various points of view concerning defining the stage of crime commission are analysed. The criminal and legal concept of the stage of crime commission is given.

Key words: stages of commission of crime, unfinished criminal activity, preparation, attempt, situation, object.

Тынысбек А., Ергали А.М.,
Маликова Ш.Б.

**Қылмысты жасау сатылары
ұғымын анықтаудың кейбір
мәселелері**

Мақалада қылмысты жасау сатылары ұғымын анықтау мәселелері қарастырылған. Қылмысты жасау сатыларына байланысты әртүрлі көзқарастар талданған. Қылмысты жасау сатыларының қылмыстық-құқықтық түсінігі берілген.

Түйін сөздер: қылмысты жасау сатылары, аяқталмаған қылмыстық қызмет, дайындалу, оқталу, жағдай, объект.

Тынысбек А., Ергали А.М.,
Маликова Ш.Б.

**Некоторые проблемы
определения понятия стадии
совершения преступления**

В статье рассматриваются проблемы определения понятия стадии совершения преступления. Проанализированы различные точки зрения по поводу определения стадии совершения преступления. Дано уголовно-правовое понятие стадии совершения преступления.

Ключевые слова: стадии совершения преступления, неоконченная преступная деятельность, приготовление, покушение, обстановка, объект.

**SOME PROBLEMS OF
DEFINING A CONCEPT
OF A STAGE OF CRIME
COMMISSION**

The crime as a kind of person behavior, which extensive in time and space, has its psychophysiological and mental properties. Physical activity in the form of action or abstention from it (inaction) is preceded by psychological process of motivation, definition of the purpose (goal-setting) and decision-making. The final result of the mechanism of motivation and goal-setting is decision-making at the free choice – to make or not to make a certain act.

The criminal behavior differs from non-criminal not by the determination mechanism, but according to contents. The purposes, motives, decision-making are directed to commission of socially dangerous act. They form fault – intention or imprudence as the mental relation to socially dangerous act.

In deliberate crimes emergence of intention to commit a crime is called as formation of intention.

To approach the concept of stages of a deliberate crime development issue correctly, to open an essence of this legal institute more deeply and to define ways of its further development, it is necessary to give, first, the theoretical analysis of development of the views relating to this institute.

In the theory of criminal law preparation and attempt were considered as stages of development of criminal activity. A. N. Traynin, G. I. Volkov suggested not to allocate stages of crime commission at all. According to A. N. Traynin, preparation and attempt merge in a concept of directed activity, but which has not achieved criminal result. Moreover, later A.N. Traynin claimed that the same actions can be in a different situation either preparation or attempt. And by way of illustration uncertainty and variability depending on a situation of edges between preparation and attempt he gave an example as breaking door by the criminal for murder or theft commission. In the first case there would be a preparation for murder, in the second, at the same actions, an attempt to theft. Therefore, for the legislator, in his opinion, «there has to be only one preliminary activity, only one group of the actions directed to public harmfully result, but which have not resulted in it» [1, p. 328]. At the same time in preliminary activity various stages and edges, which were subject to an accounting in each case, were allowed. A.N. Traynin considered that carry out the accounting is «entirely in competence of court, not of legislator» [1, p. 327].

The actions which are essentially preparatory will not become another in other situation. Various character of stages depends not on a situation, but on the character of an object on which infringement is made, and on the nature of socially dangerous actions made by guilty person. Essentially, opponents in differentiation of preparation and attempt, seeing public danger of the person as the basis of punishability for preliminary criminal activity, preached the objective imputation principle.

Those scientists who tried to defend the differentiated approach to preliminary criminal activity understood danger of such approach. So, A.S. Shlyapochnikov emphasized that the solution of a question of crime stages should not be based only on danger of the identity of the perpetrator in separation from the action made by him, and suggested to exclude criminal liability for preparation when it does not constitute the independent delict [2, p. 223-225]. Despite a widespread opinion in legal literature about existence of stages of offences, the legislator does not give definition of the concept «crime stage» and does not even use this term.

For the general designation of various forms of unfinished criminal activity in criminal law science three terms are used: «stages of crime commission», «preliminary criminal activity» and «stages of crime development». For example, N.F. Kuznetsova suggested to distinguish stages of development of criminal activity and types of unfinished crime. To stages of development the author referred commission of preparatory actions and crime execution, and to types of unfinished crime – preparation for a crime and attempt to commit a crime. A full identification of the concept «crime stage» and independent penal acts -preparations and attempts N.F. Kuznetsova called as inexact. «A stage of a deliberate crime, she wrote, is the action directed to the causing criminal result making a necessary step in development of criminal activity. For responsibility for preparation and attempt, besides establishment of the fact that the person, having begun a crime, has reached a certain stage of its development, the court needs to note that the criminal result has not come on the circumstances which are not depending from this person» [3, p. 5-6].

Concerning the term «stage of crime commission» N.D. Durmanov noted that it (term) is used in double meaning: 1) for defining those stages which are passed in the completed crimes and 2) for defining of features of responsibility for criminal action depending on a stage at which commission of crime has been stopped. At what, the priority was given by the author to the second meaning [4, p. 11].

N.F. Kuznetsova, in turn, considered that the similar dual use in legal literature of a concept «crime stage» in the true sense of the words both as stages of criminal activity process and as uncompleted crime (preparation and attempt), is not justified and capable only to bring confusion. Moreover, the author is sure that mixture of concepts of stages of commission of the completed crime and criminally punishable acts – preparations and attempts – interfere to accurate establishment of all necessary signs of preparation and attempt [3, p. 40].

The offer to allocate three stages of crime development is quite widespread today: 1) preparation for crime commitment, 2) attempt to commit a crime and 3) completed crime. This point of view is supported by both most of legal scholars [5, p. 8; 6, p. 63], and current criminal legislation of the Republic of Kazakhstan.

A supporter of the concept of crime stages is V.D. Ivanov. Comparison of researches of the specified author shows that in the beginning V.D. Ivanov referred preparation and attempt to uncompleted criminal activity and noted that they contain all essential elements of offense – illegality, guilt and punishability [7, p. 8]. A little later the author talks about three stages of crime commission, including preparation, attempt and the completed crime. Besides, he claims that there are «earlier stages of manifestation of criminal activity» [7, p. 7], but does not specify them. In a monographic research V.D. Ivanov refer to stages of development of a deliberate crime: 1) the malice in an act, 2) preparation for a crime, 3) attempt to commit a crime and 4) a completed crime [8, p. 88]. I.Ya. Kozachenko allocates stages of uncompleted and stages of completed crimes. He refers preparation, attempt and completed crime to the first, for the second – the malice in an act, direct criminal encroachment (attempt) and the completed crime [9, p. 224].

Also the concept of crime stages is supported by professor B.V. Zdravomyslov. He considers that stages of crime commission (preparation, attempt and completed crime) directly derive from the law, and believes that the new Criminal Code of the Russian Federation of 1996 has not introduced essentially new provisions in this institute of the General part [10, p. 225].

In our opinion, the similar statement is not true and is disputable, because in comparison with UK of RSFSR of 1960 essential changes made to the current criminal legislation of both the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan, they are as follows:

- first, the list of preparatory actions is considerably expanded: it has included such types of preparation as production of means and instruments for committing a crime, concentration of accessories, conspiracy to commit a crime (p.1 Art. 24 of the CC of the RK and p.1 Art. 30 of the CC of the RF);

- secondly, punishability for preparation only for serious and especially serious crimes is provided (p. 2 of Art. 24 of the CC of the RK and the p. 2 of Art. 30 of the CC of the RF);

- thirdly, in the formulation of attempt along with action the inaction of the person which is directly directed to crime commission is included, that is to achieve a criminal result or implement the prohibited act (the p. 3 of Art. 24 of the CC of the RK and the p. 3 of Art. 30 of the CC of the RF);

- fourthly, the obligatory sign of preparation – not finishing a crime up to the end because of circumstances independent from the person committing crime is introduced for the first time (p.1 Art. 24 of the CC of the RK and the p. 3 of Art. 30 of the CC of the RF);

- fifthly, rules of punishment assignment for preparation and attempt are cardinally changed (Art. 56 of the CC of the RK and Art. 66 of the CC of the RF).

Summing up the result of all aforesaid, it is necessary to define what need to understand under «stages of development of criminal activity».

In our opinion, criminal-legal concept of stages of criminal activity corresponds to development of a crime in reality, it reflects this objective process. Deliberate criminal activity can take place in three stages: preparation, attempt and termination of a crime. According to it three stages of criminal activity are distinguished: a stage of preparation for crime commission, a stage of attempt to commit a crime and completed crime. The first two stages form preliminary or unfinished criminal activity.

Its feature in contrast to the completed crime is incomplete implementation of corpus delicti signs of which are provided in certain article of the Special part of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan: incomplete performance of the objective side of this crime, lack of socially dangerous consequence. While performing completed corpus delicti in actions of the guilty person there are all signs of this crime, including also socially dangerous result provided by the law (for material crimes).

The problem of responsibility for stages of criminal activity and for this reason in the law responsibility for preparation for a crime and attempt to commit crimes are established although the legislator does not use the term of «a stage of crime commission».

Criminal activity not always takes place in all three stages: preparation, attempt and termination of a crime. The arisen criminal intention often is implemented directly in the completed crime, passing stages of preparation and attempt.

The question of responsibility for unfinished criminal activity (preparation or attempt) arises only when the crime has been interrupted at a stage of preparation or attempt and has not been completed for the reasons which are not depending on will of the guilty person.

The stages of criminal activity are possible not at all crimes. Preliminary criminal activity in the form of preparation and attempt represents stages of implementation only of deliberate crime. At crime commission by imprudence when the subject does not expect occurrence of criminal result (negligence), or, generally, expects it, but in this concrete case thoughtlessly hopes to prevent it (self-confidence), it is impossible to talk about stages of implementation of criminal intention as such intention in general is absent.

References

- 1 Traynin A.N. Criminal law. General Part. – M., 1929.-507 p.
- 2 Shlyapochnikov A.S. Preparation and attempt to commit a crime in Soviet criminal law // Socialistic legality. 1937. № 3. P.222-225.
- 3 Kuznetsova N.F. Responsibility for preparation for a crime and attempt to commit a crime by Soviet criminal law: Avtoref. diss. ... cand. jurid. scien. – M., 1953.-15 p.
- 4 Durmanov N.D. Stages of crime commission by Soviet criminal law. – M.: Juridical literature literatura, 1955.-212 p.
- 5 The commentary to Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. – Almaty: Press, 1999.-808 p.
- 6 Criminal law. General Part / Under ed. V.P. Petrasheva.- M.: Prior, 1999.-544 p.
- 7 Ivanov V.D. Responsibility for attempt to crime commission. – Karaganda, 1974.-116 p.
- 8 Ivanov V.D. Concept and types of stages of criminal activity // Jurisprudence. 1992. № 6. P. 86-89.
- 9 Criminal law. General part: Book/ Res. red. I.Ya. Kozachenko, Z.A. Neznamova.- M.: Infra – Norma, 1997.-516 p.

Senkibayev B., Izbassova A.B.

**Some problems of differentiation
of depravity of juveniles with
adjacent crimes**

In article problems of differentiation of depravity of juveniles with adjacent crimes are considered. Signs of corpus delicti of juvenile's depravity are opened. Differentiation between depravity of juveniles and production, turnover of materials and objects with pornographic images of minors is carried out.

Key words: depravity, production, distribution, storage, pornography, criminal legislation, crime object, objective party, subject, subjective party.

Сенкібаев Б., Избасова А.Б.

**Жас балаларды азғындық
жолға түсіруді ұқсас
қылмыстардан ажыратудың
кейбір мәселелері**

Мақалада жас балаларды азғындық жолға түсіруді ұқсас қылмыстардан ажыратудың мәселелері қарастырылған. Жас балаларды азғындық жолға түсіру құрамының белгілері ашылған. Жас балаларды азғындық жолға түсіру мен көмелетке толмағандардың порнографиялық бейнелері материалдарды немесе заттарды дайындау және олардың айналымы не оларды порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-шараларына қатысу үшін тарату құрамынан ажырату жүргізілген.

Түйін сөздер: азғындату, дайындау, тарату, сақтау, порнография, қылмыстық заңнама, қылмыстық объектісі, объективтік жақ, субъект, субъективтік жақ.

Сенкибаев Б., Избасова А.Б.

**Некоторые проблемы
разграничения развращения
малолетних со смежными
преступлениями**

В статье рассматриваются проблемы разграничения развращения малолетних со смежными составами преступлениями. Раскрыты признаки состава развращения малолетних. Проведено разграничение развращения малолетних и состава изготовления и оборота материалов и предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних.

Ключевые слова: развращение, изготовление, распространение, хранение, порнография, уголовное законодательство, объект преступления, объективная сторона, субъект, субъективная сторона.

**SOME PROBLEMS OF
DIFFERENTIATION
OF DEPRAVITY OF
JUVENILES WITH
ADJACENT CRIMES**

To adjacent crimes (the organization of prostitution with minors), (production and turnover of materials and objects with pornographic images of minors) and (use of the minor for production of pornographic materials or objects) are referred. The fact that these crimes have complex structure is their characteristic – sexual freedom and sexual integrity are only one of the targets, and at the same time, they are not a main object, the main object of infringement in this case is public morality according to the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan.

Today, crimes connected with production, distribution and storage of a child pornography, and also exploitation of minors for its production are one of the most debatable in criminal law, first, it is connected with the fact that the Internet is generally used for distribution of a child pornography, and, thus, suppression of distribution of a child pornography by relevance mostly shown in one row with regulation of computer crimes and other new types of offenses, connected with the Internet. In this regard, we will try to stop in more detail on these structures to analyse all problems connected by their practical application.

Unlike a usual pornography which legislative definition was not accepted, concept of a child pornography exists in the Optional protocol of the Convention on protection of the child's rights (which, strangely enough, still is not ratified by the Republic of Kazakhstan although at the end of March of this year Council wrote the official address to the President of the Republic of Kazakhstan about it) where it is told that «a child pornography is any image made by any means of the child making the real or simulated frankly sexual actions, or any image of genitals of the child mainly in the sexual purposes». However in national legal systems definition of the child pornography occurs far less often – as a rule, in the legislation of the certain western countries, such as Austria, Hungary, Ireland, Norway, Canada, the USA. In the law such definition is also absent for today – in the Criminal Code there is only a sending to the main definition of a pornography (a product of pornographic contents with minors), but also definition of a pornography is still legislatively not established, many years the relevant draft legislation already has been in a consideration stage, however is still not adopted. Besides, it is provided in corpus delicti that responsibility comes only for the acts

connected with materials of pornographic contents while erotic movies are within the law whether it is possible to tell the same about a children's sensuality? From the point of view of the modern law images which regarding to adults would reckon erotic, for example, nudist movies with participation of children or feature films with participation of naked children belong to a child pornography. From our point of view, it is inexpedient to refer to a child pornography a work which not setting as the purpose sexual exploitation of children and not containing signs of pornographic materials because it does not harm either public morality, or interests of the child.

The main object of a crime – public morality is possible to define as set of customs, views and rules of behavior existence of which is caused by cultural and spiritual traditions of this society and reflects the ideas of good and evil, justice, honor, conscience dominating in consciousness of most of his members which society executes without coercion threat, voluntarily. Therefore, at commission of crimes against public morality the moral damage is done to big groups of people because of serious violation of the settled norms. Concerning to this structure it is possible to say that in this case infringement of public morality has character of violation dominating in the society of representations about decent and admissible in relation to sex, intimate life of people as the sexual relations between children, or between adults and children, within modern society admit inadmissible. Thus, distribution among the population of the materials containing scenes of sexual relationship with participation of minors, first, is violation of public morality depending on censure of similar actions by the most part of the population, and, secondly, promotes promotion of the similar relations [1, p. 78].

However, in this respect there are also other opinions: so, in the researches devoted to history of regulation of the child pornography it is said that, at all inadmissibility of existence of the child pornography, in years when it was resolved (prior to the beginning of the 1980th years), sharp decrease in level of violent crimes in relation to minors was observed, and, therefore, it is capable to serve as a discharge for aggressive-minded sexual criminals with the expressed frustration of an inclination (the example of Denmark is especially remarkable). Thus, it is necessary to choose between two socially blamed phenomena: a child pornography by which production children are exposed to sexual exploitation that is directly forbidden by international conventions or the level of violent sexual crimes in relation to minors increases.

Meanwhile, on other researches distribution of a child pornography serves as promotion of sexual contacts with children for those persons who have no pronounced pedophilia orientation, or at whom this tendency is latent. The third authors say at all that it is difficult to reveal interrelation between viewing of a child pornography and transition by the persons who are looking through it to real sexual actions. Thus, the question of degree of public danger of a child pornography still is debatable what promotes to, including insufficient study of this subject (as well as study of prevalence the pedophilia of tendencies among the population in general what we wrote earlier about).

From our point of view even if existence of a child pornography also promotes decrease in crime, then it is impossible to lose sight of the fact that by its production the most part of minors (in any case, those minors who owing to age are incapable to realize the nature of the actions made by them) are exposed to sexual exploitation. Such production has to be unambiguously prohibited. The question of admissibility and morality of production with the minors, capable to realize the events, and going for shootings voluntarily, has to be resolved in the same order, as a question of production of a usual pornography.

As we already mentioned above, a big problem is lack of the definition of a pornography in the national legal system, as well as lack of any definitions in court practice. Therefore, by hearing of cases on crimes it is accepted to use doctrinal definitions. So, in particular, A.I. Rarog defines a pornography as picturesque, graphic, literary and other editions in which sexual relations are represented extremely obscene, cynically, naturally, an anatomic and (or) physiological details of sexual intercourse, attention is focused on physical contact of genitals for excitement of sexual instincts. Indeed, it can be considered that the main sign of a pornography is open naturalistic image of sexual intercourse or genitals, however actually the edge between a sensuality and a pornography is washed rather strongly away, and concerning differentiation of a children's sensuality and a child pornography it is felt especially strongly. In the foreign law, especially in court practice of the USA, unreasonably broad interpretation of the concept «child pornography» is often observed when to this crime refer materials, which obviously is not relating to it. So, in 1993 the judgment in the USA to a child pornography equated images of the dressed children that in itself is absurd: even if images of the dressed children cause an inclination in people with the unstable attitude towards children, these

images in itself have no character of exploitation of children, and their distribution does not pose in itself threat for public morality. Not less debatable is the question of equating with a child pornography of drawings, computer graphics, animation and other images in which shootings children do not take any part. In the modern foreign law such practice is applied even more often. So, the provision that realistic images of the minor participating in frank sexual actions are illegal is directly enshrined in the European Convention about a cybercrime accepted by the countries of European Union, which is devoted including fighting against a child pornography. Any production to which full age actors act as minors is equated to them. The case when in Australia in 2008 video with participation of characters of animated series «Simpsons» was recognized as a child pornography is also known: the judge proved the decision by the fact that even if these characters are not people, it does not mean that they cannot be considered as those. Not so long ago the draft legislation providing introduction of similar provisions was introduced in the State Duma however in February 2012 it was rejected. From our point of view, by production of the drawn products containing imitation of sexual actions in relation to minors, at least there is no factor of exploitation of minors completely, as for public morality, perception by the person of the drawn images otherwise than realistic images, and it is possible to carry similar materials to a child pornography only in some cases when contents obviously contradict moral standards (the events are shown in especially perverted form) that can be established by results of judicial examination. Adoption of the general norms equating real pornographic materials with participation of children to drawn, is represented to us unreasonable.

Also another problem, as we mentioned above, is the separating of the concepts «sensuality» and «pornography» and if in relation to production with participation of adults different variations are possible, then concerning child pornography it is necessary to differentiate them rigidly. However not so easy to make it as it seems at first sight. For example, whether a medical training program or a book with participation of minors will be a child pornography? On the one hand, the purposes of its creation do not correspond to the purposes of creation of pornographic materials in any way, however the image of naked minors can be apprehended per se. Also the situation with movies is similar – so, the picture «Dissolute Childhood» of 1977 containing shots with naked teenagers in many countries was

recognized as pornographic and then was prohibited although actually it has obviously erotic character. In application to an adult pornography there was a new problem in recent years – so-called «art porn» in which for the art purposes pornographic receptions are used, however, from our point of view, in relation to a child pornography the concept «art porn» cannot be used as in this case, regardless of the ideas of a picture creator, sexual exploitation of minors takes place.

The objective party represents act in the form of production, acquisitions, storages for the distribution purpose or distribution of a child pornography, and also public demonstration or advertizing of this sort of production. Apparently from the text of article, simple storage without the distribution purpose is not subject to a criminal responsibility. In general, it is correct: the main object of criminal infringement is public morality, and at personal storage even of such materials, inadmissible from the moral point of view, as a child pornography, public morality is not exposed to damage. However, responsibility including for the fact of storage of a child pornography is provided in the legislation of many countries (in the USA, Austria, Great Britain, Germany, Spain, Canada, Norway, and Finland). It is considered that prosecution of everyone who stores in private use illegal materials are an effective measure on prevention of child pornography distribution in society. Also the opinion which is already described by us is expressed that viewing of a child pornography increases danger of commission of individuals of real sexual crimes in relation to children. From our point of view, it is wrong to equate the current fact of storage of illegal materials with a hypothetical possibility of crime execution as the person can be accused only of that crime which was already committed by him/her, or for obvious preparations for its commission. Viewing of a child pornography at all desire it is impossible to call preparation for commission, for example, illegal sexual connection with the person which did not reach consent age.

Under child pornography production can be meant the production of both an original, and a copy of pornographic material, and also alteration of initial material or its addition. Distribution means both commercial, and noncommercial transfer of the specified materials at least to one person. It is possible to equate a posting of pornographic materials in places of unlimited access (for example, on file exchangers or a torrent trekkers). Public demonstration is one of kinds of distribution and consists in demonstration of illegal materials to an

unlimited circle of people (rental of movies at movie theater, display of a pornographic roller by the board, television broadcasting). Advertizing is the message on conditions of acquisition of pornographic materials in any form. However, there is a question: whether it is possible to consider advertizing of a child pornography a mention of movies names, for example, in the researches devoted to this subject? The research without concrete examples will be incomplete, however, having the list of movies names, it will be simpler to the person wishing to find production of this sort to make it. From our point of view, in this case only the deliberate mention of names of concrete movies, or making references to them, with the purpose to facilitate access to the materials containing a child pornography is subject to responsibility [2, p. 107].

As the qualifying signs in the new edition of article are specified four points: commercialization in a large size, group character of a crime, crime execution against the person which did not reach 14 years and use of the Internet. In general it is possible to say that such income level testifies the fact of systematic sale of illegal materials, or commission of some large non-repeat order including the order for shootings of illegal pornographic materials. Crime commission concerning the person which did not reach age of 14 years is understood mainly as presence at pornographic materials of the actors

who did not reach age of 14 years though application of this qualifying sign in relation to production of a child pornography is not absolutely correct as responsibility for the same act (involvement in production of a child pornography of the persons which did not reach age of 14 years), and to us seems strange application to the same crime of two structures duplicating each other. In the third qualifying sign, that is use of the Internet for distribution of a child pornography as it seems to us, is also not present need because almost all child pornography extends on the Internet, and it does not make sense to do use of the Internet by the qualifying sign. At the same time, for the unclear reason from structure the qualifying sign of crime execution by the parent or the other person obliged to exercise supervision over the minor who really is the aggravating circumstance and whose presence was quite justified was cleaned.

The subjective party of a crime is expressed in a direct intention as to a disposition the exhaustive list of the purposes of use of illegal pornographic materials with minors is given. A subject is the person, which reached age of 16 years. Thus, the cases arising, in particular, in court practice of the USA when for distribution of a child pornography the minors posting bared own photos on the Internet were exposed to prosecution are excluded that is absurdity.

References

- 1 Kovaleva M.A. Seksualnoe nasilie i seksualnaya ekspluatatsiya: kriminologicheskie i ugolovno-pravovye aspekty, preduprezhdenie: Dis. ... kand. yurid. nauk. – SPb., 2006. – 299 s.
- 2 Shibanova E.V. Vyyavlenie i rassledovanie prestupleniy, svyazannyh s prostituciyey: Dis. kand. yurid. nauk. – Saratov. – 2005. – 206 s.

Жумағалиев Т.М.
**Роль прокурора в главном
судебном разбирательстве**

Участие в судопроизводстве прокурора как представителя органа, осуществляющего высший надзор за точным исполнением законов, является одним из основополагающих принципов уголовного процесса в РК.

Своим участием в судебном разбирательстве прокурор помогает суду полно, объективно и всесторонне исследовать обстоятельства правонарушений, изобличить виновное лицо, дать правильную юридическую оценку преступления и назначить справедливое, основанное на законе наказание. Усиление и совершенствование прокурорского надзора за исполнением законов при рассмотрении уголовных дел в судах способствовало сокращению судебных ошибок.

Ключевые слова: прокурор, суд, следователь, уголовный процесс, доказывание.

Zhumagaliyev T.M.
**Role of the prosecutor in the
main judicial proceedings**

Participation in the proceedings of the public prosecutor as a representative body exercising supreme supervision over the strict compliance with the law, is one of the fundamental principles of criminal procedure in the Republic of Kazakhstan.

By participating in the trial prosecutor helps the court fully, objectively and thoroughly investigate the circumstances of the offense, to expose the guilty party, give a correct legal assessment of the offense and set fair, based on the law of punishment. Strengthening and improvement of the public prosecutor's supervision over the implementation of laws in criminal cases in the courts helped to reduce miscarriages of justice.

Key words: the prosecutor, the court, investigator, criminal procedure, evidence.

Жұмағалиев Т.М.
**Басты сот талқылауы кезінде
прокурордың рөлі**

Прокурордың сот ісін жүргізуге органның өкілі ретінде қатысуы, заңдардың нақты орындалуын жоғары қадағалау үшін жүзеге асыратын ҚР – ның қылмыстық процесінің негізін қалаушы қағидаларының бірі болып табылады.

Прокурор сот талқылауында өзінің қатысуымен сотқа құқық бұзушылықтың мән-жайларын толық, жан-жақты және дұрыс зерттеуге көмектеседі, кінәлі тұлғаны әшкерелеп, қылмысқа дұрыс заңдық баға беріп және заңмен негізделген әділ жаза тағайындайды. Соттарда қылмыстық істердің қарастырылуында заңдардың орындалуын күшейген және жетілдірілген прокурорлық қадағалауы соттық қателердің қысқаруына ықпал етті.

Түйін сөздер: прокурор, сот, тергеуші, қылмыстық іс, дәлелдеу.

РОЛЬ ПРОКУРОРА В ГЛАВНОМ СУДЕБНОМ РАЗБИРАТЕЛЬСТВЕ

Прокуратура Республики Казахстан наделена определенным объемом власти, позволяющим, с одной стороны, сохранять единое законодательное пространство государства, с другой стороны – системой, способной быстро и эффективно осуществлять правозащитную функцию, восстанавливая нарушенные права и законные интересы граждан, государства в целом.

Конституция Республики Казахстан утверждает, что «Прокуратура представляет интересы государства в суде, а также в случаях, порядке и в пределах, установленных законом, осуществляет уголовное преследование» [1].

Уголовно-процессуальный закон формулирует задачи прокуроров в различных стадиях судебного разбирательства уголовных дел, предполагающих организацию прокурорского надзора в судах таким образом, чтобы он стал надежной гарантией законности в правосудии по уголовным делам.

Что должен делать прокурор в суде по новому УПК – об этом говорится в ст. 58 УПК РК [2]. Прокурор, участвующий в рассмотрении уголовного дела судом, представляет интересы государства путем поддержания обвинения и является государственным обвинителем. То есть перед прокурором поставлена четкая и конкретная задача – поддержание обвинения. Однако поддержание обвинения – не самоцель, а средство укрепления законности. Задача прокурора – не обвинить, во что бы то ни стало, а помочь вынести законный, обоснованный и убедительный приговор.

Эффективность прокурорского надзора за исполнением законов при рассмотрении уголовных дел судами в существенной мере зависит от правильного определения и понимания самими прокурорами своего процессуального положения в суде. Вопрос этот имеет не только теоретическое, но большое практическое значение. Прокурор любого ранга, выступая государственным обвинителем, является представителем Генерального прокурора РК, он – блюститель законности в уголовном процессе. При поддержании государственного обвинения он не освобождается от обязанности осуществлять надзор за соблюдением законности при рассмотрении судом уголовных дел. Поддержание государственного обвинения и осуществление надзора за точ-

ным исполнением законов нужно рассматривать как проявление частного в общем.

Перед прокурорами, участвующими в разбирательстве уголовных дел в судах, стоит задача осознать не только процессуальное, но и социальное значение надзора за исполнением законов в суде, как одной из важнейших гарантий законности за качественное исполнение своих полномочий.

Прокурор осуществляет надзор не только тогда, когда суд уже постановил по делу приговор или вынес определение или постановление, но и тогда, когда он не принимал еще по делу никаких решений. Если суд не разъяснил подсудимому его права в судебном разбирательстве и продолжает рассмотрение дела по существу, прокурор обязан немедленно реагировать на эти нарушения, хотя в связи с подобными нарушениями суд не выносит специального определения, а поэтому нет предмета для опротестования. Прокурор не вправе бездействовать до вынесения по делу незаконного приговора в связи с этими нарушениями, чтобы затем принести протест на отмену незаконного и необоснованного определения.

Уголовно-процессуальный закон не предоставляет прокурору никаких преимуществ перед другими участниками процесса по представлению доказательств, участию в их исследовании, заявлений ходатайств. В то же время закон ставит прокурора в процессуальное положение отличное от процессуального положения иных участников судебного разбирательства. Это не привидения прокурора, а создание необходимых условий для успешного осуществления или возложенных на него функций. Подсудимый, потерпевший, выступая от своего имени, а защитник по поручению подсудимого, а так же по назначению следователя, прокурора и суда, могут реагировать на нарушения закона, допущенные в судебном заседании, но могут и не делать этого. Закон не обязывает их к этому. Прокурор же, выступая от имени закона и государства, не только вправе, но и обязан принять меры к устранению нарушений закона независимо от того, кем они допущены. Речь идет в одинаковой мере о составе судей, защитнике, подсудимом, потерпевшем, гражданском истце или ответчике. Своим участием в судебном разбирательстве прокурор способствует устранению нарушений прав и законных интересов потерпевшего, обвиняемого и других участников процесса.

Прокурор осуществляет надзор не только тогда, когда он участвует в судебном разбира-

тельстве, но и тогда, когда он не участвует при рассмотрении дела судом, однако проверяет законность и обоснованность приговоров, постановлений и определений, не вступивших в законную силу. Если нарушение закона не было устранено в процессе судебного разбирательства, прокурор обязан принести протест на незаконный или необоснованный приговор. Процессуальное положение прокурора как блюстителя законности остается неизменным в любой стадии уголовного процесса.

Ст. 58 УПК, где говорится о полномочиях прокурора в суде, отсылает нас к ст. 337 УПК, где детально регламентированы эти полномочия. Статья 337 УПК включает в себя 8 частей. Так, статья 337 «Участие государственного обвинителя в главном судебном разбирательстве»:

1. **Участие в главном судебном разбирательстве** прокурора в качестве государственного обвинителя обязательно, за исключением дел частного обвинения. Таким образом, количество дел, по которым участие прокурора обязательно, значительно расширено.

2. **По сложным и многоэпизодным делам** государственное обвинение могут поддерживать несколько прокуроров. В старом УПК об этом не говорилось, но на практике это делалось. Теперь это законодательно закреплено в УПК.

3. **Если при судебном разбирательстве обнаружится невозможность** дальнейшего участия прокурора, он может быть заменен. Вступление в дело нового прокурора не влечет повторения действий, которые к тому времени были совершены в суде, но по ходатайству прокурора, суд может представить ему время для ознакомления с материалами дела.

4. Прокурор представляет доказательства и участвует в их исследовании, излагает суду свое мнение по существу обвинения, а также по другим вопросам, возникающим во время судебного разбирательства, высказывает суду предложения о применении уголовного закона и назначении меры наказания подсудимому.

5. Прокурор предъявляет или поддерживает предъявленный по делу гражданский иск, если этого требует охрана прав граждан, государственных или общественных интересов.

6. **Поддерживая обвинение, прокурор руководствуется** требованиями закона и своими внутренними убеждениями, основанными на результатах рассмотрения всех обстоятельств дела. Прокурор обязан отказаться от обвинения (полностью или частично) если придет к выводу, что оно не нашло своего подтверждения в

судебном разбирательстве. В чем здесь выражается новизна? В том, что здесь регламентированы действия прокурора в случае частичного его отказа от обвинения, а так же законодательно закреплено положение о запрете ухудшать положение прокурора.

7. В случае отказа прокурора от обвинения, если от обвинений отказался также и потерпевший, суд своим постановлением прекращает дело. Если же потерпевший настаивает на обвинении, суд продолжает разбирательство и разрешает дело в общем порядке. Таким образом, мы рассмотрели основные функции, которые выполняет прокурор на современном этапе. Но, тем не менее, хотелось бы отметить, что вопрос о функциях прокуратуры в уголовном процессе неодинаково решается в различных государственно-правовых системах и доктринах права. Несмотря на расхождения в деталях, можно назвать две основные теоретические концепции, определяющие функции прокуратуры в суде. Первая базируется на представлении о прокуроре как органе государства, осуществляющем публичное преследование перед судом лиц, обвиняемых в совершении правонарушений (прокурор – уголовный истец, государственный обвинитель). Вторая исходит из того, что прокуратура – орган надзора за законностью во всех сферах государственной деятельности (кроме законодательной) и поэтому прокурор не может занимать в суде положение стороны.

Высказаны три основные точки зрения относительно функций прокурора в суде: 1) только функцию обвинения; 2) только функцию надзора за законностью; 3) функцию обвинения и функцию надзора.

Первая точка зрения.

Применяемая в настоящее время в Республике Казахстан, она сводится к тому, что из функции прокурорского надзора на конституционном уровне возникает функция обвинения в уголовном процессе, а из функции обвинения – функция прокурорского надзора в суде. В.М. Савицкий выразил это довольно отчетливо: «В стадии судебного разбирательства прокурор осуществляет свою конституционную функцию надзора за законностью, выступая в качестве государственного обвинителя» [3, с. 32]. На наш взгляд эта точка зрения является наиболее правильной, поскольку мы знаем, что судопроизводство в Республике Казахстан строится на основе со-

стязательности и равноправия сторон, которое показывает, что прокурор, являясь стороной в процессе представляет интересы государства в суде – путем поддержания государственного обвинения и он никак не может «надзирать» за деятельностью суда, нарушая тем самым основные принципы уголовного судопроизводства.

Вторая точка зрения.

М.А. Чельцов и некоторые другие авторы считают, что прокурор в суде осуществляет функцию надзора за точным исполнением закона, составной частью которой являются поддержание или обвинения, или отказ от него. В теоретической схеме процессуальных функций, предложенной М. А. Чельцовым, В. Г. Даевым и другими имеется функция защиты, но нет функции обвинения, поэтому сразу возникает вопрос, какой функции противостоит функция защиты. Если она противостоит функции надзора (такой вывод напрашивается сам собой), то это, конечно, неправильно. Не может быть защиты без обвинения.

М.А. Чельцов и другие ученые, разделяющие его взгляды, стремятся лишить прокурора односторонней функции обвинения поставить его в положение органа надзора, блюстителя законности, не связанного интересами сторон. И далее: если ставить вопрос о лишении прокуратуры функции обвинения, то необходимо решить, какой государственный орган будет осуществлять данную функцию. Устранить же полностью функцию обвинения нельзя, так как это бы означало устранение состязательности – важнейшей гарантии установления истины судом.

Третья точка зрения.

Она сводится к совмещению в деятельности государственного обвинителя двух функций – обвинения и надзора за законностью [4, с. 105]. Как мы уже знаем, данные две функции прокурора несовместимы, поскольку нельзя быть органом надзора за законностью, для которого характерны объективность, не связанность интересами сторон, оставаясь в то же время обвинителем, убежденными в виновности подсудимого еще до начала судебного разбирательства.

Таким образом, хотелось бы сказать, что правильным было смена формулы «надзор за исполнением законов при рассмотрении дел судами» на «участие прокурора в рассмотрении дел судами», причем в суде первой инстанции только путем поддержания государственного обвинения на началах состязательности.

Литература

- 1 Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995г. с изменениями и дополнениями на 2 февраля 2011г.
- 2 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г.
- 3 Савицкий В. М. Государственное обвинение в суде. – М., 1971. – 343 с.
- 4 Чельцов-Бebutov М.А. Курс уголовно-процессуального права. – М., 1995г. – 846 с.

References

- 1 The Constitution of the Republic of Kazakhstan on August 30, 1995 with amendments on 2 February 2011.
- 2 Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2014.
- 3 Savitsky V.M. State prosecution in court. – M., 1971. – 343 p.
- 4 Tcheltsov-Bebutov M.A. The course of the criminal procedure law. – M., 1995. – 846 p.

Абдуллина Л.М.
**Свобода совести и
вероисповедания
в конституционном праве
стран СНГ**

В статье автор рассматривает вопросы свободы совести и вероисповедания в конституционном праве стран СНГ. Автор отмечает, что провозглашение независимости постсоветских республик по-новому закрепило отношения государства и религии. Основанием для этого послужило провозглашение в конституциях принципа светского государства.

Ключевые слова: принцип светского государства, свобода совести, религиозные либо атеистические убеждения, религиозная нетерпимость, свобода вероисповедания, право на свободу совести, идея веротерпимости, основания ликвидации или запрета деятельности религиозных объединений, разжигание социальной, расовой, национальной или религиозной розни.

Abdullina L.M.
**Freedom of conscience and
religion in the constitutional law
of the CIS countries**

In the article the author considers the issues of freedom of conscience and religion in the constitutional law of the CIS countries. The author notes that the proclamation of the independence of the post-Soviet republics reinforced relations between the state and religion in a new way. The basis for this was the proclamation in the constitutions of the principle of a secular state.

Key words: the principle of a secular state, freedom of conscience, religious or atheistic beliefs, religious intolerance, freedom of religion, the right to freedom of conscience, the idea of tolerance, the grounds for the liquidation or prohibition of the activities of religious associations, the incitement of social, racial, national or religious hatred.

Абдуллина Л.М.
**ТМД мемлекеттерінің
конституциялық құқығындағы
ар-ождан және діни сенім
бостандығы**

Мақалада автор ТМД елдерінің конституциялық құқығындағы діни сенім мен ұждан бостандығы мәселелерін қарастырады. Автор кеңестік республикалардың тәуелсіздікті жариялауымен мемлекет пен дін арасындағы қатынастың жаңаша бекігендігін ескереді. Бұған негіз заңдылық мемлекеттердің қағидаларының конституцияда ресми жариялануы себеп болды.

Түйін сөздер: зиялы мемлекет қағидасы, ар-ождан бостандығы, діни немесе атеистік сенім, діни төзбеушілік, діни наным-сенім бостандығы, ар-ождан бостандығына құқық, сенім төзушілік идеясы, діни бірлестіктердің қызметіне тиым салу немесе оны жою негіздері, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық немесе діни араздықты тұтандыру.

СВОБОДА СОВЕСТИ И ВЕРОИСПОВЕДАНИЯ В КОНСТИТУЦИОННОМ ПРАВЕ СТРАН СНГ

Провозглашение независимости постсоветских республик по-новому закрепило отношения государства и религии. Основанием для этого послужило провозглашение в конституциях принципа светского государства. «В светском государстве религия становится прерогативой отдельной личности, при этом каждый представлен в вопросе совести сам по себе. Свобода совести выступает как конституционно-правовая норма светского государства» [1, с. 114].

Свобода совести – это право каждого самостоятельно, без какого-либо принуждения решать вопрос: руководствоваться ли в оценках своих поступков и мыслей религиозными учениями или отказаться от них. С позиции юридической науки, под свободой совести понимается «право человека как верить в Бога в соответствии с учением той или иной свободно выбранной им религии, так и быть атеистом, т.е. не верить в Бога» [2]. Этому утверждению соответствуют содержание конституционных норм следующих стран СНГ: п.11 ст.16 Конституции Кыргызской Республики: «Каждый вправе свободно исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, выбирать, иметь и распространять религиозные либо атеистические убеждения»; ст.31 Конституции Республик Узбекистан и Беларусь, ст.35 Конституции Украины и др. Эти нормы полностью подтверждают принцип равноправия верующих и неверующих, без которого свобода совести немыслима [3].

В науке утвердилось мнение, что подлинная свобода совести должна обязательно содержать два основных положения:

- 1) свободу религиозных убеждений;
- 2) непринятие религиозных догм.

Во власти религиозных верований человек находится с древнейших времен. Свои первые представления об окружающем мире он начинал с веры в сверхъестественные силы. Шаг за шагом, раскрывая тайны природы, человек познавал мир во всем разнообразии его проявлений. Но вера всегда оставалась с ним. Какую бы веру не исповедал человек – буддийскую или христианскую, мусульманскую или иудейскую, какими бы разнообразными не были религиозные течения и вероучения, человек остается преданным своей вере, храня ей верность в сво-

ей душе и мыслях. И вряд ли можно осуждать человека за веру. В наш просвещенный век немало людей и народов исповедуют самые разные религии. В этом нет ничего предосудительного, лишь бы вера не оборачивалась нетерпимостью против иных религий, лишь бы в нравственном отношении она делала человека чище, лучше, сильнее духом и благородней. И поэтому, видимо, одним из проявлений духовной свободы человека признается свобода совести. Свободу совести также принято считать одним из видов индивидуальной свободы личности. С позиции нравственности, свобода совести выражает отношение человека к добру и злу, хорошим и плохим поступкам, к осознанию нравственной ответственности за свою судьбу и поведение. По мнению Ф.М. Рудинского, свобода совести – «это возможность для каждого человека совершать поступки в соответствии со своими представлениями о справедливом и несправедливом, о добре и зле, если эти представления не противоречат морали, принятой в данном обществе» [4, с. 27].

Свобода вероисповедания означает право человека на выбор религиозного учения и беспрепятственное отправление культов и обрядов в соответствии с этим учением. Статья 31 Конституции Республики Беларусь гласит: «Каждый имеет право самостоятельно определять свое отношение к религии, единолично или совместно с другими исповедовать любую религию или не исповедовать никакой, выражать и распространять убеждения, связанные с отношением к религии, участвовать в отправлении религиозных культов, ритуалов, обрядов, не запрещенных законом». Аналогичная формулировка содержится и в ч.1 ст.35 Конституции Украины. В субъективном смысле, т.е. как право человека, равнозначным является понятие свободы религии, но оно еще означает и право на существование всех религий и возможность каждой из них беспрепятственно проповедовать вероучение. Однако в обиходе очень часто все указанные термины употребляются как идентичные. Видимо, в этой связи конституционные нормы других стран СНГ не содержат данных положений. Например, ст. 22 Конституции Республики Казахстан признает: «1. Каждый имеет право на свободу совести. 2. Осуществление права на свободу совести не должно обуславливать или ограничивать общечеловеческие и гражданские права и обязанности перед государством» [5].

Международный пакт о гражданских и политических правах свободу совести и религии соединяет со свободой мысли, включая в нее «свободу иметь или принимать религию или убеждения по своему выбору и свободу исповедовать свою религию и убеждения как единолично, так и сообща с другими, публичным или частным порядком, в отправлении культа, выполнении религиозных и ритуальных обрядов и учений. Никто не должен подвергаться принуждению, умаляющему его свободу иметь или принимать религию или убеждения по своему выбору» (ст.18).

Этой норме соответствуют: статья 19 Конституции Грузии, устанавливающая запрет «преследования лица в связи с использованием им свободы слова, мнений, совести, вероисповедания и убеждений, а также принуждение человека высказать свое мнение по поводу этих свобод»; ст.28 Конституции Российской Федерации, гарантирующая каждому свободу совести, свободу вероисповедания, включая право исповедовать индивидуально или совместно с другими любую религию или не исповедовать никакой, свободно выбирать, иметь и распространять религиозные и иные убеждения и действовать в соответствии с ними.

Право на свободу совести – это естественное и неотъемлемое право человека исповедовать любую религию или не исповедовать никакой. В соответствии со своими убеждениями человек может исповедовать какую-либо религию, может относиться к религии нейтрально, и может быть атеистом, т.е. человеком, который не просто не исповедует никакой религии, а вообще отрицает существование бога. По мнению Н.М. Коркунова, полная свобода совести будет обеспечена, если каждому лицу предоставят:

- 1) свободу выбора религии,
- 2) свободу исповедания,
- 3) пользование гражданскими и политическими правами независимо от верований;
- 4) свободу не иметь никакой религии [6, с. 475].

Идея веротерпимости, упорно отстаиваемая прогрессивными мыслителями, постепенно, шаг за шагом, подтачивала сложившиеся в сознании стереотипы враждебного отношения к другим религиям, формируя чувство толерантности и уважительного отношения к ним. Эта идея нашла свое конституционное воплощение во всех демократически устроенных государствах современного мира, в т.ч. в конституциях стран

СНГ. Страны СНГ признают себя светскими государствами. Это отражено в ст. 14 Конституции Российской Федерации, ст. 1 Конституции Республики Казахстан и Конституции Кыргызской Республики, ст. 6 Конституции Азербайджана.

Светским считается государство, в котором: во-первых, отношения граждан к религии не подлежат контролю со стороны государственных органов; во-вторых, не происходит вмешательства во внутренние дела церкви, в случаях нарушения ею законов; в-третьих, за церковь не закрепляются полномочия, влекущие юридически значимые последствия; в-четвёртых, церковь не вмешивается в дела государства, а занимается только духовными вопросами; в-пятых, государственная система образования и воспитания носит светский характер, изучение религиозных канонов – личное дело каждого человека. Вопросу автономного функционирования религии и государства посвящены п.2 ст.14 Конституции России, п.4 ст.31 Конституции Молдовы, ст.19 Конституции Азербайджана. В Конституции Молдовы при этом закреплено положение, что религиозные культы пользуются поддержкой государства в облегчении религиозного присутствия в армии, больницах, тюрьмах и приютах [3].

Для светского государства вопросы свободы совести и вероисповедания являются личным делом каждого отдельно взятого человека: «...никого нельзя заставить регулярно посещать или поддерживать какое-либо религиозное богослужение, место (культа) или священнослужителя, а также нельзя принуждать, ограничивать, досаждать или причинять ущерб его личности или имуществу или заставлять его как-то иначе страдать по причине его религиозных воззрений; закон, согласно которому все люди свободны в исповедании веры и вольны отстаивать с помощью доводов свои взгляды в вопросах религии, и это не должно ни в коем случае уменьшать или увеличивать их гражданскую правоспособность или как-то влиять на неё» [7, с. 49]. Отсюда, государство не имеет права произвольно вмешиваться, путём властного государственно-правового регулирования, в свободу совести. Свобода совести не должна быть ограничена никаким законом. Это, во-первых. Во-вторых, она не может ограничиваться требованием не нарушать права свободы других лиц.

Такое уточнение права на свободу совести было признано необходимым, поскольку в ряде государств действуют законы, которые принима-

ют только государственную религию и проводят дискриминацию других верующих. Вместе с тем не должно быть практики как государственного атеизма, преследования верующих и церкви, которая на протяжении десятилетий наблюдалась в СССР и других социалистических странах, так и практики насильственного принуждения к религии. Оно всегда разрушительно и отталкивает: «Закрепление людей к православию лишает русскую церковь нравственной силы, подрывает ее внутреннюю жизнестойкость. Оружие церкви есть слово, но можно ли бороться с противником, у которого крепко связаны руки?» [8]. Конституция РФ провозглашает: «Каждому гарантируется свобода совести, свобода вероисповедания, включая право исповедовать индивидуально или совместно с другими любую религию или не исповедовать никакой, свободно выбирать, иметь и распространять религиозные и иные убеждения и действовать в соответствии с ними» (ст. 28). Такая формулировка в значительной мере повторяет подходы, свойственные приведенной статье Международного пакта. Но в ней в завуалированном виде закрепляется право не только на атеистические убеждения, но и на атеистическую пропаганду («распространять религиозные и иные убеждения»). С содержательной точки зрения следует признать бесполезным упоминание о праве «не исповедовать никакой» религии, поскольку это заложено в содержании свободы совести. Следует помнить, что данная статья Конституции посвящена только правам человека в области религии, что же касается правового положения самих религиозных объединений, их равенства перед законом, то основанием этому служит ст. 14 Конституции РФ.

Закон запрещает установление преимуществ, ограничений или иных форм дискриминации в зависимости от отношения к религии. Граждане равны перед законом во всех областях жизни независимо от их религиозной принадлежности. Воспрепятствование осуществлению права на свободу совести и свободу вероисповедания, в том числе, сопряженном с насилием над личностью, с умышленным оскорблением чувств граждан, с пропагандой религиозного превосходства, повреждением имущества, преследуется в соответствии с законом.

Внешним выражением свободы совести является свобода вероисповедания. Свобода вероисповедания означает свободу исповедовать какое-либо религиозное учение, отправлять

культы или обряды в соответствии с этим учением. Такое возможно при одном условии – пока религиозные убеждения не будут выражаться во внешних действиях. Ограничению законом подлежат лишь действия при распространении вероучений, отправлении религиозных обрядов и ритуальных обрядов и т.д., а не верования. Таким образом, ограничению со стороны государства подлежит свобода вероисповедания, если какие-либо религиозные действия нарушают права других лиц, требования морали и общественного порядка.

В демократическом обществе с присущим ему религиозным плюрализмом подобного рода ограничения могут быть предусмотрены законом, если это необходимо в интересах общественного спокойствия, охраны общественного порядка, здоровья и нравственности или для защиты прав и свобод других лиц. Так, Конституция Армении в статьях 23, 45 оговаривает возможность ограничения законом в период военного положения, в случае непосредственной опасности, угрожающей конституционному строю. Конституция Украины в ст.35 также предусматривает ограничения.

Государство вправе предусмотреть определенные преграды, с тем, чтобы не предоставлять статус религиозной организации автоматически, не допускать легализации сект, нарушающих

права человека и совершающих незаконные и преступные деяния, а также воспрепятствовать миссионерской деятельности, если она несовместима с уважением к свободе мысли, совести и религии других и к иным конституционным правам и свободам, а именно сопровождается предложением материальных или социальных выгод с целью вербовки новых членов в церковь, неправомерным воздействием на людей, находящихся в нужде или в бедственном положении, психологическим давлением или угрозой применения насилия и т.п.

В действующем законодательстве Российской Федерации установлены основания ликвидации или запрета деятельности религиозных объединений: «нарушение общественной безопасности и общественного порядка; подрыв безопасности государства; действия, направленные на насильственное изменение основ конституционного строя и нарушение целостности РФ; создание вооруженных формирований; пропаганда войны, разжигание социальной, расовой, национальной или религиозной розни, человеконенавистничества; принуждение к разрушению семьи; посягательство на личность, права и свободы граждан...» (ч. 2 ст. 14). При наличии одного или нескольких оснований, религиозное объединение в судебном порядке может быть ликвидировано [7].

Литература

- 1 Алимбаева А.А. Свобода совести как сущностная характеристика светского государства //Человек и будущее культуры: Материалы межвузовской научно-практической конференции. – Караганда: Болашак-Баспа, 2000. – С.114.
- 2 Алимбаева А.А. Правовая основа реализации свободы совести в Рес- публике Казахстан (вопросы теории и практики). Автореф...канд. юрид. наук: 12.00.02. – Алматы, 2002. – 30с.
- 3 Конституции стран СНГ /Сост. Ю. Булуктаев. – Алматы: Жеті жарғы, 1999. – 416с.
- 4 Рудинский Ф.М. Теоретические проблемы личных конституционных прав и свобод советских граждан. Автореф... докт. юрид. наук: 12.00.02. – М., 1982. – С. 27.
- 5 Конституция Республики Казахстан 1995 г. //Правовая система Юр-Инфо.
- 6 Коркунов Н.М. Русское государственное право. Т.1. По изданию 1893г. – СПб., 2003. – С. 475.
- 7 Джефферсон Т. Билль об установлении религиозной свободы //Американские просветители. Т.2. – М. – 1969. – С.49.
- 8 Ударцев С.Ф. Права и свободы человека, правовое государство в контексте глобализации политики и права (размышление о формирующемся новом уровне организации планеты) //Право, государство, демократия в условиях общественных изменений: Материалы междунар. науч.-теорет. конф., 26 апр. 2003 г. – Алматы, 2003. – С.64,66.

References

- 1 Alimbaeva A.A. Freedom of Conscience as an Essential Character of a Secular State // Man and the Future of Culture: Materials of the Inter-University Scientific and Practical Conference. – Karaganda: Bolashak-Baspa, 2000. – P.114.
- 2 Alimbaeva A.A. The legal basis for the realization of freedom of conscience in the Republic of Kazakhstan (theory and practice issues). Autoref ... Cand. Jurid. Sciences: 12.00.02. – Almaty, 2002. – 30 sec.

3 Constitutions of the CIS countries / Comp. Yu.Buluktaev. – Almaty: Jeti Zhary, 1999. – 416s.

4 Rudinsky F.M. Theoretical problems of personal constitutional rights and freedoms of Soviet citizens. Autoref ... Doct. Jurid. Sciences: 12.00.02. – M., 1982. – P. 27.

5 The Constitution of the Republic of Kazakhstan in 1995 // The legal system of Jur-Info.

6 N. Korkunov. Russian state law. T.1. According to the edition of 1893. – St. Petersburg, 2003. – P. 475.

7 Jefferson T. Bill on the establishment of religious freedom / American educators. T.2. – M. – 1969. – P.49.

8 Udartsev S.F. Human rights and freedoms, the rule of law in the context of the globalization of politics and law (thinking about the emerging new level of organization of the planet) // Right, the state, democracy in conditions of social change: Materials of the international. Scientific-theoretical. Conf., 26 Apr. 2003 – Almaty, 2003. – C.64-66.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

<i>Джансараева Р.Е.</i> Концептуально-правовые основы миграционной политики Республики Казахстан	4
<i>Берсугурова Л.Ш.</i> Приостановление производства по уголовному делу по новому уголовно-процессуальному законодательству РК	10
<i>Тапалова Р.Б., Маликова Ш.Б.</i> О проблемах возмещения экономического ущерба при загрязнении почвы	16
<i>Омарова А.Б.</i> Проблемы виктимологической профилактики миграционной преступности	22
<i>Джансараева Р.Е.</i> Основные направления предупреждения экологических правонарушений	28
<i>Тапалова Р.Б., Каражаева Г.А.</i> Оценка заключения эксперта, специалиста	34
<i>Кенжибекова Э.П.</i> Қазақстан Республикасы жаңа қылмыстық процестік кодексі бойынша тергеу судьясы институты	38
<i>Omarova Sh.B., Omarova A.B., Malikova Sh.B.</i> Modern forms, methods and means of distant learning	44
<i>Джансараева Р.Е.</i> О виктимологических вопросах предупреждения преступности	48
<i>Тапалова Р.Б., Маликова Ш.Б.</i> Судебно-зоологическая экспертиза при расследовании экологических правонарушений	54
<i>Омарова А.Б.</i> Проблемы определения понятия компьютерной преступности	58
<i>Atakhanova G.M., Darkhan S.</i> Objective signs of fraud in modern criminal law	64
<i>Omarova A.B., Omarova Sh.B., Izbassova A.B.</i> The features of learning of general provisions on the contract of sale in the course of civil law	68
<i>Atakhanova G.M., Sovetkhan Sh.</i> Organized criminal group fraud	72
<i>Маликова Ш.Б., Маликов С.Б.</i> Заңсыз көші-қонды ұйымдастырудың объективті белгілері туралы	78
<i>Хан В.В.</i> Научные воззрения российских исследователей на понятие судебного контроля	82
<i>Тлепбергенов О.Н.</i> Қылмыстан сактандыру және құқықтық сана сапасы	88
<i>Бисенова М.К.</i> Кінәнің екі нысанымен жасалатын қылмыстардың субъективтік мазмұнын зерттеу	94
<i>Alimkulov Y.T.</i> Problems of conscience category in the evaluation of evidence	100
<i>Шарипова А.Б., Ертаев Е.С.</i> Исторический очерк развития законодательства об институте частного обвинения в национальном уголовном судопроизводстве	104
<i>Мұхамедиева Г.Н., Тасова М.</i> Қылмыстық процесс қағидаларының жүзеге асырылу барысы	110
<i>Маликова Ш.Б., Жақсыбекова Ф.С.</i> Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарына ықпал ететін факторлар	114
<i>Тлепбергенов О.Н.</i> Қылмыстық саясаттың криминогенді жағдайға әсері	118

<i>Alimkulov Y.T.</i> On the question of deposition of testimony by an investigating judge.....	122
<i>Маликова Ш.Б., Маликов С.Б.</i> Компьютерлік қылмыстылықпен күрестегі жалпы сақтандыру шаралары туралы.....	126
<i>Нұрмағанбет Е.Т.</i> Тергеу әрекеттеріне қатысудағы адвокат-қорғаушының ролі.....	132
<i>Жәнібеков А.К., Арын А.А., Тогызбаев Б.К.</i> Қазақстан Республикасының қылмыстық процесі бойынша бұлтартпау шараларының жіктелуі.....	138
<i>Ерғали А.М.</i> Шет мемлекеттердегі компьютерлік қылмыстардың сипаттамасы туралы.....	144
<i>Нурмағанбет Е.Т.</i> Актуальные проблемы деятельности адвоката-защитника в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан	150
<i>Шопабаев Б.А.</i> Вопросы совершенствования мер правового регулирования коррупции в Республике Казахстан	156
<i>Сатыбалдинов Д.Д.</i> Қазақстан Республикасындағы кәмелеттік жасқа толмаған балалар арасындағы нашакорлықпен күрес	162
<i>Коржумбаева Т.М.</i> Некоторые аспекты применения современных технологий в раскрытии и расследовании преступлении.....	168
<i>Сатыбалдинов Д.Д.</i> Особенности маркировки следов транспортных средств	174
<i>Ақболатова М.Е.</i> Организационно-правовые меры предупреждения побегов из мест лишения свободы	178
<i>Шопабаев Б.А.</i> Уголовно-правовые и криминологические меры борьбы с преступностью мигрантов.....	182
<i>Даубасов С.Ш., Белхожаева Д.Ж., Байсымакова Д.С.</i> Қылмыстылықпен күресудегі халықаралық ынтымақтастық және қылмыскерлерді ұстап беру	188
<i>Ақболатова М.Е.</i> Применение наказания за побег из мест лишения свободы как мера предупреждения.....	196
<i>Даубасова С.Ш., Турашбекова Д.А.</i> Дактилоскопияның түсінігі және оның қылмысты ашу мен тергеудегі маңызы	202
<i>Избасова А.Б.</i> Обзор уголовных законодательств зарубежных стран регулирующих отношения по охране окружающей среды	208
<i>Базилова А.А., Албакова К.С.</i> Преступный рецидив несовершеннолетних и его предупреждение	214
<i>Бисенгали Л.</i> Криминологическая характеристика лиц, совершивших организацию незаконной миграции.....	220
<i>Даубасова С.Ш., Турашбекова Д.А.</i> Дактилоскопиялық сараптаманың қортындысын бағалау	228
<i>Базилова А.А., Джумағалиева Д.Р., Пердебай Ә.С., Примашева С.Н.</i> Қылмыстық саясат пен қылмыстық құқықтың арақатынасы.....	234
<i>Duzbayeva S.B., Dzhanarayeva R.Y.</i> Characteristics of causes of crimes by minors.....	240
<i>Базилова А.А., Жапар Т.Н., Өтеген С.М., Тасжанов М.Ф.</i> Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауаптылығы	244
<i>Набиев А.</i> О социально-экономических основах появления незаконной миграции в Республике Казахстан	248
<i>Adanbekova Z.N., Omarova A.B.</i> Legal nature of the state procurement contract.....	256

<i>Мейркулова Г.Д., Ордаева А.Ж., Абдрасилова Б.К.</i> Террористік, экстремистік ұйымдардың қылмыстық қызметінің қылмыстық құқықтық сипаттамасы	260
<i>Жубанова К.Х., Омарова Ш.Б.</i> Возможности и технологии использования метода Case Study в обучении студентов.....	266
<i>Шанкереев Б., Байсалов А., Мирзадинова К., Бердибаева А.</i> Қоғамдық жұмыстарға тарту түріндегі қылмыстық жазаны тағайындаудың кейбір мәселелері	270
<i>Керимбаева Ж.М.</i> Об организационных мерах предупреждения компьютерной преступности	274
<i>Жаманкенова А.Ж.</i> О криминалистической характеристике экологических правонарушений	278
<i>Kerimbayeva Zh.M., Yergali A.M., Malikova Sh.B.</i> Some problems of defining a concept of illegal business	282
<i>Кундакова М.Ж.</i> Миграциялық қылмыстылықтың алдын алудағы іс-шараның бірі ретіндегі тұлғаларды мемлекеттің шегінен тыскары жерге шығарып жіберу түріндегі қылмыстық жазаның шетелдік заңдар бойынша сипаттамасы	288
<i>Тынysbek A., Yergali A.M., Malikova Sh.B.</i> Some problems of defining a concept of a stage of crime commission.....	292
<i>Senkibayev B., Izbassova A.B.</i> Some problems of differentiation of depravity of juveniles with adjacent crimes	296
<i>Жумағалиев Т.М.</i> Роль прокурора в главном судебном разбирательстве.....	302
<i>Абдуллина Л.</i> Свобода совести и вероисповедания в конституционном праве стран СНГ	308

CONTENTS

<i>Dzhansarayeva R.Y.</i> Conceptual and legal framework of migration policy of the Republic of Kazakhstan.....	4
<i>Bersugurova L.Sh.</i> The suspension of the proceedings on the new Criminal Procedural Law of RK (Commentary to Article 45 of the Criminal Procedure Code of Republic of Kazakhstan)	10
<i>Tapalova R.B., Malikova Sh.B.</i> On the problems of compensation of economic damage in soil contamination	16
<i>Omarova A.B.</i> Problems of viktimological prevention of migration crime.....	22
<i>Dzhansarayeva R.Y.</i> Main directions of ecological offenses prevention	28
<i>Tapalova R.B., Karazhaieva G.A.</i> Assessment of the conclusion of an expert, a specialist	34
<i>Kenzhibekova E.P.</i> Institute of investigating judges in the new criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan.....	38
<i>Omarova Sh.B., Omarova A.B., Malikova Sh.B.</i> Modern forms, methods and means of distant learning.....	44
<i>Dzhansarayeva R.Y.</i> About victimological questions of crime prevention	48
<i>Tapalova R.B., Malikova Sh.B.</i> Forensic-zoological expertise in the investigation of environmental violations	54
<i>Omarova A.B.</i> Problems of defining a concept of computer crime	58
<i>Atakhanova G.M., Darkhan S.</i> Objective signs of fraud in modern criminal law.....	64
<i>Omarova A.B., Omarova Sh.B., Izbassova A.B.</i> The features of learning of general provisions on the contract of sale in the course of civil law	68
<i>Atakhanova G.M., Sovetkhan Sh.</i> Organized criminal group fraud.....	72
<i>Malikova Sh.B., Malikov S.B.</i> About objective signs of the organization an illegal migration	78
<i>Khan V.V.</i> Scientific views of the Russian researchers on a concept of judicial control	82
<i>Tlepbergenov O.N.</i> Prevention of a crime and the quality of legal consciousness	88
<i>Bisenova M.K.</i> Studying of subjective maintenance of the crimes committed by two forms of fault	94
<i>Alimkulov Y.T.</i> Problems of conscience category in the evaluation of evidence.....	100
<i>Sharipova A.B., Yertayev Y.S.</i> The historical development of the legislation essay on institute a private prosecution in the national criminal proceedings	104
<i>Mukhamadiyeva G.N., Tasova M.</i> The implementation of the principles of criminal procedure.....	110
<i>Malikova Sh.B., Zhaksybekova F.S.</i> The factors promoting ecological criminal offenses.....	114

<i>Tlepbergenov O.N.</i> Influence of criminal policy on the situation of crime.....	118
<i>Alimkulov Y.T.</i> On the question of deposition of testimony by an investigating judge.....	122
<i>Malikova Sh.B., Malikov S.B.</i> About general measures of prevention in fight against computer crime	126
<i>Nurmaganbet E.T.</i> The role of the defense attorney in the investigation	132
<i>Zhanibekov A.K., Aryn A.A., Togyizbayev B.K.</i> Classification of preventive measures in the criminal procedure of the Republic of Kazakhstan.....	138
<i>Yergali A.M.</i> About the characteristic of computer crimes in foreign countries	144
<i>Nurmaganbet E.T.</i> Problems, ways of improvement of activity of the defender in criminal legal proceedings of the Republic of Kazakhstan.....	150
<i>Shopabayev B.A.</i> The questions about improvement of legal regulation measures of corruption in the Republic of Kazakhstan	156
<i>Satybaldinov D.D.</i> Fighting against drug addiction among children under the age of majority in the Republic of Kazakhstan.....	162
<i>Korzhumbaeva T.M.</i> Some aspects of the application of modern technologies in the detection and investigation of crimes	168
<i>Satybaldinov D.D.</i> Features of marking tracks vehicles.....	174
<i>Akbolatova M.Y.</i> Organizational and legal measures to prevent escapes from places of detention	178
<i>Shopabayev B.A.</i> Criminal and legal and criminological measures of fight against crime of migrants	182
<i>Daubasov S.Sh., Belhozhaeva D.Zh., Baisymakova D.S.</i> International cooperation in combating crime and extradition of criminals.....	188
<i>Akbolatova M.Y.</i> The use of punishment for escape from places of deprivation of liberty as a measure of warning.....	196
<i>Daubasova S. Sh., Turashbekov D. A.</i> The concept of dactyloscopy and its value in a disclosure and investigation of crimes.....	202
<i>Izbassova A.B.</i> The review of criminal legislations of the foreign countries governing the relations on environmental protection.....	208
<i>Bazilova A.A., Albakova K.S.</i> Criminal recidivism of juvenile and its prevention.....	214
<i>Bissengali L.</i> Criminological characteristics of persons, who committed the organization of illegal migration	220
<i>Daubasova S.Sh., Turashbekova D.A.</i> Assessment of the conclusion of dactyloscopic examination	228
<i>Bazilova A.A., Dzhumagaliyeva D.R., Perdebai A.S., Primasheva S.N.</i> A parity of the criminal policy and criminal law	234
<i>Duzbayeva S.B., Dzhansarayeva R.Y.</i> Characteristics of causes of crimes by minors	240
<i>Bazilova A.A., Zhapar T.N., Otegen S.M., Taszhanov M.G.</i> Criminal responsibility of minors	244
<i>Nabiev A.</i> About social-economic bases of occurring illedal migration in Republic of Kazakhstan	248

<i>Adanbekova Z.N., Omarova A.B.</i> Legal nature of the state procurement contract	256
<i>Meirkulova G.D., Ordaeva A.Zh., Abdrassilova B.K.</i> Criminal and legal characteristic of criminal activity of terrorist, extremist organizations	260
<i>Zhubanova K.Kh., Omarova Sh.B.</i> The possibilities and technologies of using the method of Case Study in teaching students	266
<i>Shankereev B., Baisalov A., Mirzadanova K., Berdybaeva A.</i> Some issues of the appointment of criminal punishment in the form of involvement in public works	270
<i>Kerymbayeva Zh.M.</i> About organizational measures of prevention of computer crime	274
<i>Zhamankenova A.Zh.</i> About a criminalistic characteristic of ecological offenses	278
<i>Kerimbayeva Zh.M., Yergali A.M., Malikova Sh.B.</i> Some problems of defining a concept of illegal business	282
<i>Kundakova M.Zh.</i> Characterization of criminal punishment in the form of foreign legislation in the form of expulsion from the state of persons, as one of the types of preventive measures for the prevention of migration crime	288
<i>Tynysbek A., Yergali A.M., Malikova Sh.B.</i> Some problems of defining a concept of a stage of crime commission	292
<i>Senkibayev B., Izbassova A.B.</i> Some problems of differentiation of depravity of juveniles with adjacent crimes	296
<i>Zhumagaliyev T.M.</i> Role of the prosecutor in the main judicial proceedings	302
<i>Abdullina L.M.</i> Freedom of conscience and religion in the constitutional law of the CIS countries	308

УСПЕЙТЕ ПОДПИСАТЬСЯ НА СВОЙ ЖУРНАЛ

АКЦИЯ!!!

**Каждому подписчику
ПУБЛИКАЦИЯ СТАТЬИ
БЕСПЛАТНО!!!**

- Акция действительна при наличии квитанции об оплате годовой подписки.
- Статья должна соответствовать требованиям размещения публикации в журнале.
- Статья печатается в той серии журнала, на которую подписался автор.
- Все нюансы, связанные с публикацией статьи, обсуждаются с ответственным секретарем журнала.

Издательский дом
«Қазақ университеті»
г. Алматы,
пр. аль-Фараби, 71
8 (727) 377 34 11, 221 14 65

АО «КАЗПОЧТА»
г. Алматы,
ул. Богенбай батыра, 134
8 (727 2) 61 61 12

ТОО «Евразия пресс»
г. Алматы,
ул. Жибек Жолы, 6/2
8 (727) 382 25 11

ТОО «Эврика-пресс»
г. Алматы,
ул. Кожамкулова, 124, оф. 47
8 (727) 233 76 19, 233 78 50